

COLECȚIA ROMANULUI ISTORIC

V. Ian

Gengis-han

COLECȚIA ROMANULUI ISTORIC

Cînd oastea mongolă ajunse pînă la ulițele din inima orașului, la porți se ivi un pîlc mare de turgauzi călări pe cai albi, acoperiți, atît ei cît și caii lor, pînă la genunchi de armuri grele. În mijlocul miei sale de nucheri aleși se arătă în sfîrșit și domnitorul Răsăritului, care țîșnise din nisipurile Kzîl-Kumu-lui ca un stîlp de foc. În fruntea alaiului venea un mongol uriaș, purtînd falnic o mare flamură albă, cu nouă tuiuri fluturînd în vînt. În urma lui, doi călăreți duceau de frîu un armăsar bălan neînșeuat, cu ochi negri, arzători ca focul. Abia apoi se ivi și marele kagan, într-un veșmînt lung și negru, călare pe un pag lat în piept, fără nici un fel de podoabe. Gengis-han intra în oraș încruntat, trupeș, adus de spate, încins cu o curea lată, de care atîrna o sabie încovoiată în teacă neagră. Un coif tot negru cu cefar de zale și fruntar de oțel, ca o săgeată scurtă și lată coborîtă pe rădăcina nasului, chipul întunecat la culoare, barba lungă, roșcovană, aproape căruntă, și ochii pe jumătate închiși — toate păreau neobișnuite și nu aminteau de loc fastul strălucitor al horezm-șahilor, scăldați în aurării și nestemate scumpe. Kaganul nu se opri decît în piața cea mare, unde pe trei laturi se rînduiau turgauzii călări, ținînd la distanță mulțimile curioase. Pe treptele geamiei celei mari așteptau înaltele fețe bisericești și judecătorești, precum și cei mai de vază cetățeni ai orașului.

V. Ian

Gengis-han

Coperta de Péter Pusztai

В. ЯН
Чингиз — Хан
Советский писатель
Москва 1970

V. Ian

Gengis-han

roman istoric

Traducere de
I. Costin

București • 1973

Editura UNIVERS

SELAMANEC ŞI PLECĂCIUNE, CITITORULE

„Şoimul în ceruri neputincios este fără aripe. Omul pe pămînt neputincios este fără cal.

Toate cîte se petrec pe lume au pricini bine hotărîte, şi începutul funiei trage după sine capătul ei. Calea bine aleasă peste întinderile lumii poartă pribeagul spre ţinta dorită, iară greşeala şi nechibzuinţa îl duc la deşertul pierzaniei.

Dacă un om a avut prilejul să vadă lucruri nemaipomenite, precum: răsufletul de foc şi pară al scoarţei pămînteşi, ce nimiceşte cetăţi înfloritoare; ori răscoala unor neamuri asuprite împotriva preaputernicului lor stăpîn; ori năvala unui popor neştiut şi sălbatic asupra pămîntului patriei lor, dator este el să încredinţeze toate acestea hîrtiei. Iar dacă este neînvăţat a aşterne cu vîrful trestiei slova poveştilor, se cade să împărtăşească amintirile sale unui diac priceput pentru ca acesta să-i nemurească spusele pe foi de hîrtie bună, întru moştenirea nepoţilor şi strănepoţilor.

Căci oricine a cunoscut întîmplări cutremurătoare şi le ascunde celorlalţi oameni se asemuieşte cu zgîrcitul care, simţind atingerea mîinii îngheţate a morţii, îşi înfăşoară comorile într-un halat şi le îngropă într-un loc tainic.

Cu toate acestea acum, după ce mi-am ascuţit condeiul de trestie şi l-am înmuiat în cerneală, gîndul mi se opreşte

în mare cumpănă... Afla-voi destulă putere și meșteșugite cuvinte pentru a povesti despre necruțătorul ucigaș de popoare, Gengis-han, și despre fioroasele sale oști? Cumplite au fost năvălirile acelor sălbatici din pustiile de la miazănoapte cînd în fruntea lor gonea căpetenia cea cu barbă roșie, cînd năvălitorii dezlănțuiți, călări pe cai vînjoși, năboiau în pașnicile văi ale Maverannahrului[1] *și Horezmului, lăsînd în urmă-le mii de trupuri sfîrtecate, cînd fiecare clipă isca noi grozăvii și oamenii ajunseseră să se întrebe: «Lumina-se-va din nou cerul acoperit de fumul pîrjolurilor sau acesta să fie chiar sfîrșitul lumii?...»*

Mulți prieteni m-au îndemnat să aștern pe hîrtie ceea ce știam și ceea ce auzisem despre Gengis-han și năvălirile hoardelor mongole. Am stat îndelungă vreme în nehotărîre... Abia acum îmi dau cu socoteala că tăcerea mea nu aduce nici un folos, și mă încumet să purced a descrie grozăvia fără seamăn, nemaivăzută pînă atunci pe pămînt în nici o zi și în nici o noapte, care s-a abătut asupra întregii omeniri și mai cu seamă asupra blajinilor truditori ai cîmpurilor tale, o, istovit de chinuri al meu Horezm!...

Aici îmi curm vorbirea pentru a nu mă avînta prea mult înainte. Oamenii bătrîni de tot au să dea mărturie cum că tot ce am povestit eu aici așa s-a petrecut cu adevărat. Sîrguitorul și răbdătorul încheia-va cu bine treaba începută, iar cel ce caută adevărul îl va afla...“

[1] *Maverannahr* — denumirea ținutului dintre Amu-Daria și Sîr-Daria.

Cartea întîi

ÎN MARELE HOREZM E LINIŞTE DEPLINĂ

Partea întîi ◆ ÎN VEŞMÎNT DE DERVIŞ

Capitolul 1 ◆ ŞOIMUL DE AUR

Pămîntul locuit de noi aduce cu un veşmînt întins, un halat vechi şi ars de soare. E un ostrov uriaş scăldat din toata părţile de nemărginitul ocean.

(Dintr-un străvechi ceaslov arab)

În primăvara aceea timpurie o viforniţă întîrziată se abătu asupra dunelor fără de viaţă ale marelui deşert Kara-Kum. Vîntul scutura furios rarele tufişuri schiloade ce răzbătuseră prin nisip. Fulgii de nea se roteau deasupra pămîntului. Vreo zece cămile se strînseseră grămadă lîngă o colibă de lut cu acoperişul rotunjit în chip de cupolă. Dar unde s-or fi ascuns cămilarii acestei caravane? De ce nu şi-or fi despovărat vitele de greul samarelor şi nu şi le-au rînduit una lîngă alta, culcate în bună rînduială pentru odihnă?

Cămilele îşi săltau capetele miţoase, acoperite de zăpadă, şi răgetele lor jalnice se contopeau cu vaierul vîntului. Din depărtare răsună un clinchet de clopoţel... Cămilele îşi întoarseră boturile într-acolo. Curînd apăru un măgăruş negru. Agăţat de coada lui, clătinîndu-se, îl urma un om cu barbă ascuţită, într-un halat lung, cu un fes înalt de derviş, înfăşurat de un turban alb de pelerin ce s-a învrednicit a umbla pînă la Mecca, la închinăciune.

— Înainte, înainte ! Mai sînt doar zece paşi şi ai să-ţi capeţi tainul de fîn. Uite, Bekir, uite, prietene credincios, pe cine am întîlnit ! Unde poposesc cămilele trebuie că se odihnesc şi stăpînii lor, iar slugile au şi încins focul. Ş-apoi, acolo unde zece oameni s-au adunat în jurul focului, nu se va afla oare şi un pumn de orez pentru al unsprezecelea ? Hei, nu-i nimeni aici ? Răspundeţi, drept-credincioşilor !

Dar nu răspunse nimeni. Numai talanga crăpată de la gîtul cămilei din frunte zăngăni înfundat.

Drumeţul cel albit de zăpadă îşi mînă încetişor măgarul în jurul clădirii împrejmuite de un gard scund de pămînt. Uşa cioplită în crestături meşteşugite era proptită cu un par. În spatele colibei, pe o bătătură înconjurată de dune scunde, se aliniau mai multe rînduri de morminte mute, împodobite grijuliu cu pietricele albe şi negre.

— Dervişul Hagi Rahim Bagdadi se închină în faţa voastră, cinstiţi locuitori ai acestei paşnice văi, adormiţi pe veci ! mormăi drumeţul, logîndu-şi măgarul sub şopronul de trestie. Dar unde o fi paznicul acestei tăcute adunări ? Să fie în colibă ?

Apoi omul mărunţi într-o traistă înflorată cîteva coji de pîine şi atîrnă traista pe după urechile dobitocului.

— Ţie îţi dau, prietene credincios, ultimele noastre rămăşiţe de pîine. Ţie îţi sînt mai de folos. Dacă n-om îngheţa aici peste noapte, mîine va trebui să mă cari mai departe. Cît despre mine, am să mă încălzesc amintindu-mi cît de cald ne-a fost amîndurora sub palmierii binecuvîntatei Arabii.

Hagiul dădu deoparte parul şi deschise uşa colibei. În mijlocul încăperii, acolo unde de obicei arde focul, nu se găsea decît o mînă de cărbuni înveliţi în spuză. Acoperişul, rotunjit şi pe dinăuntru în chip de cupolă, avea la mijloc o deschidere pentru fum. La perete, cu picioarele strînse sub ei, şedeau patru bărbaţi.

— Pace, fericire şi libertate ! spuse dervişul.

Nici un răspuns. Mai făcu un pas. Nemişcarea, tăcerea şi vineţeala de pe obrajii celor patru oameni îl făcură să se tragă repede înapoi şi să se strecoare afară din colibă.

— Hagi Rahim, nu trebuie să cîrteşti ! Patru morţi aşteaptă să vină cineva să-i înfăşoare în giulgiuri cernite. Pe cînd tu, măcar că eşti flămînd şi gol, mai ai încă destulă putere şi mai eşti în stare să rătăceşti pe nesfîrşitele cărări

ale lumii... Uite, adastă aici o caravană întreagă rămasă fără de stăpîn. Doar să vrei și ai putea să te faci stăpînul acestor cămile încărcate cu poveri de preț. Un căutător al adevărului, un derviș, nu are însă nevoie de nimic. El trebuie să rămînă sărac și să pornească mai departe, cîntîndu-și stihurile. Dar și de bietele dobitoace se cuvine să-ți fie milă...

Dervișul dădu ocol cămilelor, le descurcă legăturile, le rîndui frumos una lîngă alta și le făcu să se lase în genunchi. Printre sacii poverilor găsi unul cu orz și turnă fiecărei vite cîțiva pumni de grăunțe.

— De-ar fi să întrebe vreodată cineva dacă Hagi Rahim a făcut în viața lui vreo faptă bună, aceste cămile i-ar putea răspunde în cor: „Într-o noapte, pe un viscol turbat, dervișul ne-a adăpostit și hrănit, numai datorită lui n-am înghețat de frig".

Tot restul nopții dervișul și-l petrecu pe un snop de trestie, cu spinarea lipită de a măgarului său, care dormea liniștit, cu picioarele strînse sub burtă. Dimineața vîntul alungă norii și la răsărit se arătă soarele.

Zărindu-i razele trandafirii sclipind pe morminte, dervișul sări în picioare.

— La drum, Bekir, să pornim mai departe!

După ce încărcă în spinarea măgărușului sacul cu restul de orz, Rahim mai deschise o dată ușa colibei. În locul celor patru bărbați aflați lîngă perete mai ședea acum doar unul singur. Ochii căprui ai acestuia îl priveau năuc, fără clipire.

— Ce s-or fi făcut ceilalți trei răposați? Să se fi culcat singuri în mormintele lor? Nu, Hagi Rahim nu mai vrea să zăbovească pe aici, vrea să plece mai departe spre orașele Horezmului, unde oamenii sînt voioși, unde vorbele înțelepților curg proaspete și întăritoare ca pîraiele de lapte și miere.

— Ajută-mă, drept-credinciosule! răsună o șoaptă stinsă. Barba omului sprijinit de perete se văluri ușor.

— Cine ești tu?

— Mahmud...

— Ești de fel din Horezm?

— Sînt purtătorul șoimului de aur...

— Oho! se minună dervișul. Un drept-credincios cînd moare se întoarce cu gîndul la șoimul său! Și, întinzîndu-i bolnavului un căuș, îl îndemnă: Soarbe un strop de apă!

Mahmud înghiţi anevoie puţină apă. Ochii lui încremeniţi îşi întoarseră privirea spre derviş.

— Am fost rănit greu... de tîlharii lui Kara-Koncear, Sabia-Neagră... Trei dintre tovarăşii mei şi-au aflat sfîrşitul aici, cineva a proptit uşa pe dinafară şi n-am putut ieşi... Dacă un drept-credincios lasă pe alt drept-credincios să se stingă în nenorocire, el păcătuieşte mai greu ca un ucigaş... Aşa glăsuieşte Cartea Sfîntă...

Dinţii începură să-i clănţănească de friguri, mîna i se întinse rugătoare spre derviş, căzu înapoi sleită de puteri, şi rănitul se prăbuşi pe o rînă.

Hagi Rahim îi desfăcu halatul de lînă şi descoperi pe piept pata întunecată a unei răni sîngerînde.

„Trebuie să opresc sîngele, cu ce l-aş putea înfăşa ?" Găsi alături o cealma albă, întoomită cu mare meşteşug. Dervişul se porni s-o desfăşoare. Din ţesătura subţire căzu pe pămînt o plăcuţă ovală de aur. Dervişul o ridică. Pe o faţă a ei era ciocănit cu mare măiestrie un şoim cu aripile larg desfăcute şi dedesubt se putea citi o inscripţie gravată cu litere ciudate, ca nişte furnici alergînd grăbite pe o cărare.

Dervişul se opri gînditor şi-l cercetă mai cu luare-aminte pe rănit.

— Văd deasupra capului acestui om lucirea de foc a marilor zguduiri ce vor să vină. În inima lui se află o taină : taina răposatului întors la viaţă, şoptea mereu dervişul. Iar plăcuţa aceasta este cu siguranţă o *paiţza* [1] de a marelui *kagan* [2] tătăresc. Trebuie să ascund şoimul acesta de aur ; am să-l înapoiez rănitului cînd îşi va recăpăta judecata şi puterea. Şi dervişul piti plăcuţa de aur în cutele largi ale brîului său.

Pe urmă se osteni multă vreme pînă izbuti să înfăşoare bine pieptul rănitului cu pînza subţire a turbanului. În sfîrşit ieşi din colibă, ridică în picioare una din cămile şi o aduse pînă la uşă. Aici o făcu să îngenuncheze din nou, culcă rănitul între cocoaşele ei miţoase şi îl legă grijuliu în şa cu o funie moale.

---

[1] *Paiţza* — plăcuţă de lemn sau de metal pe care era gravată o poruncă de a lui Gengis-han ; aceasta constituia un act de liberă trecere prin teritoriile ocupate de mongoli şi dădea drepturi mari purtătorului ei ; autorităţile îi datorau ajutor de tot felul — cai, călăuze şi alimente.

[2] *Kagan* — „hanul hanilor", domnitor peste mongoli şi tătari.

Cînd soarele se înălţă deasupra dunelor, ziua îl află pe derviş mergînd prin zăpada topită, sub care abia se mai desluşea poteca pustiului. În urma lui tropăia măgăruşul, iar după acesta păşea măsurat o cămilă înaltă, cu două cocoaşe. Sus, cetluit în şa, se legăna rănitul cel fără simţiri.

— Înainte, Bekir! Grăbeşte-te să ajungem mai curînd la Gurgandj [1]. Te aşteaptă acolo un braţ uriaş de trifoi uscat. Pe aici e primejdie mare. Acum îţi răsare de după o culme tîlharul de Kara-Koncear şi îţi robeşte stăpînul, iar pe tine te jupoaie de pielea-ţi neagră! Grăbeşte, s-o ştergem mai iute de-aici!

Capitolul 2 ♦ IURTA BĂTRÎNULUI NOMAD

Djelal ad-din Mengburnî, primul născut al horezm-şahului, vîna prin nisipurile pustiului Kara-Kum. Două sute de oşteni aleşi îl însoţeau pe tînărul han, călări pe cai de soi. Ei urmau porunca tainică a şahului de a veghea ca Djelal ad-din să nu se piardă dincolo de fruntariile Horezmului. Călăreţii înaintau în semicerc de-a curmezişul stepei, dîndu-şi osteneala să îndrepte gazelele djeiran şi asinii sălbatici spre şirul de movile din zare, unde aşteptau vînătorii şi unde slujitorii domneşti ridicaseră din vreme cortul cu creastă albă şi pregăteau ospăţul pentru tovarăşii de vînătoare ai hanului.

Primăvara semănase pe întinsul nisipurilor primele flori sărace şi sub soarele orbitor ultimele pete de zăpadă se topeau cu repeziciune. Într-a treia zi a goanei, cerul se întunecă fără veste. De la miazănoapte, din stepele kîpceace [2], porni să sufle un vînt rece şi asupra pămîntului se abătu un vîrtej de zăpadă.

Djelal ad-din, călare pe focosul său armăsar negru de Caucaz, tot urmărind un căprior-djeiran rănit, se îndepărtă

[1] *Gurgandj* (sau *Urghenci*) — capitala Horezmului, aşezată la vărsarea fluviului Amu-Daria.

[2] *Stepa kîpceacă* — imens teritoriu, ce se întindea de la Nipru spre răsărit, pînă în ţinutul Semirecie, locuit de cumani.

binişor de soţii săi. Văzuse căpriorul şchiopătînd, oprindu-se şi întorcînd înapoi capul, cu urechile ciulite de spaimă. Nu mai era mult şi avea să-l ajungă, dar în ultima clipa djeiranul îşi scutură cornițele încovoiate şi ţîşni din nou, urmîndu-şi goana. Îndîrjit, hanul îşi îmboldi fugarul înspumat pe urmele vînatului, neslăbind din ochi codiţa neagră ce se pierdea în stepă.

Curînd căpriorul fu străpuns de o săgeată şi legat la oblîncul şeii. Între timp, viforniţa se înteţise şi zăpada acoperise potecile. Djelal ad-din îşi dădu seama că s-a rătăcit, şi că s-ar putea prăpădi foarte uşor dacă viscolul va ţine mai multe zile. Îşi luă deci calul de dîrlogi şi porni împotriva vîntului. Se apropia noaptea. Sleit de puteri, hanul îşi înveli calul cu pătura de sub şa şi, sprijinit de spinarea lui, îşi petrecu întreaga noapte în picioare, sub bătaia viforniţei.

Apoi răsări soarele, vîntul se potoli. Zăpada începu să se topească, printre dune prinseră a susura pîraie. Cercetînd cu luare-aminte zările, Djelal ad-din desluşi în depărtare o movilă ridicată de mîna omului, o grămadă de vreascuri şi oase, care însemna drumul prin întinderea netedă ca o mare. Hanul se îndreptă spre ea. Curînd dădu de o văiugă lutoasă unde, printre dunele de nisip, se tupilau patru iurte sărace, înnegrite de fum.

Hămăitul avan al cîtorva cîini scoase afară din iurtă pe un bătrîn turkmen nomad. Susţinîndu-şi cu o mînă cojoaca de capră aruncată pe umeri, el se apropie demn de călăreţ şi, în semn de bun venit, îşi puse palma pe dîrlogii calului.

— Dacă sălaşul meu nu ţi se pare prea sărman, intră o dată cu pacea în casa mea, cinstite pek-djighit! spuse bătrînul uimit de veşmîntul bogat, de şalvarii zmeurii de mătase groasă, dar mai ou seamă de semeţia armăsarului negru-corb, de care nu pot avea parte decît sultanii.

— Selam! Găsesc la tine orz pentru cal? Ţi-l plătesc îndoit.

— În deşert grăunţele sînt mai de preţ ca orice plată. Dar pentru un oaspete de seamă se va găsi orice. În loc de orz, calul tău va fi hrănit cu grîu ales...

Din iurta cea mai apropiată se auzi huruitul pietrelor de rîşniţă la care femeile măcinau cu mîna grîul pentru pîine.

— Hei, voi de colo, duceţi la adăpost calul oaspetelui nostru.

Două fete în cămăşoaie sîngerii, lungi pînă la pămînt, împodobite la piept cu zurgălăi şi bănuţi de argint, ţîşniră din iurtă şi, ascunzîndu-şi obrazul sub năframele subţiri ce le acopereau capul, apucară din amîndouă părţile calul de frîu şi plecară cu el la adăpost.

Hanul intră în iurtă. Era cald înăuntru. La mijloc fumega un foc de rădăcini răşinoase. Lîngă perete, pe un aşternut de pîslă, zăcea pe spate un om al cărui obraz, fără firicel de roşeaţă, încadrat de barba neagră şi ale cărui braţe încrucişate pe piept prevesteau moartea apropiată. Răsuflarea poticnită vădea însă că în trupul acela fără vlagă viaţa mai luptă cu deznădejde împotriva morţii.

La picioarele bolnavului şedea un derviş bărbos cu un fes înalt înfăşurat cu o legătură albă, semn al hagiilor. Trupul lui pe jumătate gol era acoperit doar cu un halat larg, plin de nenumărate petice pestriţe.

— Selam-aleikum! salută Djelal ad-din şi se lăsă pe aşternutul de pîslă, la căpătîiul bolnavului. O roabă înfăşurată pînă la ochi se apropie în genunchi şi trase din picioarele hanului cizmele verzi, muiate de apă. Hanul îşi descinse brîul de piele cu sabia încovoiată şi şi le aşeză în preajmă.

— Cine eşti? întrebă el pe derviş. Judecînd după îmbrăcăminte, s-ar zice că ai văzut ţări îndepărtate.

— Da, colind lumea şi caut în mijlocul mării părelnice ostroave de adevăr...

— Care-i ţara ta şi încotro îţi îndrepţi paşii?

— Mă numesc Hagi Rahim şi-s poreclit Bagdadi, pentru că am învăţat la Bagdad. Dascăli mi-au fost oamenii cei mai mărinimoşi, mai minunaţi şi mai desăvîrşiţi din lume. Am învăţat multe ştiinţe şi multe am aflat din scrierile arabilor, turcilor, perşilor şi din cărţile scrise în străvechea limbă pehlevi. Dar în afară de păreri de rău şi de povara păcatelor, nu văd nici o altă urmă a învăţăturii mele din tinereţe...

Djelal ad-din îşi înălţă neîncrezător sprînceana.

— Dacă-i aşa, încotro te îndrepţi? Şi pentru ce?

— Umblu şi eu pe-acest talger întins al pămîntului scăldat de cinci mări, cercetez oraşe, oaze, pustiuri şi caut oamenii însufleţiţi de focul nedomolitelor chemări. Vreau să cunosc neobişnuitul şi să mă închin adevăraţilor eroi şi propovăduitori ai adevărului. Acum mă îndrept spre Gurgandj. Se

spune că-i cel mai bogat și mai minunat oraș al Horezmului și al lumii întregi. Acolo, zice-se, am să găsesc și înțelepți străluminați de învățătură, și meșteri mari ce-mpodobesc orașul cu neasemuita măiestrie a artei lor...

— Cauți eroi ce-și înscriu faptele glorioase cu vîrful sabiei pe cîmpul de luptă? întrebă hanul gînditor. Dar putea-vei descrie tu faptele lor cu vorbe atît de înflăcărate încît băieții și fetele să cînte stihurile tale, încît vitejii călăreți să le strige cînd se avîntă în bătălie, încît bătrînii șubrezi să le îngîne cînd pășesc domol spre mormînt?

Dervișul îi răspunse cu versurile :

— *E el, slăvit, pentru cîntări o mie, Rudeghi* [1],
Dar știu și eu preaminunate stihuri.
Orb cum era, întreaga lume el a cucerit-o,
Eu doară pentru soții de popas în stepă cînt...

Bătrînul nomad intră în iurtă cu vînatul doborît de han. Căpriorul era gata jupuit și curățat de măruntaie.

— Îngăduie-mi să dau femeilor un hartan ca să ți-l pregătească pentru cină.

— Ba nu, mîncați cu toții! Luați-vi-l întreg! răspunse Djelal ad-din. Eu nu sînt slujitorul nimănui, sînt bek eu însumi și fecior de bek și nici unui stăpîn nu am de dat vreo socoteală...

Trase din teacă un jungher îngust, tăie din spinarea căpriorului cîteva felii subțiri, le înfipse într-o nuia și le întinse deasupra jarului să le frigă.

Gazda încredință restul vînatului femeilor și veni să se așeze lîngă oaspete. Mîngîindu-și alene barba, puse rînd pe rînd toate întrebările cerute de buna-cuviință :

— Ești sănătos acum, cinstite oaspe? Ți-au revenit puterile? Te-ai mai încălzit? Sînt sănătoși părinții tăi?

Hanul, supunîndu-se și el datinii, îi adresă la rîndul său întrebările cuvenite, apoi vorbi iarăși :

— Nu mi-o lua în nume de rău și spune-mi, al cui e căminul acesta și unde mă aflu?

---

[1] *Rudeghi* — unul dintre cei mai cunoscuți poeți ai secolului al IX-lea, de fel din Buhara.

— Iurta mea se găsește la depărtare de o zi de marele drum de caravane ce duce spre orașul Nessa[1], iar eu sînt un nomad oarecare, pierdut în stepa fără de capăt, numit de toată lumea Korkud-Ciobanul.

Cînele, care mîrîia în spatele iurtei, se porni deodată să latre amarnic. Răsunară strigăte, plînsete, vaiete. Un tropot de copite răzbătu din depărtare, crescu și încetă brusc. Un glas răsunător strigă :

— Cine-i în iurtă ? Vino afară, Korkud-Cioban !

Capitolul 3 ◆ DJIGHITUL DIN STEPĂ

Bătrînul se ridică și ieși din iurtă. De afară vocile de-abia se deslușeau :

— Ce caută el aici ? întreba vocea răgușită a călărețului din stepă. Sau l-a ajuns ceasul cel de pe urmă ?

— Cîteșitrei îmi sînt oaspeți.

— Îți arăt eu îndată cine sînt ei și care-i osînda scrisă de Allah pe frunțile lor albe.

— N-ai să te-ncumeți a-i lovi. Dar acești cinci noi robi ai tăi de unde-i aduci ?

— Sînt meșteri pricepuți : arămari și făurari de arme. Ei însoțeau o caravană. Am vrut „să scurtez bărbile" caravanei aceleia, dar șeitan știe de unde au răsărit deodată vreo două sute de djighiți ce urmăreau djeirani pentru un bek de viță. Așa că am fost silit să lepăd cămilele, să împrăștii cămilarii și să mă mulțumesc doar cu acești cinci robi. Am să-i trimit la Merv, unde vor fi vînduți pe un preț bun.

— Allah să te ajute întru aceasta !

Însoțit de noul său oaspete, bătrînul reintră în iurtă.

Necunoscutul era tînăr, înalt, cu umerii largi și mijlocul subțire. La șold, într-o teacă de saftian verde, îi atîrna o sabie lungă. Cizmele galbene din piele de cămilă, cu tocuri înalte și subțiri, căciula mare din blană de oaie și caftanul negru,

[1] *Nessa* — puternică cetate din Evul Mediu, ce se înălța nu departe de Așhabadul de astăzi, distrusă de mongoli și potopită de nisipuri.

croit într-un fel anume, arătau că este de neam turkmen, fapt pe care-l vădea și chipul său smead cu pomeții puternici.

— Poftește lîngă foc, stai jos! îl îmbie gazda.

Dar oaspetele nu se lăsă pe covor, ci rămase în picioare la intrarea iurtei. Ochii lui se deschiseră larg și se făcură rotunzi ca ai cucuvelelor.

— Cine ești tu? îl întrebă Djelal ad-din, fără a-și înălța privirea.

— Un om al stepei...

— Rătăcești cu vitele în căutare de pășuni sau îți cîștigi într-altfel pîinea?

— Sourtez bărbile negutătorilor caravangii...

Un asemenea răspuns era, potrivit obiceiurilor din stepă, o necuviință grosolană. În jurul unui foc de popas, întîlnirea cu drumeți necunoscuți, chiar dacă sînt sărmani după veșminte, îi face pe toți egali. Oamenii își pun întrebările cerute de datină: despre starea sănătății, despre belșugul turmelor, despre ținta călătoriei. Se vedea cît de colo că tînărul turkmen caută cearta cu lumînarea.

Djelal ad-din își înălță o clipă privirea, și-o coborî îndată, și doar colțul gurii îi tremură ușor. Cuvine-se unui han de vază să se ia la harță cu un simplu nomad al nisipurilor?

— Gazda mi-a spus că ești în căutarea drumului spre Gurgandj, e adevărat? Te-aș putea însoți eu pînă acolo, spuse după o vreme turkmenul.

Djelal ad-din era îndrăzneț, dar își știa calul ostenit. Aici se afla în siguranță, îl apăra legea ospeției. Pe cînd pe drumurile stepei, turkmenul acesta l-ar hăitui tot așa cum a hăituit el djeiranul. Așa că hanul răspunse:

— Acum nu plec spre Gurgandj.

— Dar bolnavul acesta, care geme și se pregătește să plece din jalnica noastră lume, cine-i?

— E un drumeț rănit de tîlhari, spuse dervișul. Socot că este isprava nesăbuitului Kara-Koncear. Se zice că acest tigru al deșertului nu cruță pe nimeni.

— Crezi oare că pe Kara-Koncear nu-l despoaie și pe el alți tîlhari?

— Ce pot crede eu, o nucă găunoasă, rostogolită prin stepă de vîntul pribegiei?

— Kara-Koncear trăiește pe-o sărătură ascunsă și stearpă. E liber și nevăzut, ca șopîrla ce se pierde în nisipuri sau

ca şarpele ce se strecoară printre pietre. Nimeni nu poate ajunge pînă la el, pe cînd el răzbate oriunde.

— Cine trăieşte din tîlhărie îşi pregăteşte singur un sfîrşit glorios: capul lui se va înălţa deasupra tuturora... într-un vîrf de ţeapă de pe coama zidurilor din Gurgandj, spuse cu prefăcută nepăsare Djelal ad-din, răsucind deasupra focului nuiaua cu carnea pusă la fript.

— Kara-Koncear e umbra nopţii care urmăreşte pe răufăcători, îşi urmă vorba turkmenul. Kara-Koncear e jungherul răzbunării, e lancea mîniei, e paloşul răfuielilor. Acum Kara-Koncear a rămas singur. N-are nici tată, nici fiu, nici frate. Veni-va ziua cînd o să cadă mort la pămînt, şi-atunci locul iurtei sale va rămîne pustiu. Bine-i asta ?

— Da, tristă soartă, spuse Djelal ad-din.

— Înainte vreme Kara-Koncear avea şi el un tată cu barba căruntă, şi fraţi viteji, şi surori gingaşe. Dar vezi că şahul Muhammed, cînd are nevoie de o sută de cai, se abate cu oştenii kîpceaci asupra păşunilor noastre şi îşi ia nu o sută de cai, ci trei sute de armăsari pe alese. Femeilor le smulge podoabele de argint, zicînd că pedepseşte astfel pe cine ştie ce nomazi, care ar fi jefuit cine ştie pe unde vreun falnic han kîpceac. Ba de curînd şahul, care are trei sute de neveste la palat, ne-a răpit cu oştenii lui pe cea mai mîndră dintre fete, pe Ghiul-Djamal, pentru care se înfruntau o sută de djighiţi de ai noştri, şi o ţine cu sila la curtea lui şi şi-o face a trei sute una nevastă ! Bine-i asta ?

— Da, nici asta nu-i bine, răspunse liniştit Djelal ad-din. Dar faptul că o sută de djighiţi au îngăduit să le fie răpită din sat cea mai mîndră dintre fete şi n-au smuls-o răpitorilor, asta-i chiar rău de tot.

— În ziua aceea djighiţii noştri nu erau în tabără. Kîpceacii sînt vicleni şi-şi aleg bine timpul cînd să năvălească asupră-ne.

— Răspunde şi la altă vorbă a mea, viteazule, spuse hanul. Ziceai că ai avut tată, şi fraţi, şi surori. De ce nu-i mai ai ?

— Gealaţii şahului l-au prins pe bătrînul meu cel cu barba căruntă şi l-au tocat pe-ndelete, bucăţi-bucăţele, în piaţa cea mare din Gurgandj, începînd de la tălpile picioarelor şi pînă la creştet. Fraţii mei s-au împrăştiat de groază în cele patru zări. Surorile mi-au fost răpite de călăreţii kîpceaci şi duse departe. Bine-i asta ?

— Nici asta nu-i bine.

— Unde să-mi mai caut un adăpost sub soare ? Ce să mă fac eu acum ?

Djelal ad-din îi vorbi cu căldură :

— Dacă luminoasa-ţi sabie sclipeşte în mîna ta pentru apărarea neamului, dacă pe lîngă isprăvile făptuite pe drumul caravanelor, mai vrei să adaugi şi fapte de slavă şi să ajungi un sprijin al falnicei flamure verzi, vino la mine la Gurgandj şi am să te învăţ cum să-ţi făureşti un nume nepieritor.

— Ascultă-mă bine, viteazule bek, răspunse mînios turkmenul, ştergîndu-şi cu mîneca buzele. O dată ajuns la Gurgandj, precum şacalii m-ar încolţi „djazuşii" — iscoadele şahului, dar eu nu m-aş da prins şi aş muri luptînd cu sabia în mînă. De ce să se întîmple una ca asta ?

— Nici n-are să se întîmple ! Cînd ai să ajungi la porţile apusene ale Gurgandjului, ai să afli o grădină străjuită de plopi înalţi. Să întrebi atunci pe paznicii porţii : „Acesta e noul palat şi grădina Tillialî ? Duceţi-mă la stăpînul vostru !" Şi să le arăţi asta.

Djelal ad-din scoase dintre cutele turbanului său galben o foaie de hîrtie, îşi trase din degetul mare un inel de aur, afumă cu un vreasc aprins pecetea inelului şi, după ce umezi un colţ al hîrtiei, apăsă cu putere pecetea pe foaie. Un nume se întipări negru pe faţa albă a hîrtiei. Hanul o răsuci sul, îndoi sulul în două, îl netezi frumos pe genunchi şi-l înmînă turkmenului. Acesta duse hîrtia la buze, apoi la frunte şi o ascunse în cutioara de aramă de la brîu.

— Am să vin, viteazule bek, mă încred în cuvîntul tău. Rămîi cu bine !

Şi tînărul turkmen se făcu nevăzut după perdeaua de la intrare. Gazda ieşi după el. În faţa iurtei, lîngă ceaunul mare de aramă care fierbea deasupra focului, pe pămîntul încă umed de zăpadă, şedeau cei cinci robi cu trupurile încovoiate, sleite, înfăşurate în zdrenţe. Mîinile le erau răsucite la spate şi grumajii prinşi în laţuri. Capetele lanţurilor erau legate de un arcan lung din păr de cal. Lîngă ei se afla un roib înalt cu frîul bătut în argint. Dîrlogii prinşi strîns de oblîncul şeii îi ţineau gîtul încordat. Tot de oblînc era înnodat şi capătul arcanului de care erau legaţi robii.

Turkmenul încălecă.

— La drum, dobitoace necredincioase! Dacă nu întindeţi pasul, pe toţi vă căsăpesc şi vă arunc în drum.

Cei cinci robi se ridicară anevoie şi, şchiopătînd, se puseră în mişcare unul după altul. Turkmenul plesni din gîrbaci şi în scurtă vreme micul convoi se pierdu în spatele unei dune. Gazda reveni în iurtă.

— Cinstite oaspe, vreo sută de călăreţi s-au arătat în zare şi se îndreaptă încoace.

— Ştiu, sînt călăreţii horezm-şahului şi mă caută pe mine. Dar omul cu care am vorbit adineauri cine era?

— Era, şi bătrînul urmă în şoaptă, de parcă s-ar fi temut că turkmenul se poate întoarce, era tigrul Kara-Kumului, groaza caravanelor, vestitul tîlhar Kara-Koncear, osîndească-l Allah pentru faptele lui!

Capitolul 4 ◆ HAKIM — JUDECĂTORUL CEL DREPT

După popasul din iurta bătrînului nomad, Hagi Rahim mai umblase două zile pe cărarea îngustă a pustiului, îndreptîndu-se spre miazănoapte, spre oaza de la vărsarea Djeihunului[1] unde se aflau oraşele şi satele bogat populatului Horezm. Măgăruşul păşea încet şi cămila îl urma, legănîndu-se în pas mărunt, cu neguţătorul rănit în spinare, căci omul încă nu-şi venise în fire. Dervişul îşi îngîna cîntecele persane şi arabe şi cerceta mereu zările, aşteptînd să i se arate în sfîrşit geamiile Horezmului cu minaretele şi cupolele lor smălţuite.

A treia zi poteca îngustă dintre dune se prefăcu într-un drum larg şi porni să urce o înălţime stîncoasă. Dincolo de ea se întindea un şes vesel acoperit de dumbrăvi, grădini şi pătrăţele de ogoare mănoase. Pretutindeni, printre pomi, se zăreau căsuţe cu acoperişuri drepte, pîlcuri de iurte afumate şi casele mari ale bogătaşilor kîpceaci, ca nişte cetăţui cu foişoare la colţuri. Ici-colo, asemeni unor suliţe, se înălţau minarete ascuţite şi lîngă ele sclipeau cupolele moscheielor, îmbrăcate cu plăcuţe multicolore de faianţă. Pătratele ogoarelor

[1] Vechiul nume al fluviului Amu-Daria.

irigate, acoperite de apă, păreau niște oglinzi uriașe. Pe fața lor se mișcau oameni pe jumătate goi, cu lanțuri la picioare.

Dervișul se opri sus, pe creasta colinei.

— Iată pămîntul ursit să ajungă un adevărat rai, șopti el. Cînd colo a ajuns o vale a plîngerii și a chinului. Acum cincisprezece ani am fugit de aici sugrumat de groază și cătînd înapoi precum furii. Cine va mai recunoaște astăzi, în dervișul ars de soare, pe băietanul afurisit de însuși marele imam ? Înainte, Bekir, curînd vom înnopta la porțile cetății cetăților de scaun, orașul cel mai bogat de pe lume — Gurgandj — în care domnește horezm-șahul, cel mai puternic, dar și cel mai crud dintre stăpînitorii musulmani...

Dervișul porni din nou la drum. Tot mai des întîlnea acum care cu două roți înalte, trase de boi mari cu coarne lungi, drumeți sărmani, călăreți bogat gătiți, pe cai împodobiți în fel și chip, săteni cu chipurile înnegrite de soare, călări pe asini slăbănogi ; de pretutindeni se înălța muget de vaci, behăit de oi și strigăt de păstori.

Chiar în prima așezare, dervișul fu înconjurat de cîțiva bărbați înarmați cu lungi bețe albe.

— Tu ce hram porți ? Dacă ești derviș cerșetor, de ce cari după tine o cămilă ? Să mergem la hakim, el te va judeca și te va osîndi la moarte.

Dervișul fu adus într-o curte împrejmuită cu gard înalt de lut. Pe cerdac era așternut un covor gros pe care ședeau cu picioarele subpuse un bătrîn țeapăn și uscățiv, înveșmîntat într-un halat în dungi. Uriașu-i turban, alb ca zăpada, barba-i căruntă și pieptănată cu grijă, privirea-i aspră și pătrunzătoare, ca și mișcările-i măsurate impresionau pe oricine se apropia de el, și oamenii cădeau îndată cu fruntea la pămînt. În dreapta lui, cu spatele încovoiat, ședea un tînăr diac cu un condei de trestie între degete, așteptînd porunca stăpînului.

— Cine ești ? întrebă hakimul.

— Sînt păcătosul fecior al cinstitei mele mame, și mă numesc Hagi Rahim al Bagdadi, învățăcel al preasfinților șeici din Bagdad. Bat drumurile cele lungi și caut în zadar urmele drepților ce odihnesc în bezna rece a mormîntului.

Hakimul își înălță neîncrezător sprîncenele și se uită drept în ochii dervișului.

— Dar rănitul de pe cămilă cine e ? De ce nu poartă turban ? E un musulman drept-credincios sau un străin ? Mi se

spune că tu l-ai betegit, l-ai jefuit și i-ai vîndut toată dobînda. E adevărat ?

Dervișul își înălță brațele spre cer.

— Doar tu, o, cerule atoatevăzător, ești singura mea apărare ! Mă minunez de pîrîtorul meu care nu trăiește decît cu zvonuri mincinoase ! Ce-i pasă lui de ostenelile și amărăciunile mele !

Hakimul își ridică plin de importanță arătătorul mîinii drepte și întrebă solemn :

— Spune-mi cu de-a-măruntul : ce știi despre acest om bolnav ?

Atunci dervișul îi povesti cum s-a întîlnit cu caravana jefuită și cum s-a străduit din răsputeri să scape viața rănitului.

Bătrînul hakim își mîngîie barba argintie și spuse :

— Poate că rănitul acesta este un om foarte mare și brațul său se întinde, hăt, pînă la soare. Am să-l cercetez eu însumi.

Și băgîndu-și picioarele desculțe în papuci, coborî de pe cerdac și se apropie de cămilă. Sătenii îl înconjurară, grămădindu-se și strigînd care mai de care :

— Îl cunoaștem, noi îl cunoaștem pe omul acesta. E un negutător bogat din Gurgandj, îl cheamă Mahmud-Ialvaci. Uite, pe samarul cămilei e brodat însemnul lui. Caravanele lui Mahmud Ialvaci numără cîte două-trei sute de cămile și se duc pînă la Tabriz și Bulgar [1], ba chiar și pînă la sfintitul Bagdad.

Hakimul ascultă cu luare-aminte ce spun oamenii, tăcu o vreme, molfăi din buze și, plin de măreție, își dictă hotărîrea pe care diacul se grăbi s-o însemneze :

— „Văzînd noi că oameni știutori și demni de încredere mărturisesc a recunoaște în acest rănit pe bogatul negutător Mahmud-Ialvaci din Gurgandj, poruncim să fie dat jos cu mare grijă de pe cămilă și culcat în casa noastră, să-i fie adus tabibul cel învățat, care să-l lecuiască cu toată silința și ierburile lui tămăduitoare. Cît despre dervișul care a făcut o faptă de laudă îngrijind un drept-credincios, slobod este să

[1]. *Bulgar* — în secolele X—XIV bogat oraș comercial și industrial, capitala bulgarilor de pe Volga, la vărsarea rîului Kama în Volga.

plece mai departe și să fie răspăltit de negustorul scăpat de el din nevoie. Și pentru că dervișul nu poate avea o cămilă a sa, vita rămîne la noi pînă la înzdrăvenirea stăpînului ei. Ca plată pentru osteneala judecății și punerea peceții pe hrisovul de judecată, măgarul cel negru al dervișului trece în grija casei noastre."

— Însemnat-ai totul ? întrebă el pe diac.

Acesta răspunse în șoaptă :

— Tot ce cu dreptate a hotărît stăpînul meu !

La urmă hakimul mai spuse :

— Învățatule derviș, primește acum din sărăcia mea acest *dirhem* [1].

Hagi Rahim primi bănuțul de aramă, și-l duse la frunte, la buze, și strîngîndu-l apoi în palmă vorbi așa :

— Mare este înțelepciunea ta, o slăvite hakim, judecătorule drept. Tu m-ai despovărat de grija rănitului, de grija cămilei și de grija măgarului, pe care de acum încolo nu va mai trebui să încalec. În schimb însă nici să-l hrănesc nu va mai trebui. Cît despre mine, cel mai nevrednic dintre muritori, eu atîrn tot atît de ușor ca bănuțul ce scapă din mîna trecătorului mărinimos în căușul orbului sărman. Și dacă dărnicia ta este la fel de curată precum argintul bărbii tale, fie ca bănuțul acesta de aramă să se prefacă în pumnul meu într-un dinar de aur curat.

Și, deschizînd palma, Hagi Rahim arătă tuturor sclipirea unui dinar de aur.

— Adevăr grăiesc ție, preacinstite judecător, niciodată pămîntul călcat de pașii tăi nu va mai ști de secetă și mănos va fi în vecii vecilor.

Și, închizîndu-și la loc mîna cu dinarul, Hagi Rahim tăcu. Hakimul și toți ai lui se uitau năuci ba unul la altul, ba cu toții la pumnul închis al dervișului, iar gurile lor rămîneau căscate.

— I-am dat un dirhem negru. Asta o știu prea bine ! Și totuși am văzut adineaori, cu toții, un dinar de aur în palma lui, murmură într-un tîrziu hakimul, și deodată, cu o iuțeală

[1] *Dirhem* — monedă de argint ; *dirhem negru* — monedă de aramă, valorînd a zecea parte din dirhemul de argint ; *dinar* — monedă de aur valorînd cam 50 de dirhemi de argint.

nemaipomenită de nimeni la acest falnic dregător, bătrînul se repezi la derviş şi îi înşfăcă pumnul.

— Să-mi dai îndată dinarul de aur! Să-mi plăteşti cu el cheltuielile de judecată!

Hagi Rahim desfăcu nevinovat pumnul şi dregătorul înhăţă bănuţul din palma lui. Era acelaşi necăjit dirhem de aramă. Ţanţoşul dregător îşi suflă mînios praful de pe mîneci şi la fel de semeţ urcă înapoi treptele cerdacului.

Hagi Rahim se duse la măgăruşul lui, îşi luă sacul, şi-l aruncă pe umăr şi, fără să mai ia în seamă pe nimeni, o porni mai departe spre Gurgandj, cîntînd cît îl ţinea gura vechea chemare a dervişilor:

— *Ia-gu-u! Ia hák! Li illiahi illia-gu-u!* [1]

Capitolul 5 ◆ PORTIŢA TAINICĂ

„Totul a rămas la fel ca odinioară, şi-s atîţia ani de-atunci! îşi spunea Hagi Rahim, sprijinindu-se de un gard înalt de pămînt din capătul unei străduţe pustii. Aceleaşi căsuţe cu acoperiş drept, adăpostite printre caişi şi duzi, acelaşi cer de peruzea, pe care se alungă stoluri de porumbei albi, iar şi mai sus, în tării, rotindu-se şi strigînd jalnic, se înalţă ereţii cafenii... Ca şi odinioară atîrnă peste garduri ramurile de salcîm şi tot ca odinioară se ascunde portiţa tainică sub florile lor albe. Uite, se mai desluşesc pe lemnul ei cerculeţele unui motiv încrustat cu măiestrie. Pe atunci pe portiţa asta ieşea o fată în veşmînt trandafiriu, cu văluri portocalii. Unde o fi ea astăzi? Ce-o fi ajuns?"

Portiţa se deschise şi o adolescentă, în veşmînt trandafiriu şi văluri portocalii ieşi în uliţă. Avea în mînă o săpăligă. Obrazul cam lătăreţ şi ochii puţin piezişi, croiala veşmîntului şi felul cum era înnodată basmaua de culoarea şofranului dovedeau că fata e de origine turcică. Îngînînd un cîntec ea curăţă

[1] Această chemare arabă a dervişilor are înţelesul „Allah este Dumnezeu şi alt Dumnezeu afară de Allah nu există".

şănţuleţul ce ducea spre grădină şi apa din canalul de irigaţie pătrunse prin spărtura făcută de ea pe sub gardul de lut.

Deodată fata îşi îndreptă spatele şi, ferindu-şi ochii cu mîna arsă de soare, se uită spre capul uliţei. Răzbătea de acolo un cîntec înalt şi unduitor :

Se lasă noaptea somnul din pleoape-i spulberat :
Mă bucur pînă-n ziuă de cerul înstelat.
Şi-mi aminteşte luna cea nouă cînd răsare
Sprîncenele iubitei şi ochii-i de scîntei...
Nu dînsa mi-e sortită ? Ori poate mi se pare ?
O, cît aş vrea destinul să mi-l citesc în ei !

Din susul uliţei se ivise un tînăr călăreţ, într-un cekmen verde întunecat, strîns bine pe trup cu un brîu pestriţ. Căciula de miel îi era trasă pe sprînceana dreaptă. Flăcăul înainta la pas pe armăsaru-i negru, jucăuş. Deodată îşi plesni fugarul cu furie şi ţîşni în galop nebun. Cînd ajunse în dreptul fetei, tînărul îşi înfrînă calul şi îl opri stană de piatră în faţa ei.

Fata zvîrli săpăliga din mînă, o zbughi înapoi în curte şi trînti portiţa. Călăreţul îşi dădu căciula pe ceafă şi-o porni iarăşi agale în lungul uliţei.

Portiţa se deschise şi fata reapăru, temătoare, cătă în jur, ridică săpăliga şi pieri din nou în curte.

Dervişul cel bărbos, ars de soare, cu halatul ferfeniţă, cu fesul ascuţit şi legătura albă de hagiu, trecu strada ciocănind ca un orb în pămînt cu cîrja lui lungă. Se uită în dreapta şi în stînga, apoi desprinse un petec de pînză trandafirie agăţat de portiţă şi şi-l ascunse în sîn.

— Da, mormăi el, toate au rămas aici cum au fost : acelaşi salcîm, doar că-i mai înalt şi mai des, aceeaşi portiţă, doar că-i mai neagră şi mai şubrezită... Chiar şi fata seamănă cu aceea pe care am iubit-o eu la şaisprezece ani, dar nu e ea ! Pe unde o fi cea de odinioară, care mă aştepta aici cu coşuleţul de caise, rumenă şi dulce ea însăşi precum caisele ?... Totul a rămas la fel ; uite pînă şi colo, deasupra vechiului turn, se rotesc ca şi atunci ereţii ! Doar Hagi Rahim nu mai este acelaşi...

Dervişul bătu cu cîrja în portiţă. De după portiţa veche de *karagaci*[1] răsună o tuse bătrînească. Un moşneag uscat şi gîrbov, cu capul înfăşurat în turban alb, apăru în prag.

— *Ia-gu-u! Ia-hak!* îşi intonă dervişul chemarea.

Moşneagul îl aţinti cu ochii lui înroşiţi şi lăcrimoşi, apoi se scotoci prin cutele brîului de pînză cu care era încins şi scoase la lumină o punguţă veche de piele. Îşi afundă într-însa degetele descărnate, albe ca ceara, şi întinse dervişului un bănuţ subţire şi negru.

— *Aleikum selam!* mulţumi acesta, ducînd bănuţul la frunte, apoi la buze. Cine stă în casa asta? Pentru cine să înalţ ruga mea către Cel-de-Sus?

— Eu stau aici, dar casa nu-i a mea, ci a fierarului Kara-Maksum. În piaţa cea mare oricine îţi poate arăta vestita fierărie şi armurărie a meşterului Kara-Maksum. Niciodată nu se scumpeşte el să dăruiască un bănuţ slujitorilor credinţei.

— Dar ţie însuţi, făcătorul de minuni, cum îţi zice?

— Nu mă cinsti cu înaltul nume de „făcător de minuni". Nu sînt decît bătrînul cronicar al şahilor, Mirza-Iusuf, şi nu pot adăuga alta decît spusa poetului:

Eu mi-am trăit tot veacul ca vita de povară —
Înlănţuit de casă şi rob l-ai mei copii.
Pe degete socoate întreg al meu avut:
Sărmana mea colibă şi o mie de belele
Şi nu-i nici o nădejde să scap cîndva de ele!...[2]

— Nu-nu! Eşti totuşi un făcător de minuni, i-o întoarse dervişul. Mi-ai dăruit un negru dirhem, dar pentru că darul tău mi-a fost dat din pornirea cea curată a sufletului, dirhemul s-a prefăcut pe dată într-un dinar de aur.

Moşneagul se aplecă spre mîna neagră ca o gheară de pasăre a dervişului în care sclipea dinarul de aur, nou-nouţ.

— În lunga-mi viaţă niciodată n-am cunoscut minunile de care se vorbeşte în Sfintele Scripturi. Ori poate însuşi tu, dervişule, minuni mai ştii a face... sau eşti un panglicar de iarmaroc şi vrei să-ţi rîzi de un moşneag pe jumătate orb?

[1] *Karagaci* — copac uriaş, rămuros, foarte răspîndit în Asia Centrală.
[2] Din versurile poetului Kesai (sec. IX).

— Ba poți să-ncerci chiar tu dinarul. Trimite slujitorul în bazar și-ți va aduce pentru el un coș de frigărui-kebab, de fidea gătită-n seu și miere, de turkestani zemoși și parfumați. Poate c-atunci ai să poftești la ăst bogat ospăț și pe-un sărman drumeț ce vine tocmai din Bagdad, din depărtare.

— Cum, tu vii, drumețule, din preaslăvitul Bagdad? Dacă-i așa, hai intră-n casă și povestește-mi pe-acolo ce-ai văzut, abia atunci cunoaște-voi și eu puterea acestui minunat dinar.

Capitolul 6 ◆ CRONICARUL ȘAHILOR

...Și a pornit spre mine în pofida depărtării ce desparte casele noastre, a drumului lung și a primejdiilor ce se întîlnesc în cale...

(Ibn-Hazm, sec. XI)

Tîrșindu-și cizmele galbene, moi, moșneagul străbătu bătătura și urcă treptele cerdacului.

— Urmează-mă, drumețule!

Dervișul se pomeni într-o odaie podită cu cărămidă arsă și așternută cu covorașe înguste de-a lungul pereților. Într-o firidă, pe polițe, văzu două căni înalte de argint și o cupă din sticlă de Irak. Bagdadia încăperii, din bîrne colorate încheiate meșteșugit, se înălța rotunjită ca o cupolă, avînd la mijloc o deschidere pentru ieșirea fumului. În mijlocul odăii, într-o adîncitură pătrată a podelei, fumega o tavă cu jar. De-a lungul peretelui din fund se aflau trei sipete deschise, legate în obezi grele de fier. În interiorul lor se zăreau cărți mari îmbrăcate în piele galbenă.

Dervișul își lăsă la ușă cîrja și restul tarhatului de drumeț. Apoi, lepădîndu-și papucii, veni lîngă moșneag, își îndoi genunchii și se lăsă jos pe picioarele încrucișate.

— Bent-Zankidja, strigă moșneagul cu glas tremurător.

La chemarea lui se ivi un băiat slăbuț, într-un halat lung pînă la călcîie și cu turban albastru pe cap. Își încrucișă mîinile la piept și se închină în așteptarea poruncii.

— Ține acest dinar de aur. Dă-l bătrînului Saklab și spune-i așa: „Du-te, moș Saklab, în bazar la șirul de dughene unde șed hindușii cămătari cu lădițele lor pline de bănuți de aur și argint, de vînd arșice și zaruri pentru joc. Caută pe cel cu barba mai căruntă decît toți și roagă-l să cerceteze și să prețăluiască acest taler: e un dinar de aur adevărat?" Și vezi, dacă hindusul va spune că dinarul e fără-nșelăciune, atuncea să mi-l schimbe doar în dirhemi de argint. Apoi, cu-argintul acela, Saklab să meargă în ulița dughenelor cu bucate alese și să ne tîrguiască tot ce-ți va spune îndată acest preacinstit căutător de adevăr.

— Ce trebuie să tîrguiască slujitorul? întrebă băiatul.

Dervișul îl privea cu luare-aminte. Gingașele trăsături ale chipului copilăresc îi păreau ciudat de cunoscute. „Unde l-am mai văzut oare?" Îi răspunse:

— Să ia slujitorul un coș și să cumpere tot ce-ar cumpăra pentru propriul său frate, pe care nu l-a mai văzut de mulți ani. Să aleagă chiar el totul.

Moșneagul îl chemă mai aproape pe Bent-Zankidja și-i spuse la ureche:

— Cînd s-o întoarce din bazar, Saklab să nu intre aici zdrențăros ca de obicei, ci mai întîi să pună pe el halatul meu cel vechi. Iar tu, după ce-i dai dinarul, întoarce-te la noi cu hîrtie, călimară și *kalam* [1]. Ai să notezi tot ce va povesti drumețul.

Băiatul ieși și se întoarse curînd cu hîrtie și cele trebuitoare scrisului.

— Spune-mi, mai întîi, drumețule, care-i numele tău, de unde ești de fel, și cum ai ajuns în slăvitul Bagdad?

— Mă numesc Hagi Rahim al Bagdadi. Sînt născut într-un cătun de lîngă Basra și-s gata să răspund la toate întrebările tale. Dar mai întîi îngăduie-mi să-ți spun altceva care îmi chinuie sufletul.

— Vorbește, îl îndemnă moșneagul.

— La Bagdad am învățat într-un mare *medres* [2], la cei mai vestiți cărturari. Printre învățăceii care căutau ca și mine lumină la aceste torțe ale învățăturii era și un tînăr veșnic mîhnit și tăcut, deosebit de toți ceilalți prin pătimașa lui sîr-

[1] *Kalam* — bețigaș de trestie bine ascuțit care servea de condei.
[2] *Medres* — înaltă școală religioasă la musulmani.

guință. Aflînd el că am de gînd să-mi pun „brîul pribegiei" și să pornesc spre slăvitul Gurgandj, spre nobila Buhara și minunatul Samarkand, apucînd „oîrja drumeților", acel tînăr mi-a vorbit astfel: „Hagi Rahim al Bagdadi, dacă ai să ajungi pînă la bogatul oraș al horezm-șahilor, Gurgandj, caută a treia uliță ce întretaie drumul cel mare, de la bazar spre poarta de apus, întreabă acolo de casa fierarului și armurierului Kara-Maksum și află de la el cum o duc cinstiții mei părinți. Spune-le cu de-amănuntul ce fac eu aici la Bagdad. Iar cînd te vei întoarce aici ai să-mi istorisești tot ce-ai aflat despre ei." I-am făgăduit și am pornit la drum. Dar vîntul neprevăzutului și furtuna încercărilor grele m-au abătut într-alte felurite colțuri de lume. Am umblat sub arzătoarele raze ale soarelui indian, am colindat îndepărtatele pustiuri ale Tatariei[1], am ajuns pînă la marele zid care apără împărăția Kitaiului de năvălirile tătare, am văzut țărmurile oceanului veșnic furios, am trecut peste crestele înzăpezite ale munților Tian-Șan și pretutindeni am întîlnit musulmani. Așa se face că au trecut mulți ani pînă să ajung în sfîrșit la Gurgandj, pe strada de care mi-a vorbit prietenul meu din Bagdad. Am găsit și casa, și portița de sub albele flori de salcîmi, și iată că stau de vorbă cu tine, făcătorule de minuni, care ți-amintești de bună seamă de tînărul plecat din această curte acum cincisprezece ani la drum lung, departe de porțile orașului său Gurgandj.

— Cum zici că se chema acel tînăr? întrebă cu asprime moșneagul.

— Acolo, la înaltele curți ale cunoștințelor, el se chema Abu-Djafar al Horezmi.

— Cum îndrăznești, nefericitule, a rosti în fața mea numele acesta! strigă bătrînul Mirza cronicarul, făcînd spume la gură. Știi tu oare că el este cel mai mîrșav dintre păcătoși? Cu toată vîrsta lui crudă el a acoperit de rușine pe părinții săi și n-a lipsit mult să arunce în hăul suferințelor și toate celelalte rubedenii ale sale.

— Bine, dar spui că era încă foarte tînăr pe atunci. Ce rău putea face? A ucis el pe cineva, sau a încercat să lovească pe vreun bek preaslăvit?

[1] *Tataria* — așa se numeau în acele vremuri ținuturile de azi ale Mongoliei și Chinei apusene, populate pe atunci de o multitudine de triburi nomade avînd numele comun de tătari.

— Din păcate, acest netrebnic Abu-Djafar s-a dovedit încă din crudă tinereţe înzestrat cu deosebită sîrguinţă şi nease-muite însuşiri. A studiat împreună cu alţi învăţăcei la cei mai buni cărturari ai noştri, străduindu-se să pătrundă şi meş-teşugul cititului şi măiestria scrisului ales şi adîncurile înţe-lesuri ale Sfintei Cărţi a Coranului. Îşi însuşea de minune toate cunoştinţele şi de la o vreme a început să alcătuiască versuri foarte bune, după pilda lui Ferdousi, Eudeghi şi Abu-Said. Dar stihurile lui nu slujeau la buna luminare a altora, ci numai la momirea sufletelor uşuratice... Şi moşneagul urmă în şoaptă : Nenorocitul tînăr a căzut în plasa cugetării slobode. Îşi îngăduia să contrazică pe imami şi pe *ulemalele* [1] cele cu bărbi cărunte, iscînd îndoiala în sufletele multor ascultători săraci cu duhul. Şi pînă la urmă, cînd imamul l-a prevenit : „Tu n-ai pornit pe drumul spre rai, ci spre hăul de foc al iadului", Abu-Djafar i-a răspuns cu neobrăzare : „Dă-mi pace şi nu mă pofti în rai ! Cînd tu îmi propovăduieşti despre mă-tănii, despre locurile de rugăciune şi despre înfrînările de tot felul, gîndul meu se întreabă dacă nu-i totuna unde mergi — la geamia lui Mohamed, la mînăstirea lui Isa [2] unde bat clopotele, sau la sinagoga lui Moise. Pretutindeni l-am căutat pe Dumnezeu, dar nu l-am găsit nicăieri. Dumnezeu nu există, l-au născocit cei ce neguţează cu numele lui. Lumina mea, călăuza mea este Abu-Ali Ibn-Sina [3]". Atunci preasfinţii imami l-au afurisit şi au dat poruncă să fie prins. Voiau să-i reteze în faţa întregului oraş limba cea otrăvită şi să-i taie amîndouă mîinile, ca să nu-şi mai poată scrie poemele pline de pierzanie. Dar, viclean ca un şarpe, Abu-Djafar s-a făcut nevăzut. La început lumea credea că tatu-său îl ascunde pe undeva. De aceea însuşi horezm-şahul Muhammed, aflînd de la imam cele petrecute, a poruncit ca tatăl păcătosului să fie prins şi aruncat în păduchelniţa Zindanului [4], iar pe cătuşele ce-l vor în-lănţui să se graveze inscripţia : „De-a pururea şi pînă la moarte". Iar dacă se va prăpădi, să fie întemniţat în locu-i ruda cea mai apropiată a păcătosului, pînă cînd Abu-Djafar are să se dea prins de bunăvoia lui.

[1] *Ulema* — dascăl în şcolile religioase musulmane.
[2] Isus Christos.
[3] *Abu-Ali Ibn-Sina* — învăţat din sec. al XI-lea, născut la Buhara, cu-noscut în Europa sub numele de Avicenna.
[4] *Zindan* — închisoare subpămînteană.

— Şi zace pînă astăzi în temniţă tatăl lui ? întrebă înfiorat dervişul. Ochii lui îngroziţi scăpărau şi chipul i se făcuse cenuşiu ca al răposaţilor.

— Bătrînul a murit, nemaiputînd îndura umezeala, întunericul, cleştele de cazne, şi ploşniţele temniţei. În locul lui gealaţii, îndeplinind porunca horezm-şahului, au pus mîna pe al doilea fecior al răposatului, Tugan, l-au înlănţuit cu aceleaşi cătuşe şi l-au aruncat în aceeaşi temniţă.

— Ce fărădelege ! murmură dervişul.

— Tare mi-e milă de acest Tugan, urmă moşneagul. Eu i-am purtat de grijă. Temîndu-mă ca băiatul să nu meargă pe drumul stricatului său frate mai mare, m-am străduit să-i luminez mintea. Tugan a învăţat la mine cititul şi scrisul, dar îl atrăgeau mai mult meşteşugurile şi jocurile ostăşeşti, aşa că l-am dat ucenic fierarului Kara-Maksum, care l-a învăţat cum se făuresc armele de soi. Acum îi ţine locul în slujba mea o mică orfană, fiica unei roabe, Bent-Zankidja. Fetiţa s-a dovedit foarte înzestrată la citit şi la scris şi la ţinerea-de-minte a feluritelor cîntece şi versuri. Cu anii vederea a început să-mi slăbească şi toate îmi joacă în faţa ochilor. Azi văd pe cer, în loc de o lună, trei deodată. Bent-Zankidja a ajuns ajutorul şi diacul meu de nădejde. Uite-o cum şade în faţa ta, cu kalîmul în mînă.

Abia atunci înţelese Hagi Rahim că diacul cu turban albastru e chiar fata pe care o văzuse nu demult cu săpăliga la portiţă.

Se uită ţintă la ea şi îndată îşi lăsă ochii în pămînt, nemaicutezînd să întrebe de cealaltă fată, pe care o cunoscuse aici demult, cînd n-avea el însuşi decît şaisprezece ani. Stăpînindu-şi tulburarea, dervişul se arătă cît se poate de uimit :

— Şi mai spuneai că nu faci minuni ! Iată, ai deprins o fată la agerimea cititului şi scrisului şi acum îi dai dreptul să-şi încununeze fruntea cu turbanul albastru cu care se pot făli doar diecii. Văd că în casa ta domneşte grija pentru ştiinţă.

Moşneagul îşi înnodă degetele lungi şi subţiri şi aruncă dervişului o privire pătrunzătoare.

— Acum vorbeşte-mi despre tine. Mult mai ai de gînd să rătăceşti prin lume ?

Dervişul îşi scutură capul zburlit şi ochii lui negri şi arzători se aţintiră într-ai moşneagului.

— Părinte îmi este foamea ce m-alungă-n pustie. Şi mamă mi-e nevoia, care de lacrămi multe şi-a prăpădit vederea, şi n-a avut nici lapte pentru copiii ei. Învăţător mi-e teama de paloşul călăului, dar veşnic aud glasul ce-mi spune: „Nu te-amărî, dervişule, căci totdeauna tu n-ai făcut decît ce este vrednic de tine".

Moşneagul clătină din cap:

— Ţi-e mintea-mpodobită de ştiinţă, şi bucuros ar fi ca să te aibă diac orice judecător sau chiar hakim, mai-mare peste-un ţinut. Ba chiar şi eu te-aş lua să-mi copiezi cărţile din biblioteca şahului. Se află acolo rare manuscrise, necunoscute nimănui, nici măcar după nume, şi se cuvine să fie copiate pentru ca omenirea să nu rămîie lipsită de ele în viitor. De ce să rătăceşti mereu pe cele drumuri? Te cheamă oare într-una cărarea colbuită, noroaiele şi piatra colţuroasă?

Dervişul răspunse cu glasul înăbuşit:

— Mi s-a mai spus: „De ce nu ţi-ai aşterne-n odaie moi covoare?" Dar... „cînd răsună apriga eroilor chemare, ce poate face-a poetului cîntare?" „Cînd caii se avîntă în marea bătălie, pot eu afla odihnă pe trandafirii-n floare?" [1]

Uimit, bătrînul Mirza îşi înălţă mîinile a nedumerire:

— De care bătălie vorbeşti? Cine poate ameninţa pe un şah slăvit, pe cel mai puternic dintre stăpînitorii musulmani? Numai cînd el însuşi voi-va războiul, se vor încinge focurile bătăliei în tabăra duşmană...

— Cumplitul foc se-abate dinspre soare-răsare. Şi va arde tot ce-i va sta în cale.

Moşneagul clătină din cap neîncrezător:

— O nu! Atîta timp cît şahul îşi ţine spada în teacă, va fi linişte pretutindeni în văile Maverannahrului şi la toate graniţele împărăţiei Horezmului.

Un rob bătrîn cu picioarele goale, încătuşate de un lanţ greu, prins de cureaua cu care era încins, intră fără zgomot în cameră. Aducea coşul plin de bunătăţile cumpărate în bazar cu dinarul fermecat. Trupul înalt şi istovit al bătrînului rob era acoperit de o haină scurtă, vărgată. Părul lung, pe jumătate cărunt, îi cădea liber pe umeri. Aşternu pe covor un testemel de mătase şi rîndui pe el lipii de grîu, plăcinte de migdale, cupe cu miere, cu alune, cu fistic, cu migdale,

[1] Din versurile poetului Ibrahim Monteser (sec. X).

cu stafide, cu felioare de pepeni galbeni zaharisiți și alte felurite dulciuri.

— Îmi dai voie să stau puțin de vorbă cu robul tău ?

— Vorbește, cinstite călător.

— De unde ești de fel, tată ? întrebă dervișul.

— De departe, din țara rusească. Sînt fiu de pescar de pe malurile marelui fluviu Volga, de i se spune aici, la voi, Itil. De mic copil am fost răpit de djighiții Cneazului de Suzdal, ce-i vecin cu noi. Cnejii noștri sînt un fel de hahri sau beci, cum ar veni la voi, și cnejii noștri se războiesc între ei, și cine iese învingător îi face prinși pe țăranii învinsului : și bărbați, și femei, și fete, și copii. Apoi îi vinde ca pe berbeci în țări străine. Așa și eu, cu soru-mea micșoară împreună, vînduți am fost neguțătorilor bulgari care ne-au dus în orașul lor Bilar, de pe rîul Kama, iar de acolo toți prinșii, și eu cu dînșii laolaltă, mînați am fost peste pustie pînă aici, la Gurgandj. De soru-mea nu știu unde a fost vîndută. Totul s-a petrecut demult. Iată că părul mi-atîrnă astăzi în lațe lungi și albe, ca barba unui țap bătrîn, dar eu tot mai jinduiesc să-mi văd kișlacul de pe malul înalt al Volgăi. Am învățat să vorbesc turkmenește și persienește. Și de n-ar fi pe aici și alți frați de ai mei în robie, aș fi uitat de tot limba strămoșească. Uneori prin bazar mă mai găsesc cu pămînteni de-ai noștri și mai schimb cu ei o vorbă în fugă. Căci nevoim destul de mulți pe-aici, în zornăit de lanțuri.

— Și cum spui că te cheamă ?

— Aicea mi se spune doar Saklab, dar prinșii ruși mă strigă tot ca la noi „moș Slavka"... Să-mi ierți, stăpîne, vorba mea cea proastă — și bătrînul se închină adînc în fața dervișului — am auzit că tu colinzi pămîntul și-ajungi prin țări îndepărtate și, precum sfinții, știi să prefaci dirhemii de aramă în buni dinari de aur. Așa că lesne ți-ar veni să mă răscumperi de la stăpînul meu. Răscumpără-mă și am să-ți fiu slugă credincioasă. Căci poate că-ntr-o zi ai să ajungi și-n părțile rusești, și ai să mă duci acolo și pe mine.

— Vrei cumva să-mi momești robul ? se încruntă gazda.

— Cum m-aș putea gîndi la robi ? răspunse dervișul. Cînd eu însumi sînt sărac și zilele îmi țin c-un pumn amar de grîu ce mi-l întinde cîte-o mînă milostivă.

— Înseamnă c-aici, printre străini, departe, îmi este dat să-mi sfîrșesc zilele, murmură suspinînd Saklab și spuse iarăși

tare: Poftiţi şi gustaţi din *dostrahanul*[1] nostru, rogu-vă! Apoi, călcînd uşor pe covoare, aduse un lighenuş de aramă şi un filigean cu izvoade arăbeşti plin cu apă.

Mirza-Iusuf şi dervişul îşi spălară mîinile, şi le uscară cu un ştergar înflorat şi începură să mănînce în tăcere. După ce gustă din toate bucatele, drumeţul mulţimi cu vorbe prea plecate şi îşi ceru îngăduinţa să plece într-ale lui.

La capătul uliţei pustii mai zăbovi multă vreme în umbra pomilor uitîndu-se la portiţa cea veche de sub salcîm.

„N-am să mai văd nicicînd această casă-n care cîndva un blînd moşneag mi-a pus întîiaşi dată o trestie-kalam în mînă şi m-a învăţat să scriu primele slove. Nu-mi pare rău că am cheltuit singurul meu dinar de aur ca să-mi petrec un ceas mai lung cu el şi să ascult din nou iubitu-i glas... Ş-acuma, din nou la drum!"

Mirza-Iusuf rămase îndelung cu ochii aţintiţi la uşa pe care ieşise ciudatul lui oaspete. Apoi tăcerea fu curmată de Bent-Zankidja, care vorbi:

— O blîndule bunic Mirza-Iusuf! Un gînd furiş în sufletu-mi s-a strecurat, precum un pui micuţ de şarpe. Îmi spune mie inima că acest derviş Hagi Rahim ar putea fi fugarul nostru Abu-Djafar, cel slobod în gînduri, atîta doar că i-a crescut o barbă lungă şi arşiţa i-a înnegrit obrazul. Şi anevoie ţi-este să recunoşti în el pe tinerelul crud de altădată...

— Să taci, copilă, de nu vrei ca năpasta să se abată asupra casei noastre. Crezi oare că aş fi stat eu de vorbă cu omul acela fără Dumnezeu, afurisit de sfinţii imami? Să nu mai pomeneşti vreodat' de oaspetele acesta trecător. Trăim timpuri în care din orice ungher te pîndeşte o ureche mîrşavă şi stă să prindă orice vorbă ne scapă de pe buze. Şi zi şi noapte se cuvine să ne amintim de spusa poetului: „Puternică e doar tacerea — tot restul este numai slăbiciune"[2].

— Să taci chiar faţă de prieteni? Nu spune oare acelaşi mare cîntăreţ: „Să-ţi fie gura cetluită pentru toţi, afară de prieteni"? Întreaga viaţă să tăcem? O, nu! Mai bine moartea să-ţi găseşti, da-n cîntec vesel şi în glume!

---

[1] *Dostrahan* — bucatele oferite oaspeţilor, precum şi faţa de masă aşternută pe podea pentru oaspete.

[2] Din versurile poetului Abu-Said (sec. XI).

— Taci, taci ! strigă moşneagul. O, Doamne, ajută-mă ! Sînt singur ! Noaptea mai dăinuie şi cronica despre măritul horezm-şah nu-i încă încheiată. De cînd tot aştept ca viaţa lui să se înalţe-n slavă ? Dar nu văd decît cazne şi omor în loc de binecuvîntate fapte. Mă tem ca vajnicul erou să nu se dovedească a fi un idol mic de piatră pe dinăuntru gol, în care flutură o molie aurie şi se tîrăsc preaveninoşii scorpioni... Întoarce-te spre mine, o, Allah, şi luminează-mi mintea !...

Partea a doua ◆ PUTERNIC ESTE ȘI CUMPLIT ȘAHUL HOREZMULUI

Capitolul 1 ◆ DIMINEAȚA LA PALAT

Slujba împărătească are două fețe: una este nădejdea pentru pîine, cealaltă, teama pentru viață.

(Saadi, sec. XIII)

În lumina săracă dinaintea zorilor trei bătrîni imami se strecurau prin ulcioarele înguste ale Gurgandjului. În fața lor mergea un slujitor, luminîndu-le calea cu un felinar de hîrtie îmbibată cu ulei. Din loc în loc, bătrînii își ridicau poalele veșmintelor largi și săreau peste șănțulețele cu apă curgătoare.

Prin dreptul dughenelor închise simțeau ba mireasma înțepătoare și dulce a piperului, imberului și vopselelor, ba le supăra nasul duhoarea aspră a pieilor puse la argăsit, cînd treceau pe lîngă prăvăliile pielarilor cu magazii de hamuri, șei și cizme.

În piața orașului îi opri o voce răstită :

— Stai ! Ce nevoi vă mînă noaptea pe uliți ?

— Sîntem, din mila Atotputernicului, fețe bisericești, imamii geamiei celei mari, și ne grăbim la palatul padișahului pentru slujba de dimineață.

— Mergeți în pace !

Cei trei imami ajunseră la porţile înalte ale palatului şi se opriră. Să ciocăneşti ar fi zadarnic şi lipsit de bună-cuviinţă. Dar îndată porţile se deschiseră de la sine. Cîţiva călăreţi ieşiră din întunericul bolţilor şi se pierdură în goană la capătul pieţei. Erau olăcarii, purtători ai poruncilor „preaputernicului şi preaînţeleptului apărător al credinţei şi dreptăţii", şi zburau spre o ţintă ştiută numai de cel ce-i trimisese.

Păşind din piatră în piatră, bătrînii străbătură o băltoacă mare şi intrară pe poartă. Prin curtea largă săgetau în toate direcţiile pîlcuri de oşteni ai şahului. Doi străjeri recunoscură în noii veniţi pe slujitorii sfintei credinţe şi le făcură drum să treacă. Bătrînii străbătură astfel mai multe curţi. Paznicii somnoroşi le deschideau porţile zornăindu-şi cheile mari de fier.

În sfîrşit ajunseră la o uşă cu două canaturi. De-a dreapta şi de-a stînga ei, sprijiniţi în suliţi, încremeniseră doi străjeri cu platoşe şi coifuri de fier.

Un slujitor se apropie de ei şi, ridicîndu-şi opaiţul de lut cu fitil fumegos, le spuse :

— Apărătorul credinţei nu s-a arătat încă.

— Aşteptăm, răspunseră cei trei bătrîni. Îşi lepădară încălţările, păşiră pe covor, se lăsară în genunchi şi-şi deschiseră cărţile mari cu scoarţe de piele şi încuietori de aramă.

— Ieri patru hani răsculaţi şi-au trimis la curte, în semn de supunere, feciorii nevîrstnici ca ostateci. Şahul a poruncit un ospăţ. Doisprezece berbeci au fost puşi la frigare, povesti primul imam.

— Astăzi ce-are să mai născocească ? şopti al doilea.

— Lucrul de căpetenie este să-i dăm în totul dreptate şi să nu i ne punem împotrivă, oftă al treilea.

Peste noapte horezm-şahul visase urît. Se făcea că stă în stepă, pe o colină, şi împrejur, cît vezi cu ochii, se bulucesc mii şi mii de oameni. Cerul arde în pălălaia razelor de bronz ale asfinţitului. Soarele, orbitor încă, apune repede în zarea întinderilor nesfîrşite de nisip.

— Trăiască şi înflorească padişahul nostru ! bubuie strigătele mulţimii ; oamenii îşi pleacă încet spinările şi chipurile lor se pierd ascunse de turbanele albe.

Noianul supuşilor se lasă în genunchi în faţa stăpînului, nu se mai văd decît halatele fluturînde, amintind valurile veşnic frămîntate ale Mării de Horezm.[1]

Trăiască padişahul nostru! răzbat ca un ecou ultimele glasuri din depărtare şi întreaga suflare amuţeşte. Soarele se ascunde, stepa se învăluie în albastrul amurgului. Tăcerea e deplină. Prin lumina tot mai stinsă a serii, şahul vede cum înaintează spre el spinările încovoiate, cum vin tot mai aproape, cum suie coasta colinei.

— Destul, ajunge, înapoi! porunceşte el. Dar spinările urcă necontenit de pretutindeni. Nenumărate spinări vărgate, încinse cu brîie portocalii. Şahului i se pare că toţi pînă la unul ascund în sîn jughere ascuţite. Supuşii vor să-şi înjunghie domnitorul. Şahul se repede şi izbeşte cu piciorul pe răzvrătitul cel mai apropiat. Halatul acestuia flutură şi se înalţă ca o pasăre, sub halat nu e nimeni. Izbeşte pe rînd alte şi alte halate, dar nici sub ele nu e nimeni.

„Ba nu, văd totuşi un om în mijlocul lor! Se ascunde, se strecoară ca să-şi înfigă pe furiş cuţitul în inima mea, inimă care nu trăieşte decît pentru fericirea şi slava măritei stirpe a horezm-şahilor."

— Ajunge! Şahul vă porunceşte: plecaţi! Glasul îi răsună surd, abia auzit, mulţimea dispare. Stepa se aşterne în jur, pustie, sură, mută. Firele aspre de iarbă par urme de zgîrieturi pe un cer fără viaţă. Acum şahul e singur, fără cal, cu desăvîrşire singur în pustiu. Doar undeva, pe aproape, chiar aici, pe după una din moviliţele cenuşii, într-un găvan vioriu, se piteşte necunoscutul, omul acela care vrea să-l înjunghie... Toţi îi doresc moartea, dar numai el s-a hotărît să-i curme firul vieţii. Cine să fie oare?

Din zare, ca un ecou, se înalţă iarăşi strigătul mulţimii:

— Trăiască Djelal ad-din! Slavă viteazului Djelal ad-din, feciorul dintîi şi urmaşul şahului.

„Uitatu-m-au oare pe mine, şi-s gata acum să sărute mîna fiului meu? Trebuie să sfîrşesc cu el, ajunge! Am să-l strivesc pe cel ce mi se pune în cale, de-ar fi chiar şi califul din Bagdad, sau chiar nesupusul meu fecior! Ajunge!..."

---

[1] **În secolul al XIII-lea lacul Aral era cunoscut sub numele de Marea de Horezm.**

Pe jumătate adormit încă, șahul auzi în preajmă un foșnet și simți ceva rece atingîndu-i obrazul. Groaza și pătimașa-i sete de viață îl făcură să-și încordeze toate puterile și să se smulgă din somn. Sări în picioare, deschise ochii și încercă să deslușească ce se petrece în colțurile întunecate ale iatacului.

Dinspre marele cămin din perete[1] adia căldura jarului de cărbuni. Lîngă foc se chircea o umbră. Era sălbăticiunea de fată care-i fusese adusă în ajun. Îngrozită, se tot trăgea înapoi, acoperindu-și fața cu mîinile.

— Cine ești tu ?

— Mare e Allah ! Sînt Ghiul-Djamal, fiică de turkmeni din deșert. Aseară slujitorii te-au adus aici de subsuori și, somnoros cum erai, te-ai culcat îndată și ai adormit. M-am temut : sforăiai și gemeai cumplit, de parcă trăgeai să mori. Trebuie că te strîngeau de gît duhurile nopții. Zboară pe întuneric deasupra iurtelor și intră înăuntru prin hornuri pentru a-i supune la cazně pe cei ce au sufletul apăsat de omoruri.

— Bine. Dar tu ce ai în mînă ? Și șahul îi prinse în palmă pumnii micuți.

— Mă doare ! Dă-mi drumul !

— Arată-mi ce ai în mînă !

— Nu am și n-am avut nimic. Vrei să-ți cînt povestea privighetorii care a îndrăgit un trandafir ? Sau să-ți spun mai bine basmul cu feciorul împăratului persan care a văzut într-o oglindă chipul prințesei din Kitai ?

— Lasă tu poveștile cu trandafiri și prințese... O, uite, am găsit o teacă de pumnal. De ce ai venit cu pumnalul în iatacul padișahului tău ?

— Dă-mi drumul ! Bătrînii spun : „Nu-ți lovi calul, ai să pierzi un prieten"... Ghiul-Djamal se smulse din strînsoare și fugi. Vai-ulai ! Ai să mă omori ! Mi-e frică.

Se aruncă spre ușa scundă, unde căzu în brațele a două slujnice care trăgeau cu urechea.

---

[1] În Asia Mijlocie în secolul al XII-lea nu erau cunoscute sobele, focul se făcea fie în mijlocul încăperilor care aveau un orificiu anume făcut în acoperiș pentru fum, fie într-o adîncitură practicată în perete.

Gîfîind greu, șahul se apropie de foc. În ochii lui bulbucați, ca de bivol, sclipeau scînteieri sîngeroase. Lovi cu un bețigaș de trestie într-o cupă de aramă. Pe ușa cea scundă pătrunse un rob bătrîn cu o bărbuță de țap și se aruncă la picioarele șahului, lipindu-și palmele de pardoseală.

— Deseară fata să fie dusă în odaia covoarelor. S-au înfățișat vechilul și marele vizir ?

— Te așteaptă, luminăția-ta, ca și „mai-marele veștilor" [1] și cei trei imami.

— Dar hanul Djelal ad-din întorsu-s-a ?

— Nădejdea tronului tău încă nu s-a întors.

— Ceilalți s-aștepte. Adă-mi-l pe bărbier în sala bazinelor, să-mi cănească barba, și pe băieși să-mi frece spinarea.

Horezm-șahul trecu în odaia alăturată. Bătrînul slujitor, înalt și gîrbov, cu ochi lăcrimoși și roșii, începu să strîngă pernele, plăpumile de puf, să le așeze una peste alta într-o firidă în perete. Deodată zări ceva sclipind pe covor. Se apleacă și ridică un pumnal bine ascuțit, cu plăsele de fildeș.

— E un jungher turkmen... O, fetele astea turkmene ! Trebuie să te ferești de mînia lor, mai abitir ca de înțepătura negrului paing karakurt. Să-l dau vechilului sau să-l ascund ? De ce m-aș grăbi să-l dau ?

În cealaltă odaie șahul își înnodă mai tare șnurul de mătase al șalvarilor largi, își înfășură mijlocul pîntecos cu o eșarfă vîrstată, își ascunse la brîu un pumnal în teacă de argint și își zvîrli pe umeri o haină lungă de brocart, căptușită cu samur. Dintr-o firidă luă cu grijă un turban alb înfășurat cu mare meșteșug și cu o mișcare îndemînatică și-l trase peste pletele lungi, pe jumătate cărunte.

Ținîndu-și răsuflarea, cu mîna pe mînerul pumnalului, șahul se apropie tiptil de ușă și ascultă.

„Omul prevăzător să fie oricînd pregătit a respinge atacul. În bezna întortocheatelor coridoare ale palatului te poate lovi pe negîndite mîna vreunui izmailit [2] trimis de dușmanul meu jurat, califul din Bagdad..."

---

[1] Șeful poștei.

[2] *Izmailiți* — una din comunitățile musulmane ale sectei șiiților — foarte puternică în secolul al XIII-lea — uzînd de omoruri pentru a-și atinge țelurile de dominație religioasă.

— Aici ești, vechile ? întrebă în șoaptă.

— De mult mi-aștept stăpînul.

Șahul trase zăvorul de lemn și crăpă ușa. Abia luminați de două opaițe cu ulei, încovoiați de spinare, dregătorii lui cei mai apropiați îl așteptau.

Muhammed își băgă picioarele desculțe în papucii reci de răcoarea nopții și intră în sala alăturată. Aici îl așteptau slujitorii. Unul ținea cu amîndouă mîinile un opaiț de lut, altul un lighean de argint, al treilea un filigean înalt, cu gît subțire și încovoiat. Cîteșitrei îl ajutară la spălarea rituală într-o absidă unde apa se scurgea printr-un orificiu anume făcut în pardoseala de piatră. Un al patrulea slujitor îi aduse pe brațele întinse un ștergar lung cu alesături de mătase și îi încălță picioarele groase cu colțuni înflorați de lînă.

În timp ce slujitorii horezm-șahului îl îmbrăcau, vechilul îi aducea la cunoștință ultimele știri.

— Afară-i foarte frig, totul e acoperit de chiciură albă... Trei imami s-au înfățișat la curte și-ți așteaptă porunca... Tot astfel așteaptă și căpetenia gealaților, Djihan Pehlevan... Aseară a sosit din Bulgar o mare caravană de trei sute de cămile cu încărăcrură de cizme bulgariene de saftian și cu vreo sută de prinși uruși. Alte aproape două sute de robi au murit pe drum, măcar că în pustiu li s-a dat mai în fiecare zi păsat de mei cu ulei de susan. Pornită înaintea acestei caravane, o alta a fost jefuită de tîlhari turkmeni. Socot că e o nouă ispravă a aceluiași Kara-Koncear.

— Am să rad de pe fața pămîntului toate așezările nomazilor turkmeni ! Dar mai mult decît dînșii îmi tulbură liniștea pelerinii veniți din Bagdad. N-au fost văzuți prin bazar niscai derviși arabi din Bagdad ? Aștia toți sînt iscoade de-ale califului, cu toții îmi poartă gînd rău.

— Care-s nevrednicii, cine poartă gînd rău slăvitului apărător al dreptei credințe ?

— Așa sînt astăzi musulmanii !

Sfîrșind cu îmbrăcatul, Muhammed se îndreptă pe obișnuitu-i drum, mai întîi pe coridoare, apoi pe o scară răsucită de piatră. Vechilul, însoțit de un eunuc, cu o torță în mînă, mergea în frunte și deschidea ușile. Șahul urcă astfel treptele turnului celui înalt al palatului.

Pe întinsa platformă, de-a lungul parapetului cu ambrazuri și creneluri, stăteau în semicerc douăzeci și șapte de tineri hani, feciori ai căpeteniilor din Gur, Ghazni, Baghlan, Bamian, Termez și alte ținuturi. Șahul ținea acești băieți și tineri ostateci sub aspră pază la curtea sa, pentru ca părinții lor, hanii vasali, să nu se încumete a ridica paloșul răzvrătirii. Toți cei douăzeci și șapte de ostateci aveau în mînă tobe sau dairale cu zurgălăi.

Tot aici se mai aflau muzicanți cu trompete lungi, cu surle și talgere de aramă. Mai deoparte așteptau căpeteniile oștilor Horezmului.

La ivirea șahului un strigăt se înălță din toate piepturile :

— Trăiască mulți ani neînvinsul padișah, apărătorul legii, spaima necredincioșilor !

Șahul învălui adunarea într-o privire posomorîtă.

— Timur-Melik unde-i ?

— Aici, stăpîne.

Trupeșul și veșnic veselul Timur-Melik, însoțitorul șahului în toate bătăliile, făcu un pas înainte, ținînd de mînă doi băieți : unul era cel mai mic dintre feciorii lui Muhammed și ai ultimei sale soții, fiică a hanilor kîpceaci, iar celălalt era nepotul de fiu al șahului, feciorul lui Djelal ad-din și al unei turkmene. Timur-Melik aduse băieții în fața șahului. Acesta se aplecă asupra odraslei sale și-l ciupi drăgăstos de obraz. Iar pe nepot îl întrebă cu asprime :

— Unde-i hanul Djelal ad-din ?

— Tata e plecat la o vînătoare cu șoimi, răspunse băiatul. De sub turbanu-i alb ochii negri ai copilului priveau cu încordare pe bunic.

— Timur-Melik, să trimiți mai mulți călăreți în toate cele patru zările să-mi dea de urma hanului Djelal ad-din ! Turkmenii tot nu se potolesc, se abat mereu asupra caravanelor. Ei ar putea lovi și pe feciorul meu.

— Așa voi face, prealuminate stăpîne !

De undeva de sus, dintre nouri parcă, răsună un glas înalt ca de copil:

— Fericit cel ce veghează ! Norocit cel ce nu doarme !

Creştetul unui minaret înalt, ridicat ca o lumînare spre cer, se lumină sub mîngîierea primei raze trandafirii a soarelui iţit de după munţii din zare. Toate celelalte clădiri ale oraşului mai dormeau cufundate în ceaţa zorilor.

Cel mai mărişor dintre hanii ostateci întinse horezm-şahului un timpan. Muhammed lovi tobiţa cu vîrful degetelor şi-şi nălţă glasul :

— Slavă marelui Iskender [1] ! Slavă cuceritorului lumii ! Iskender a supus toate pămînturile Iranului pînă la malul fluviilor Djeihun şi Zeravşan [2]. Iskender nu este pildă. El ne este învăţător. Să-l cinstim întru toată slava, de trei ori să-i cîntăm răsunătoarea Nuba [3].

Tobele şi dairalele dădură glas. Falnic răsunară talgerele. Trîmbiţele lungi se porniră să urle răguşite peste ţiuitul fluierelor. În trei rînduri se nălţă cîntarea în cinstea viteazului macedonean. Iar cînd ecoul ultimului zvon se întoarse din foişoarele palatului, Timur-Melik strigă :

— Am închinat cuvenita cîntare de slavă marelui rumian [4], Iskender cuceritorul. Fie-i ţărîna uşoară ! Dar tînăr cum a fost de ani, el n-a înfăptuit decît jumătate din ce se cuvenea să facă. Avem astăzi un nou Iskender, pe marele Muhammed-oşteanul, Muhammed-căpitanul, Muhammed-făuritorul întinsei împărăţii a Horezmului ! Lungească Allah domnia puternicului stăpîn al tuturor ţărilor Islamului, şahul Muhammed Alla ad-din ! Să înălţăm în cinstea măritului nostru şah o întreită Nuba !

În liniştea zorilor bubuiră din nou tobele, dairalele, talgerele şi urlară asurzitor lungile trîmbiţe.

Muhammed încremenise lîngă creneluri, voinic, lat în umeri, cu chipul aspru, crunt şi fruntea îngîndurată; ai fi spus că idei înălţătoare se perindă sub turbanul alb ca neaua.

— Pace vouă! Plecaţi !

Toţi cei de faţă se înşiruiră, cu mîinile încrucişate la piept, şi veniră rînd pe rînd, cu paşi mărunţi şi repezi, să se

---

[1] Alexandru Macedon.

[2] *Zeravşan* („rîul de aur") izvorăşte din culmea Hissarului, la sud de Samarkand, apele lui irigă ogoarele Samarkandului şi Buharei.

[3] *Nuba* — imn militar de slavă în cinstea lui Alexandru Macedon; ceremonia fusese introdusă de horezm-şahul Muhammed la toate curţile vasalilor săi.

[4] *Rumian* (rumi) — grec.

închine padișahului: după ce-i sărutau poalele mantiei, se trăgeau înapoi și piereau în hăul negru al scărilor.

Ultimul se retrase Timur-Melik cu cei doi băieți pe care tot îi mai ținea de mînă.

— Dadá mi-a făgăduit să-mi aducă un djeiran viu, spunea nepotul șahului.

— Iar mie padișahul îmi va dărui un pardos... ca să-l mănînce pe djeiranul tău, cu tine cu tot, pui de viperă !...

Șahul se sprijini în coate pe muchia unui crenel. Jos se zărea vălmășagul nenumăratelor acoperișuri drepte. O sumedenie de clădiri scunde, legate între ele de felurite treceri, alcătuiau un singur tot crescut fără nici o rînduială — palatul șahului. Curțile domnești erau împrejmuite de un zid înalt și vechi, străjuit de turnuri pîntecoase. Oștenii de pe zid, încremeniți cu sulițele în mînă, se conturau pe fondul luminos al cerului.

Muhammed rămase multă vreme cu ochii ațintiți asupra marelui oraș ce se trezea, învăluit în fuioarele de fum înălțate deasupra fiecărui acoperiș. Apoi privirea îi fu atrasă de una din curțile interioare ale palatului : în mijlocul ei, sub un plop uriaș, se zărea pata albă a unei iurte. Acolo sălășluia mărgăritarul haremului, Ghiul-Djamal, turkmena cu piele smeadă, care fugise dimineața din iatacul lui. Ghiul-Djamal nu se putuse împăca de fel cu întunecatele încăperi ale palatului și pretinsese să i se ridice o iurtă — voia să trăiască așa cum era învățată, aidoma turkmenelor de rînd, care duhnesc a fum. Nu voia să se mute în harem, laolaltă cu celelalte flori ale Edenului. Încă nu se dumerise cum se cuvine să se poarte la curte ! Nu degeaba și-a atras ura împărătesei-mamă, Turkan-Hatun.

— Neobrăzata ! A ridicat mîna asupra stăpînului ei ! Să vedem acum ce are să facă și cum are să mai țipe cînd în odaia covoarelor va pătrunde pardosul meu preaiubit.

De jos, de la poalele turnului, răzbătu pînă la el un strigăt.

În tihna dimineții vorbele se auziră cu toată limpezimea:

— Ascultați-mă, drept-credincioșilor ! Șahul Muhammed a întors spatele adevăratei legi a Islamului, și s-a închinat ere-

ziei alizilor-şafiiţi [1] ! El ocroteşte pe ereticii-persani şi s-a înconjurat de kîpceacii păgîni. Tatăl lui, şahul Tekeş, a fost un turkmen cinstit, pe cînd Muhammed îşi bate joc de turkmeni şi-i scuipă în obraz. Nu-i daţi ascultare ! Nu vă supuneţi lui !

— Cine urlă acolo ? Vechilule, de ce nu păzeşti buna rînduială ?

Vechilul se închină pînă la pămînt în faţa şahului, cerîndu-şi parcă iertăciune :

— În temniţa turnului este închis un derviş, şeicul Medj ad-din. El strigă. Nu-l sperie nici cătuşele, nici bezna temniţei. Bunăvoinţă multă îi arată preaînţeleapta voastră mamă, Turkan-Hatun. Dar el scuipă tot timpul neruşinate vorbe împotriva padişahului său. Chiar ieri toţi dervişii din oraş s-au adunat în cîmp deschis şi s-au legat să vie împreună, mulţime mare, şi să sloboadă din prinsoare pe necugetatul şeic Medj ad-din.

Muhammed îl prinse de umeri pe vechil şi-l scutură zdravăn.

— Gură-cască ! Grăbeşte-te şi spune îndată mai-marelui călăilor, Djihan-Pehlevan, că-l dau pe răzvrătit pe mîna lui de fier. Şi repede să facă ce i s-a poruncit, repede, cît încă nu s-au adunat acei nebuni dervişi, juraţi să-l slobozească pe şeic.

Horezm-şahul coborî din turn şi intră în sala sfatului. Pereţii încăperii erau îmbrăcaţi în postav roşu. Îl aşteptau acolo cei trei imami cu bărbi cărunte. Şahul îşi lepădă papucii la uşă, trecu în mijlocul sălii şi se aşeză pe covorul gros. Picioarele şi le ascunse sub o pătură de mătase care acoperea găvanul din pardoseală unde ardea mocnit într-o tavă un foc de mangal.

— Apropiaţi-vă şi staţi jos, învăţătorilor ai mei !

Imamii, îngenuncheaţi la marginea covorului, se apropiară şi, murmurînd cuvinte arabe de mulţumire, se aşezară unul lîngă altul şi-şi strecurară şi ei picioarele sub pătura de mătase.

---

[1] Musulmanii se împart în două secte principale : sunniţii, care cuprind pe turcii osmanlîi, şi şiiţii (sau şafiiţii), ai căror adepţi sînt în primul rînd persanii (iranienii).

— Să-ncepem, spuse şahul. Lămuriţi-mă dacă am dreptate eu, cel mai puternic dintre domnitorii Islamului, cînd cer califului de la Bagdad să mi se-nchine mic ? Şi tot aşa lămuriţi-mă ce se cuvine să fac dacă acel calif nu vrea să mi se supună ?

Imamii îşi deschiseră străvechile cărţi aduse cu ei şi se porniră a îngîna rînd pe rînd, cu glas cîntat, felurite texte din Coran ce dovedeau că horezm-şahul Muhammed întruchipează suprema autoritate pe pămînt, după Allah fireşte, şi că dreptatea este întotdeauna de partea lui, tot aşa cum fiecare vorbă a sa rămîne de-a pururea sfîntă...

În încăpere era aproape întuneric. Lumina săracă pătrundea doar printr-o ferăstruică rotundă, zăbrelită, de sub plafonul înalt şi boltit. Un opaiţ cu ulei, aşezat pe o mescioară scundă de bronz, arunca asupra cărţilor o pîlpîire slabă. Imamii rosteau, pe ton cîntător, frazele arabe, fără să se mai uite în text.

La spatele şahului stătea semeţul „aşternător al dostrahanului", cel mai de seamă îngrijitor al bucatelor domneşti. Cu cîte o singură vorbă doar, sau încruntare de sprînceană, el împărţea porunci slujitorilor care lunecau neauziţi pe covor. Un al doilea dregător — „aducătorul de bucate" — primea tăvile de argint din mîna bucătarului cel mai mare în cin şi le cerceta cu luare-aminte ; din pragul uşilor alţi dregători priveau şi se înghesuiau în aşteptarea milei măritului stăpîn.

Un rob negru cu un inel de argint în nas aduse o mescioară scundă şi lată pe care o aşeză peste pătura de mătase. „Aşternătorul dostrahanului" acoperi dintr-o singură mişcare îndemînatecă mescioara cea scundă cu o faţă de masă scumpă. „Aducătorul de bucate" aşeză în faţa şahului o tabla de argint cu ceşti de ceai fierbinte, dres cu sare şi seu de berbec. De-a dreptul pe faţa de masă depuse un teanc de lipii subţirele, bine rumenite şi presărate cu jumări prăjite, iar în jur rîndui cupele cu smîntînă, miere şi unt topit.

Ascultînd spusa imamilor, şahul sorbea una după alta ceştile de ceai şi ronţăia lipiile. Încălzit de tăviţa de jar din pardoseală şi de ceaiurile fierbinţi, se sprijini de pernele aduse la vreme şi aţipi. Sforăitul uşor era dovada cea mai bună că stăpînul este mulţumit de tălmăcirea învăţaţilor săi imami.

Toată lumea se îndepărtă fără o șoaptă. Pieri mescioara cu dostrahanul, se făcură nevăzuți dregătorii și slugile. Numai robul cel negru se ciuci în prag, să aștepte clipa cînd măritul domnitor peste țările Islamului are să se trezească.

Capitolul 3 ◆ PRINCIPELE MÎNIEI

Oricine cunoștea în Gurgandj mohorîtul „Turn al uitării de veci" de lîngă palatul șahului, din piața principală.

La zăvorul ușii mici, ferecate, atîrna un lacăt uriaș. Cheia se bălăbănea la gîtul străjerului temniței care se așezase pe treapta de piatră din fața ușii și își sprijinise sulița ruginită de zidul turnului. Pe pămînt, în dreptul lui, zăcea un colț de covor pe care trecătorii își depuneau darurile: un căuș de lemn cu lapte covăsit, o lipie, o legăturică de ceapă, un bănuț de aramă... Uneori străjerul îngăduia celor mai largi la pungă să se apropie de turn și să schimbe o vorbă-două cu întemnițații.

La baza turnului se aflau cîteva găuri negre, zăbrelite. Prin ele răzbăteau strigăte surde. Cînd pe uliță răsunau pașii vreunui trecător, strigătele din întuneric se înălțau mai puternic și prin găurile zăbrelite se strecurau mîini descărnate, bătînd aerul. Un orășean sărman, cu halatul zdrențuit și o cîrpă albastră, decolorată de soare, înfășurată în jurul capului și un mulla cu un turban uriaș, orbitor de alb, zvîrliră paznicului un bănuț și, apropiindu-se de turn, începură să împartă bucăți de pîine mîinilor descărnate și murdare. Strigătele întemnițaților norocoși crescură și o dată cu ele și blestemele celor ce nu puteau ajunge pînă la pîine.

— Îndurați-vă de cei fără lumină!

— Faceți-vă pomană cu o cămașă veche! Ne-au sfîșiat căpușele!

— Vai! Oie-e! Mi-au călcat în ochi!

Din capătul ulicioarei veni un vuiet de glasuri. Un grup numeros de dervişi cu fesuri înalte și cîrje lungi în mînă intrase în piață. Dervișii recitau în cor o rugăciune; pe urmele lor alergau nenumărați curioși. Dervișii se repeziră la poarta

temniței și prinseră a izbi lacătul cu bolovani mari și cu bîte. Unii se uitau prin găurile răsuflătorilor și strigau :

— Hei, șeicule Medj ad-din Bagdadi, mai ești în viață ? Am venit să-ți aducem laudă și pohvală, o, tu, mucenic al legii și adevărului ! Am venit să te slobozim !

Din adîncul beciurilor se auzi un țipăt prelung și toată lumea amuți, ciulind urechea.

— Afurisească Allah pe hanii cei crunți, care asupresc norodul ! Abată-se trăsnetul mîniei asupra celui ce-și ridică sabia împotriva califului ! Piară călăii și jefuitorii !

Străjerul, încolțit de dervişi, fugi la palat. Îndată se arătară dintr-acolo călăreții kîpceaci. Gîrbacele lor alungau mulțimea și dervișii se împrăștiară prin piață urlînd.

Sus, deasupra porților palatului, apărură printre creneluri mai mulți oameni. În fruntea lor se afla un bărbat înalt, cu halatul vîrstat în dungi portocalii. Ceilalți, cu mîinile încrucișate pe pîntec, așteptau respectuoși porunca. Cînd horezmșahul se arăta deasupra porților era semn rău : avea să urmeze neapărat o execuție.

Pe porțile cele mari începură să iasă perechi-perechi „djandarii", gealații șahului — bărbați trupeși, vînjoși, în cămăși albastre, cu mînecile suflecate pînă la umăr, șalvari largi, galbeni brodați cu roșu. Purtîndu-și la umăr paloșele de Horasan, ei se înșirară de jur împrejurul pieței, dînd înapoi valurile mulțimii întărîtate. În urma lor se ivi căpetenia călăilor „principele mîniei", Mahmud Djihan-Pehlevan („cel mai voinic din lume"), bărbat înalt, uscățiv, adus de spate, cu degetele rășchirate, ca un vestit gîtuitor ce era. Halatul, vîrît în șalvarii din piele galbenă, îi era încins cu o curea lată. Purta pe umăr un săculeț cusut din două covorașe scumpe, în care urma să-i aducă șahului capul osînditului celui mai de seamă.

În mijlocul pieței se zărea gura neagră a unei gropi pătrate. Lîngă ea se înălța o podină, și-n față patru stîlpi legați cu stinghii. Doi robi cu pieptul gol, zăngănind din lanțuri, aduseră un coș mare de răchită și-l așezară sub podină.

Paznicul temniței descuie ușa cea scundă, ferecată. Căpetenia călăilor și cîteva ajutoare coborîră în beciuri. Din adînc izbucniră îndată urlete turbate, apoi se lăsă o liniște deplină. Peste o vreme călăii scoaseră din beciuri un șir de cincispre-

zece întemniţaţi. Toţi aveau piciorul drept încătuşat de acelaşi singir.

Mînjiţi de noroi, abia acoperiţi de zdrenţele lor jalnice, cu părul sălbăticit de lunga întemniţare, osîndiţii se agăţau unii de alţii, mijindu-şi ochii în lumina soarelui orbitor, şi se lăsau tîrîţi spre mijlocul pieţei. În urma lor uşa temniţei se trînti la loc şi lăcata cea grea fu zăvorîtă din nou. În aceeaşi clipă din beciuri se ridică iarăşi strigătul cel neostoit.

Două şiruri de ostaşi însoţeau lanţul osîndiţilor. Unul dintre aceştia, un bătrîn prăpădit, cu o claie de păr zburlit, se poticni şi căzu tîrînd după sine pe următorii doi. Ostaşii îi ridicară în ghionturi şi-i mînară mai departe spre locul osîndei. Sus pe podină ei fură trîntiţi în genunchi. Unul dintre călăi îi prindea rînd pe rînd de păr, iar primul „djandar" îşi înălţa cu amîndouă mîinile paloşul şi le reteza dintr-o singură lovitură capul. Apoi îl înşfăca de păr, îl arăta mulţimii şi-l arunca în coş.

Oamenii se întrebau : „Care din ei e şeful dervişilor, şeicul Medj ad-din Bagdadi ?" Sleiţi de foame şi boli, osîndiţii semănau între ei şi nu puteau fi deosebiţi unul de altul. După ce patrusprezece capete căzură în coş, un vuiet cuprinse mulţimea :

— Vorbeşte padişahul ! Padişahul are de dat o poruncă ! Toate privirile se ridicară spre platofrma turnului de deasupra porţilor. Şahul Muhammed flutura o basma pestriţă. Asta însemna : „Opriţi, călăi ! Şahul îl iartă pe osîndit !".

Mai-marele călăilor îşi şterse paloşul cu o cîrpă roşie şi strigă : „Să vie fierarul !"

Cel de-al cincisprezecelea osîndit nu era nimeni altul decît Tugan, ucenicul bătrînului Mirza-Iusuf. Tînăr încă, un flăcăiaş, se uita în jur cu ochii căscaţi, neînţelegînd ce se petrece.

— Închină-te şi mulţumeşte padişahului pentru marea mila sa ! îi spuse călăul şi, răsucindu-l cu faţa spre palat, îl încovoie pînă la pămînt. Fierarul adus în grabă se apucă să desprindă cătuşele de la piciorul micului osîndit.

— Stai! Unde ai pornit ? Încă n-am terminat ! spuse fierarul. Dar Tugan, simţind că nu mai este ţinut de lanţul osîndiţilor, sări de pe podină şi se pierdu în mulţime. În urma lui, se ridicară ţipete stridente El însă, aplecat de spate, se stre-

cura de zor printre orăşenii înghesuiţi, străduindu-se să se depărteze cît mai repede şi să ajungă cît mai departe.

Piaţa din faţa turnului se goli. Străjerul temniţei rămase în picioare, sprijinit în suliţa lui ruginită.

De-a lungul zidurilor, înfăşurată în basma pînă la ochi, se strecura spre temniţă o fetiţă. Se apropie de prima bortă zăbrelită şi chemă în şoaptă :

— Tugan ! Armurierule Tugan !

Printre zăbrele se întinseră spre ea două mîini uscate, şi un glas răguşit răspunse :

— Lui Tugan al tău i-au retezat capul acum ! Dă-ne nouă ce i-ai adus lui şi o să-l pomenim în rugăciunile noastre.

Fetiţa căzu în genunchi lîngă gratiile răsuflătorii şi începu să ţipe înfiorată :

— Tugan, răspunde-mi, ce-i cu tine ? Eşti în viaţă ?

Un nou geamăt se ridică din beci :

— Dă-ne nouă ce-ai adus pentru el ! Tugan al tău nu mai are trebuinţă de nimic ! Acum el se bucură, gustînd împreună cu proorocul din pilaful grădinii Edenului...

Fetiţa dădu mîinilor întinse printre zăbrele pîinea şi pepenaşul galben adus şi se apropie de paznic.

— Spune-mi, Nazar-bobó, bunicule, e-adevărat că Tugan este mort ?

— De bună seamă că-i mort. Doar a fost dus cu ceilalţi osîndiţi la butuc... Şi omul îi arătă podina din mijlocul pieţei.

Un derviş bătrîn se apropie şi el de uşa scundă, vîrî în mîna străjerului cîţiva bănuţi şi-l întrebă în şoaptă :

— De ce n-a fost printre cei duşi la moarte şi sfîntul nostru şeic Medj ad-din Bagdadi ? Fi-va el altă dată dus la butuc ? Sau poate horezm-şahul l-a iertat ?

Străjerul îşi ascunse bănuţii în cutele brîului şi mormăi :

— Stăpînul nostru s-a mîniat rău de tot din pricina afuriseniei ce i-a aruncat-o şeicul. Şi a poruncit de îndată ca el să fie strîns de gît pînă să apuce a-l slobozi mulţimea de dervişi.

— Dar încă n-a fost omorît ?

— Ba da ! În timp ce osîndiţii ceilalţi erau vîrîţi din temniţă afară, în beciuri a intrat căpetenia călăilor, Djihan-Pehlevan, şi l-a gîtuit cu mîna lui pe sfîntul nostru şeic...

Capitolul 4 ◆ UMBRA CUSUTĂ

Nu zăbovi să spui o vorbă bună celui ce-l întîlneşti, poate că altă dată n-ai să-l mai vezi.

(Proverb oriental)

Scăpat din strînsoarea mulţimii, Tugan ajunse într-o uliţă pustie, mărginită de amîndouă părţile de ziduri lungi de lut. Uliţa îl scoase la malul canalului.

Apa tulbure şi întunecată curgea încet printre malurile înalte de pămînt bătătorit. Barcazuri lungi şi greoaie lunecau încet în josul canalului, încărcate cu baloturi, legături de vreascuri, de fîn sau ciopoare de berbeci înghesuiţi grămadă.

„O, de-aş putea fugi c-o barcă dintr-astea cît mai departe, într-alte ţări. Dar cine m-ar primi, murdar aşa cum sînt, cu trupul tot o rană, cu cămaşa asta putredă a mea !"

Nu departe de mal se zărea o limbă galbenă de nisip uscat. Tugan se aşeză acolo, îşi spălă hainele, se scăldă şi, întinzîndu-se la soare, se odihni cufundat în gînduri.

„Unde să afle adăpost un muritor scăpat din închisoare ? Cine-l va primi la lucru ? Oraşul este plin şi oamenii sînt mulţi şi fiecare vrea să-şi agonisească strachina lui de pilaf... Tugan îşi privi glezna de care mai atîrna un inel de fier cu inscripţia «Pe veci şi pînă la moarte». Bătrînul meu dascăl Iusuf Mirza n-are să vrea să mai vorbească cu un ocnaş ieşit din temniţă ; doar Bent-Zankidja poate se va mai îndura de mine. Dar cum să mă încumet eu a mă înfăţişa ei aşa cum sînt, acoperit de zgaibe, ca leproşii ?... Oricum trebuie să mă-ntorc la stăpînul meu, fierarul Kara-Maksum. El are să mă lase să-mi scot în atelier inelul ăsta de fier."

Şi o luă iarăşi la picior pe o stradă lungă, plină de amîndouă părţile de dughene, unde negustorii îşi vegheau marfa, şezînd pe pragurile acoperite de covoare ale prăvăliilor. Mărfuri de tot felul atîrnau pe canaturile date la o parte ale uşilor sau se rînduiau pe rafturile prinse de-a lungul pereţilor.

Rogojinile întinse de la un acoperiş la altul pe deasupra uliţei înguste umbreau trecerea dintre dughene. Ici-colo razele soarelui orbitor se strecurau pieziş, scoţînd din întuneric ba o pereche de cizme galbene, înflorate cu mătase roşie şi

verde, ba un scut rotund de fier, încrustat cu versete din Coran în argint vechi, ba o trîmbă de pînză tărcată, pe care vînzătorii o desfăşurau în faţa a cîte unui nomad în caftan scurt, tivit cu blană de lup, sau a unor femei învăluite în veşminte largi de culori aprinse.

Fierăria meşterului Kara-Maksum era ultima din Ulicioara Fierarilor. De pretutindeni se înălţa ciocănitul baroaselor şi zăngănitul foilor de tablă. Fierarii forjau aici arme de tot felul : paloşe încovoiate, spăngi scurte, vîrfuri de suliţi.

Robi persani şi uruşi munceau dezgoliţi pînă la brîu, doar în şalvari şi şorţuri de piele, găurite de arsura scînteilor. Încovoiaţi deasupra nicovalelor, unii împodobeau din ciocan talgerele de aramă cu felurite izvoade, alţii izbeau icnind cu baroacele în barele de fier încinse în foc. Ucenicii, băieţaşi mînjiţi de funingine, trăgeau la foale, aţîţînd dogoarea cărbunilor din cuptoare, sau alergau să aducă apă în hîrdaie grele de lemn.

Meşterul Kara-Maksum, un bărbat gras şi spătos, cu vîrful bărbii cărunte vopsit în roşu, şedea pe prispa de pămînt acoperită cu un covoraş zdrenţuit şi răspundea la bineţele trecătorilor, tot îndemnîndu-şi calfele la lucru. În preajma lui, doi robi : unul tînăr cu o danga pe frunte (semn că încercase să fugă) şi altul bătrîn, nepăsător parcă, negru la faţă de atîta funingine, ciocăneau mărunt şi măsurat un mănunchi de sîrmuliţe scurte de fier. Executau munca cea mai gingaşă : fără să încingă metalul la foc, ei prelucrau la rece preţiosul şi vestitul oţel de Damasc : „djauhar".

— Ce cauţi aici ? Ia, şterge-o fuga ! strigă meşterul. N-ei fi crezînd că am să primesc în atelier la mine un osîndit care a fost închis la Zindan ?

— Dă-mi voie doar să iau un ciocan şi o daltă, îmi tai inelul ăsta de fier şi ţi le pun la loc...

— Ca să murdăreşti sculele cu mîinile tale păcătoase ? Ia-ntinde-o de-aici, pînă nu te-am plesnit cu cleştele-ncins !

Tugan se-ndepărtă necăjit şi mînios de ocara nemeritată. Dădu să plece unde-o vedea cu ochii, cînd privirea-i distrată se opri asupra unui derviş ce şedea sprijinit de zid. O rază de soare scăpată printre rogojinile umbrarului îi lumină halatul împestriţat de petice de toate culorile.

Tot mormăind într-una cugetări preasfinte, omul își cîrpea cu un ac petecele decolorate, albastre, verzi, cărămizii cu un petece mare de culoare trandafirie.

Tugan se opri, tot legănîndu-se de supărare și deznădejde de pe un picior pe altul. Umbra lui întunecată dănțuia pe genunchii dervișului.

— Vezi, băiatule, spuse acesta, am mai cusut un petec pe halatul meu și în timpul ăsta umbra ta a căzut pe el. Tocmai cînd îl coseam ! Așa că, o dată cu petecul, am cusut de mine și umbra ta. Acum ești legat de mine și ai să mă urmezi pretutindeni, precum umbra.

Băiatul se repezi la derviș și se așeză lîngă el.

— Spui drept sau îți rîzi de mine ? Am să te slujesc și am să fac tot ce-mi vei spune, dar să nu mă alungi !

Dervișul clătină din cap.

— Am auzit cum te gonea jupînul trufaș. De ce să te amărăști ? S-a făcut lumea mai strîmtă ? Vino cu mine ! Ai să-mi fii călăuză. Plecăm împreună în nobila Buhara. Să nu rămîi nicicînd în locul de unde ai fost alungat și să te apropii cu încredere de acei care te cheamă. Acum ești cusut de halatul unui derviș ; începe pentru tine o vreme de noi pribegii. Vino cu mine, fratele meu mai tînăr !

Dervișul o porni înainte, ciocănind din toiagul său lung, iar în urma lui se urni și Tugan, încă sleit de puteri. După ce trecu de atelierele fierarilor, dervișul se opri în capul uliței. Era acolo o toloacă, unde un fierar ambulant, negru tot, trebăluia la o forjă de mînă. Semăna cu un schelet acoperit de piele arsă. Dar brațele-i subțiri mînuiau cu mare pricepere cleștele și ciocanul deasupra unei nicovale mici. Unul după altul, cu mare iuțeală, zburau din cleștele lui niște ținte negre ce cădeau sfîrîind într-o strachină de lemn plină cu apă.

— Noroc, cinstite meșter ! Ai să poți desprinde inelul de fier de la glezna băiatului, fără să i-o zdrelești ?

— O fac bucuros dacă-mi dai doi dirhemi, răspunse fierarul aplecîndu-se deasupra piciorului lui Tugan. Bun și trainic fier folosește șahul la cătușe în temnițele lui. Dacă peste cei doi dirhemi de aramă îmi mai dai și unul de argint îți fac din acest inel un cuțit grozav.

Dervișul își scoase de la brîu punga de piele și-i dădu fierarului un bănuț de argint.

— Fie precum spui... Dar vezi tu ce scrie pe inel: „În veci și pînă la moarte"? Să faci cuțitul într-așa fel ca scrisul să rămînă neatins.

— Are să rămînă, mormăi fierarul și-l îmbrînci ușor pe Tugan. Pune piciorul pe nicovală! Apoi adăugă în șoaptă: „În veci și pînă la moarte" să te bați cu șahul și gealații lui!...

Capitolul 5 ◆ MĂRINIMIA

Tot ciocănind cu toiagul în pămînt, dervișul Hagi Rahim străbătu ulicioarele înguste ale uriașului bazar din Gurgandj.

Era acolo o uliță a arămarilor, cu talgere, lighene, tablale, căni și filigene lustruite, sclipitoare ca focul, împodobite cu desene măiestrite din ciocan; ulița felinarelor filigranate, pentru luminări, și ulița olarilor cu strachini, blide și căușe de pămînt; mai erau uliți cu dughene de porțelanuri chinezești, albe și albastre, și de sticlărie irakiană cu sunet cristalin.

Alte uliți înmiresmau tîrgul cu balsamuri felurite, atît de leac cît și aromitoare. Tot acolo se vindeau și prețioase prafuri tămăduitoare ca: pulberea de revent din țara tunguților, ulei de trandafir și de ricin, praf de săpun „gasul", frecat din ierburi de sărătură — bun pentru îngrijirea pielii, pentru gingii și pentru stomac. Puteai găsi aici pămînțel de mare preț amestecat cu mirodenii, bun de folosit la baie; și lutișor verde, persienesc, care înlătură pe loc părul de prisos, dar și ulei de Buhara pentru întărirea părului. Și-apoi: mosc tibetan, ambră indiană și cocoloașe negre de hașiș îmbătător.

Strecurîndu-se prin mulțimea pestriță care umplea bazarul de larmă, Hagi Rahim se oprea ici-colo, la cîte o tarabă, așteptînd chipurile pomană, de fapt însă cercetînd din ochi pe fiecare negustor, căutînd parcă pe cineva anume.

Cînd ajunse la Ulița Postăvarilor, unde în fața dughenelor se ridicau vrafuri întregi de pînzeturi și postavuri, negustorii cuprinși, care ședeau pe perne cu picioarele încrucișate, îi aruncau bănuți de aramă și-i strigau:

— Vezi-ți de drum și treci în pace!

Se temeau ca mîna cea neagră a dervișului să nu atingă țesăturile argintii de mătase numite „simciuj" sau prețiosul

brocart auriu ce se aducea ca plocon hanilor puternici și trufași în semn de mare respect.

Pe această uliță Hagi Rahim zări un om care semăna cu cel căutat de dînsul. Necunoscutul ședea printre alți negustori bogați, înconjurat de perne mătăsoase. Chipul lui slăbit și palid, ca hîrtia de Samarkand, cu ochii înfundați în orbite, mărturisea că bolise greu. Negustorii din jur îi vorbeau cu deosebit respect și se întreceau, care mai de care, să-l îmbie să guste din plăcintele lor cu migdale, din turta dulce, din dulcețurile fierte în miere, din fisticuri și nuci prăjite. Negustorul cu pricina purta o haină de lînă alb-cenușie și un turban colorat de mătase, și-și sorbea ceaiul dintr-o ceșcuță albastră de porțelan chinezesc. Pe arătătorul mîinii drepte îi sclipea în ape albăstrii un inel cu o peruzea mare, aducătoare de sănătate.

Dervișul se opri în dreptul dughenei. Negustorii îi aruncară în căușul pomenilor cîțiva bănuți. El însă nu se clintea, urmînd să stea tăcut, în așteptare.

— Treci în pace ! strigară ei. Ți-am dat destul.

Pînă la urmă negustorul cel lingav își întoarse și el privirea spre derviș și ochii lui negri se deschiseră larg, plini de uimire.

— Ce vrei de la mine ? întrebă.

— Se spune că ești un om puternic și umblat și că ai văzut multe în călătoriile tale cu caravanele ce străbat întreaga lume, vorbi Hagi Rahim. Nu mi-ai putea răspunde la o întrebare ?

— Dacă vrei să mă întrebi ceva din Cărțile sfinte, atunci află că sînt și oameni mai pricepuți decît mine : învățatele ulemale și sfinții imami. Eu nu sînt decît negutător, știu doar să socotesc și să negutez postavul.

— Haide, ajungă-ți, cinstite derviș ! Treci în pace ! îl luară la zor ceilalți negustori. Ți-am dat destul din dobînda noastră, și-i mai aruncară în *kiașkul*[1] cîteva nuci și plăcințele cu migdale.

— Nu, răspunsul tău îl aștept, pentru că întrebarea ce am a-ți pune este legată de tine și de viața ta, preacinstite negutător.

— Atunci vorbește !

[1] *Kiașkul* — căuș, făcut de obicei dintr-o nucă de cocos.

— Ascultă: dacă ai avea un prieten bun şi credincios, care a împărtăşit cu tine şi suferinţele şi primejdiile unui drum greu şi a îndurat cu tine împreună şi foamea, şi arşiţa deşertului, şi viscolul zăpezilor, preţui-l-ai oare pe acel prieten?

— Cine n-ar preţui asemenea om? Spune mai departe.

Dervişul urmă, întorcîndu-se spre toţi cei de faţă:

— Fie-vă casa luminoasă, dimineţile vesele şi băuturile dulci! Priviţi şi uitaţi-vă la mine, la omul care a fost şi bogat, şi prietenos cu toată lumea, şi plin de izbîndă în toate, care a avut casa fericită şi grădina înflorită, şi masa veşnic aşternută pentru ospăţ. Eu însă n-am putut înlătura de către mine gîrbaciul soartei aspre, loviturile năpastelor şi relele arsuri ale pizmei. Şi m-a tot urmărit aşa, peste tot, cnutul negru al pacostelor, pînă cînd mi s-au golit mîinile şi mi s-au pustiit curţile, pînă s-a uscat grădina şi s-au înstrăinat soţii ospeţelor mele. Atunci totul s-a schimbat. Mă hrăneam cu amărăciune, burta mi s-a lipit de spinare, somnul nu mai venea la vreme şi nu-mi mai rumenea obrajii. Dar mi-a rămas un prieten. El singur nu m-a părăsit în pribegia mea, cînd peştera mi-a fost casă şi bolovanii aşternut, cînd tălpile-mi călcau desculţe pe ţepi de mărăcine. Prietenul acesta m-a însoţit în slăvitul Bagdad şi-n preasfîntul refugiu al dreptcredincioşilor — Mecca. Tot timpul mi-a cruţat puterile, mi-a cărat traista şi m-a încălzit în nopţile friguroase. Dar ziua fericitei schimbări a sorţii întîrzia, nu voia să se arate deloc. Şi un trăsnet din senin m-a despărţit de acest prieten al meu tocmai cînd am ajuns în cîmpia mănoasă a Horezmului. Şi iată-mă acum frate pe veci cu sărăcia, fără prieten şi fără adăpost...

Neguţătorul cu faţa suptă întrebă:

— Cine şi pentru ce te-a despărţit de bunul tău prieten? Păi, dacă a fost şi el în hagealîc cu tine în ţara proorocului, poate purta şi el acum o legătură albă la fes, în semn că-i pelerin umblat — un hagiu. Cine s-a încumetat să vă jignească, pe el ca şi pe tine?

— Pricina despărţirii noastre e un neguţător.

— Vorbeşte-mi despre el.

— Măcar că dintre toţi oamenii eu sînt cel mai sărman, mi s-a întîmplat să aflu în cale un altul şi mai amărît ca mine — un neguţător rănit de răi tîlhari şi lepădat în voia sorţii. L-am ajutat după puteri şi rănile i le-am legat, şi-am vrut să-l duc pînă în Gurgandj... Ba i-am păstrat ascuns şi şoimul lui de aur...

Negustorul, care-l asculta cu sufletul la gură, tresări şi îi curmă deodată vorba :

—Să nu mai spui nimic ! Acuma ştim cu toţii ce s-a întîmplat cu acel rănit. Îl ai în faţa ta. De mult tot cat să te găsesc şi să-ţi arăt întreaga-mi mulţumită. Dar, spune-mi, cine-i acel prieten de credinţă ? Poate am să-l pot smulge din gheara cruntă a nevoii ?

— Da, numai tu mi-l poţi înapoia. El nu-ndrăzneşte să-şi pună legătura albă şi să se cheme sfînt hagiu, căci poartă, ca şi şeitan, o coadă, prinsă-n spate. E vorba de măgarul meu. Prea lacomul cîrmuitor, hakimul unde ai zăcut, el mi-a oprit măgarul. De-ai să m-ajuţi să capăt un altul, n-am să-ţi mai cer nimic. Asta e tot ce-mi doresc.

— Îţi jur c-ai să-l recapeţi pe al tău ! L-am răscumpărat de la hakim şi este aici, la mine-n staul. Auzi-l ! Nu chiar el c-un răget te salută ? Dar stai, că asta încă nu-i destul. Eşti slobod să-ţi alegi aici, din rafturi, orice-ţi va fi pe plac : postăvuri — cele mai de soi — şi cizme de saftianuri, veşminte cîte vrei să iei, orice îţi face trebuinţă.

— Nu, sînt derviş ! Am asprul meu halat şi atîta îmi ajunge. Dar totuşi, dacă e să mă agăţ de poala dărniciei tale, o fac rugîndu-te să-mbraci doar umbra asta a mea ce umblă goală. Ea mă-nsoţeşte peste tot şi n-are chiar nimic ca să-şi acopere de frig ale sale mădulare.

Neguţătorii izbucniră în rîs:

— Tu şuguieşti mereu, dervişe ! Cum ai să-mbraci o umbră ?

— Uitaţi-vă şi voi, e-aici în faţa voastră ! Şi dervişul le-arătă din ochi pe sărmanul Tugan care aştepta deoparte, sprijinit de un zid.

Neguţătorul cel palid bătu din palme.

— Hassan, porunci el slujitorului ce se înfăţişase la che-

marea lui. Însoţeşte pe băiatul acesta în dugheana unde se vînd haine gata cusute, şi îmbracă-l cum ai îmbrăca un călător pornit la drum lung.

— Să-i dau chiar de toate ?

— Da, să-l îmbraci „sor-ta-pai" (din cap pînă-n picioare). Să-i dai cekmen, şalvari, cămaşă, colţuni, cizme, brîu şi turban. Iar tu, cinstite „djihan-gheşt" (colindător al lumii), să vii diseară în casa mea. Hassan are să-ţi arate cum poţi ajunge acolo.

Slujitorul îi duse pe derviş şi pe Tugan, acum stînjenit parcă, într-o dugheană mare, unde se găseau veşminte de tot soiul : bărbăteşti, femeieşti şi mici, pentru copii. Îi îndemna să aleagă lucruri cît mai scumpe, dar dervişul lua numai ce i se părea mai trainic, mai potrivit pentru o lungă călătorie. După ce ieşiră din dugheană cu Tugan înveşmîntat ca orice fecior de tîrgoveţ din Gurgandj, purtînd un turban albastru în cap, Hassan îi înmînă dervişului o pungă de piele şi-i spuse :

— Stăpînul meu, cinstitul Mahmud-Ialvaci mi-a poruncit să-ţi dau aceşti cinci dinari de aur ca să nu duci lipsă de nimic pe drum. Şi-apoi, în curtea noastră te aşteaptă măgarul tău cu şaua pusă. Ţi-l poţi lua oricînd. Pesemne că i-ai făcut cîndva un mare bine stăpînului meu, rareori l-am văzut atît de mărinimos.

Seara Hagi Rahim veni la Mahmud-Ialvaci acasă. Acesta-l aştepta într-un chioşc frumos, îmbrăcat în verdeaţă, ascuns în mijlocul unei grădini mari. După ce-şi sorbiră ceştile de ceai auriu şi slujitorul îi lăsă singuri, neguţătorul întrebă în şoaptă :

— Despre ce şoim de aur ai pomenit astăzi în bazar ?

Dervişul îşi scoase din cutele brîului plăcuţa de aur şi i-o dădu neguţătorului. Acesta o apucă grăbit, şi-o ascunse în sîn şi spuse :

— Să-ţi aminteşti mereu vorba mea. Oriunde-ai fi şi orice s-ar întîmpla, chiar de-ar fi să se cutremure pămîntul, oricînd auzi de mine, poţi veni fără sfială să mă vezi şi am să-ţi întind întotdeauna o mînă de ajutor. Ce-ai de gînd să faci aici, în Gurgandj ?

— Chiar mîine plec spre Buhara. Mă tem să mai rămîn aici, unde-ţi atîrnă mereu deasupra capului un paloş căruia nu-i pasă dacă e vinovat sau ba acel ce va să fie lovit. Nu, mai bun este toiagul de drumeţ şi şleahul ce duce departe.

Sub conducerea unei femei atît de inteligente, cum a fost Turkan-Hatun, înrîurirea aristocrației militare kîpceace a clătinat curînd autoritatea tronului. Neîmpiedicați de nimeni, kîpceacii puteau secătui în voie pămînturile ocupate de ei (deși veniseră acolo în chip de apărători) și făceau ca numele suveranului lor să fie urît de populație.

(Acad. V. Bartold)

Porțile se deschiseră larg și perechi-perechi de oșteni gătiți, în căciuli albe de berbec, cu caftane roșii vărgate, călări pe armăsari de soi, începură să iasă din curtea palatului, jucîndu-și în soare paloșele încovoiate.

Muhammed, șahul Horezmului, trupeș și falnic în turbanul lui înalt de mătase, împodobit cu fir de almazuri, ședea drept și posomorît pe spinarea murgului său pieptos, strîns în harnașament bogat, bătut în aurării. Halatul de brocart zmeuriu, brîul și teaca sabiei, încrustate cu nestemate, sclipeau orbitor în lumină. În urma lui veneau doi călăreți, tineri de tot. Unul din ei, smead la față, călărea voinicește un armăsar turkmen negru-corb. Era fiul hanului Djelal-ad-din și al soției sale turkmene, atît de neiubită la curte. Celălalt pe un buiestraș pag, cu coama lungă neagră, împletită în nenumărate codițe subțiri, era un băiețel în halat de brocart — cel mai mic și mai iubit dintre feciorii șahului, fiul principesei kîpceace.

După ei urmau marii dregători ai Horezmului, strunindu-și caii acoperiți de valtrapuri purpurii.

Garda, din o mie de djighiți domnești, se împărțise în două cete. Prima mergea în fruntea alaiului, pe ulița principală a bazarului, croindu-i drum cu gîrbacele prin mulțimea de curioși, cealaltă venea în urmă, încheind coloana.

La trecerea șahului toți cădeau în genunchi, lipindu-și fruntea de pămînt. Nu le era îngăduit să se uite de aproape la stăpînul celei mai mari împărății islamice. Auzind trîmbițatul răsunător al lungilor surle de piele și bubuitul timpanelor,

negustorii scoteau fuga din dughenele lor covoare înflorate și le așterneau în noroi, sub picioarele cailor.

Șahul Muhammed era obișnuit cu osanalele și strigătele de supunere. Privirea-i nepăsătoare luneca peste spinările fără de număr, încovoiate la copitele murgului său. Pe chipul puhav nu i se putea citi nici un gînd. Albul turbanului reliefa în chip deosebit stufoasa lui barbă neagră.

În fața marilor porți ale palatului împărătesei-mamă Turkan-Hatun, pe amîndouă părțile drumului, se rînduiseră, pe-alesul, oșteni kîpceaci, tot unul și unul, în vestitele armuri de Horezm, cu neputință de străpuns cu nici o săgeată, în coifuri cu apărătoarele coborîte pe nas, înarmați cu lungile lor lănci subțiri și mlădioase.

— Trăiască și domnească ani mulți șahul Muhammed-neînvinsul ! se înălțau, ca niște tunete, strigătele oștenilor, reluate de mulțime ; oamenii se adunau de pretutindeni, veneau alergînd de prin fundături și se cățărau pe acoperișurile caselor, pe crestele gardurilor de pămînt.

Muhammed era surprins că, împotriva obiceiului, numărul oștenilor kîpceaci era foarte mare, de cîteva ori mai mare decît toată garda lui. De ce-or fi fost adunați aici ? Nu cumva i s-a întins o capcană ? N-ar fi mai bine să facă de îndată cale-ntoarsă ? Acum, cît nu e încă prea tîrziu ! Nu, n-au nici un temei bănuielile lui ! Cum să-ntindă capcane o mamă fiului ei ? N-a lăsat el oare, după moartea tătîne-său, șahul Tekeș, întreaga putere în mîna mamei sale ? Putere mare, deopotrivă cu a lui. N-au luptat oare oștile kîpceace din neamul ei Kanglî în toate bătăliile alături de el, dobîndind prăzi bogate cum n-a visat neam de neamul lor ? Nu, mergem înainte !

Muhammed își șfichiui calul oprit în fața porților și din două salturi ajunse în curțile dinăuntru.

Doi bătrîni kîpceaci, îmbrăcați cu tot dichisul, îi prinseră calul de frîu. Horezm-șahul sări din șa pe lungul covor de catifea așternut spre scară. Vînjos și neîncovoiat în pofida anilor, el urcă treptele pridvorului susținut de coloane de lemn cioplit și, trecînd fără păs pe lîngă spinările înclinate, pătrunse în odăile răcoroase ale palatului împărătesei. Deodată în fața lui răsări un rob negru, cu un inel de aur în nas.

— Împărăteasa împărăteselor te întîmpină cu bunăvoință în casa ei. Selam și plecăciune Măriei-tale ! Apoi negrul trase

o perdea despărţitoare şi strigă cu glas înalt : Măreţia lumii ! Păzitorul credinţei ! Paloşul islamului !

Şahul mai înaintă cîţiva paşi. În semiîntunericul sălii cu pereţi îmbrăcaţi în lambriuri de lemn şi ferestre zăbrelite apăru o siluetă scundă, luminoasă în veşmîntu-i de brocart auriu. De amîndouă părţile, adunaţi roată de-a dreapta şi de-a stînga ei, încremeniseră îngenuncheaţi mai bine de douăzeci de hani kîpceaci din cei mai cu vază. Încrucişîndu-şi braţele la piept, Muhammed se înclină, mai făcu alţi cîţiva paşi mărunţi, se repezi spre mama lui şi o salută murmurînd :

— Selam, Turkan-Hatun, lumină a milei, nădejde a dreptăţii !

Faldurile aurii foşniră uşor. Turbanul rotund cu un surguci de pene de struţ se plecă spre el aproape pînă la pămînt, apoi se înălţă iarăşi.

— Sărmana şi nefericita văduvă, mama ta, salută pe cel mai mare dintre domnitorii lumii. Fă-mi cinstea şi bucuria de a te aşeza aici, alături de mine.

Muhammed îşi dezdoi spinarea, ridică ochii şi zări un obraz micuţ, acoperit din gros de dresuri albe şi rumenii, precum şi doi ochi negri, înţepători, în care tremurau sclipiri aprinse. Turkan-Hatun şedea cu picioarele sub ea, pe un tron de aur scund, fără spătar, în opt muchii ; Muhammed, stăpîn al ţării fiind, se cuvenea să şadă alături de împărăteasa-mamă, dar pe tron nu era loc pentru doi. Faldurile veşmîntului de brocart îl ocupau cu totul, aşa că şahul se aşeză la picioarele ei, pe covor. Asta şi urmărise Turkan-Hatun : ţinea să arate kîpceacilor săi că horezm-şahul se află şi şade mai jos ca ea.

Muhammed îşi înălţă palmele spre cer, rosti rugăciunea cuvenită, apoi îşi trecu vîrful degetelor prin barbă. Toţi hanii aşezaţi în jurul lor murmurară rugăciunea îngînîndu-l.

Bătrîna împărăteasă începu să vorbească încet şi duios, dînd uşor din cap, şi grămada de brocart porni să se legene în ritmul vorbirii, iar surguciul de pene de pe turban — să tresalte în acelaşi ritm :

— Te-am chemat, slăvite şi iubite fiu al meu, să chibzuim laolaltă asupra unor trebi de seamă. Trebi ce sînt legate de fericirea şi viitorul slăvitei noastre stirpe de horezm-şahi, precum şi de soarta credincioşilor tăi supuşi, hanii kîpceaci. Trebuie să veghem asupra scaunului şi domniei noastre, să purtăm de grijă prietenilor noştri !

În sală liniştea era deplină. Doar prin ochiurile ferestrei zăbrelite răzbătea de afară zvonul strigătelor de slavă: „Trăiască horezm-şahul!"

— Te-ascult, preaînţeleaptă mamă a mea!

— A ajuns şi pînă la umilul meu bordei vorba cum că ai de gînd să porneşti din nou la luptă spre meleaguri depărtate, cum că din nou vei străbate pe aprigu-ţi armăsar cîmpurile de bătălie. Cine poate citi înainte de vreme voia Celui atotputernic scrisă în „Cartea sorţii?" Ce ne vom face dacă vei cădea ca un mucenic al dreptei credinţe şi te vei înălţa ca fulgerul în grădinile raiului? Aici pe pămînt, în lipsa braţului tău puternic, s-ar putea isca neorînduială, ferească-ne Allah de aşa ceva! Or, ştim că mîndrul nostru nepot şi fiu, Djelal ad-din, ţine în mare cinste sfatul turkmenilor săi şi arde de nerăbdare să ne taie pe noi toţi, kîpceacii de neam! De aceea cuvine-se să chibzuim din timp dacă n-ar fi bine ca în locul lui să laşi vremelnic altcuiva domnia asupra împărăţiei Horezmului?

— Înţelepte vorbe! Mai de preţ ca almazurile! înălţară glas hanii.

— Aşadar, urmă Turkan-Hatun, sfătuitu-ne-am cu aceşti cei mai de seamă hani din neamul kîpceacilor, înrudit nouă, şi am hotărît, preaiubitul meu fiu, să-ţi aduc la ştire rugămintea întregului norod kîpceak de a-ţi lăsa cu diată scaunul domnesc celui din urmă născut al tău, Kutb ad-din Ozlag-şah, fiul iubitei tale soţii de neam kîpceak, iar pe Djelal ad-din să-l trimiţi pîrcălab peste meleagurile de la capătul ţării, fiind el o necurmată primejdie pentru tine şi pentru noi toţi!

Întreaga adunare amuţi în aşteptarea celor ce va răspunde şahul. Muhammed tăcea şi el, răsucindu-şi pe degetul tremurător o viţă a bărbii sale mătăsoase.

— Dacă te vei arăta potrivnic rugăminţii lor, toţi kîpceacii părăsi-vor de îndată Horezmul şi se vor trage în stepele lor. Cît despre mine, asemeni celei mai din urmă dintre nevolnice, porni-voi în urma lor pe drumul pribegiei şi al cerşitului...

Văzînd că şahul tot mai stă în cumpănă, Turkan-Hatun întoarse capul. În spatele ei stătea în picioare tînărul vechil al moşiilor împărătesei, Muhammed ben Salih, pînă nu demult *guliam* (căpetenie a slugilor domneşti), ridicat de ea în cin pentru frumuseţea chipului său. Acesta înţelese îndată semnul micuţei mîini înălţate a poruncă, ieşi din sală şi se înapoie

peste o clipă aducînd de mînă pe băiețelul de șapte ani Kutb ad-din Ozlag-șah, înveșmîntat și el tot în brocart.

— Iată pe noul vostru moștenitor al tronului, spuse Turkan-Hatun, cu glas aspru și poruncitor. Vestesc hanilor kîpceaci, becilor, căpitanilor de oaste și poporului că horezm-șahul Muhammed binevoiește a vedea în el reazemul de nădejde al scaunului domnesc.

Toți hanii săriră în picioare, prinseră pe micuțul șah în brațele lor și-l săltară de cîteva ori în văzduh.

— Trăiască și înflorească sultanul kîpceak, cel de-un sînge cu noi !

Muhammed se ridică și el, primi în brațe pe ultimul său născut și-l așeză alături de bunica Turkan-Hatun.

— Ascultați, cinstiți hani. După cum ați văzut, am împlinit voința voastră, acum îndepliniți și voi rugămintea mea. Vechiul meu vrăjmaș, Nasir, califul din Bagdad, a început iarăși să urzească împotriva mea și să pună la cale răzvrătirea țărilor supuse mie. N-are să fie pace în împărăția Horezmului atîta timp cît Nasir-tîlharul nu va fi răsturnat. Abia atunci înălța-vom calif în locul lui o față bisericească, aleasă de noi și supusă nouă. Iată de ce n-am să-mi aflu odihnă pînă cînd nu vor fi făcute praf și pulbere oștile califului și nu voi fi înfipt ascuțișul suliței mele în preasfînta țărînă a Bagdadului.

Căpetenia hanilor kîpceaci, un bătrînel uscățiv cu ochi pe jumătate orbi, și barba fuior subțire și cărunt, rosti răspicat :

— Noi, toți ca unul, îndrepta-vom caii spre locul arătat de brațul tău viteaz. Dar mai întîi de toate cuvine-se să potolim așezările noastre, să ajutăm pe neamurile noastre îngrozite. Din stepa kîpceacă ne-au venit crainici. Și povestesc ei că dinspre soare-răsare s-ar fi revărsat asupră-le oameni neștiuți de nimeni, păgîni sălbatici, care nu au știință de sfînta lege a Islamului. Și au tăbărît asupra pămînturilor noastre cu cirezi, cu cămile, cu nenumărate harabale. Ne-au răpit pășunile, au alungat vitele noastre. Cu mare grabă trebuie să pornim într-acolo, să nimicim hoardele de sălbatici păgîni, să le luăm turmele, iar pe femeile și copiii lor să-i dăm robi oștenilor noștri.

— Treci, preaslăvite, în fruntea oștilor și du-le în stepele noastre !

Un mirza-diac cu kalamul în mînă se apropie de horezm-șah și se lăsă în genunchi la picioarele lui, întinzîndu-i un pergament scris din vreme.

— Ce este asta ?

— Este înalta poruncă ce-o dai pentru înscăunarea fiului tău iubit, mezinul Kutb ad-din Ozlag-șah ca urmaș al tău la domnie. Vremelnic, pînă va ajunge el la vîrsta bărbăției, proteguitoare a lui și stăpînă a Horezmului rămîne bunica tînărului șah și mama ta, împărăteasa Turkan-Hatun. Iar dascăl al urmașului tău și mare vizir al Horezmului îl numești pe cinstitul vechil al bunurilor împărătesei-mamă, Muhammed ben-Salih.

— Iar tu, slăvitul meu fecior, nebiruitule șah al Horezmului, Muhammed, în timp ce noi vom veghea asupra împărăției, tu putea-vei străbate lumea toată cu oștile tale și birui pe cine dorești.

Muhammed iscăli hrisovul fără să-l mai cerceteze și întinse trestia mamei sale. Împărăteasa luă kalamul și scrise apăsat, cu slove mari : TURKAN — HATUN, STĂPÎNĂ A LUMII, ÎMPĂRĂTEASĂ PESTE TOATE FEMEILE DE PE PĂMÎNT.

Șahul Muhammed întoarse capul căutînd pe primul său născut, Djelal ad-din. Se temea să-i întîlnească privirea. Dar Djelal nu era acolo. Vechilul șahului șopti la urechea stăpînului său :

— Hanul Djelal ad-din, văzînd adunată atîta oaste kîpceacă a murmurat : „Eu nu sînt berbece să intru în această căsăpie a kîpceacilor“, și, cotind din drum, s-a făcut nevăzut precum vîntul.

Capitolul 7 ◆ MĂRGĂRITARUL HAREMULUI

Pe umerii vechilului apăsa și grija pentru „buna stare sufletească“ a celor trei sute de neveste ale horezm-șahului. Tot el trebuia să vegheze neobosit asupra purtării lor, și dacă ar fi băgat de seamă vreun semn de neliniștitoare ușurătate, se cuvenea să dea de știre însuși măriei-sale stăpînul Horezmului.

Primind porunca șahului de a cerceta gîndurile și a afla pricina suspinelor și lacrimilor fetei aduse din stepa turkmenă, vechilul trimise după ghicitoarea Ilan-Torci (Solz de șarpe), mare meșteră în descurcarea nepătrunselor viclenii muierești. Tot ea era și solomonăreasa curții, doftoroaia și povestitoarea basmelor de haz și de groază.

După ce ascultă pînă la capăt vorbirea încețoșată a vechilului, Solz de șarpe înțelese că trei întrebări îl frămîntă cu osebire pe acesta : dacă nu oftează cumva Ghiul-Djamal după vreun mîndru djighit lăsat în stepă, dacă nu întreține niscai tainice legături cu nesupușii turkmeni, și dacă a avut sau n-a avut fata un jungher la ea în noaptea cînd a fost adusă în iatacul șahului.

— Am priceput ce vrei, spuse bătrîna întinzînd palma spre el.

Vechilul îi lăsă în mînă cîțiva bănuți.

— Bine, dar nu văd nici unul de aur ?

— Ai să vezi și de aur, cînd îmi vei aduce știri mai de seamă...

Bătrîna vrăjitoare, uscățivă și negricioasă, cu mari inele de argint în lobul urechilor, deschise portița, intră în curtea noului mărgăritar al haremului și se opri. Mijindu-și ochii negri, zgripțuroaica cercetă curtea nu prea mare, împrejmuită cu ziduri înalte. Ca și în curțile celorlalte neveste ale șahului, pe latura din fața porții se întindea o clădire lungă, cu un singur cat, fără ferestre, dar cu un pridvor spre care se deschideau cinci uși cu două canaturi, date de perete. În mijlocul curții curgea un pîrîiaș ce se vărsa într-un bazin rotund, străjuit de două răzoare bogate de trandafiri înfloriți. Iar în fund, sub un plop rămuros de munte, se înălța o arătoasă iurtă turkmenă îmbrăcată în pîslă albă și șnururi multicolore.

Ilan-Torci își îndreptă cuviincios halatul tărcat și se îndreptă spre bazin. O fată micuță și foarte smeadă, cu ochi negri, migdalați, ședea pe bordura de piatră a bazinului, scotea cu vîrful degetelor dintr-o căniță albastră de Kașcar boabe de orez fiert și le arunca în apă unor mici carași argintii. Solz de șarpe se lăsă în genunchi pe lespezile de piatră, sărută poala cămășii zmeurii a fetei și se porni să vorbească surd, cu glas cîntător :

— Selam și închinare ție, preafrumoasă Ghiul-Djamal, Zîmbet de floare! Îngăduie-mi să-ți sărut mîinile luminoase, să ating umbra-ți tremurătoare!

Și vrăjitoarea se așeză lîngă fată. Vorbele-i de duioșie, de încîntare, de măgulire curgeau într-un șuvoi necontenit, în timp ce-n sinea ei bătrîna-și spunea: „De ce-o fi îndrăgit-o padișahul? E mărunțică, pîrguită de soare precum caisa, n-are nici nurii, nici trupeșia făloasă a celorlalte flori din haremul lui! Nemaiauzite sînt ciudățeniile stăpînilor noștri!"

— Ce vorbe cutreieră stepa acum? îi curmă pălăvrăgeala Ghiul-Djamal.

— Deunăzi un han din stepă a trimis după mine o cămilă ca să viu la el și să-l lecuiesc de dorul ce-l poartă fetei iubite. Acolo toată lumea te pomenește de bine și te fericește pentru soarta ta. „Horezm-șahul, spun oamenii, o iubește pe frumoasa noastră turkmenă mai mult decît pe toate celelalte neveste ale lui. I-a pus în fiecare deget cîte un inel cu nestemate ce împroașcă în jur scînteieri albastre. I-a ridicat o iurtă albă, plină de covoare scumpe persienești, și în fiecare zi îi trimite din cuhniile sale fazani fripți și boboci de rață cu fistic..."

— Numai cu numele îi sînt padișahului soție, cînd colo nu-s decît a trei sute una roabă din harem! Mai curînd mi-ar plăcea să fiu nevasta unui djighit de rînd. În stepă, spui, fetele-mi jinduiesc soarta, mie însă mi-e dor de vîntul ce poartă prin Kara-Kum mireasma pelinului și a ierbii. Aici mă doare capul de duhoarea cuhniilor împărătești. Ce folos de iurta cea albă, dacă nu văd în juru-mi decît zidurile cenușii, foișorul de strajă și acest singuratic plop bătrîn? Ieri am izbutit să mă cațăr în vîrful lui și să văd zările albastre ale stepei, dar eunucii m-au tras jos. Seara mi-au tăiat pînă și funiile de la scrînciob. Spune și tu, fericire-i asta?

— O, de-aș avea numai a suta parte din cîte le ai tu aici, nespus aș fi de fericită. Dar mie nu-mi aduce nimeni boboci de rață cu fistic!

— Fetelor, strigă Ghiul-Djamal, așterneți dostrahanul! Iar pînă atunci tu, mătușă, ghicește-mi în bobi.

Două roabe dădură fuga spre iurta cea albă. O turkmenă bătrînă cu o broboadă roșie pe cap, tivită cu bănuți de argint, se apropie de Ghiul-Djamal, se lăsă la pămînt și n-o mai slăbi din ochi pe vrăjitoare.

Solz de şarpe aşternu pe lespedea de piatră o basma galbenă ca şofranul şi răsturnă pe ea, dintr-un săculeţ de pînză roşie, un pumn de bobi albi şi negri. Apoi cu un beţigaş subţire de os prinse a face tot felul de cercuri pe deasupra bobilor şi a bolborosi cuvinte neînţelese, în limba nomazilor „liuli" din Afganistan. De la o vreme, holbîndu-şi privirea arzătoare şi rotindu-şi albul-vineţiu al ochilor, tălmăci în şoapte răguşite :

— Uite ce spun bobii în graiul lor, pe care mi l-au desluşit oamenii bătrîni. Colindă stepa un djighit. Măcar că-i tînăr, e un batîr — viteaz fără seamăn. Dacă-ntîlneşte tigrul, nu se teme de el, îl săgetează pe dată. Zece tîlhari de-l încolţesc, se-aruncă asupra lor şi pe toţi îi taie. Şi djighitul acesta îţi duce dorul, se chinuie, nu doarme nopţi în şir, ascultă mereu stihurile de iubire ale cîntăreţului — bahşi, ascultă şi cată spre cer... „Ochii ei, zice, asemeni stelelor sînt." Văd că suspini ? N-am spus bine ?

Ghiul-Djamal tresări. Talerii de aur şi argint cusuţi la cămaşa ei zăngăniră. Fata apucă un galben şi vru să-l smulgă din cusătură, dar nu izbuti.

— Ene-djan, adă-mi foarfeca !

Ilan-Torci îşi furişă întrebarea vicleană :

— Dar unde ţi-e pumnalul cu mîner de os ? Ca orice fată din stepă, trebuie să-l ai întotdeauna la brîu.

O umbră de nelinişte pîlpîi pe chipul fetei. Bătrîna turkmenă de lîngă ea se ridică agale şi aduse din iurta albă o foarfecă mare, din cele cu care se tund firele de lînă la ţesutul covoarelor. Ghiul-Djamal desprinse de pe cămaşă un galben de aur şi-l strînse în pumn.

— Ai născocit adineauri o poveste cu un djighit ars de dragoste. De ce nu-mi spui şi numele lui ?

— Bobii nu vor să mi-l împărtăşească. Numai inima ta poate ghici cum îl cheamă pe flăcăul ars de iubire.

— Oştenii kîpceaci m-au adus cu sila aici în haremul padişahului, în timp ce în stepă mulţi djighiţi se întreceau să-mi cîştige inima. Dar bătrînii ne întreabă oare pe noi, fetele, după cine tînjeşte inima noastră ?

— Ba, coţofana asta tuciurie a încurcat toate iţele, se amestecă în vorbă turkmena cea bătrînă. O soţie de-a padişahului nu poate purta în inimă decît un singur nume — pe al stă-

pînului nostru Muhammed horezm-șah, fermecător ca Rustem [1] și viteaz ca Iskender. După cum orice femeie din palat nu trăiește decît pentru el și nu se gîndește decît la el. N-o asculta pe baba asta vicleană, Ghiul-Djamal!

Un eunuc gras, cu un uriaș turban alb, se ivi la portiță și făcu un semn ghicitoarei. Aceasta dădu fuga să vadă ce vrea atotputernicul păzitor al haremului și șușoti cu el în mare taină. Apoi se întoarse, căzu cu fața la pămînt și, atingînd cu buricele degetelor poala hainei lui Ghiul-Djamal, îi spuse:

— Iartă-mă, domniță, pe mine, netrebnica. Acum mă cheamă la ea mama noului nostru șah-urmaș Ozlag, vrea să-i ghicesc și ei. N-am nici o clipă de răgaz și odihnă... și, sărutînd încă o dată galbenul căpătat, porni în urma eunucului și se pierdu dincolo de portiță.

Capitolul 8 ◆ UN ADUCĂTOR DE VESTE REA POATE ADUCE ȘI BUCURIE

Horezm-șahul vedea de trebile împărăției într-una din odăile cele mai îndepărtate ale palatului. „Și pereții au urechi", dar ele nu puteau răzbate în odaia aceasta fără ferestre, căptușită cu covoare, aducînd mai curînd a fîntînă, unde numai sus de tot, în gaura din bagdadie, sclipea noaptea cîte o steluță. Aici șahul nu se temea să vorbească gealatului său de credință sau să asculte pe vechilul palatului, care-i povestea ultimele isprăvi ale tînjitoarelor sale neveste fără de număr. Aici își dădea șahul poruncile șoptite: „în mare taină strîns de gît să fie necugetatul han, care la beție a băsnit vrute și nevrute despre stăpînul său"; sau „cîțiva călăreți trimiși să fie, cu fețele acoperite, la conacul zgîrcitului moșneag bogat care de mult n-a mai dăruit șahului cuvenitul talger cu galbeni". Nu o dată s-a întîmplat ca după un asemenea tainic sfat al horezm-șahului cu gealatul său, a doua zi, în zori, din foișorul cel înalt să se prăvălească vreun necunoscut, urlînd amarnic. Nu o dată în lumina săracă a lunii noi, călăii curții zvîrleau dintr-o

[1] **Rustem — erou al eposului popular iranian.**

barcă în apele repezi ale Djeihunului saci legați la gură, în care se zbăteau cine știe ce oameni urîți de șah. Pe urmă pe fața largă a apelor fluviului răsuna cîntarea :

Trandafiri purpurii înfloresc în grădinile tale,
Primăvara pe-alei cîntă-n noapte privighetori.

Iar luntrașii reluau cu grăbire refrenul :

O, Horezmule preaminunat !

În seara cu pricina Muhammed ședea posomorît și tăcut, iar vechilul curții îi spunea din fir-a-păr cu cine s-a văzut peste zi hanul Djelal ad-din :

— Au fost la el trei turkmeni pe armăsari frumoși cu picioare lungi. Unul dintre ei își ascundea chipul cu un șal. Am băgat de seamă doar că era tînăr, țanțoș, și avea ochi ageri ca de uliu.

— Și de ce n-ai pus mîna pe el ?

— Își lăsase în dumbrava din apropiere un pîlc întreg de călăreți, vreo patruzeci de turkmeni ca plopii. Dar în bazar, la ceainăria lui Merdan, unde trag de obicei turkmenii, un om de-al meu a auzit în cîteva rînduri că se șoptea numele lui Kara-Koncear.

— Kara-Koncear, spaima caravanelor ?

— Chiar el, slăvite hazret-stăpîne. Dar cuvine-se ca un mare han, urmaș la domnie...

— Urmaș la domnie nu mai este.

— Însuși Allah vorbește cu glasul tău ! Oricum, nici măcar un bek oarecare nu se poate înjosi într-atît, nu poate sta de vorbă cu un tîlhar de drumul mare...

— Cîte nu se întîmplă în aceste vremuri tulburi !

— Nu socotește măria-ta că dacă Djelal ad-din ar pleca mai depărtișor, în hagialîc de pildă la mormîntul prorocului, în Sfînta Mecca, ar înceta și urzelile lui cu turkmenii ?

— L-am miluit cu marea cinste de pîrcălab al ținutului Ghanzi, de la capătul țării, în coasta Indiei. Dar și acolo va aduna în juru-și pe toți hanii răzvrătiți și fără astîmpăr pentru a-i îndemna să lovească împărăția Kitaiului. Și pe urmă Horezmul are să se îmbucătățească felii-felii, ca un pepene

despicat de cuțit. Nu, să rămînă aici Djelal ad-din, sub mîna mea, să-l simt cînd se mișcă.

— Înțelepte cuvinte !

— Bine, dar ascultă aici, vechilule, și nu mai da din coadă ! Dacă mai aflu o dată că tîlharul Kara-Koncear se plimbă în voie prin Gurgandj ca prin pășunile lui, capul tău cu ochii stinși are să fie înfipt într-o țeapă spre desfătarea hanului Djalal ad-din, chiar în poarta palatului său.

— Ferească-ne Allah de una ca asta ! bîigui vechilul, trăgîndu-se de-a-ndăratelea spre ușă.

În locul lui intră un eunuc bătrîn.

— După cum a poruncit măria-ta, hatun Ghiul-Djamal s-a înfățișat în iatac și așteaptă voia stăpînului.

În silă parcă, șahul se ridică în picioare.

— Să mi-o aduci încoace, în odaia covoarelor...

Apoi ieși în coridor, se aplecă să treacă printr-o ușă scundă și urcă o scară răsucită melc. Ajuns în cămăruța de la capătul treptelor, se înclină spre o mică fereastră cu zăbrele de lemn și așteptă să vadă ce se va petrece în odaia covoarelor.

Bătrînul eunuc, spîn, cu spinarea încovoiată și șoldurile late strînse într-un șal de Kașmir, descuie ușa împodobită cu crestături. Ținea în mînă un sfeșnic cu patru lumînări pe jumătate arse.

Întorcîndu-se spre silueta micuță în mătăsuri pestrițe, bătrînul oftă a părere de rău.

— Ei, haide, să mergem ! o îndemnă el cu glăscioru-i ascuțit și trase în lături un polog greu de catifea, luminîndu-i trecerea cu sfeșnicul ridicat deasupra capului.

Ghiul-Djamal intră, plecîndu-se cu fereală, ca de teama unei lovituri venite de sus, își lăsă papucii în prag și făcu doi pași înainte.

Odaia îngustă, căptușită cu covoare roșii de Buhara, părea o cameră de jucărie. Doar plafonul ei se pierdea undeva sus, în întuneric.

Eunucul ieși. O cheie se răsuci zgomotos în broască. Sus pe perete se lumină o ferestruică ovală, cu gratii meșteșugit răsucite — pesemne că acolo lăsase eunucul sfeșnicul cu lumînările aprinse. Peretele dimpotrivă avea și el, la aceeași înălțime, o ferestruică la fel. N-o fi privind-o cineva pe geamul acelei ferestre ?

Ghiul-Djamal auzise șoptindu-se printre curteni despre o oarecare odaie a covoarelor. Femeile din harem spuneau că acolo ar gîtui gealatul Djihan-Pehlevan pe nevestele șahului dovedite a fi necredincioase, și că însuși horezm-șahul urmărește osînda prin ferestruica frumos zăbrelită din susul peretelui. S-o fi găsind ea chiar în acea cămară a covoarelor ?

Fata dădu ocol camerei. Pe dușumea erau așternute cîteva covoare mici, din acelea pe care se îngenunchează pentru rugăciune. „Nu cumva chiar în aceste covorașe sînt înfășurate femeile osîndite cînd sînt scoase noaptea din palat ?"

Ghiul-Djamal adună într-un colț cîteva pernițe de mătase înflorată și se așeză pe ele, tresărind la orice foșnet, cît de ușor.

Deodată covorul greu ce perdeluia ușa se săltă și de sub el răsări capul unei fiare. În semiîntunericul încăperii, ochii sălbăticiunii aruncau scînteieri verzi.

Fata sări în picioare și se lipi îngrozită de perete. Fiara galbenă cu pete negre se strecură lin în cameră și se lungi pe dușumea cu capul culcat pe labele din față. Doar coada-i lungă se mai zbătu multă vreme izbind în podea.

„Un pardos, își spuse Ghiul-Djamal. Un pardos de vînătoare, învățat să sfîșie oameni. Dar fetele de turkmeni nu se lasă ucise fără să lupte !" Se plecă în genunchi și apucă cu amîndouă mîinile marginea covorului. Mîrîind, pardosul porni spre ea.

— Vai-uliai ! Ajutor ! strigă fata și ridică marginea covorului. Săritura fiarei o răsturnă. Se strînse ghem, ascunzîndu-se sub covor. Pardosul izbea cu labele, căutînd să sfîșie țesătura groasă.

— Ajutor ! Mi-a sunat ceasul din urmă ! mai strigă Ghiul-Djamal și îndată auzi o lovitură puternică în ușă însoțită de glasuri care se certau. Strigătele oamenilor de afară și urletul sălbăticiunii crescură... Apoi zgomotele încetară... Cineva îndepărtă covorul...

Un djighit înalt și slab, cu o căciulă neagră de berbec în cap și cu obrazul sfîșiat de la tîmplă pînă la bărbie, stătea lîngă fată și își ștergea paloșul-koncear de colțul covorului. Bătrînul eunuc își încleștase degetele în mîneca djighitului și încerca să-l scoată afară din cămara covoarelor.

— Cum ai îndrăznit să pătrunzi aici în odăile oprite oricărui bărbat ? Ce-ai făcut, om nefericit ? Cum ai îndrăznit

să uoizi pe cel mai drag pardos al padişahului? Stăpînul te va trage în ţeapă!

— Dă-mi pace, spînule! Că-ndată-ţi iau şi ţie capul!...

Ghiul-Djamal încercă să se ridice, dar căzu din nou fără putere pe grămada de perne. Pardosul zăcea în mijlocul odăii, şi-ai fi zis că îşi ţine între labe capul retezat. Trupul i se mai cutremura încă.

— Eşti teafără, hatun!

— Tu însă eşti rănit rău, viteazule djighit. Sîngele-ţi şiroieşte pe faţă!

— Fleacuri! O urmă de rană de-a curmezişul obrazului e o podoabă pentru oştean.

Timur-Melik, căpetenia străjilor, intră valvîrtej în odaie. Mai mulţi oşteni se îngrămădeau la uşă.

— Cine eşti? Cum ai pătruns în palat? Cum te-ai încumetat să omori străjile? Dă-mi armele tale!

Fără să se grăbească prea tare, necunoscutul îşi băgă sabia în teacă şi răspunse netulburat:

— Dar tu cine eşti? Nu cumva chiar mai-marele străjerilor, Timur-Melik? Selam şi plecăciune! Trebuie să văd pe horezm-şah, aduc veşti de cea mai mare însemnătate pentru el. Veştirele din Samarkand.

— Cine-i îndrăzneţul acesta? tună o voce poruncitoare. În cămara covoarelor intră cu paşi mari însuşi horezm-şahul, cu mîna încleştată pe mînerul pumnalului de la brîu.

— Selam şi plecăciune, mărite şah! spuse djighitul, ducîndu-şi palmele la piept şi înclinîndu-se uşor. Apoi îşi îndreptă mîndru spinarea. Tu te ţii aici de glume şi sperii cu pisicile tale de stepă pe femeile cele slabe, în timp ce-n lume se petrec lucruri de seamă. Am întîlnit pe drumul cel mare al caravanelor un olăcar din Samarkand. Îşi prăpădise calul gonindu-l avan şi îşi urmase calea pe jos pînă l-am văzut căzînd sleit de atîta alergătură. Ţipa ca zărghit: „La Samarkand e răscoală. Kîpceacii sînt urmăriţi şi ucişi, iar trupurile lor atîrnă în pomi, ca leşurile berbecilor în căsăpie. În fruntea răsculaţilor, stă Sultanul Osman, ginerele tău, pîrcălab al Samarkandului. A vrut s-o ucidă şi pe fiica ta, ea însă împreună cu vreo sută de djighiţi neînfricaţi s-a închis în cetate şi luptă zi şi noapte. Iată o carte de la fiica ta..."

Horezm-şahul smulse din mîna djighitului sulul roşu pe care i-l întindea şi îl deschise cu vîrful pumnalului.

— Las' că le-arăt eu răscoală ! mormăia el, străduindu-se să citească în întunericul acela rîndurile scrisorii. De cînd îl știu Samarkandul a fost un cuibar de răzvrătiți. Ascultă, Timur-Melik ! Adună-mi pe dată sotniile de kîpceaci ! Mă pornesc spre Samarkand. N-au să-mi ajungă plopii și funiile ca să spînzur pe toți îndrăzneții care s-au încumetat a-și ridica mîna asupra umbrei lui Allah pe pămînt... Femeia să fie dusă înapoi la iurta albă și să-i fie adus vraciul cel mare... Pe tine, voinice, cum te cheamă ?

— O, ce-nsemnătate are ! Ia, un djighit mărunt din pustiul cel mare !

— Mi-ai adus o „veste neagră". După datina din bătrîni, cuvine-se ca eu să dau morții pe „aducătorul de veste rea". Dar pe lîngă toate celelalte mi-ai ucis și pardosul cel mai iubit. Ce moarte să-ți poruncesc ?... Zău nu știu...

— Știu eu, stăpîne ! spuse Timur-Melik. Îngăduie-mi s-o spun.

— Spune, viteazule Timur-Melik, hotărăște-o în numele meu, s-o afle și îndrăznețul acesta.

— În trebile militărești o zi, ba chiar un ceas de întîrziere e totuna cu o înfrîngere. Djighitul ne-a dat dovadă de multă osîrdie și a adus măriei-tale o carte bună și de mare preț. Se spune într-însa că fiica ta e sănătoasă și ține piept bărbătește dușmanilor, ca un vrednic oștean. Tu însuți, mărite stăpîne, ai să pornești chiar acum în goana mare spre Samarkand și ai să ajungi la vreme ca să-ți scapi de pieire viteaza odraslă. Pentru o asemenea slujbă, șahul iartă djighitului de nouă ori nouă păcate grele. Iar în schimbul pardosului descăpățînat padișahul nostru căpăta-va un altul și mai fioros : chiar pe acest djighit fără teamă. Și îl va înălța sutaș peste un pîlc de turkmeni călări, aleși de el însuși. Sutașul și sotnia lui să intre de astăzi în corpul străjerilor tăi de credință...

Horezm-șahul stătea uimit răsucindu-și pe degetul cu inel de almaz un smoc al negrei sale bărbi.

— Șoimul nu se întoarce din cale, horezm-șahul nu-și calcă vorba, spuse cu semeție djighitul. Unde poruncești să duc pe tînăra turkmenă ?

Și aplecîndu-se o ridică în brațe pe Ghiul-Djamal. În prag se mai opri o clipă, înalt, uscățiv, posomorît, și întorcîndu-se spre padișah îi spuse, ca de la egal la egal :

— Selam și plecăciune de la Kara-Koncear, spaima caravanelor tale! După care își văzu de drum tot atît de liniștit și de mîndru.

Șahul se uita la Timur-Melik și nu știa dacă se cuvine să se înfurie sau să-i mulțumească. Timur-Melik izbucni în rîs nestăpînit.

— Nu, zău, isteț voinicul! Și tu care spuneai, stăpîne, că în turkmeni nu-ți poți pune nădejdea. Păi, cu o oaste de djighiți ca el ai să-ți supui întreaga lume.

Trecură mai multe zile. Într-o noapte întunecată, cînd semiluna palidă ajunse deasupra minaretului, cîteva umbre tăcute lunecară pe lîngă zidurile palatului, se strecurară într-o ulicioară dosnică și se opriră sub ramurile plopului pletos ce se revărsau peste zidul curții.

O scară împletită din păr de cal cu un cîrlig la capăt fu aruncată pe creasta zidului împrejmuitor. Una din umbrele mute se cățără pe scară. Deasupra iurtei albe se înălța un fuior de fum, prin crăpăturile pîslei albe răzbătea lumină. În noapte răsună un țipăt de bufniță și din iurtă ieși o femeie înfășurată în șal.

Cineva îi vorbi din întuneric:

— Toți turkmenii sînt frați. Selam și plecăciune. E bine sănătoasă hatun Ghiul-Djamal?

— Sînt slujnica ei. Jale mare s-a abătut peste capetele noastre! Horezm-șahul a plecat de trei zile cu oștile lui să potolească răscoala din Samarkand. Curtea e străjuită acum de ochii neadormiți ai bătrînei scorpii, împărăteasa-mamă Turkan-Hatun. Ea a poruncit ca mîngîierea noastră, Zîmbetul de floare, să fie mutată în turnul de piatră și paza ei să fie îndoită. Spunea că acolo va rămîne Ghiul-Djamal pînă la moarte.

— Strecoară-te la ea. Uite un dinar de aur pentru eunucul haremului și încă doi pentru străjeri. Spune-i lui hatun Ghiul-Djamal să ceară împărătesei-mamă îngăduința de a se ruga la mormîntul șeicului sfînt, care se află afară din oraș, pe drumul cel mare. Turkan-Hatun n-are să îndrăznească a o opri de la rugăciune. Iar cînd Zîmbetul de floare va ieși din oraș, Kara-Koncear are să facă tot ce trebuie.

Umbra încălecă din nou creasta zidului și se pierdu în beznă.

Slujitoarea rămase șoptind :

— Nu-i om pe lume mai rău și mai viclean ca Turkan-Hatun ! Cine îi poate sta împotrivă cînd își pune ea în gînd să șteargă pe cineva de pe fața pămîntului ?

Capitolul 9 ◆ ÎN GRĂDINA HANULUI SURGHIUNIT

Iată-mi calul, și iată-mi paloșul ! Ei amîndoi îmi înlocuiesc oaspeţele din grădină

(Ibrahim Monteser, sec. X)

Timur-Melik era un căpitan încercat, trecut prin multe bătălii. Nu se temea de primejdii. Nu o dată vîjîise sabia vrăjmașă deasupra capului său, se înfipsese lancea în scutul său, străpunseseră săgețile zalele sale. Îl sfîșiase pardosul, îl doborîse tigrul și moartea însăși fîlfîise în jurul lui, acoperindu-i ochii cu ceţuri negre. Ce l-ar mai putea speria ? De aceea, fără să se teamă de mînia șahului, Timur-Melik porni spre grădina Tillialî de la capătul orașului ca să răspundă la poftirea stăpînului grădinii, Djelal ad-din, feciorul căzut în nemila tatălui său horezm-șahul.

Îl găsi pe tînărul han în fundul grădinii. Djelal ad-din ședea pe covor, singur, cufundat în gînduri. Zărindu-și oaspetele, hanul sări în picioare să-l întîmpine.

— Selam ție, viteazule Timur-Melik ! Am poftit mai mulți prieteni să vie la mine, dar cei mai mulți dintre ei mi-au și trimis „amărăciunea" lor, vestindu-mă că bolnavi fiind n-au să poată veni. Doar trei voinici din stepă și cu tine, Timur-Melik, nu s-au temut să calce în casa surghiunitului stăpîn al cetății Ghazni, pe care, firește, ochii mei n-au s-o vadă nicicînd.

— Voia șahului e sfîntă pentru noi ! spuse Timur-Melik și se lăsă pe covor.

— Sînt eu vinovat că m-am născut dintr-o mamă turkmenă, în timp ce kîpceacii vor cu toții un urmaș la domnie din neamul lor ? urmă îngîndurat hanul. N-are decît să fie kîpceak

viitorul șah, dar să-mi îngăduie tata să plec ca oștean de rînd la granița împărăției lui, unde ciocnirile cu vrăjmașul nu încetează niciodată. Mie îmi sînt dragi caii focoși, săbiile sclipitoare, vînturile stepei și nu vreau să mă lăfăiesc legănat de cîntecele și basmele moșnegilor.

— Bine, dar bătăliile ne împresoară de pretutindeni, îi răspunse Timur-Melik. Hanii kîpceaci îi cer horezm-șahului să-și pornească oștile spre stepele lor. S-a ivit acolo dinspre răsărit un popor neștiut, care ne ia pămînturile, alungă turmele kîpceace de pe pășunile cele mai bune...

— Mai bine-ar face tata să alunge din Horezm pe toți hanii kîpceaci și să domnească fără ei. Kîpceacii s-au boierit și s-au stricat. Dacă șahul are să fie vreodată la strîmtoare, ei au să-l trădeze.

— Ce te face s-o crezi ?

— Cînd șahul își pierde încrederea în poporul Horezmului și dă pe mîna kîpceacilor venetici apărarea țării și a rînduielilor ei, el îmi amintește de acel păstor care-și încredințează lupilor din stepă paza și tunsul berbecilor săi. În scurtă vreme, rămîne-va el și fără lînă și fără berbeci, ba sluji-va el însuși de pradă la ospățul lupilor.

Djelal ad-din întoarse ochii spre guliamul ce stătea deoparte și își înălță sprînceana. Acesta se apropie și așteptă plecat porunca.

— Ai pregătit un dostrahan mare pentru mulți oaspeți, dar ei nu se arată. Pune oameni de credință să aștepte la răscruce și să cerceteze pe toți călătorii. Află-mi printre ei oaspeți care să-mi poată înveseli sufletul, și să-mi aduci încoace și pe armăsarii mei iubiți... dacă oaspeții poftiți de mine n-au venit, am să ospătez la masa mea pe caii cei buni și pe cerșetorii drumurilor...

— M-ai chemat și sînt aici ! răsună o voce potolită. Un turkmen înalt și subțire, cu o căciulă mare de berbec în cap, răsări de după o tufă și se închină hanului cu mîinile duse la piept.

— Sînt bucuros să te văd în casa mea, pardos al pustiului, Kara-Koncear. Poftește de șezi aici, lîngă noi.

Ali-Djan, căprar dintr-o cetățuie de la granița răsăriteană a împărăției Horezmului, gonea cu cinci călăreți de-ai săi pe

drumul cel mare al caravanelor spre Gurgandj. Scurtase cît se poate popasurile, stătuse în loc doar cît să-și îndestuleze caii. Ali-Djan se temea că n-are să mai poată aduce-n viață pe prinsul său atît de neobișnuit.

Călătorii întîlniți în drum se opreau, priveau și se întrebau ce tîlhar primejdios mîna el spre cetatea de scaun. Drumeții călări veneau scară la scară să deslușească obrazul prinsului cetluit în șa. Dar Ali-Djan îi alunga pe toți cu lovituri de gîrbaci, și curioșii prea înfipți trebuiau să se îndepărteze.

Trecuseră prin vad două canale, străbătuseră și podul șubred de peste rîu, alcătuit din legături de nuiele și vreascuri. Se și zăreau în zare, printre plopi, cărămizile smălțuite în albastru ale minaretelor și geamiilor din Gurgandj, cînd la o răscruce Ali-Djan își văzu drumul zăgăzuit de șase călăreți în caftane zmeurii, pe cai negri cu frîie albe.

— Opriți, djighiților !

— Feriți din drum, strigă Ali-Djan. În numele slăvitului apărător al credinței nu țineți în loc pe oștenii ce merg la *divan-arz* (cancelaria curții) cu treburi de mare însemnătate.

— Ba tocmai de voi avem trebuință. Djelal ad-din, feciorul horezm-șahului, vă poruncește să cotiți din drum și să vă înfățișați de îndată lui, în grădina palatului.

— Trebuie să ne grăbim, să nu ne oprim nicăieri, s-ajungem cît mai curînd la Gurgandj, la mai-marele nostru Timur-Melik.

Dar călăreții hanului țineau strîns dîrlogii calului pe care Ali-Djan încerca să și-l slobozească.

— Timur-Melik se află el însuși aici în grădină, șade alături de bekul nostru și ascultă cîntări. amîndoi. Cotește, îți spun ! De ce te pui împotrivă ? Prinsul tău n-are să scape, iar Djelal ad-din are să-ți dăruiască o șubă, are să te omenească cu un pilaf și ai să mai capeți și-un pumn de dirhemi de argint. O, ce pilaf are bekul ! Pilaf ca ăsta n-ai să găsești niciunde !

Ali-Djan simți mireasma de batal fript și strigă oamenilor săi :

— Cotiți spre curțile acestea ! Ne oprim. Aici ne așteaptă fericirea !

Călăreții, cu prinsul între ei, părăsiră drumul, lăsară în urmă pe străjerii porților și intrară în curtea din față. În

ceața asfințitului zăriră un șir de șase focuri mari, înălțîndu-și flăcările sîngerii spre cer. În jurul lor umblau femei în strai zmeuriu. În lumina roșie a focurilor păreau și ele pălălăi și flăcări.

Djighiții săriră din șei și își legară caii de conovețe. Numai prinsul rămase în șa. Calul lui bătea din copite, scutura din cap și nărăvea să se apropie de ceilalți fugari cărora stăpînii lor le așternuseră în față brațe întregi de fîn. Femeile îl înconjuraseră în grabă pe prinsul djighiților și se minunau de înfățișarea lui neobișnuită.

Era legat de cal cu o funie împletită din păr. Haina lungă, albastră, cu fîșii roșii cusute pe mîneci, precum și căciula turtită de pîslă, cu borurile răsfrînte în sus, mărturiseau că se trage din cine știe ce neam străin. Două cozi de păr negru îi coborau de la tîmple ca niște coarne de bivol, răsucite în jos pînă la umăr. Ochii pieziși, ațintiți în gol, păreau sălbatici. În mulțimea adunată să-l vadă se șoptea :

— Păi, ăsta-i mort !

— Ba nu, răsuflă. Păgînii închinători de idoli nu se sting chiar așa ușor.

— Vino după mine ! spuse un slujitor apropiindu-se de Ali-Djan. Și adă și pocitania asta.

Ali-Djan luă de frîu calul prinsului și porni cu grijă pe poteca livezii umbroase, unde șirurile de piersici tineri alternau cu frunzișul des, verde închis, al karagacilor înalți.

Un pîrîu cu apă repede șerpuia în jurul unui chioșc mic de grădină. În fața lui, aliniați pe un singur rînd, stăteau doisprezece armăsari — șase negri-corb și șase roibi-aurii, cu părul mătăsos, lucind în unduiri sclipitoare, cu coamele pieptănate, împletite în codițe și împodobite cu panglici zmeurii. Căpăstrul fiecărui armăsar era legat cu un lanț de cîte un țăruș scund. Doi djighiți, cu tablale de aramă, treceau de la un armăsar la altul și-i hrăneau cu felii de turkestani parfumați.

Ali-Djan fu atît de uimit de minunăția cailor acelora, de ochii lor arzători și gîturile ca de lebădă, încît la început nici nu băgă de seamă pe cei cîțiva bărbați ce ședeau sub un karagaci uriaș.

Pe o podină încăpătoare, acoperită de un covor persienesc, erau rînduite talgere de argint și cupe de sticlă irakiană. Aceste

vase de preț cuprindeau dulciuri de felurite culori din zahăr de trestie, cofeturi, fructe proaspete și uscate, și alte bunătăți. Cei cîțiva bărbați ședeau în semicerc în jurul covorului înălțat. În capul ospățului, ceva mai deoparte, trona un tînăr negricios la față în cekmen negru, cu un turban de India pe cap; toți i se adresau cu respect, ca unui stăpîn. De cealaltă parte a podinei cîțiva lăutari își dădeau toată osteneala — unii mînuiau arcușuri scurte, alții suflau în fluiere, doi bubuiau mărunt și surd din dairale, învăluind grădina în sunetele unei melodii amețitoare.

— *Gheliubsen, gheliubsen!* [1] spuse tînărul stăpîn și sări vioi în picioare. Urmîndu-i pilda, se ridicară și ceilalți. Djelal ad-din se apropie de prinsul încremenit în șa. Ali-Djan înțelese că acest tînăr este feciorul padișahului.

— Tu l-ai prins? Unde anume?

— L-am întîlnit în stepă, nu departe de Otrar. Da-i puternic și vînjos, abia de l-am putut îngenunchea!

— Cine este? De ce neam? Ce spune?

— Nu vrea să spună nimic. Tace mereu.

— Asta-i bună, îl văd că se stinge. Trage să moară?

— Nu știu, prealuminate. Am gonit din răsputeri ca să-l pot aduce de viu, în fața ochilor slăvitului horezm-șah.

— L-ai sleit de puteri cu-atîta goană. Trebuie să-l facem să vorbească.

Djelal ad-din bătu din palme. Un slujitor se-nfățișă la poruncă.

— Adă-mi pe vraciul Zaban, să vie cu toate alifiile și leacurile lui. Spune-i că un om e pe moarte.

— Prea bine, mărite han!

Prinsul începu să-și revie. Ochii i se căscară, din gura întredeschisă țîșniră sunete înfundate și omul se porni pe strigat, sucindu-se și zbătîndu-se să scape din strînsoarea funiilor.

— Ce strigă? întrebă Djelal ad-din.

Ali-Djan tălmăci:

— Ți-a văzut caii și țipă de încîntare: „Ce cai buni! Ce cai frumoși! Dar n-au să rămînă aici. Toți au să ajungă în

[1] Apropie-te, apropie-te!

tabunurile neînfrîntului Gengis-han. Numai el are să încalece caii tăi !“

— Cum de înțelegi vorba păgînului ăstuia ?

— Am cărăușit odinioară cu caravanele ce se duceau în Kitai, am poposit în taberele nomazilor tătari. Acolo am învățat limba lor.

— Dar cine este acest Gengis-han neînfrîntul ? De ce nu poate fi înfrînt ? Cum de se încumetă păgînul să vorbească atît de îndrăzneț ? își ieși din fire Timur-Melik. Numai horezmșahul Muhammed este stăpînul neînfrînt al tuturor noroadelor. Am să-i despic țeasta prinsului tău, dacă-l mai aud vorbind așa.

— Lasă-l să spună ce-o vrea, îl opri Djelal ad-din. Noi să căutăm a afla de la el tot ce știe despre acel neînvins căpitan al tătarilor.

De după tufele grădinii răzbătu un glas ascuțit. Un om se apropie cu grăbire, turuind într-una.

— Împodobească Allah pe tot musulmanul cu vajnicele însușiri cu care l-a dăruit pe feciorul slăvitului domn al dreptcredincioșilor, pe prealuminatul și preaviteazul Djelal ad-din, stăpîn al paloșului orbitor și al celor mai frumoși cai din lume. Abată-se, precum fulgerul, sabia lui pedepsitoare asupra capetelor vrăjmașe islamului !

Un omuleț mărunt, c-o barbă lungă și un turban nemăsurat, pășea iute pe cărare spre chioșc. Într-o mînă ducea un cobur de piele, iar în cealaltă un șip mare de lut ars. Felurite scule de aramă, cuțitașe și borcănele, atîrnate la brîul lui, sunau la fiecare pas. Ajungînd în dreptul hanului, omulețul se ploconi pînă la pămînt.

— Luminăția-ta m-a smuls din botul căscat al năpastei. Mărinimia ta fără margini m-a adus la pragul casei tale. Am fost chemat sub cuvînt că trebuie să scap un om de la moarte...

O singură mișcare a hanului curmă vorbăria mărunțelului.

— Vraciule Zaban ! Dă pace glasului să se odihnească, iar tu vezi de bolnavul acesta și revarsă asupră-i întreaga pricepere a științei tale și toate leacurile ce le ai în șipuri și borcane. Tămăduiește-l și fă-l să revină la viață.

— Slugă-ți sînt și rob preasupus. Porunca hanului meu va fi îndeplinită !...

Și micuțul vraci se așternu pe treabă. Chemă slugile și le puse să dezlege prinsul și să-l dea jos de pe cal. Străinul abia se mai putea ține pe picioare. Rămăsese crăcănat, înțepenit în poziția în care fusese cetluit pe cal. Apucîndu-l cu scîrbă pe venetic și șoptind rugăciuni, slugile îl întinseră pe un așternut de pîslă și-l despuiară de veșminte. Prinsul zăcea întins fără simțire, cu ochii dați peste cap.

Bolborosind descîntece, vraciul stropi pieptul bolnavului cu o licoare străvezie și înarmat cu o lopățică de os se porni să răzuiască viermușii, cît bobul de orez, ce năpădiseră rănile uscate.

— Rănile au făcut viermi... Dar în cartea sfîntă stă scris: „La cîte boli a făcut Allah, la tot atîtea EL ne-a dăruit leacuri să le tămăduim".

Cînd, în sfîrșit, rănile începură să sîngereze, vraciul le acoperi cu ghemotoace de bumbac îmbibat cu uleiuri și porunci slugilor să înfășoare întreg trupul cu fașe de pînză.

— O, prealuminate han! O, stăpîne al meu! spuse el, întorcîndu-se spre Djelal ad-din. Eu sînt cel mai învățat medic arab, „kaddah" neîntrecut în bolile de ochi și înlăturarea albeței, cunosc pe de rost cărțile lui Hippocrat-elenul, știu lecui scrîntitura, pot alunga moartea. Slugă îți sînt și rob. Mă închin ție și atîrn la mila ta. Poruncește, o hanule, să mi se aducă o ulcică de vin vechi, ca să-mi pot pritoci leacurile tămăduitoare. După ce am să le dau bolnavului, el va purcede a vorbi și are să cuvînteze o zi, sau două. Pe urmă are să moară sau are să se facă bine, după cum va fi vrerea lui Allah.

Căpătîndu-și vinul, învățatul îl amestecă cu felurite pulberi și începu să soarbă din licoare. Ba bea el însuși, ba o turna pe gîtul bolnavului, care se dezmetici curînd și începu să vorbească.

Aprins la față de fierbințelile sîngelui, prinsul, se porni mai întîi să cînte și să strige tot felul de vorbe neînțelese, apoi glasul i se limpezi și vorbirea îi curse deslușită și măsurată, de parcă ar fi spus versuri. Ali-Djan asculta cu luare-aminte și tălmăcea:

— Frumoasă, voioasă e patria mea, nu-i alta ca dînsa pe lume, cînta prinsul, cu ochii arzători ațintiți în depărtare. Sînt treizeci și trei de plaiuri nisipoase întinse între zările tran-

dafirii. Nici calul de goană cel mai vestit nu poate ocol să le deie. În iarba-i înaltă jivine foiesc și fiarele urlă a pradă, și pasc antilope în zeci de culori și cîntec de păsări răsună. Pe ceru-i albastru trec gîște în zbor și lebede albe-l săgeată... În stepele patriei mele e loc prea destul pentru-oricine, doar pentru sărmanu-mi sălaș nu e loc. Puternice triburi cu lacomii hani pășunile verzi ni le fură, și astăzi acolo pasc caii lor grași și turme străine de oi, și vite-n cirezi fără număr... Iar pentru al nostru sărac trib-nomad rămas-au doar aspre țepoase văiugi și stîncării de prin rîpe. Acolo cirezile noastre se sting și caii slăbesc, de-abia se mai țin pe picioare. Și vina o poartă doar hanii trufași, hainul kagan Gengis-han le e capul, bărbatul cel roșu, neînfrîntul mongol, ce-și mînă sălbatica hoardă la jaf prin țările lumilor toate...

— De care Gengis-han pomenește el mereu? întrebă Djelal ad-din.

Ali-Djan tălmăci întrebarea. Prinsul strigă:

— Cine nu-l știe pe Temucin Gengis-han?! De răul lui am fugit. El nu rabdă pe cei ce se-ncumetă a-i sta în drum și nu-și încovoaie ca robii spinarea! El nu iartă pe nesupuși, lovește crunt pe cine-i stă împotrivă și seceră pînă la ultimul prunc toată semința celui ce i s-a ridicat în cale.

— Dar tu cine ești? Cum de judeci cu atîta îndrăzneală pe Gengis-han?

— Sînt un *merghen*[1] slobod, Gurkan-bagatur mă cheamă. N-am alt han afară de mine, *nucher*[2]-cetaș în propria-mi ceată, și am fugit din oastea lui Gengis-han pentru că moșneagul ăsta acru a frînt gîtul tatălui și fratelui meu, pentru că blestematul cu barbă roșie ne răpește cele mai frumoase fete și le robește poftelor lui, pentru că nu rabdă pe lume nici o altă voință decît voința lui de kagan atotputernic. Am să plec pînă la capătul pămîntului. Acolo unde nu trăiesc decît sălbăticiuni și vînători slobozi ca și mine; acolo unde n-au să ajungă nucherii afurisitului Gengis-han.

— Și unde se află acum acest han al tău? Ce pune la cale? întrebă Djelal ad-din.

---

[1] *Merghen* — vînător.
[2] *Nucher* — ostaș din garda personală a unui han.

— Acum stăpînirea lui Gengis-han aduce cu un lac prea plin de ape mari, pe care zăgazurile abia de le mai pot ține în loc. Gengis-han stă să pornească năvală, toți nucherii lui și-au ascuțit paloșele și așteaptă porunca să se reverse asupra țărilor de la soare-apune. Curînd au să ajungă aici, și au să vă pustiască și vouă pămînturile.

— Să-l oprim pe voinicul acesta aici la noi, spuse Timur-Melik. Are să-și ia o nevastă turkmenă, are să-și ridice o iurtă în tabăra neînfricatului Kara Koncear, și-are să bată întregul Kara-Kum după vînat, ca un merghen slobod ce se află.

— Dar cine să fie acest Gengis-han ? murmură Djelal addin. Mă neliniștesc aceste vești despre el. Trebuie să aflăm tot ce se știe despre dînsul.

— Și-acum să mă ierți, luminate han, vorbi Timur-Melik ridicîndu-se. Trebuie să plec la divan-arz cu prinsul mongol. Am să aflu de la el cîte și mai cîte despre neobrăzatul Gengis-han.

— Și pe mine să mă ierți, rogu-te, stăpîne, spuse Ali-Djan, djighiții mei s-au îndulcit la dostrahanul tău, iar caii au primit nutreț din belșug. Acum sufletul nostru se bucură de toată fericirea. Îngăduie-ne să pornim la drum și să-l ducem pe acest păgîn proclet la cetatea Gurgandjului.

— *Hoș !* (Fie !) le răspunse Djelal ad-din. Guliam, adă-i căprarului o șubă nouă de berbec.

Ali-Djan se ploconi adînc și își luă rămas bun cu cuvintele :

— Pasărea să zboare, oaspeților închinare, gazdei — cinstire, iar djighitul drum întins.

Capitolul 1 ◆ SPRE STEPA KÎPCEAKĂ

Afrosiab strigă: „Plec la luptă! Vopsiți în roșu coada calului meu!"

(Dintr-un străvechi cîntec persan)

Horezm-șahul Muhammed ajunse la Samarkand clocotind de furie. Era hotărît să pedepsească fără cruțare pe ginerele său Osman și pe locuitorii orașului, care îndrăzniseră să ridice sabia împotriva șahului lor.

Muhammed împresură orașul, vestind că pentru nesupunerea lor va tăia pînă la unul pe toți samarkanzii, de la sugar pînă la moșneag, ba chiar și pe străinii de cetate. Răsculații luptară multă vreme, ridicară bariere de bîrne pe toate ulițele, dar pînă la urmă hanul Osman se înfățișă horezm-șahului cu închinare și cu rugămintea de a cruța orașul. Căpetenia răscoalei intră la Muhammed cu paloșul purtat pe mîinile întinse și cu o pînzătură albă pentru savan, în semn de supunere deplină și încuviințare de a i se lua capul chiar cu acel paloș. Văzîndu-și ginerele căzut la picioarele lui cu fața-n pămînt, horezm-șahul se îndură și vru să-l ierte. Dar după ce supuse întreg orașul, i se înfățișă și Han-Sultan, soția hanului Osman, fiica șahului, care se apărase vitejește în cetatea nedoborîtă de răzvrătiți. Ea nu vru să audă de cruțarea vinovatului și ceru ca soțul ei să fie dat pe mîna călăului.

În aceeaşi noapte Osman fu scurtat de cap. Fură ucişi de asemenea şi toţi cei de-un sînge cu el, neamuri şi copii, aşa că în acea noapte se stinse vechea stirpe a karahanizilor domnitorii Samarkandului.

Hanii kîpceaci, veniţi o dată cu padişahul, se răfuiră cumplit cu populaţia Samarkandului. Ei nimiciră mai bine de zece mii de orăşeni şi ar fi urmat încă cine ştie cît cu omorul şi jafurile dacă nu intervenea împărăteasa-mamă Turkan-Hatun, care, deşi crudă, era însă mai chibzuită ca ei, şi îi îndemnă să oprească omorurile.

După potopul acela de sînge, Samarkandul deveni cetatea de scaun a horezm-şahului. Şi oraşul purcese la durarea unui mare palat împărătesc.

Acum hanii kîpceaci îi cerură padişahului Muhammed să-şi ducă oştile în stepele lor pentru a nimici triburile tătarilor merkiţi, ce veniseră din pustiile răsăritene şi răpeau păşunile turmelor kîpceace. Şahul se lăsa greu convins, pretextînd că e ocupat cu grijile statului şi ridicarea palatului. Atunci Turkan-Hatun adresă fiului său aceeaşi rugăminte.

Precum o bătrînă pajură ce-şi apără în vîrful stîncii golaşe cuibul şi puii, străjuind cu ochi neadormit zările stepei, tot aşa şi Turkan-Hatun, cea mai şireată şi mai prevăzătoare dintre femei, veghea asupra scaunului domnesc şi-l apăra de răzvrătirile populaţiei veşnic nemulţumite, de trădările hanilor vicleni şi de tainicele lor urzeli. La ceas de primejdie, din întunecatul şi ferecatul ei palat din Gurgandj, bătrîna îşi trimitea cetele de kîpceaci credincioşi să sfîşie pe oricine îndrăznea să-şi ridice mîna asupra măreţiei fiului ei, nebiruitul horezm-şah. Cunoscînd toate acestea, putea şahul Muhammed să nu dea ascultare îndemnurilor mamei sale ?

La începutul primăverii următoare, şahul reveni la Gurgandj şi de aici, în fruntea unei mari oştiri de călăreţi, porni la drum. Zece trupuri de oaste se scurseră în zece zile pe porţile oraşului. Fiecare număra cîte şase mii de călăreţi. Caii de schimb cărau samare cu orz, mei, orez, ulei şi burdufuri pline de kumîs.

Grozav îi mai plăceau horezm-şahului strălucirea oştilor, bubuitul timpanelor şi trîmbiţatul surlelor de luptă ce în-

demnau oamenii la bătălie. În fruntea zecilor de mii de călăreți juca armăsarul său murg, lat în piept, fluturîndu-și coada vopsită cu hene de culoare purpurie. Murgul sclipea de mulțimea pietrelor nestemate, de strălucirea frîului de aur, iar la picioare îi sunau zurgălăi de argint. Cine nu cunoștea în tot Horezmul acest armăsar murg, încălecat de călărețul mîndru, cu barbă neagră și turban orbitor de alb, împodobit cu fir de almazuri!

Era călărețul acesta cel mai vajnic apărător al islamului, stîlp al credinței, spaima păgînilor închinători la idoli și își arunca fulgerul mîniei chiar și împotriva califului din Bagdad, Nasir, urmaș al profetului. Călărețul acesta, horezm-șahul Alla ad-din Muhammed, a lărgit hotarele împărăției sale pînă la pustietățile unde n-a ajuns nici măcar Iskender-Rumiotul, neînfrîntul cuceritor al lumii.

Oastea șahului se întindea pe o cale de zece zile de drum. Fiecare coloană, de mai multe mii de cai, seca la orice popas toate fîntînile din jur. Și nu mai aflai acolo strop de apă decît a doua zi, după douăzeci și patru de ceasuri.

În fruntea primei coloane goneau pîlcurile de cercetași. Horezm-șahul urma cu a doua coloană. Aici se aflau și cămilele cu pasul iute, încărcate cu corturi, cu ceaune mari, cu bogatele rezerve de hrană ale cuhniilor împărătești.

În ultima coloană, a zecea, la un loc cu turkmenii veșnic neastîmpărați și nesupuși, călărea și fiul șahului, mazilul Djelal ad-din. Turkmenii îi dușmăneau pe kîpceaci, neputîndu-le ierta lăcomia și trufia. Seara ostașii turkmeni aprindeau focuri de tabără și, în cercuri largi, jucau dansuri războinice, cîntau cîntece ostășești, încingeau hore, sărind vijelios și învîrtindu-și deasupra capetelor sclipitoarele săbii încovoiate.

Drumul oștirii urma țărmul Mării de Horezm. După ce trecură peste rîul Seihun, coloanele ajunseră la îngustul golf Sarî-Ceaganak. Aici șahul porunci un popas mai lung. Aștepta știrile cercetașilor trimiși înainte. Pînă atunci porni cu șoimii de vînătoare de-a lungul mării dulci cu ape de peruzea și se întoarse la tabără cu funii de rațe și cocoare doborîte.

Cercetașii aduseră știrea că tabunurile merkiților au fost văzute la miazănoapte în regiunea rîului Irghiz, la vărsarea

acestuia în lacul Celkar. Horezm-șahul mai aștepta pînă-l ajunseră și ultimele coloane, chemă la el pe căpitanii tuturor trupurilor de oaste și le arătă planul lui de bătălie. Oastea se va împărți în trei părți. Șahul are să rămînă cu cea din mijloc, care avea să dea lovitura din urmă, cea hotărîtoare. Aripa din stînga va fi condusă de hanul kîpceak Turgai, iar cea dreaptă de feciorul șahului, Djelal ad-din. Muhammed voia să vadă cum are să se poarte în luptă nesupusul și încrezutul său fiu.

A doua zi ajunse în tabără un olăcar din Gurgandj cu un răvaș din partea împărătesei-mamă Turkan-Hatun. Vechilul și mirza-diacul îl urmară pe șah în cort. Muhammed descusu cu vîrful jungherului cusăturile sulului adus de olăcar. Înăuntru se găsea o punguță de mătase zmeurie. Muhammed duse punguța la frunte și la buze, apoi o deschise. Aici află cartea scrisă cu litere mari pe o fîșie îngustă de hîrtie scumpă de Samarkand.

„Măritului și blagoslovitului apărător al credinței și dreptății, Alla ad-din Muhammed, șahul Horezmului, apere și păzească Allah împărăția lui ! Selam !

Imamii tuturor geamiilor înalță în fiecare zi cinci rugăciuni Celui-prea-înalt și Stăpin-a-toată-făptura, lungească El domnia ta și dăruiască-ți El izbîndă asupra vrăjmașilor ! Împlinească-se ruga lor, și așa să fie !

În bazarul cel mare a fost prins un derviș, iscoadă a califului din Bagdad. Dervișul propovăduia prostimii lesne încrezătoare erezia cum că Allah are să pedepsească pe iubitul nostru șah pentru că a preluat, chipurile, de la persieni credința lor mincinoasă și din această pricină abate-se-vor asupra Horezmului noroadele păgîne ale iadjudjilor și madjudjilor [1] care vor spulbera împărăția noastră.

Dervișul cel guraliv a fost prins de mai-marele călăilor tăi, Djihan-Pehlevan, și după încercarea cu fierul roșu, retezatu-i-s-a lui limba și spînzurat a fost în piața bazarului.

[1] Iadjudji și madjudji — nume de triburi necunoscute, pomenite ades în basmele orientale.

Văzînd caznele şi moartea lui, înspăimînta-se-vor mii şi miile. Toate celelalte sînt în bună rînduială. Domnească întru mulţi ani pacea şi bunăstarea împărăţiei tale!

TURKAN-HATUN —
STAPÎNĂ A FEMEILOR
DIN ÎNTREAGA LUME."

În zorii zilei oştile porniră la drum şi, grăbind pasul cailor, în două popasuri ajunseră la rîul Irghiz.

Stepa înflorea sub verdele primăvaratic al ierbii noi. Brînduşe galbene şi viorii şi lalele roşii îşi înălţau vesele căpşoarele din nisipul cîmpiilor, de obicei pîrjolite şi moarte. Soarele ba se ascundea pe după norii de ploaie, ba încingea cu razele-i orbitoare întreg cuprinsul stepei.

Rîul Irghiz mai era acoperit de o pojghiţă subţire şi fărîmicioasă de gheaţă. Apa se revărsa peste întinsul gheţurilor şi marile copci şi băltoace nu îngăduiau trecerea oştilor pe celălalt mal.

Horezm-şahul porunci coloanelor să poposească fără a aprinde focuri de tabără, să se ascundă prin rîpe, la adăpostul trestiilor, în aşa fel ca merkiţii să nu prindă de veste şi să nu se tragă mai în adîncul stepei.

Două zile oştirea se odihni fără să facă foc. Noaptea următoare apăru în tării o lumină nemaivăzută. Cerul purpuriu, ca jarul încins, nu se învălui în beznă şi nu se ivi nici o stea. Ai fi spus că amurgul s-a prelungit pînă la aurora zorilor de zi [1]. *Şeik-ul-islam* [2], care însoţea oastea, tălmăci această lumină drept un semn de la Allah care prevesteşte marea slavă hărăzită horezm-şahului Muhammed.

Cînd faţa rîului se curăţi de gheţuri, iscoadele găsiră vaduri peste apă şi toate coloanele trecură pe celălalt mal.

Stepa pustie, acoperită ici-colo de movile, se întindea mută şi tainică pînă în zare. Urmînd poteci abia desluşite, cetele por-

[1] Fenomen atmosferic asemănător cu aureola boreală despre care vorbesc toate cronicile vremii.

[2] *Şeik-ul-islam* — căpetenia clerului musulman.

nìră spre răsărit. Acum se țineau mai aproape una de alta, pregătite din vreme pentru lupta ce avea să înceapă curînd.

Într-o vale largă, printre coaste pietroase, se iviră mai multe iurte negre. Se vedea cît de colo că fuseseră părăsite în mare grabă. Bucăți de pîslă, veșminte femeiești și covoare vechi se tăvăleau de-a lungul drumului. Printre ele zăcea un om cu două cozi de păr negru răsucite pe după urechi, cu fața galbenă și ochi înguști. Haina lui albastră, ieșită la soare, lungă pînă la călcîie era sfîșiată fîșii-fîșii. Ceva mai încolo, răsturnată pe-o rînă, găsiră o araba cu două roți.

Cercetașii, urcați în vîrful unor movile înalte, făceau cu mîna semne de primejdie. Oastea o coti într-acolo, desfășurîndu-se în semicerc.

Călăreții porniră la trap, dar curînd își reținură iarăși caii. În fața ochilor se întindea un șes cenușiu, pătat parcă de zdrențe întunecate. Un cal înșeuat rătăcea fără călăreț printre mormanele de zdrențe.

— E un cîmp de luptă ! șușotiră oștenii. Cu ajutorul lui Allah cel veșnic, viața lor s-a sfîrșit.

— Cine i-o fi doborît ? Cine ne-o fi smuls din mînă izbînda asupra lor ? Unde le sînt turmele, cirezile de cămile, caii ?

Cetele o porniră peste cîmp spre locul bătăliei plin de morți. Ceea ce de departe li se păruseră a fi zdrențe erau leșuri ciopîrțite de săbii, străpunse de suliți și săgeți. Zăceau împrăștiate cîte unul sau îngrămădite cîte zece și mai bine. Unora li se scoseseră încălțările și veșmintele.

Călăreții se împrăștiară, culegînd care cîte o sabie pierdută, care vreun scut rotund sau o suliță grea.

Horezm-șahul străbătu cîmpul de luptă îngîndurat, răsucindu-și pe deget cîrlionții bărbii. Curtenii mai apropiați îl urmau, șoptind între ei :

— A fost o bătălie crîncenă. Mii de merkiți au căzut aici. Nici unul n-a fost cruțat, pînă și răniților li s-a luat viața...

Un călăreț veni în goană mare, strigînd :

— Am găsit un merkit teafăr. Poate vorbi.

Horezm-șahul își imboldi calul la galop. Ceilalți se luară după el.

Merkitul ședea la poalele unei coline. În jurul lui descălecaseră cîțiva oșteni kîpceaci și-i puneau tot felul de întrebări.

Capul merkitului era ras de la frunte pînă la ceafă și plin de sînge.

Șahul Muhammed își opri calul.

— Ce spune ? Din ce seminție este ? Cine i-a măcelărit ?

Gemînd și văicărindu-se, merkitul începu să povestească :

— Neamul nostru a fost un neam mare... acum nu mai există. Merkiți ne chemam noi. Căpetenie ne-a fost Tuktu-han... El a fugit împreună cu feciorul său Holtu-han, vînător vestit : nimeni nu arunca săgeata mai departe ca el și nu nimerea mai bine ținta. Amîndoi hanii spuneau oamenilor : „Veniți cu noi, fugiți de furia lui Gengis-han barbă roșie ; hainul și-a pus în gînd să smulgă din rădăcină seminția merkiților... La soare-apune, dincolo de lacurile sărate, pînă hăt — la mare, se întind stepele kîpceace. Cu siguranță că se va găsi acolo un locșor și pentru noi. O să aflăm multă iarbă bună pentru bivoli și trestișuri dese ; acolo cirezile noastre se vor împlini și se vor înmulți din nou. Kîpceacii n-au să ne alunge și au să ne îngăduie să mîncăm cu ei dintr-un ceaun și să bem cu ei dintr-un burduf..." Așa ne-au vorbit hanii. Ce era să facem ? Din spate venea moartea, în față ne aștepta libertatea și bucuria. Dar doi dulăi turbați se și porniseră după noi, adulmecîndu-ne urmele. Și-i asmuțea împotriva noastră feciorul cel mare al hanului cu barbă roșie — Djuci-han îi spune lui — iar dulăilor le spune : Subudai-bagatur și Tohucear-*noion* [1]... Am fugit cît s-a putut de repede... Voiam să ne pierdem urmele prin pustiuri pietroase și prin nisipuri roșcate. Dar caii începură să slăbească, copitele lor să crape și iuțeala lor să scadă. Și mongolii se prăvăliră asupra noastră ca turbați... N-am mai avut unde fugi cînd douăzeci de mii de călăreți mongoli s-au năpustit asupra noastră de pretutindeni. Rîul Irghiz s-a revărsat, pluteau pe el gheturile, iar pămîntul s-a muiat și caii noștri se împotmoliră prin mlaștini... S-a sfîrșit cu marea seminție a merkiților. Unii au pierit aici sfîrtecați de săbii, iar alții au fost mînați de mongoli în prinsoare... Ce mai rîde roșcovanul de Gengis-han în iurta lui galbenă, pe-un vraf de pîsle ! S-a dus vechea faimă a merkiților ! N-a mai rămas slobodă decît o singură femeie, vînzătoarea neamului nostru, nevasta cea

[1] *Noion* — principe.

tînără a hanului, frumoasa Kulan! Gengis-han a adăugat-o la numărul soţiilor sale...

Kîpceacii strigară:

— Arată-ne încotro au plecat tîlharii! Le venim noi de hac! Nu-s departe! N-au putut mîna prea repede vitele şi robii. O să le luăm înapoi toate prăzile...

— Îi ajung eu din urmă. Curînd de tot! spuse horezm-şahul şi porunci trîmbiţaşilor să sune adunarea călăreţilor împrăştiaţi prin stepă să despoaie leşurile merkiţilor.

Capitolul 2 ◆ BĂTĂLIA CU O SEMINŢIE NECUNOSCUTĂ

— Ştii tu oare, taică, ce-a spus Zal viteazului Rustem:
„Nu-i bine să-ţi socoţi vrăjmaşul netrebnic şi fără putere".

(Dintr-un străvechi cîntec persan)

Oştirea merse întreaga noapte. Nu se făcură decît două scurte popasuri pentru a hrăni caii.

Spre dimineaţă stepa se învălui în ceţuri. Unele pîlcuri răzleţe se pierdură de grosul oştirii. Cercetaşii şi iscoadele ţineau legătura între ei prin ţipete prelungi şi înalte, imitînd urletele lupilor şi şacalilor.

Un vînt răcoros spulberă ceţurile zdrenţuite. La orizont, pe fîşia de cer auriu şi curat, începură să se contureze crestele colinelor din zare. La poala colinelor sclipeau nenumărate focuri de tabără şi tot mai limpede se desluşeau pîlcurile de călăreţi, de cămile şi de harabale pe roţi înalte, încărcate din greu.

Era tabăra seminţiei necunoscute. Vrăjmaşul văzuse şi el oştile horezm-şahului. Deodată, ţîşnind din scama ceţurilor, se arătă un pîlc de treizeci de călăreţi. Înaintau în trei cete de cîte zece oameni. Primele raze piezişe de soare le luminară lungile haine albastre, ca şi zalele şi coifurile de fier. Călăreau pe cai nu prea mari, cu picioare butucănoase şi coame lungi.

În fruntea primei cete, călare pe un armăsar înalt turkmen, văzură un musulman cu barbă colilie, turban alb și șubă roșie împodobită cu cusături galbene. Alături de bătrînul musulman, călărea un oștean cu lance lungă, avînd în vîrf o coadă albă de cal.

— Selam vouă, strigă de departe bătrînul. Și eu sînt tot musulman. Duceți-mă să vorbesc celui mai mare dintre căpitanii voștri, aibă-l Allah în sfînta sa pază !

— Căpitani sînt mulți în oștirea noastră, dar căpetenie ne este unul singur : spaima lumii, paloșul islamului, horezm-șahul Alla ad-din Muhammed.

Bătrînul descălecă. Își duse mîinile la piept, își înclină ușor spinarea și se apropie de locul unde, călare pe minunatul său murg, strălucea șahul Horezmului, înconjurat de mulțimea tăcută a falnicilor săi hani.

— Stăpînul oastei mongole, măritul noion Djuci-han, feciorul hanului Gengis, domn al țărilor din răsărit, poruncitu-mi-a mie, tălmaciul său, să aduc închinare puternicului domn al țărilor din apus, Alla ad-din Muhammed, lungească Allah domnia lui cu o sută douăzeci de ani ! Prin gura mea îți spune : Selam !

— Selam ! răspunse șahul.

— Hanul Djuci întreabă : de ce viteaza oaste a șahului ține urma oștirii mongole, gonind întreaga noapte cu atîta grăbire după noi ?

Bătrînul tăcu, așteptînd răspunsul. Dar șahul își mîngîie barba neagră și se uită amenințător la solul mongolilor, fără să-i răspundă.

— Și mi-a mai poruncit să spun hanul Djuci că tatăl lui, neînvinsul stăpînitor Gengis-han, a trimis pe căpitanii săi Subudai și Tohucear să pedepsească pe răzvrătiții merkiți, care au fugit de sub ascultarea hanului. Acum, după ce i-a nimicit, oastea mongolă se va trage îndărăt în stepele ei de baștină...

Bătrînul tăcu iar cîteva clipe, ațintindu-și privirea asupra chipului aspru și netulburat al șahului, apoi urmă :

— Gengis-han, stăpîn a toate popoarele trăitoare în iurte de pîslă, ne-a poruncit nouă tuturora să ne purtăm prietenește cu oștirile musulmane, dacă va fi să ne întîlnim cîndva cu

ele. În semn de prietenie, hanul Djuci se arată doritor de a preda oastei măriei-sale șahul o parte din prăzile sale și din prinșii merkiți.

Muhammed își lovi calul cu furie. Murgul se-nfioră și porni să joace, reținut îndată de mîna puternică a șahului. Și abia atunci pronunță horezm-șahul vestitele vorbe pe care Mirza-Iusuf, cronicarul curții, le trecu pe dată în *Cartea de război a marilor fapte și lupte și vorbe rostite de șah :*

— Spune mai-marelui tău așa : dacă Gengis-han nu ți-a poruncit să lupți cu mine, apoi mie Allah mi-a poruncit altceva — să lovesc cu strășnicie oștile voastre ! Vreau să dobîndesc mila lui Allah-Atotputernicul, nimicindu-vă pe voi, păgîni afurisiți, închinători la idoli...

Uimit, dragomanul încremeni chibzuind la vorbele șahului, dar Muhammed își și întorsese calul spre oștile lui ce se desfășurau pentru luptă.

Bătrînul dragoman se înapoie la călăreții săi, încălecă și, urmat de întregul pîlc, se îndreptă spre tabăra mongolă. Cîțiva pași merseră încet, apoi însă, aplecîndu-se pe coama cailor, goniră cu toată iuțeala.

Și bătălia se încinse.

De cum ajunse bătrînul musulman la tabăra hanului Djuci, cîteva pîlcuri mari de călăreți se desprinseră din oastea mongolă, porniră încet în întîmpinarea oștilor Horezmului și se opriră pe coasta lină a unor movile.

Șahul Muhammed își adună hanii.

— Întreaga oaste să se împartă în trei părți : aripa dreaptă, aripa stîngă și mijlocul. Cele două aripi să împresoare tabăra mongolă, pentru ca nimeni să nu scape din strînsoare. Grosul, unde mă voi afla eu, rămîne de ajutor aripilor. Am să-l împing acolo unde se va simți nevoia, el va da lovitura hotărîtoare. Drept spre noi nu cred să se avînte vrăjmașul. Iar dacă are s-o facă e și mai bine : are să se împotmolească în clisa bălților din sărătură.

Muhammed urcă pe creasta unei coline. Stepa se întindea la picioarele lui pînă departe : aici avea să se desfășoare bătălia. În vîrful colinei, șahul descălecă și se lăsă pe un covor întins anume. Slujitorul așternu un dostrahan brodat cu mătase, aduseră tablale cu lipii, cu stafide, cu felii de pepene galben uscat. Muhammed turnă kumîs în cupe și le împărți

becilor tinerei, care-l însoţeau pentru prima dată în război spre a învăţa meşteşugul armelor.

Cămilele cele iuţi care purtau samarele cu bucate fură puse în genunchi. Slujitorul dostrahanului împărătesc, împreună cu slugile cuhniilor descărcară fäligenele de aur şi talerele scumpe şi bucatele cele mai alese pentru a întări puterile horezm-şahului, ostenit de drum.

Aripa dreaptă avea în frunte pe Djelal ad-din, feciorul neiubit al şahului. Armăsarul lui negru îl aduse pînă-n creasta unei dune de nisip. Tînărul han puse palma streaşină la frunte ca să-şi apere ochii negri şi înguşti de soare şi cercetă cu luare-aminte cîmpul de luptă.

— Să vie Kara-Koncear! strigă el unui djighit tinerel în caftan roşu.

Tînărul turkmen coborî în goană movila şi se întoarse cu un călăreţ uscăţiv cu căciulă neagră de berbec şi haină lungă de aceeaşi culoare. Kara-Koncear îşi apropie calul scară la scară, se apleca spre Djelal ad-din şi ascultă cu băgare de seamă vorbele lui. Hanul îi împărtăşi planul luptei ce sta să înceapă. Chipul de uliu al turkmenului nu vădea nici o tulburare, numai în ochii lui căprui, rotunzi, ca de buhă, sclipiră scîntei de voioşie.

— Vezi sărătura aceea? spuse Djelal ad-din. Acolo stă pieirea şi izbînda noastră. Tătarii nu sînt prea mulţi. Noi avem de trei ori pe-atîţia oameni. Dar nu în număr e totul. Pot eu avea încredere în osteşii noştri? Am aflat de la merkitul care trăgea să moară că mongolii nu sînt decît vreo douăzeci de mii. Aşadară, dacă împotrivă-ne are să fie aruncată jumătate din oaste, vom avea de înfruntat zece mii. Noi însă numai turkmeni avem şase mii, başca cei cinci mii de kara-kitai. Dar kara-kitaii s-au supus padişahului de nevoie şi de foame. Ei au pornit cu noi nu ca să lupte, ci doar să-şi încălzească mîinile la focuri străine. Vor izbi bucuros în vrăjmaşi ca să răzbească mai curînd la carele cu pradă ale tătarilor. Dar acelaşi merkit vorbea de tătari ca de nişte „tigri turbaţi". Fireşte că tătarii au să-i înfrîngă pe kara-kitai şi au să se năpustească asupra noastră. Atunci se cuvine să-i întîmpinăm cu toată puterea, să-i izbim din coastă şi să-i împingem în sărătura mlăştinoasă. Acolo se vor împotmoli şi o să-i putem măcelări

mai lesne. După asta ne vom avînta să scăpăm din strînsoare pe tatăl meu șahul. Astăzi horezm-șahul va trebui să uite de dulcea tihnă a inimii și de rațele fripte... Hei, sprinteni djighiți, dați fuga la hanii turkmeni și spuneți-le că astăzi are să-i ducă în luptă Kara-Koncear, tigrul Kara-Kumului.

Șase djighiți porniră în goana mare spre toate pîlcurile oastei turkmene, desfășurate de-a lungul colinelor. Cînd auziră de numele lui Kara-Koncear, toți turkmenii se înviorară și slobozîră strigăte de bucurie. Cine nu aflase de Kara-Koncear, spaima Horasanului și Astrabadului! Nimeni nu bănuise că tăcutul călăreț negru de pe înaltul roib uscățiv este neînfricatul și nestăvilitul djighit ce răsare nevăzut în orice vale a Kara-Kumului.

Kara-Koncear plecă la turkmenii săi, chemă cîteva căpetenii și, după ce le arătă pe scurt cum avea de gînd să ducă lupta, adăposti trei mii de călăreți în spatele unei movile de unde aveau să se năpustească la timpul potrivit împotriva tătarilor.

La rîndul său Djelal ad-din se repezi ca viforul cu armăsarul cel negru spre locul unde se aflau kara-kitaii. Călări pe căluții lor mițoși, cu tichiile de pîslă trase pe urechi, aceștia așteptau în neorînduială, înarmați cu sulițele lor scurte, ca o pădure de țepi.

— Vitejilor kara-kitai! le strigă hanul. Vă știu, pandoși de munte, că sînteți neîntrecuți în bătălie! Iată în fața voastră tabăra fricoșilor tătari rătăcitori. Precum furii nopții, au prădat ei toată dobînda ce ni se cuvenea nouă. Numai nouă ni se cuvenea ea, nouă, stăpînii acestor stepe. Năpustiți-vă asupră-le și luați din tabăra lor tot ce vă dorește inima!

Kara-kitaii se orînduiră și porniră la trap spre tabăra mongolă. Colbul se înălța în urma lor și, pe măsură ce goana se întețea, hăulitul lor sălbatic se prefăcea într-un urlet neîntrerupt.

Horezm-șahul Muhammed își sumecase poalele lungii sale șube de sobol, se așezase pe covorul gros și rodea cu dinții lui albi și puternici un copan de rață sălbatică. Celălalt copan era ros de șeik-ul-islam, singurul curtean din alaiul șahului, cinstit să șadă la dostrahanul stăpînului pe un covoraș mic. Pînă și Timur-Melik, tovarășul de luptă din totdeauna și cel mai

iubit sfetnic al șahului, „mînerul sabiei și pavăza liniștii" lui, pînă și el stătea în picioare, cu brațele încrucișate pe pîntec, și asculta vorbirea adîncă pe care o purta Muhammed cu bărboasa căpetenie a clerului musulman, dornică să însoțească la război pe șahul său pentru a se ruga tot timpul lui Allah să-i dăruiască mult dorita izbîndă.

Padișahul glumea mereu, cătînd rareori spre vrăjmașul ce-și rînduia în stepă cete-cete oastea de călăreți. În văzduhul nemișcat al dimineții se vedea limpede cum trec în goană călăreții ducînd porunci de la o ceată la alta, cum le sclipesc pavezele rotunde de fier.

Un pîlc de călăreți mongoli țîșni înainte și se izbi scurt cu djighiții kîpceaci... Săbiile se înălțară și se abătură fulgerător. Un oștean căzu și calul lui, cu șaua lunecată sub burtă, o luă la goană de-a curmezișul stepei, zvîrlind din picioare.

După ciocnirea primelor cete începu lupta. Cîteva mari pîlcuri de călăreți kîpceaci porniră la galop prin șesul gălbui.

Șahul își lăsă rața și strigă :

— Înainte, hanilor ! Allah e cu voi !

La porunca lui alte coloane de kîpceaci se desfășurară și începură să se întindă ca două brațe atotcuprinzătoare, pentru a înconjura întreaga tabără dușmană. Dar mongolii nici nu încercară să se strecoare din inelul ce sta să se închidă în jurul lor.

Un prim trup de oaste se desprinse de grosul oștirii. Erau o mie de călăreți strînși pumn în zece rînduri de cîte o sută de oameni. Și mia aceasta compactă se avîntă înainte pe caii lor mărunți și mițoși, acoperiți cu armuri de fier și de piele. Nu încăpea îndoială că aveau să străpungă linia frîntă și mișcătoare a kîpceacilor ce se întinsese, subțire, prin stepa largă.

— Chu-chu-chu-chu ! răsuna urletul de fiară al mongolilor. Curînd o a doua mie de călăreți se desprinse de tabără și țîșni în stepă. Soarele isca sclipiri aprinse pe coifurile de oțel, pe scuturile rotunde și paloșele încovoiate.

Din vîrful colinei sale, șahul vedea cum se desprind miile, una după alta, din grosul oastei vrăjmașe și se înfig neabătut înainte cu strigătele lor răgușite : „Chu-chu !"

Cercul kîpceacilor şovăi. Pîlcul de la margine coti spre tabăra mongolă pentru a jefui carele cu pradă. Dinspre tabără porni iarăşi o mie de călăreţi, care se desprinsese la fel de uşor şi disciplinat ca şi primele, şi tăie calea kîpceacilor. Cele două pîlcuri mari se învălmăşiră.

Un nor de praf învălui locul ciocnirii. Unul cîte unul, kîpceacii începură să se smulgă din vălmăşag şi, plecîndu-se pe gîtul cailor, să fugă în stepă.

— N-am mai văzut niciodată aşa ceva ! strigă şahul, sărind în picioare. Neliniştit, îşi tot răsucea pe deget vîrful bărbii, scrutînd din ochi depărtările.

Patru pîlcuri mongole de cîte o mie de călăreţi înaintau acum unul după altul, în desăvîrşită rînduială, spre mijlocul oastei desfăşurate a şahului, îndreptîndu-se către movila unde se afla Muhammed şi alaiul său.

Urletele lor „chu-chu-chu !" izbucneau tot mai aproape.

Cine ar mai putea opri rostogolirea acestei avalanşe ? Şahul se uită în jur. Timur-Melik nu mai era în preajma lui. Sărise pe cal şi gonea spre locul unde se încinsese bătălia.

Cele mai bune cete de kîpceaci se aruncară în întîmpinarea mongolilor. Aceştia nu zăboviră decît puţine clipe, cît să-şi croiască o spărtură de trecere, şi îşi urmară goana spre movila unde se afla Muhammed.

— Calul meu ! urlă şahul. Calul ! Şi fără a mai zăbovi să fie auzit de cineva, coborî cu toată graba la poalele movilei unde-l aştepta, ţinut de doi băieţi de grajd, armăsarul lui murg cu coada vopsită în roşu.

Muhammed sări în şa şi zbură spre întinsul slobod al stepei. În urma lui se avîntă toată curtea, zdrăngănindu-şi zalele, harnaşul şi zurgălăii.

În vîrful movilei nu rămăsese decît covorul mototolit cu talgerele de aramă, cupele de aur şi zaharicalele împrăştiate. Vîntul scutura un colţ al dostrahanului de mătase înflorată. Un singur curtean nu încercase să fugă. Era căruntul imam, şeik-ul-islam. Se trîntise jos de pe cal, în clipa cînd restul curţii o luase la goană în urma şahului. Imamul cu barbă căruntă urcă înapoi în vîrful movilei, îndreptă covorul şi se lăsă în genunchi. Apoi răscoli o cută a turbanului său alb ca zăpada şi scoase afară o plăcuţă ovală de aur.

Cînd mongolii ajunseră la movilă, trei căpetenii și bătrînul dragoman urcară în vîrful ei. Unul era tînăr, cu fața morocănoasă, cu ochi negri și un fuior subțire de barbă neagră cu vîrful împletit într-o codiță și petrecut pe după urechea stîngă. Cel de al doilea, un mongol bătrîn și greoi, avea mîna dreaptă schilodită și obrazul brăzdat de-a curmezișul de o cicatrice stacojie. Din pricina ei un ochi îl avea închis, iar celălalt, bulbucat, se uita ager la tot ce-l înconjoară. Al treilea mongol, înalt și foarte slab, se purta acoperit din cap pînă-n picioare cu o armură de fier. Tînărul era Djuci, feciorul cel mare al hanului Gengis, iar ceilalți doi — conducătorii lui de oști, vestiți încă din vremea luptelor din China : chiorul Subudai-bagatur și uscățivul Tohucear-noion. Imamul rămase cufundat în rugăciune, ploconindu-se lui Allah în temenele adînci pînă la pămînt. „E un slujitor al Domnului", spuse dragomanul. Imamul se ridică, își încrucișă mîinile la piept și, aplecîndu-și spinarea, se apropie de unul dintre mongoli.

— Se împlinesc trei ani de cînd slujesc cu credință pe stăpînul lumii, slăvitul Gengis-han, spuse el preasmerit și-i întinse mongolului plăcuța de aur. În fiece lună am trimis cu caravanele vești scrise pentru căpitanul primului post mongol de pe drumul cel mare spre China. Acum cer să fiu luat la voi, în oastea mongolă. Nu mai vreau să mă întorc la Horezm...

Dragomanul tălmăci mongolilor vorbele imamului. Djuci-han îi luă nepăsător din mînă plăcuța de aur.

— E o paitza de cele mici, cu șoim... șopti el, neluîndu-și ochii de la stepa brăzdată cruciș de călăreți în zbor. Apoi înapoie plăcuța de aur căruntului șeik-ul-islam și-i spuse : Nu ! Cît timp mai stai în căldură la inima stăpînului tău, ne ești trebuitor aici. Întoarce-te la încrezătorul vostru șah și trimite-ne, ca și pînă acum, știri amănunțite.

Și uită pe loc de imam. Lupta se apropia de movilă. Turkmenii hanului Djelal ad-din dăduseră peste cap aripa dreaptă a mongolilor, tăiaseră o parte din ei, iar pe ceilalți îi înghesuiau în mlaștini.

Cîteșitrei căpitanii mongoli coborîră movila în goana cailor.

Bătălia se prelungi pînă la căderea serii. Turkmenii și kara-kitaii, mutați pe aripa stîngă, izbeau neîncetat pe mongoli, luptînd în pîlcuri răzlețe. Mongolii ba se risipeau și o luau la fugă, ba se întorceau pe neașteptate și se năpusteau cu furie asupra turkmenilor urmăritori, pentru ca apoi să se împrăștie din nou în goană nebună. Iar la căderea întunericului, toți dintr-o dată se traseră fulgerător înapoi în tabăra mongolă.

Horezm-șahul reveni pe movila lui și petrecu acolo o noapte chinuită. În jurul movilei se culcară oștenii kîpceaci, alături de caii lor împiedicați cu arcane.

În depărtare cerul pîlpîia de roșul scînteierilor tremurătoare, răsfrîngînd flăcările focurilor de tabără mongole. Toată noaptea arseră focurile. „Mongolii se pregătesc pentru lupta de mîine", spuneau hanii kîpceaci. De pe tot întinsul stepei se nălțau vaietele și chemările răniților: jumătate din oastea kîpceacă căzuse rănită sau ucisă în această bătălie.

Djelal ad-din căuta să-și convingă tatăl :

— Să ne retragem acum, cînd mongolii n-au putut să dea peste cap oștile noastre, ar însemna să ne facem de ocară numele slăvit. La ora asta ei se străduie să-și întărească tabăra... Deci, acum, în noaptea asta, trebuie să ne furișăm pînă acolo, să-i izbim fără veste și să terminăm cu ei.

— Mîine am să urmez lupta! răspunse horezm-șahul și se înveli în șuba lui de soboli.

În zori, cînd razele piezișe de soare măturară stepa și colinele își așternură umbre lungi, oastea Horezmului se împărți iarăși în trei părți și se urni împotriva mongolilor.

Dar, dincolo de cercul focurilor aprinse, tabăra se dovedi pustie; nu se mai afla acolo nici un ostaș mongol. Pe țărînă zăceau doar leșurile sălbatic ciopîrțite ale prinșilor merkiți, și printre corturi rătăceau cîteva cămile șchioape.

Pîlcul de turkmeni trimis în urmărirea mongolilor se înapoie către seară :

— Mongolii s-au retras cu atîta iuțeală spre răsărit încît n-am mai văzut în zare decît un nor de colb spulberat.

— Sînt oșteni buni, n-am mai văzut alții ca ei! spuse horezm-șahul și porunci oștilor să-și întoarcă fugarii înapoi.

— Ei n-au fost decît primii cercetași mongoli, vorbi Djelal ad-din. Și au să vie îndărăt în fruntea unei oștiri uriașe. Acum s-ar cuveni să ne luăm după ei, să-i urmărim, să ne dumerim ce au de gînd să facă, și să ne pregătim noi înșine de război...

— Nu, judeci ca un copil nechibzuit, răspunse Muhammed. Mongolii n-au să se mai încumete niciodată să năvălească asupra mea !...

Partea a patra ◆ DUŞMANUL LA HOTARE

Capitolul 1 ◆ OASTEA MONGOLĂ STĂ SĂ PORNEASCĂ

Împăratul acela era vestit pentru cruzimea lui cumplită, pentru mintea-i pătrunzătoare, pentru izbînzile lui.

(Dintr-un basm persan)

La izvoarele Irtîşului Negru, la poalele unui kurgan singuratic, în mijlocul stepei verzi, se înălţa un cort galben de mătase. Gengis-han cucerise cortul acela de la împăratul Kitaiului. În spatele lui se aflau două mari iurte mongole, îmbrăcate în pîslă albă : într-una locuia cea mai tînără dintre nevestele lui Gengis-han, frumoasa Kulan (fiica hanului merkiţilor, ucis de mongoli) împreună cu micuţul ei fiu Kiulkan ; în cealaltă se adăposteau şapte slujitoare, roabe aduse din China.

În faţa cortului galben, pe o bătătură netezită, ardeau cîteva focuri pe jertfelnice clădite din piatră. Printre şirurile de focuri trebuiau să treacă toţi cei veniţi să se închine marelui kagan : „Prin foc, spuneau şamanii, curăţi-se-vor gîndurile vinovate şi alunga-se-vor «divii», duhurile cele rele, aducătoare de boli şi nenorociri, care foiesc nevăzute în jurul oaspeţilor vicleni".

Bătrînul Beki, mai-marele șamanilor, și alți patru șamani tineri cu căciuli țuguiate de pîslă albă și în largi mantale albe se roteau în jurul jertfelnicelor, bătînd cu palma în dairalele lor mari și scuturîndu-și hîrîitorile. Din cînd în cînd își întrerupeau zbieretele înalte pentru a striga rugăciuni și a arunca în foc ramuri de rășinoase și flori uscate cu miresme tari.

În stînga cortului, de un belciug de aur era legat un armăsar bălan, cu ochii ca jarul, pe nume Seter, cu păr argintiu pe piele neagră. Seter nu cunoștea șaua, și nici un om nu încălecase vreodată pe el. În timpul războaielor lui Gengis-han după spusa șamanilor, pe armăsarul bălan călărea puternicul și nevăzutul zeu al războiului, Sulde, apărătorul oștilor mongole, care le ducea la izbîndă.

În dreapta cortului era legat veșnic înșeuatul Naiman, un armăsar cu pieptul lat, cel mai iubit cal de luptă al hanului, un murg cu picioare și coadă neagră și cu o dungă tot neagră de-a lungul spinării, urmaș al cailor sălbatici din stepă.

Lîngă armăsarul bălan se înălța o prăjină lungă de bambus pe vîrful căreia era înfășurată flamura albă a marelui han.

În jurul kurganului era rînduită straja de „turgauzi" (garda personală a hanului) în platoșe și coifuri de fier; aceștia vegheau ca nici un suflet să nu se apropie de cortul măritului kagan. Numai aleșii dăruiți cu anume plăcuțe de aur — paițze — cu un cap de tigru pe ele puteau trece de străjile turgaude pentru a se apropia de cortul cel galben.

La o depărtare destul de mare, în stepă, se înșirau în cerc larg iurtele negre ale tătarilor și corturile roșcate, de lînă, ale tanguților. Acestea alcătuiau toate laolaltă *kurienul*[1] lui Gengis-han, tabăra celor o mie de tanguți, aleși pe sprînceană, călăreți cu cai bălani. În acest corp de elită intrau numai feciorii celor mai de seamă hani; kaganul alegea dintre ei pe cei mai isteți și credincioși pentru a-i pune în fruntea sutelor și miilor sale de osteni.

Dincolo de acest cerc larg se întindeau alte kuriene; unele se desfășurau pînă departe în cîmpie și ajungeau pînă, hăt,

[1] *Kurien* — cuvînt mongol, care desemnează un cerc de iurte avînd în centru iurta căpeteniei unei așezări de nomazi.

la munții acoperiți de codri deși. În stepă, printre kuriene, păşteau cirezi de cămile și tabunuri de cai. Păstorii goneau hăulind de-a lungul și de-a latul cîmpiei, rotindu-și arcanele și urmărind ca animalele diferitelor tabunuri să nu se amestece între ele și să nu se apropie de pășunile iepelor cu mînz.

Înainte de a-și porni pohodul spre pămînturile musulmanilor, cuceritorul mongol trimisese la Buhara, unde se afla șahul Horezmului Muhammed, o solie cu daruri bogate. În fruntea acestei solii pusese pe musulmanul Mahmud-Ialvaci, negustor cuprins din Gurgandj, care-și trimitea înainte vreme caravanele din Asia Centrală tocmai în Kitai. Acestuia i se cerea să afle ce se petrece prin țările apusene, cum sînt oștile și în ce măsură e pregătit de război șahul Horezmului. Dar în același timp Gengis-han trimise acolo și multe iscoade.

Capitolul 2 ◆ SOLIA STĂPÎNITORULUI RĂSĂRITEAN

În cutele veșmintelor lor mai dăinuia mireasma florilor din țări depărtate.

(Dintr-un basm persan)

Samarkandul, nu demult devastat, devenise acum pentru o vreme cetatea de scaun a ultimului horezm-șah. În cinstea izbînzii sale asupra locuitorilor iubitori de libertate ai Samarkandului, Muhammed ridicase acolo o moschee înaltă și începuse să dureze un mare palat. Șahul se mai socotea și acum un cuceritor vestit, care asemeni lui Iskender-cel-mare avea datoria să-și conducă oastea de kîpceaci credincioși pînă la capătul lumii și să întindă hotarele împărăției Horezmului pînă la Marea cea mai din margine, dincolo de care începea bezna. El considera că vrăjmașul său cel mai mare și mai primejdios este Nasir, califul Bagdadului, care nu acceptase să-i cedeze titlul de „căpetenie a tuturor musulmanilor". Mai întîi trebuia să zdrobească pe Nasir și să-și înfigă sulița în sfînta țărînă

din fața geamiei celei mari a Bagdadului, și abia apoi să-și întoarcă armăsarul spre soare-răsare pentru a cuceri îndepărtatul Kitai, cel prea vestit în nemăsurate bogății.

Muhammed își adunase o mare oștire. Desfășurîndu-și larg flamura verde, el se îndreptă prin Iran spre Bagdad, cetatea de scaun a califilor arabi.

Dar în curînd polcurile din fruntea oștirii șahului, neînzestrate cu veșminte călduroase, fuseseră prinse în munții Iranului de un viscol cu zăpezi înghețate și, slăbind peste măsură, pieriră secerate de kurzii cei nelegiuiți. Nenorocirea aceasta îl tulbură pe șahul Muhammed, și pentru prima dată începu să se îndoiască de necesitatea luptei cu califul. „N-o fi acesta un semn al mîniei cerului ?" se întreba el, întorcîndu-se la Buhara, unde își „opri pentru o vreme toiagul pribegiei".

Aici îl află în toamna anului Iepurelui (1219) marea solie trimisă de Gengis-han, slăvitul kagan al mongolilor, tătarilor, khitailor și altor neamuri trăitoare în răsărit. Horezm-șahul fu nevoit să se ocupe din nou de tătari.

La porțile înalte ale palatului său se opriră într-o bună zi solii kaganului mongol, călări pe cai bălțați. Erau trei musulmani din rîndul celor mai bogați negustori, care-și trimiteau în fiecare an caravanele cu mărfuri din Horezm în toate colțurile Asiei. Acești negutători, de fel din cele trei mari orașe, Gurgandj, Buhara și Otrar, se aflau de mult în slujba lui Gengis-han. Asemenea negutători bogați alcătuiau între ei frății negustorești și primeau bani de la depunătorii dornici de a-și încerca norocul într-ale negoțului. Plățile pentru feluritele înțelegeri negustorești se făceau pretutindeni, oricît de mari ar fi fost, fără nici o zăbavă, atît în Răsăritul îndepărtat, cît și la capătul Apusului, iar banii veneau mai repede decît intrările de biruri în haznaua ocîrmuirii.

Darurile trimise horezm-șahului Muhammed fuseseră aduse pe o sută de cămile și pe o arba vopsită în culori vii la care erau înhămați doi iaci mițoși. Poporenii veniți să caște gura se înghesuiau, mărginind tot drumul de la palatul din afara orașului, unde era găzduită solia, și pînă la porțile palatului împărătesc. Slujitorii acelor negutători, gătiți toți la fel, în halate de mătase chinezească, descărcau samarele de pe cămile,

le desfăceau și duceau prețioasele, rarele și neobișnuitele daruri în sala de primire a palatului.

Printre daruri erau lingouri de metale prețioase de culoare nemaivăzută, coarne de rinocer, pungușe de mosc, rămurele de corali roșii și trandafirii, felurite cupe și ceșcuțe de porfiră și matostat, trîmbe de neprețuită targu, țesută din lînă de cămilă albă și dăruită numai marilor hani, mătăsuri urzite cu fir de aur și voaluri subțiri, străvezii ca pînza de păianjen. La urmă de tot slujitorii marilor neguțători scoaseră pe brațe o uriașă lespede de aur găsită în munții Kitaiului, mare cît o cocoașă de cămilă. Acesta fusese darul de preț adus în arbaua trasă de iaci.

Horezm-șahul primi solia, șezînd pe străvechiul tron al sultanului Osman, ultimul domnitor din stirpea karahanizilor. Purta veșminte de brocart, ca și întreaga lui curte. Ședea gînditor, în jilțul înalt, cu pleoapele pe jumătate coborîte, nepăsător. Privirea îi rătăcea departe, deasupra capetelor adunării. În preajma tronului se aflau marele vizir și ceilalți înalți dregători ai împărăției.

Cîteșitrei solii se plecară pînă la pămînt, îngenunchează și arătară pentru ce au venit; căpetenia lor, trupeșul Mahmud-Ialvaci, spuse :

— Marele Gengis-han, stăpînul tuturor mongolilor, îți trimite aleasa noastră solie pentru a înnoda cu tine legături de prietenie, de pace și de bună vecinătate. Marele kagan închină horezm-șahului daruri și urări de bine. El ne-a poruncit să-ți citim vorbele lui... Aici Mahmud-Ialvaci înmînă altui sol un pergament de care era prinsă cu un șnur alb pecetea de ceară albastră a hanului mongolilor.

Ali Hodja al-Buhari, cel de-al doilea sol, citi :

— „Nu sînt lipsit de știrile despre înaltul cin al stirpei tale și nici despre marea întindere și putere a împărăției tale. Am cunoștință că măria-ta împărătească se bucură de toată cinstea în cele mai multe din țările lumii. De aceea socot drept datorie a mea să strîng legăturile de prietenie cu tine, șah al Horezmului, căci îmi ești deopotrivă de drag, ca și cel mai iubit dintre fiii mei..." [1]

---

[1] În accepțiunea orientală din acea vreme un suveran nu putea spune „fiu" decît unui alt suveran pe care-l socotea vasal.

— Fiu, ai zis? Am auzit bine, fiu? sări şahul dezmeticit de tot. Îşi duse mîna la pumnalul de la brîu şi se aplecă înainte, aţintindu-şi ochii asupra solului.

— „...Tot astfel ştii şi tu, urmă netulburat solul, că eu am supus împărăţia Kitaiului, aşezîndu-mi stăpînirea în cea mai mare dintre cetăţile ei de la miazănoapte, şi alipind la stăpînirea mea acele pămînturi ale sale care se învecinează cu ţinuturile tale..."

Şahul clătină din cap şi începu să-şi răsucească pe degetul cu almaz un cîrlionţ al bărbii negre.

— „...Ştii mai bine ca oricare altul că pămînturile mele sînt mari tabere de oşteni neînfrînţi şi-s pline de mulţimea băilor de argint. Întinsele mele meleaguri îmi aduc un mare belşug de bunuri de orice fel. De aceea nici o nevoie nu mă împinge să trec de hotarele mele pentru a dobîndi vreo pradă. Dacă şi tu, mărite şah, socoţi de trebuinţă să deschidem porţi largi în pămînturile noastre pentru neguţătorii celeilalte părţi, înţelegerea va fi folositoare pentru amîndoi, şi amîndoi vom afla într-însa multă mulţumire."

Cei trei soli aşteptară în tăcere răspunsul stăpînului ţărilor musulmane din Apus la scrisoarea stăpînului nomazilor din Răsărit. Dar Horezm-şahul urma să şadă neclintit. Într-un tîrziu, aruncă o privire marelui vizir şi-i făcu un semn leneş cu mîna împodobită de brăţări.

Marele vizir primi cu toată cinstea darurile trimise de Gengis-han. Apoi îşi ridică ochii spre Muhammed, iar acesta repetă plictisit semnul dinainte, de parcă s-ar fi apărat de o muscă sîcîitoare. Atunci vizirul se înclină spre căpetenia solilor şi-i spuse în şoaptă :

— Binevoitoarea primire a soliei s-a încheiat. Acum padişahul are să-şi reverse marea milă a sa asupra altor împricinaţi ce-i aşteaptă înţeleptele hotărîri.

Cei trei soli se ridicară şi, fără a se întoarce pe călcîie, porniră a se retrage de-a-ndaratelea spre uşă. În sala de intrare fură ajunşi din urmă de vizir, care şopti la urechea neguţătorului Mahmud-Ialvaci :

— Aşteaptă-mă la miezul nopţii !

Capitolul 3 ◆ ÎNTREVEDERE DE NOAPTE DINTRE ŞAH ŞI SOL

Nu spune : sînt puternic — s-ar putea să dai peste altul şi mai puternic. Nu spune : sînt şiret — s-ar putea să dai peste altul şi mai şiret.

(Zicătoare kirghiză)

În cursul nopţii un slujitor tăcut îl scoase afară pe Mahmud-Ialvaci din palatul unde erau găzduiţi solii mongoli şi-l duse sub un platan bătrîn. Aici aşteptau cîţiva cai înşeuaţi. În lumina razelor de lună, neguţătorul recunoscu printre călăreţi pe marele vizir.

— Încalecă şi urmează-mă, îi spuse acesta.

Străbătură tăcuţi străduţele întunecate ale Buharei şi se opriră în dreptul unui zid înalt în care se deschidea o portiţă de fier. La un semnal portiţa se deschise pe jumătate. Dincolo de ea stătea de strajă un oştean posac în cămaşă de zale şi coif de metal, care la lumina lunii păreau a fi argintate. Urmîndu-l pe vizir, Mahmud-Ialvaci ajunse într-o grădină cu bazine mari. Pe faţa apei dormeau lebede albe şi se oglindeau chioşcuri înverzite. Dintre tufe răzbăteau şoapte de glasuri femeieşti.

Apoi urcară treptele terasei unui pavilion ciudat împodobit, dădură la o parte un macat greu şi se pomeniră într-o încăpere mică, îmbrăcată în ţesături înflorate. Lumînări groase de ceară pîlpîiau în sfeşnice înalte de argint. Pe un munte de perne de mătase şedea şahul Muhammed într-un halat pestriţ croit din şaluri de Kaşmir.

— Aşază-te lîngă mine ! spuse horezm-şahul, după ce ascultă salutul oaspetelui. Vreau să vorbesc cu tine despre treburi de mare însemnătate. Te numeri printre supuşii mei : nu eşti de fel din Horezm, din oraşul meu Gurgandj ? Te ştiu musulman drept-credincios şi nicidecum vreun nevrednic păgîn. Aşa că se cuvine să-mi dovedeşti acum că inima, gîndurile şi faptele tale sînt de partea dreptei credinţe şi că nu te-ai vîndut duşmanilor islamului.

— Tot ce spui este adevărat, stăpîne al meu ! răspunse Mahmud-Ialvaci, lăsîndu-se în genunchi în faţa padişahului.

Sînt de fel din Gurgandj. Ascult smerit și supus poruncile măriei-tale și bucuros sînt să-mi pun întreaga viață la picioarele stăpînitorului slăvit al islamului.

— Dacă ai să-mi răspunzi cinstit la toate întrebările mele, am să te răsplătesc cu mărinimie. Iată un zălog că făgăduiala mea are să fie îndeplinită fără greș. Și șahul desprinse din brățara de la mîna lui un mărgăritar uriaș, pe care-l întinse solului. Dar ține minte: dacă mărturia ta se va dovedi mincinoasă și trădătoare, n-ai să mai vezi niciodată lumina soarelui.

— Ce trebuie să fac ? Mă supun ție, mărite padișah !

— Vreau să aflu de la tine totul despre Gengis-han. Vreau să fii ochiul și urechea mea la curtea lui. Vreau să-mi trimiți prin oameni de credință știri grabnice despre tot ce face Gengis-han ; ce pune la cale, încotro își îndreaptă oștile. Jură că ai să îndeplinești porunca mea !

— Martor îmi este Allah că-ți slujesc și-ți voi sluji numai ție, stăpîne al meu ! jură Mahmud-Ialvaci și își atinse barba cu amîndouă mîinile.

— Ai să rămîi aici o zi și-o noapte ca să povestești diacului meu Mirza-Iusuf tot ce știi despre Gengis-han : de unde a venit, ce războaie a purtat și cum a ajuns domn peste toți tătarii.

— Am să povestesc totul, slăvite !

— Gengis-han pretinde că ar fi stăpîn peste puternicul Kitai, ba chiar că a cucerit și cetatea lui de scaun. Adevărat este ce spune el sau totul nu-i decît lăudăroșenie fără temei ?

— Îți jur că-i adevărul adevărat ! răspunse Mahmud. Lucruri de asemenea însemnătate nu pot rămîne ascunse, în scurtă vreme ai să te convingi și tu, stăpîne, că toate sînt adevărate.

— Să spunem că ar fi așa, îl opri horezm-șahul. Dar știi prea bine cît de necuprinsă e stăpînirea mea și cît de nemăsurat e numărul oștilor mele ; cum de s-a încumetat acest lăudăros, acest văcar păgîn, să mă numească pe mine, atotputernicul domnitor al tuturor musulmanilor, fiu al său ? Șahul înșfăcă pe sol de umeri și-l trase spre sine, înfigîndu-și privirea în ochii lui. Spune-mi îndată, cît este de mare oastea tătarului ?

Mahmud-Ialvaci simți mînia ascunsă în vorbele horezm-șahului. Tremurînd în fața urgiei șahului și temîndu-se să

nu fie ucis, își duse palmele la piept și răspunse cu toată smerenia:

— Pe lîngă nenumăratele și neînvinsele tale oști, oastea lui Gengis-han nu se asemuiește decît cu o șuviță de fum în negura nopții!...

— Așa este! strigă șahul și-i dădu drumul. Nenumărate și de neînvins sînt oștile mele! Asta o știe întreaga lume, și tu o spui foarte bine. Mîine vei căpăta scrisoarea mea de răspuns către padișahul tătarilor. Ție și soților mongoli întru negoț am să vă dau toată slobozenia și înlesnirile toate, ca să puteți cumpăra și vinde mărfurile noastre, cît și dreptul de a trece prin toate țările musulmane. Acum să urmezi pe vechilul meu: el te va petrece pînă la odaia rotundă unde te așteaptă diacul meu scriitor de letopisețe, bătrînul Mirza-Iusuf.

Horezm-șahul își înclină binevoitor fruntea și bătu de două ori din palme.

Capitolul 4 ◆ CE A POVESTIT SOLUL DESPRE GENGIS-HAN

Nu trebuie să vorbești de rău pe cei ce nu sînt de față, căci pămîntul le poate transmite tot ce ai spus.

(Proverb oriental)

Vechilul șahului îl rugă pe solul mongol să-l urmeze și îl duse prin culoarele întortocheate și trecerile răsucite ale palatului într-o cameră rotundă cu plafonul arcuit în chip de cupolă înaltă. În jurul pereților se aflau cufere mari negre, întărite cu colțare de fier. În firide înguste și rafturi prinse pe pereți erau rînduite suluri de hîrtie prăfuite.

„Biblioteca șahului“! murmură Mahmud-Ialvaci și se liniști întrucîtva. Se temuse că are să ajungă într-o temniță umedă și o să fie supus la cercetări și cazne.

Pe covorul din mijlocul încăperii ședea un moșneag slăbit și gîrbov, cu barbă colilie și ochi roșii, lăcrimoși. Alături de

el, aplecat peste un vraf de hîrtii, lucra un diac tinerel, cu chip drăgălaş şi gingaş ca de fată.

Vechilul spuse că-l aşteaptă treburi grabnice şi se făcu nevăzut.

Solul înalt şi voinic, într-un turban înnodat cu mare meşteşug şi cu un halat roşu de mătase, îşi lăsă în prag încălţările de piele verde şi se apropie cu paşi măsuraţi de bătrînul mirza care se ridicase să-l întîmpine. La poftirea moşneagului solul se lăsă în genunchi pe covor. Cei doi înălţară o rugă lui Allah, îşi mîngîiară bărbile cu palma şi schimbară cuvenitele întrebări de sănătate.

În sfîrşit solul începu să vorbească :

— Măritul padişah mi-a poruncit să-ţi povestesc tot ce ştiu despre domnitorul tătarilor. La curtea lui sînt de obicei dragoman, dar aici am venit ca sol...

— Te ascult cu rîvnă şi luare-aminte, prea cinstite şi dorite oaspete. Şi mie mi-a poruncit slăvitul nostru padişah acelaşi lucru : să primesc de la tine ştiri folositoare patriei noastre şi să însemnez toate cele aflate în cartea letopiseţelor tainice ale curţii împărăteşti.

Mahmud-Ialvaci îşi lăsase ochii în pămînt şi stătea dus pe gînduri. „Ştiu că tot ce-am să spun va fi cunoscut peste cîteva zile tuturor palavragiilor de la curte. Cum să ocolesc primejdia ce mă paşte atît din partea şahului — care foarte se va mînia neaflînd nimic mai de seamă din spusele mele — cît şi din partea marelui kagan al tătarilor care va şti de această întrevedere a mea de noapte. Gengis-han are acum iscoade în toate cotloanele..."

Solul îşi luă un aer abătut şi preocupat şi, prefirîndu-şi printre degete mătăniile de sidef, începu :

— Am să povestesc multe lucruri pe care mintea nu le primeşte şi nu le înţelege. Atît de departe sînt ele de ceea ce-i obişnuit pentru noi, încît descori eu însumi nu dau crezare celor ce ştiu... Dar de voi spune că toate acestea sînt neadevăruri, tu tot ai să vrei să afli care sînt minciunile şi ce fel sînt ele... De aceea am să-ţi spun ce-am auzit. Toţi oamenii sînt supuşi greşelii. Dacă cineva socoate că a ajuns la adevăr şi că nu este supus greşelii, cu acela nici nu face să vorbeşti !...

Mahmud-Ialvaci se opri şi, ridicînd sprîncenele, urmări cu uimire ce repede înscrise diacul cel tinerel spusele lui. Be-

țișorul de trestie alerga cu iuțeală pe hîrtie și vorbele lui se așterneau una după alta în șiruri lungi și drepte de frumoase slove arăbești.

— De ce însemnă băietanul acesta tot ce spun ? Doar n-am început să spun încă nimic despre tătari ?

— Nu e băiat, răspunse bătrînul cronicar Mirza-Iusuf. E fată, Bent-Zankidja o cheamă... Eu sînt pe cale de a orbi de tot, și îmi tremură și mîna. De la o vreme mă ajută nepoata mea. Scrie la fel de ușor și de frumos ca și cel mai iscusit caligraf arab. Dar nu prea cred că fata asta are să-mi rămînă mult timp ajutoare credincioasă. Ea a început de pe acum să scrie cîntece „despre bucuria ochilor negri" și despre „alunița din obraz", de aceea tare mă tem că foarte curînd o să mă părăsească... Atunci n-are să-mi rămînă altceva de făcut decît să-mi încrucișez mîinile pe piept și să mă culc cu fața spre piatra cea sfîntă... [1]

— Ba n-am să te părăsesc, bunicule ! șopti fata fără să-și ridice ochii de pe hîrtia ei.

Bătrînul se întoarse din nou spre sol.

— Padișahul a făgăduit să te răsplătească mărinimos pentru tot ce ai să ne spui, pentru toate lucrurile de seamă ce se cuvin știute de noi. Ar fi păcat și dureros dacă din ușurătatea noastră țările islamului s-ar pomeni nepregătite în fața năvălirii unor vrăjmași puternici. Ești doar și tu un drept-credincios, ca și noi toți ? Putea-ne-vei tu vesti din timp că ne paște primejdia ? Mare ar fi răsplata...

— N-am nevoie de nici o răsplată ! suspină solul. Pentru toată osteneala în greaua-mi pribegie pe drumurile lumii răsplată să-mi fie rugăciunile înălțate de drept-credincioși, în așa fel ca ziua judecății din urmă să mă afle printre drepții ce se vor scula din morți !

Pe chipul fetei flutură un surîs batjocoritor : se uita neîncrezătoare la solul mongol, la trupul lui bine hrănit, la degetele pline de inele de aur. Mahmud-Ialvaci tăcea, cîntărindu-și fiecare cuvînt ce avea să spună.

— Așa să fie ! murmură cu înțelegere bătrînul diac.

Un rob uscățiv cu plete cărunte intră purtînd o tabla de argint cu felurite zaharicale și o așeză în fața solului. Apoi turnă dintr-o ulcică de lut vin rubiniu într-o cupă de argint.

[1] „Piatra cea sfîntă" — Marele meteorit negru păstrat la Mecca.

— Gustă puţin vin vechi din pivniţele palatului, îl pofti diacul. Primul lucru pe care am vrea să-l ştim este : ce neam de oameni sînt mongolii şi tătarii ? Unde-i ţara lor ? Cît sînt de mulţi ? Cum ştiu să lupte ? Au răsărit atît de fără de veste la hotarele noastre, de parcă ar fi iadjudjii şi madjudjii cei scuipaţi de vicleanul Iblis[1] din măruntaiele arzătoare ale pămîntului.

Oaspetele îşi începu istorisirea :

— Şi mongolii şi tătarii sînt neamuri de nomazi ai stepelor, trăiesc laolaltă în ţările îndepărtate din Răsărit şi nu sînt în stare să se statornicească nicăieri. Pămînturile lor fără de capăt sînt stepe bogate în păşuni şi sărace în apă, potrivite pentru cai, pentru oi şi cămile, căci aceste dobitoace au nevoie de multă iarbă şi se mulţumesc cu apă puţină...

Bătrînul Mirza-Iusuf îl opri cu o întrebare :

— Am vrea să ştim dacă sînt primejdioşi pentru noi ca oşteni ?

— Aş fi un vînzător al islamului şi un mincinos netrebnic dacă aş spune că mongolii şi tătarii sînt mai puţin primejdioşi pentru vecinii lor decît cumpliţii iadjudji şi madjudji...

— Păzească-ne Allah ! strigă bătrînul diac.

— Ei sînt oşteni din fire, o sută de ani se pot vrăjmăşi seminţiile lor între ele... Astăzi un oarecare han tătar poate avea, să spunem, o mie de cai, o turmă uriaşă de berbeci şi o sută de păstori pe jumătate goi, mereu nemulţumiţi, mereu flămînzi, pentru că fiecare dintre ei are o nevastă flămîndă şi copii flămînzi... Cînd hanul vede că păstorii lui nu mai pot răbda deloc, că urlă ca fiarele, el le porunceşte : „Să pornim cu război împotriva tribului vecin ! O să ne întoarcem sătui şi bogaţi !" Şi hanul pleacă la război cu păstorii lui... Iar măcelul se încheie uneori cu aceea că hanul, cu un jug de gît, este vîndut laolaltă cu păstorii şi vitele lui, pe patru dirhemi bucata, şi-i cumpără un al treilea trib sau niscai negustori de robi.

— La ce-mi vorbeşti despre toate acestea ? îl certă moşneagul. Noi ţinem să aflăm nu despre robi sau alte asemenea fleacuri, ci despre oastea hanului tătăresc, despre armele lui, despre numărul oştenilor săi şi despre însuşirile lor ostăşeşti !

---

[1] **Iblis — duhul răului, vicleniei şi al întunericului, pomenit ades în Coran.**

Solul sorbi din vin fără să se grăbească.

— Pentru a ajunge la munte, eşti silit cîteodată să ocolești mai întîi rîurile, lacurile şi sărăturile întîlnite în cale...

— Cinstite oaspete, povesteşte-ne mai întîi nu despre sărături, ci despre padişahul tătarilor.

— Bun şi înmiresmat vin se găseşte în pivniţele horezmşahului! urmă netulburat Mahmud-Ialvaci. Îi doresc măriei-sale să domnească fără griji şi necazuri pînă la capătul vieţii... Printre hanii tătari mai războinici, unul, pe numele lui Temucin, s-a dovedit a fi peste măsură de priceput în bătălii, de vijelios în loviturile lui, de crud cu vrăjmaşii şi mărinimos cu soţii de luptă. Acest Temucin-han a îndurat odinioară multe nenorociri. Se spune că tînăr fiind a fost chiar şi rob vreme de trei ani, cu un jug de lemn în jurul gîtului, silit la muncile cele mai grele într-o fierărie a unui trib vrăjmaş. Dar a izbutit să fugă din robie, omorînd cu lanţul care-l ţinea prins pe cei ce-l păzeau, şi şi-a petrecut mulţi ani în războaie, năzuind să ajungă stăpîn peste alţi hani... Avea cincizeci de ani cînd hanii ceilalţi l-au ales mare kagan şi l-au înălţat pe „pîsla albă a cinstirii" cu speranţa că Temucin va îndeplini vrerea hanilor celor mari... Dar Temucin i-a îngenuncheat pe toţi la vrerea lui, şi-a luat un nou nume — „Gengis-han", ceea ce înseamnă „trimisul cerului", a nimicit şi a înrobit toate triburile nesupuse, iar pe conducătorii lor i-a aruncat de vii în cazane cu apă clocotită...

— Înfiorător lucru! se cutremură cronicarul. Dar tu îmi tot povesteşti basme de groază şi nu-mi spui nimic despre oastea marelui han al tătarilor!

Solul mai bău o cupă de vin, iar bătrînul diac începu să se cam teamă văzîndu-l cît bea. „Vinul palatului e tare... O să mai apuce el să povestească tot ce vrea să ştie horezmşahul sau are să adoarmă îndată?" Iar robul cel slab nu întîrzie să umple din nou cupa de argint.

— Ba tocmai despre oaste vorbesc, răspunse liniştit solul. Din ziua în care Gengis-han s-a ridicat kagan, toţi tătarii înainte vreme duşmani între ei s-au strîns într-o singură oaste supusă stăpînului. Hanul însuşi a împărţit mulţimea tătarilor în cete de o mie, de o sută şi de zece oameni şi tot el însuşi a pus peste ei căpetenii înlăturînd pe hanii de neam

în care nu avea încredere. Tot atunci, prin olăcarii săi, a statornicit o nouă lege : nici un nomad să nu se încumete a duşmăni pe alt nomad, a jefui sau înşela pe alt nomad, orice asemenea fărădelege dobîndindu-şi din partea kaganului o singură pedeapsă... moartea !

— Dar îngăduie legea hanului Gengis jaful şi înşelarea altor neamuri de altă seminţie decît cea tătărască ?

— Se înţelege ! răspunse solul. A înşela, a jefui, sau a ucide un om de alt neam decît cel tătăresc este socotit chiar o faptă de mare cinste şi vitejie.

— Înţeleg-înţeleg, şopti bătrînul cronicar. Şi ce spun păstorii de rînd ? S-a mai potolit foamea lor ?

— Gengis-han a vestit tuturor că triburile supuse lui alcătuiesc un singur popor, singurul popor ales al cerului, care de aici înainte se va chema „mongol", adică „cel veşnic învingător"... Iar toate celelalte popoare de pe pămînt cuvine-se să fie robi mongolilor. Cît despre seminţiile ce nu i se vor supune, Gengis-han are să le şteargă de pe faţa pămîntului ca pe nişte buruieni otrăvitoare. Şi stăpîni vor rămîne pe lume numai mongolii.

Mirza-Iusuf îşi plesni palmele a supărare.

— Înseamnă asta că şi la hotarele noastre va să vină kaganul tătarilor, cu dorinţa trufaşă ca toţi drept-credincioşii să i se închine lui ?... Padişahul nostru are o oaste uriaşă, viteji ce luptă ca leii sub sfînta flamură verde a islamului... Bine, dar e o nebunie ce spui ! E o copilărie să crezi că o oaste atît de vitează ca a musulmanilor, că un conducător de oşti atît de vestit ca horezm-şahul Alla ad-din Muhammed are să se supună descreieratului han al unor simpli păstori ! Preasfînta umbră a profetului pluteşte deasupra oştilor noastre şi le duce la izbîndă !

Solul îşi încrucişă mîinile puhave pe pîntecul său rotund, oftă din greu şi închise ochii.

— Nu te-am vestit eu de la bun început că ai să iei drept basme şi poveşti spusele mele ? !

— Nu-nu, cinstite oaspe ! Zi mai departe ! Te ascult cu luare-aminte, măcar că prea de tot neobişnuite şi de necrezut sînt toate cîte le spui.

Solul își îndreptă spinarea. Bent-Zankidja băgă de seamă că ochii îi ard de isteţime și vioiciune. Dar peste o clipă privirea solului se stinse, de oboseală parcă, și Ialvaci urmă să vorbească fără chef :

— Kaganul tătarilor vedea că hanii rămîn tot lacomi, că foamea și nevoile păstorilor de rînd cresc mereu, că poporul tătăresc a adunat într-însul toată puterea pe care înainte vreme o irosea fără folos în măcelurile dintre triburi... De aceea, pentru ca păstorii să nu se ridice împotriva hanilor, Gengis-han hotărî să îndrepte toată această mare putere într-altă parte... El își adună *kurultaiul*, sfatul hanilor celor mai de seamă, și le vorbi așa : „În scurtă vreme veţi pleca într-un mare război. Și o să vă întoarceţi încărcaţi de aur, mînînd de la urmă tabunuri de cai, turme de vite și mulţimi de robi din cei mai pricepuţi. Am să ospătez pe săturate pe păstorii flămînzi, am să le-nfășor burţile cu mătăsuri scumpe, fiecăruia am să-i dau cîteva roabe... vom supune cea mai bogată ţară din lume și toţi o să vă întoarceţi atît de avuţi încît n-au să vă ajungă vitele de povară ca să căraţi toată prada la iurtele voastre..." Primăvara, cînd stepa înverzi și pășunile rodiră belșug de nutreţ, Gengis-han își porni pe cai oastea flămîndă spre străvechiul și bogatul Kitai... În drum spulberă ca pleava oștile chineze întîlnite, înaintă ca o furtună în adîncul ţării și prefăcu în cenușă o mie de orașe chinezești. Abia peste trei ani, după ce supuse o bună jumătate din Kitai, împovărat de prăzi peste măsură, se întoarse în așezările sale de tabere nomade...

— Ferească-ne Allah de asemenea nenorocire! murmură cronicarul.

— Pesemne că toate cîte ţi le-am spus îţi par iarăși basme, și totuși nu sînt decît adevărul adevărat!

— Spune-mi, rogu-te, cinstite Mahmud-Ialvaci, cum arată la înfăţișare acest nemaipomenit conducător de oști ?

— Gengis-han e mare de stat și, măcar că a trecut de șaizeci de ani, mai este foarte vînjos. Cu pasul lui greu și mișcările neîndemînatice aduce a urs, dar este șiret ca vulpea, rău ca șarpele, năprasnic ca pardosul, neostenit precum cămila, și mărinimos, cînd vrea să răsplătească pe cineva, ca și crudă

leoaică ce-și alintă cu dragoste puii. Are o frunte înaltă, o barbă lungă și rară, iar ochii îi sînt galbeni, fără clipire, ca ai pisicii. Toți hanii și oștenii de rînd se tem de el mai rău ca de foc sau de fulger, iar dacă ar porunci la zece oameni să dea buzna peste o mie de nucheri vrăjmași, toți s-ar repezi fără să stea pe gînduri, atît sînt de siguri că vor fi biruitori, căci Gengis-han este întotdeauna biruitor în luptă !...

— Hălăduiesc de mulți ani pe lumea asta, spuse bătrînul cronicar, și am văzut mulți căpitani viteji, mulți glorioși conducători de oști, dar oameni cum mi-ai înfățișat tu nu mi s-a întîmplat să văd... Prea seamănă a poveste spusele tale... Deslușește-mi, dacă-ți stă în putere, de ce kaganul tătarilor, de vreme ce a izbutit să facă avut pe fiecare păstor, a fost nevoit deodată să vină el însuși la hotarele noastre, atît de departe de meleagurile lui de baștină ?

Solul își goli cupa de vin, închise ochii și se clătină. Cronicarul încruntă din sprîncene și ridică un deget amenințător spre robul care se aplecase din nou să umple cupa cu vin. Dar Mahmud-Ialvaci se trezi și, văzîndu-și cupa goală, o întinse spre slujitorul încurcat, care i-o umplu pînă la gură cu vinul cel rubiniu.

— Nu te mira că beau atît de mult ! Nici tu, cinstite Mirza-Iusuf, și nici tînăra ta ajutoare n-ați băut nici un strop, așa că a trebuit să beau eu pentru cîteșitrei... Și, legănîndu-se ușor, cu mîna pe cupa plină, își urmă povestirea : Trei ani s-a odihnit Gengis-han pe meleagurile de baștină. Jumătate din oaste a lăsat-o în Kitai, unde poporul își apără și astăzi patria și nu i se închină. Iar cealaltă jumătate și-o duce el însuși peste pustiuri și munți spre soare-apune.

Bătrînul diac își duse palmele la urechi și gemu :

— Negre presimțiri mă înfioară !...

Solul continuă :

— Lăcomia hanilor și foamea păstorilor nomazi au întrecut iarăși orice închipuire. Ostașii se plîng că hanii și-au oprit pentru ei prăzile mai de preț, că nucherilor săraci le-au lăsat doar rămășițele. De aceea a hotărît Gengis-han să-și mîie oștile la mari depărtări — ca oamenii să nu înceapă iarăși a se tăia între ei și a-și măcelări hanii.

— Și cît este de mare astăzi oștirea tătarilor ?

Solul răspunse cu glas adormit :

— Gengis-han şi-a trimis spre apus unsprezece tumenuri. Fiecare tumen numără zece mii de tătari călări. Şi fiecare călăreţ duce cu sine cîte unul sau chiar doi cai de schimb.

— Înseamnă că hanul tătarilor are doar o sută şi zece mii de călăreţi ? se miră bătrînul. O, padişahul nostru are de patru ori pe-atîţia !... Iar dacă va ridica la războiul sfînt toate neamurile Horezmului, uriaşa oaste a islamului se va dovedi cu desăvîrşire de nebiruit !

— Păi, n-am spus şi eu acelaşi lucru măriei sale horezmşahului Alla ad-din Muhammed ? Oastea tătarilor este pe lîngă cea a şahului Muhammed — domnească fericit o sută douăzeci de ani — ca o scamă de fum în negura nopţii !... E drept că pe drum, în timpul înaintării sale spre apus, oastea tătarilor îşi alipeşte pe toţi pribegii stepelor : şi uiguri, şi altai, şi kirghizi, şi kara-kitai, aşa că mărimea ei creşte şi se-ntăreşte cu iuţeală... Astea nu sînt poveşti !

Mahmud-Ialvaci se mai clătină o dată, se sprijini în covor şi se întinse cît era de lung. Fata îi băgă sub cap o perniţă de saftian verde şi spuse în şoaptă bătrînului cronicar Mirza-Iusuf :

— E şiret vulpoiul ! Nu vrea să spună tot adevărul.

— Aşa sînt solii ! Unde-ai mai văzut soli cu inima deschisă !

Curînd se întoarse şi vechilul. Şezură cîteşitrei aşteptînd în linişte şi neştiind ce să facă acum cu solul cel adormit.

Dar Mahmud-Ialvaci se trezi deodată şi sări în picioare cerîndu-şi iertăciune :

— Nici eu nu mai ştiu cîte prostii v-am spus, aşa ameţit cum eram ! Degeaba aţi însemnat totul ! Mai bine puneţi pe foc hîrtiile astea !...

Vechilul îl petrecu înapoi prin îngustele şi întunecatele coridoare ale curţii spre portiţa de fier din fundul grădinii palatului, unde aşteptau caii înşeuaţi. Însoţitorii neguţătorului ameţit de vin îl săltară anevoie în şa. Străbătură apoi în bezna dinaintea zorilor străduţele pustii şi adormite ale Buharei pînă la palatul din afara oraşului.

A doua zi, după ce căpătă din mîna şahului Muhammed scrisorile de răspuns, solia porni la drum înapoi spre tabăra marelui kagan al tuturor tătarilor.

Capitolul 5 ♦ MARELE KAGAN ASCULTĂ VEŞTILE ADUSE DE SOLI

Gengis-han se distingea prin trupul său înalt şi vînjos şi avea ochi de pisică.

(Djuzdjani, istoric din sec. XIII)

Trei călăreţi înaintau repede pe cărarea dintre iurtele tătăreşti. Mantiile lor de lînă fluturau ca aripile vulturilor ce se bat între ei. Doi străjeri îşi încrucişară suliţele, oprindu-le înaintarea.

Călăreţii săriră din şa şi îşi lepădară mantiile pline de colb pe nisipul alburiu. Unul dintre ei strigă, îndreptîndu-şi cutele halatului cu dungi roşii.

— Binecuvîntat fie numele măritului kagan! Îi aducem veşti de mare însemnătate!

Din iurta cea mai apropiată grăbiră spre ei doi nucheri în şube albastre cu însemne roşii pe mîneci.

— Ne-am întors din ţara de la soare-apune, unde am dus solia măritului kagan. Vesteşte-l că ne-am înapoiat. Eu sînt solul Mahmud-Ialvaci.

Macatul cortului cel galben se trase în lături şi dinăuntru răsună o poruncă. Cei opt străjeri înşiraţi pe cărarea spre cort repetară din om în om: „Marele kagan a poruncit să vie."

Cei trei soli se înclinară, îşi încrucişară mîinile pe piept, şi porniră spre cort. Un rob chinez le făcu loc să treacă; intrară înăuntru şi, fără să-şi ridice privirea, se lăsară în genunchi pe covor.

— Vorbeşte! răsună un glas adînc.

Mahmud-Ialvaci ridică ochii şi văzu o faţă aspră, oacheşă, cu o barbă ţepoasă, roşcată. Două cozi de păr cărunt cădeau pe umerii largi. De sub căciula neagră, lucioasă, cu un uriaş smarald în frunte, doi ochi verzi-gălbui îl aţinteau fără clipire.

— Şahul Horezmului Alla ad-din Muhammed e foarte mulţumit de darurile tale şi de prietenia ce-i propui. El a primit bucuros să dea toate înlesnirile neguţătorilor tăi, dar foarte s-a mîniat...

— Că l-am numit fiu al meu?

— Ca întotdeauna, slăvite, ai ghicit şi acum. Şahul a fost cuprins de-o furie atît de mare, că am simţit cum mi se clatină capul pe umeri.

Ochii marelui han se mijiră, îngustîndu-se ca două crăpături.

— Credeai că te-aşteaptă asta ? şi cu degetul mare de la mîna dreaptă făcu o mişcare prin dreptul gîtului.

De această mişcare a lui se temea o lume întreagă : era semnul cu care Gengis-han osîndea oamenii la moarte.

— Am potolit mînia horezm-şahului, şi el îţi trimite selam şi o scrisoare.

— I-ai potolit mînia ? Cum ? glasul răsună destul de neîncrezător. Ochii se aţintiră spre sol ba căscîndu-se, ba îngustîndu-se a bănuială.

Mahmud-Ialvaci povesti cu de-amănuntul cum a fost primit de şah şi cum peste noapte a venit la el marele vizir şi l-a poftit la o întrevedere tainică. În timp ce-i povestea de aceste întrevederi el puse în palma lată a marelui han mărgăritarul căpătat de la horezm-şah şi îi povesti din fir-a-păr tot ce a vorbit cu Muhammed.

Solul simţea, măcar că nu-şi ridicase ochii din pămînt, cum îl cercetează privirile sfredelitoare ale kaganului, străduindu-se să-i pătrundă gîndurile cele mai ascunse.

— Asta-i tot ce ai aflat ?

— Dacă am uitat ceva, iartă-mă pe mine, supusul tău cel nepriceput !

Solul auzi un hîrîit : kaganul era mulţumit de răspuns. Mîna lui grea se abătu în semn de bunăvoinţă pe umărul solului.

— Eşti un musulman şiret, Mahmud. N-ai răspuns rău, zicînd de oastea mea că seamănă cu un firicel de fum în marea nopţii. E bine ca şahul să creadă chiar aşa ! Diseară să veniţi toţi trei la ospăţul meu.

Solii ieşiră din cort.

Gengis-han, înalt, adus de spate, în veşmintele lui negre de pînză groasă, încins cu o centură lată de aur şi încălţat în cizme albe de elan se ridică în picioare şi, călcînd strîmb cu tălpile-i mari, străbătu cortul, ridică macatul de la intrare şi urmări din ochi pe cei trei soli în turbane albe şi halate cu

dungi, îi văzu cum încalecă pe fugarii lor plini de praf și cum se îndepărtează agale.

— Vremea „poruncii celei mari" se apropie. Aștept doar un semn bun de la discul lunii și pornim la război.

Capitolul 6 ◆ NOAPTEA CEA FĂRĂ DE SOMN A KAGANULUI

Gengis-han nu dormea pe prichiciuri încălzite de hornuri lungi, cum dormeau molatecele căpetenii chinezești, și nici pe saltele de puf ca ale neguțătorilor musulmani. Lui îi plăcea să simtă sub spinare pămîntul cel tare, așa că bătrînul lui rob chinez îi așternu de-a dreptul pe covor o bucată de pîslă groasă, bine netezită, păturită în două.

De obicei adormea de îndată. Visa ades și îi punea pe șamanii săi sau pe înțeleptul sfetnic, chinezul Eliu-Ciu-Țai [1] să-i tălmăcească ce prevestire îi aduceau aceste vise. Dar nu punea întotdeauna mare temei pe aceste tălmăciri, ci lua hotărîrile pe care le socotea el însuși mai potrivite. În zori, cînd se trezea sub șuba-i caldă de soboli, kaganul se gîndea la zecile de mii de nucheri și cai, la drumul spre pășunile unde mongolii vor putea să hrănească mai bine nesătula lor oaste, la bunăstarea celor cinci sute de neveste ale sale, lăsate în Mongolia, cu copiii, cu robii și slugile lor. Se gîndea și la știrile primite de la iscoadele numeroase trimise să împînzească din vreme țările spre care se îndrepta cu război ; se gîndea la feciorii lui, care se pizmuiau și se dușmăneau între ei ; se gîndea la durerea din picioare și din toate încheieturile, și se mai gîndea la moarte...

---

[1] În timpul cuceririi capitalei chineze, Gengis-han a cunoscut pe Eliu-Ciu-Țai — urmaș al fostei dinastii domnitoare a kidanilor — vestit pentru cultura sa, versurile sale, pentru cunoașterea legilor și a complicatului ceremonial al curții imperiale. Superstițiosul Gengis-han l-a apreciat mai ales ca astrolog și ghicitor în stele ; l-a numit prim sfetnic în problemele conducerii teritoriilor subjugate și Eliu-Ciu-Țai a ajuns un dregător de seamă al Imperiului Mongol. Se distingea prin modestia vieții sale particulare, prin cinstea și priceperea de a potoli mînia marelui cuceritor. După moartea lui nu s-a găsit nici o avuție care să-i fi aparținut, ci doar cărți și instrumente astronomice.

Gengis-han își deschise ochii fără gene și rămase cu privirea ațintită într-un punct, se uita la cer printr-o crăpătură a foilor de cort. Vedea doar un colțișor albastru, stelele începuseră să pălească. Uneori zărea umbra neagră a nucherului de strajă, care se îndepărta și revenea iarăși cu pas domol.

Un gînd îl apăsa mai des decît celelalte. În ajunul plecării lui spre soare-apune, bătrîna și rotofeia lui soție dintîi, Burte, îi șoptise ca întotdeauna cîteva vorbe înțelepte.

„Mărite kagan, spusese ea închinîndu-se pînă la pămînt și gîfîind din greu, pornești acum cu oștile tale peste munți și pustiuri, în țări neștiute, la o crîncenă luptă cu neamuri străine. Gînditu-te-ai că o săgeată vrăjmașă ar putea străpunge inima ta cea mare sau paloșul unui dușman ar putea să-ți despice coiful de oțel ? Dacă dintr-asta are să se tragă o înfiorată nenorocire (în gînd rostise vorba, dar tare nu se încumetase să spună „moartea“) și dacă în locul tău nu va rămîne pe lume decît blagoslovitu-ți nume, căruia din cei patru fii ai noștri îi poruncești să-ți fie urmaș și lumii stăpîn ? Vestește-ți din vreme voința, pentru ca mai tîrziu să nu se iște între feciorii noștri vărsare de sînge.“

Pînă în ziua aceea nimeni nu îndrăznise să aducă vorba nici măcar despre bătrînețea lui, despre puținele zile de viață ce au și început a-i fi numărate. Toată lumea nu înceta să repete că hanul e mare, veșnic puternic, de neînlocuit și fără dînsul lumea nu va mai putea rămîne lume. Numai bătrîna, credincioasa lui Burte s-a încumetat să-i pomenească de moarte...

Sau poate că într-adevăr s-a șubrezit ? Nu, are să le dovedească el tainicilor săi pizmuitori că se mai poate avînta din goană în spinarea unui cal neînșeuat, că mai poate doborî din fugă mistrețul cu sulița-i lungă, că poate răsuci brațul ucigașului și-l poate strînge de gît cu degetele-i puternice. Cruntă moarte va hărăzi el acelora care se vor mai încumeta să vorbească despre slăbiciunea sau bătrînețea lui...

Dar înțeleapta și curajoasa Burte a avut totuși dreptate vorbindu-i atunci despre alegerea unui urmaș la domnie. Pe care din cei patru feciori să-l numească moștenitor ? Mai mult decît toți ceilalți, Djuci, fiul mai mare, dorește moartea sa. E nesupus, trufaș, are astăzi patruzeci de ani și arde de nerăbdare să pună mîna pe frînele împărăției, iar pe tatăl său să-l închidă-n iurta moșnegilor neputincioși. De aceea l-a trimis

el pe Djuci în cel mai îndepărtat colț al țării și l-a înconjurat de supraveghetori ascunși, care să-i dea de știre orice pas și orice gînd al fiului său.

Al doilea fecior, Djagatai, dorește mai curînd moartea fratelui și potrivnicului său Djuci, decît moartea tatălui. Cît timp acești doi fii se urăsc și luptă între ei, nici unul nu este primejdios. Și Gengis-han hotărî pe loc să declare ca moștenitor al său pe Ughedei[1], cel de al treilea fiu, om moale și lăsător din fire, iubitor de ospețe, de vînătoare cu șoimi, de alergări, care nu se va apuca să sape groapa kaganului. Tot așa de vrednic este și mezinul Tolui-han, cel de al patrulea fiu al său. Amîndoi aleargă după bețîi și nu se prea perpelesc la focul setei de putere.

Așa se face că înainte de a pleca, Gengis-han vesti țara că lasă urmaș pe al treilea fiu al său, Ughedei. Dar măsura aceasta nu făcu decît să înrăiască pe cei doi fii mai mari, și acum kaganul trebuia să se păzească veșnic de lovitura vreunei săgeți otrăvite sau a unei suliți aruncate din întuneric prin perdeaua cortului...

Din ziua aceea Djuci, jignit și mînios, se găsea întotdeauna departe înaintea oștilor, în fruntea tumenului încredințat lui, străduindu-se să i se ducă vestea, să cîștige dragostea ostașilor. Caută slava Djuci ! E tînăr și puternic... Ce bine-i să fii tînăr și puternic !...

Răsucindu-se de pe un șold pe altul, kaganul își amintea mereu de vorbele bătrînei, grasei sale Burte și se gîndea la moarte. Vedea ca aievea un kurgan înalt în stepă, unde rătăcesc saigacii, căpriorii sălbatici cu cornițele încovoiate, unde plutesc în tăria albastră vulturii cu aripile întinse... În țărîna unor asemenea kurgane odihnesc rămășițele marilor viteji. Pînă acum cei mai puternici stăpînitori de popoare au murit ca orice om de rînd. Dar el, Gengis-han, el este cel mai puternic dintre toți. A mai îngenuncheat cineva vreodată pămînturi atît de întinse ?... Și-apoi, ce este moartea ? Se spune că există pe lume vraci învățați, vrăjitori și solomonari care cunosc o piatră ce poate preface fierul în aur. Ei se mai pricep să pritocească un elixir în stare să redea oamenilor tinerețea, știu să fiarbă nouăzeci și nouă de ierburi de leac și să facă din ele o băutură care-ți dăruiește viața fără de moarte.

[1] **Ughedei sau Ogodai.**

Mai este el oare acelaşi nucher Temucin, pe vremuri rob cu jugul la gît? N-a fost înălţat el în kurultai ca „trimis al cerului", Gengis-han? De vreme ce albastrul cer este veşnic, desigur că şi el, trimisul cerului, tot veşnic trebuie să fie. Trimită deci sfetnicul său cel mare din Kitai, Eliu-Ciu-Ţai, de îndată, astăzi chiar, crainici în toată împărăţia cu aspră poruncă: să fie aduşi neîntîrziat în slujba kaganului cei mai învăţaţi oameni din toate ţările, înţelepţi care ştiu să facă minuni — daoşii chinezi, solomonarii tibetani, şamanii din Altai, şi să vină toţi cu leacuri şi buruieni care dau putere, tinereţe şi viaţă fără de moarte. Aceste leacuri minunate au să fie răsplătite de marele kagan cu daruri nemaipomenite, cu o răsplată cum n-a mai dăruit nici un stăpînitor şi domn din întreaga lume...

Multă vreme se mai zvîrcoli Gengis-han, neputînd să adoarmă, iar cînd în sfîrşit dădu să aţipească, tresări de o durere uşoară, la degetul cel mare de la picior. Cineva îl strîngea cu putere. Nu se sperie. Cunoştea acest semn obişnuit la nomazi. Îşi săltă capul, dar nu desluşi nimic în întuneric. Ce bine-şi amintea de acest semn de chemare: cînd era tinerel de tot, la fel strîngea şi el degetul cel mare al iubitei sale logodnice Burte, pe atunci o fetiţă subţirică şi sprintenă ca un şoricuţ de stepă. Pe atunci marea lor familie dormea toată laolaltă pe pîslele întinse în iurta întunecată a tatălui său, asprul Dai-Secen.

Dar cine s-o fi aflînd la picioarele lui? Cine l-o fi chemînd?

Întinse mîna cu grijă şi simţi sub palmă un halat mătăsos, un trup ghemuit, umeri înguşti de femeie, o pieptănătură înaltă: cine să fie? Atrase femeia spre sine şi şoapta ei într-o limbă stricată îi lămuri tot:

— Al tu Kiusiultiu, al tu iubit Kulan-Hatun, pregătit muri, tu venit... Tu mîngîiat... Tu soare, Kiusiultiu — lună...

Era chinezoaica, slujitoarea tinerei sale soţii Kulan-Hatun, pe care el o alinta „Kiusiultiu". Se strecurase neauzită în cortul lui ca un popîndău. Kulan-Hatun îl chema.

Gengis-han îşi trase cizmele mari, căptuşite cu pîslă, şi se strecură uşurel spre ieşire, străduindu-se să nu trezească pe cei doi feciori ai săi, Ughedei şi Tolui, care dormeau alături de el.

Frumoase ca dînsele altele nu-s !
Vezi : ochii înguşti aidoma li-s
Cu ochii sălbatici de rîs.

(Dintr-un cîntec mongol)

Noaptea plină de linişte se răcorise sub suflarea îngheţată a zăpezilor de la munte. Luna era ascunsă după un nor greu. Ici-colo sclipea cîte o steluţă palidă. Chinezoaica păşea repede în faţa lui, lăsînd în urmă o mireasmă gingaşă de iasomie înflorită.

Două umbre se ridicară în întîmpinarea lor.

— Ha ! (Stai !) Cine-i !

— Negrul Irtîş !... murmură chinezoaica parola.

— Supusă e lumea... răspunse străjerul, şi cele două umbre se traseră în lături.

Apropiindu-se de iurta cea albă, Gengis-han se întreba : „Ce nouă drăcovenie a mai născocit pentru astăzi Kiusiultiu ?" De fiecare dată cînd venea la dînsa, întrerupîndu-şi treburile cu căpitanii săi, ea îl întîmpina într-altfel ; ori era îmbrăcată după portul chinez, într-un chimonou de mătase brodat cu flori nemaivăzute ; ori glumea ascunzîndu-se sub o învelitoare din blăniţe de sobol, văitîndu-se că moare, şi rugîndu-l să pună mîna lui mare şi puternică pe inima ei micuţă ; ori şedea cu capul în palme, plîngînd cu lacrimi amare şi ascultînd o bătrînă mongolă care-i cînta cîntece străvechi despre malurile verzi ale Kerulenului [1] şi despre mica, singuratica aşezare de nomazi din mijlocul neţărmuritei stepe pustii.

Chinezoaica ridică perdeaua de la intrare, şi Gengis-han pătrunse în iurta cea albă. În mijlocul ei ardea un foc de rădăcini şi un fuior de fum înmiresmat se înălţa spre deschiderea acoperişului rotund. Kulan-Hatun şedea cu genunchii prinşi în inelul braţelor, cu privirea fixă, aţintită asupra flăcărilor săltăreţe. În locul moilor covoare de mătase, pe jos, erau aşternute trei sărace foi de pîslă pestriţă. Într-un colţ erau

[1] Kerulen şi Onon — afluenţi ai Algunei, rîul cel mai mare din „Inima Mongoliei", pe ale căror maluri s-a scurs tinereţea lui Gengis-han.

îngrămădite cîteva samare încărcate cu tot tărhatul, gata de drum.

Kaganul se opri la intrare. Scînteieri de veselie i se aprinseră în ochii galbeni ca de pisică. „Așadar, asta era noua ei ispravă !“ își spuse el.

Kulan-Hatun tresări și își trecu palma peste ochii înnegriți, cu sprîncenele lungite pînă la tîmple. Apoi sări în picioare, își dădu capul pe spate și căzu la pămînt, îmbrățișînd cizmele kaganului.

— Iartă-mă, neasemuite, mărite, stăpîn din veac, iartă-mă că ți-am tulburat somnul, sau gîndurile, sau sfatul cu hanii tăi. Dar nu mai pot rămîne aici. Din tot locul, din fiece crăpătură ne pîndește moartea pe mine și pe micuțul meu fiu. Vreau să plec sărmană, doar cu o singură slujnică, și să mă pierd singură în stepă unde să nu mă cunoască nimeni.

— Stai, așteaptă puțin, dă-mi o ceașcă de ceai chinezesc, și am să m-așez lîngă tine să-mi spui cine și de ce te pîndește.

Gengis-han dădu ocol focului și se așeză pe pîslă. Ce s-a făcut cu covoarele de mătase care căptușeau iurta ? Unde-s perdelele cu păsări și flori care-i îmbrăcau pereții ? Acum iurta asta seamănă cu a unui nomad de rînd, așa cum a fost și el cu patruzeci de ani în urmă.

Kulan-Hatun se ghemuise din nou cu genunchii la gură și-și privea stăpînul cu ochi mînioși de rîs înfuriat. Alături de ea, strîns cocoloș, se legăna micuțul ei Kiul-can, goluț, negricios, cu căpșorul rotund tuns chilug, doar cu două codițe negre, răsucite pe după urechi. Cea mai tînără, ultima dintre nevestele kaganului, începu să vorbească încet, cu glas jalnic și cîntat :

— Eu nu-mi pot pune nădejdea în nimeni, nu am nici o apărare. N-am nici tată, nici mamă și din toți frații mei n-a mai rămas în viață decît unul, nucher de rînd, el care avea înainte o mie de oșteni în ascultare. Și acest frate al meu va pieri și el foarte curînd.

— De ce să piară ?

— Noi, toți merkiții, toată nefericita noastră seminție a pierit sub paloșele fiului tău dintîi, cel cu ochi de tigru, neîndurătului, necruțătorului tău fiu Djuci. Curînd are să vină și aici și ochii mei au să-l vadă pe mult-urîtul ucigaș al tatălui meu și al întregului nostru neam. De ce să rămîn nemișcată

sub stînca ce stă să se prăvălească peste mine şi să mă strivească ? Lasă-mă să plec ! Toate lucrurile îmi sînt strînse.

— Djuci-han n-are să vină încoace. El se află pe malurile Irghizului, gata să pornească într-un nou război. Iar eu mai sînt în viaţă, mai ţin pe umerii mei cîrmuirea întregii lumi. Ce altă apărare şi sprijin afară de-al meu îţi mai trebuieşte ?

Kulan-Hatun îşi şterse cu degetul lacrimile ce i se rostogoleau mereu din ochi.

— Pe fratele tău, Djemal-Hadji, am să-l fac mai mare peste suta şasea din mia mea de nucheri credincioşi. Chiar mîine am să-i spun căpeteniei peste această mie, Ceagan, să pună a şasea sută în slujba şi-n apărarea iurtei tale şi a micuţului tău viteaz Kiul-can. Cine îndrăzneşte să se teamă cînd e apărat de braţul meu ?

Kulan-Hatun îşi lăsă ochii în jos şi răspunse cu glas şoptit şi tremurător :

— Tu însuţi eşti pîndit de săgeţi...

— Care săgeţi ? Spune, ale cui săgeţi ? întrebă Gengis-han şi îşi lăsă mîna pe umărul tinerei neveste.

Kulan îşi muşcă buza de jos, se strecură de sub palma stăpînului, sări în picioare şi dădu să fugă de lîngă el. Coada ei lungă şi neagră ţîşni după dînsa, ca un şarpe scăpat din strînsoare. Gengis-han prinse capătul cozii sub talpă şi-şi repetă în şoaptă întrebarea.

— Spune, cine mi-a pus gînd rău ?

Kulan-Hatun îşi sprijini spinarea de peretele iurtei.

— Mărite, neasemuite stăpîne ! Nici un popor vrăjmaş, nici o oştire nu te pot îngrozi... Ai să le spulberi tot aşa cum spulberă vîntul frunzele toamnei. Dar te poţi tu apăra de vrăjmaşii ascunşi, care odihnesc cu tine în acelaşi cort, care te urmăresc din ochi zi şi noapte ? Numai eu singură te iubesc şi te slujesc cu credinţă, ca şi pe minunatul, măreţul pisc al scumpului nostru Altai, cel acoperit de zăpezi sclipitoare. Numai tu îmi eşti sprijin şi apărare, fără tine voi fi zvîrlită în drum ca o pietricică netrebnică. Sînt oare neadevărate vorbele mele ? Tu doară le vezi pe toate, le înţelegi pe toate : şi glasul vîntului, şi vaietul graurului, şi şuierul şarpelui. Oare nu sînt adevărate vorbele mele ?

— Spune-mi totul, spune-mi tot ce ştii ! mîrîi kaganul şi apăsă mai tare pe capătul cozii.

Luminițe verzui și rele sclipiră în ochii merkitei Kulan-Hatun.

— Bătrînii neamurilor din stepă au rînduit în înțelepciunea lor ca păstrător al focului și urmaș al puterii să rămînă întotdeauna cel mai mic dintre fiii hanului. Fiii cei mari cresc și se grăbesc să ia în mîna lor dîrlogii calului părintesc. De aceea orice tată îi dăruiește și le ridică iurte cît mai departe de a lui : gospodărească-se singuri ! Și în timp ce feciorașul cel mic crește, tatăl își poate păstori în voie tabunul. Și tu, la rîndu-ți, pe toți feciorii cei mari i-ai dăruit și i-ai înzestrat cu ulusuri (regiuni, ținuturi), de ce-ai uitat să ți-l faci urmaș pe Kiul-can, cel mai mic dintre fiii tăi ?

Kaganul dădu drumul cozii celei negre, suflă mînios multă vreme și pînă la urmă vorbi :

— Eu îl ocrotesc și pe băiat și pe tine... Tocmai de aceea nu l-am făcut pe el urmaș. Mongolii n-au să iubească și n-au să asculte niciodată pe fiul unei merkite.

Kulan-Hatun se aruncă la picioarele lui.

— Ba uite că eu nu mă tem să-l iubesc pe singurul, pe cel mai bun, pe cel mai neasemuit om din lume, pe fiul unei merkite, pe tine, stăpîne al meu, trimis al cerului, pentru că mama ta, mărita Oclun, n-a fost de neam mongol, ci fiică a seminției noastre merkite.

Gengis-han se ridică gîfîind răgușit.

— Așa este, ai rostit adevărul ! Dar toată lumea l-a uitat. Și uitat să rămînă... Spusele tale au să dăinuie mereu în inima mea. Nu pleca nicăieri. Așterne-ți la loc covoarele. După sfatul de oaste cu noionii mei am să viu la tine, micuțul meu rîs fioros, mult dorita mea Kiusiultiu !

Și, călcînd greu, Gengis-han ieși din iurtă.

Kulan-Hatun se ridică și, încruntînd din sprîncene, mereu gînditoare, prinse a-și înfășura fără grabă, pe mînă, coada cea lungă și neagră. Bătu din palme și-și chemă slujitoarea. Chinezoaica dormea chircită lîngă perete. Kulan-Hatun o trezi cu o lovitură de picior.

— Mîrlanul ! Era să-mi rupă mîna !... Așterne la loc covoarele ! Mai împletește-mi o șuviță de coadă de cal în păr, era cît pe ce să mi-l smulgă, sălbaticul. Mîine avem un mare ospăț pentru solii străini. Să-mi scoți rochia chinezească, cea albastră, brodată cu flori de argint...

Chibzuind ce-i spusese „rîsul fioros", Gengis-han porni încet spre kurganul său. Umbra dinainte i se ridică din nou în cale. Schimbară aceeaşi parolă : „Negrul Irtîş" şi „Supusă e lumea". Gengis-han recunoscu pe străjer — era un vechi nucher de-al său, care-l însoţise în toate bătăliile.

— Ce mai ştii ? Ce-ai mai auzit ?

— Acolo în munţii din zare pîlpîie multe focuri. Uite, parcă-i un şirag de mărgăritare şi stele — sînt focurile oamenilor de pe aici care-au fugit cu turmele lor în munţi. Se tem de oştile noastre.

— Dar nucherii între ei ce mai spun ?

— Spun că sfîrşim şi ultimii berbeci, că sărmanii cai au terminat toată iarba şi-acum pasc rădăcinile, că paloşele-s setoase de sînge. De aceea nucherii zic : marele kagan e mai înţelept ca noi, el toate le vede, toate le ştie, şi azi-mîine are să ne ducă acolo unde vom afla belşug pentru burţile noastre şi ale cailor.

— Bine zic ei ! Kaganul vostru toate le vede, toate le ştie, la toate se gîndeşte. Ia dă fuga la căpitanul miei tale şi spune-i că-i poruncim să încalece de îndată cu şase din sutele sale.

— Alerg, mărite han !

— Stai ! Mai spune-i lui Ceagan că am să număr pe degete şi-am să-l aştept aici sus, lîngă băltoaca asta.

Mongolul coborî în fugă, cu picioarele lui încovoiate, coasta kurganului, iar Gengis-han se lăsă pe vine şi şezu nemişcat, ciulindu-şi urechile şi ascultînd zgomotele ce se ridicau din întuneric. Număra în gînd : unu, doi, trei, patru... Şi la fiecare sută îşi îndoia cîte un deget.

Luna se rostogolea încet spre asfinţit, ba învăluindu-se în nori, ba arătîndu-se iarăşi întreagă pe cer, şi iurtele nucherilor, aşezate roată în jurul movilei, ba răsăreau apropiate şi desluşite, ba piereau topindu-se în umbra vreunui nor.

Cînd termină de numărat pînă la două sute şi îşi îndoi al doilea deget, printre iurte se iviră cîteva mogîldeţe, mai mulţi nucheri porniră în goana mare spre marginea stepei înceţoşate. Întreaga tabără se trezi la strigătele din fundul gîtului.

— Alarmă !

Gengis-han şedea liniştit în acelaşi loc şi număra mai departe : termina a treia sută, apoi a patra... Din depărtare se înălţă un vuiet surd, care crescu şi începu să se apropie. Kaganul înţelese că tabunul de o mie de cai goneşte spre tabără. Apoi îl auzi aproape de tot şi deodată tropotul răsunător îl vesti că întregul tabun s-a oprit ca la un semn la poalele movilei. Un miros iute de sudoare de cal ajunse la nările lui şi un nor uriaş de praf se înălţă pînă la el, învăluind întreaga tabără.

Număra mereu şi nu uita să-şi îndoaie rînd pe rînd degetele. De jos se auziră ţipete şi lovituri. Gengis-han urlă cu un glas răguşit şi adînc :

— Hei, Ceagan ! Oie, Ceagan !

— Oie, te-ascult ! îl ajunse răspunsul prelung al căpitanului.

— Am îndoit pînă acum şase degete ! Ce mai migăleşti ?

— Mai îndoaie încă două şi-o să fim cu toţii călări !

Luna se arătă din nou de după un nor şi lumină limpede cercul de iurte, dinspre care veneau alergînd mongolii. Unii cărau şei şi cioltare, alţii cu caii de frîu fugeau spre iurtele lor, şi iarăşi alţii goneau gata încălăraţi spre locurile de adunare dinainte ştiute.

Kaganul număra într-una. Îşi îndoi al şaptelea deget şi întoarse capul, auzise paşi în spatele său. Doi nucheri îi aduceau de frîu calul cel pag. Prinzîndu-se de coama lui, Gengis-han se săltă în şa şi porni încet pînă la marginea movilei. În urma lui se rînduiră şapte călăreţi, cel din mijloc purta steagul cu colţurile fîlfîitoare.

La picioarele marii căpetenii mai foiau în toate direcţiile cai şi călăreţi. Dar curînd toţi îşi ocupară locurile, şi Gengis-han n-apucă să-şi îndoaie al optulea deget, cînd în faţa lui se rînduiră şase pîlcuri dese de cîte o sută de oameni fiecare, iar în fruntea lor ieşi căpitanul miei cu cîţiva turgauzi înşiraţi ca pe sfoară.

— Ceagan, la mine ! strigă Gengis-han.

Ceagan îşi îndemnă calul la galop, şi ajuns pe movilă, îl opri la trei paşi de Gengis-han.

— Ai să te duci pe muntele acela, unde s-au pitit toţi haracii (prostimea, nomazii săraci) şi toţi urecheaţii de iepuri ai stepei. Să mi te întorci aici cu toate vitele lor şi să nu-ţi scape nici măcar un berbec. Înainte !

Ceagan îşi întoarse calul în loc şi strigă spre nucheri :

— După mine, înainte !

Nucherii porniră şir după şir, sută după sută, cotind spre drumul alburiu, luminat de lună. Gengis-han rămase nemişcat la marginea movilei, numărînd şi îndoindu-şi degetele, pînă cînd ultimul călăreţ se topi în depărtările încă învăluite în întuneric. Abia atunci îşi îndoi al zecelea deget.

Pregătitu-şi-a oare lăudărosul şah al Horezmului o asemenea oaste ? Nu mai e mult şi-l vom întîlni la porţile Buharei. Să-l vedem cum se bate !

Capitolul 9 ◆ CARAVANA PIERDUTĂ

Gengis-han porunci solilor săi musulmani să-şi adune o mare caravană şi să pornească spre ţinuturile horezm-şahului numai pentru a neguţa chipurile. El însuşi le încredinţă o bună parte din prăzile sale de mare preţ, dobîndite în Kitai, cerîndu-le ca pe aurul primit pentru ele să-i cumpere cît mai multe ţesături, cu care avea de gînd să-şi răsplătească ostaşii cei mai vrednici.

Mahmud-Ialvaci încărcă multe cămile cu mărfuri de-ale sale, dar se dădu în lături să plece el însuşi cu caravana în Horezm. Atît el cît şi cei doi însoţitori ai săi din prima solie zăceau în iurtele lor, gemînd şi văitîndu-se că la Buhara li se dăduseră să bea niscai otrăvuri. Caravana alcătuită din cinci sute de cămile plecă însoţită de patru sute cincizeci de oameni pe alesul, negustori chipurile şi slujitori de-ai lor, avînd în fruntea ei pe un nucher mongol ales de însuşi Gengis-han.

După ce străbătu lanţurile mărginaşe ale munţilor Tian-Şan, caravana ajunse la primul oraş musulman de la hotare, Otrar. Aici, „caravan-başa“ Usum arătă pîrcălabului cetăţii hrisovul iscălit de mîna şahului Muhammed şi întărit cu pecetea lui de ceară. Se spunea acolo că şahul îngăduie neguţătorilor mongoli „să străbată toate oraşele Horezmului şi să neguţeze slobod şi fără a plăti nici nu bir“.

Oraşul Otrar era vestit pentru marile sale tîrguri şi bazaruri. Primăvara şi toamna se adunau aici nomazi din cele mai îndepărtate păşuni şi aşezări. Ei aduceau robi şi berbeci,

piei sărate și netăbăcite, lînă, blănuri de tot felul și covoare pe care le schimbau pe țesături, pe cizme, arme, securi, foarfeci, ace de cusut și cu gămălie, oale, vase de lut și de aramă. Toate erau făcute de meșterii pricepuți și de robii lor din orașele Maverannahrului și Horezmului.

Caravana venită din Mongolia era ceva neobișnuit pentru bazarele Otrarului. Neguțătorii mongoli așezară pe covoarele lor lucruri atît de ciudate și de prețioase cum nu mai văzuseră orășenii Otrarului niciodată. Mulțimi de oameni veneau să se minuneze și să cerceteze mărunții idoli de metal suflați atît de măiestrit cu aur, încît oricine ar fi jurat că sînt turnați din aur curat, cîrje de matostat, „aducătoare de noroc", cupe, narghilele și statuete stranii de jad, nefrit și malachit, ceainice și cești fine de porțelan chinezesc, paloșuri cu teacă și mîner de aur, bătute în pietre nestemate. Mai găseai acolo și blănițe de castor, de vulpi argintii, haine bărbătești și femeiești din mătăsuri grele, căptușite cu pielicele de sobol, și multe alte mărfuri rare și de mare preț. Mulțimea vorbea vrute și nevrute :

— Toate avuțiile acestea au fost jefuite de tătari în Kitai, de prin palatele împărătești. Nici vorbă că veșmintele cele bogate mai au pe ele pete de sînge. Ostașii și-au vîndut pe te miri ce prada negustorilor, iar aceștia vor acum să se îmbogățească vînzîndu-ni-le nouă.

— Dar oștile noastre de ce nu se duc în Kitai ? se întrebau alții. Am putea dobîndi și noi comori la fel de mari.

— Dacă negustorii tătari ar da aceste mărfuri frumoase pe prețuri mici, ce s-ar mai alege de neguțătorii noștri din Otrar ? La mărfurile lor nu s-ar mai uita nimeni.

Păstorii din stepă clătinau cu amărăciune din cap :

— Cine are trebuință de asemenea lucruri ? Doar hanii și becii sau imamii și judecătorii pentru halatele lor de mătase. Ca să-și poată plăti asemenea veșminte minunate, ăștia au să ne ia haraciuri îndoite.

Pîrcălab al Otrarului era Inalcik Kair-han, nepot bun al împărătesei Turkan-Hatun. Dădu și el o raită prin bazar, însoțit de tot alaiul său, se opri și el în fața minunățiilor aduse de caravana mongolă și primi darurile cuvenite de la negustori. Pe urmă, întors în cetatea sa, căzu pe gînduri și trimise horezm-șahului o scrisoare în care spunea :

„Aceşti oameni veniţi la Otrar în chip de neguţători nu sînt neguţători de-adevărat, ci mai curînd iscoade de-ale kaganului tătăresc. Aproape toţi se poartă prea îndrăzneţ. Unul dintre ei, hindus de fel, a încercat să-mi vorbească neruşinat, spunîndu-mi doar pe nume, fără a adăugi şi titlul meu de «han», şi am dat aspră poruncă să fie biciuit. Iar ceilalţi neguţători pun oamenilor felurite întrebări care n-au nici în clin nici în mînecă cu trebile negoţului. Iar cînd rămîn singuri cu cei din prostime îi sperie cu vorbe ca acestea: «Habar n-aveţi voi ce se petrece pe lume. Curînd de tot se vor isca întîmplări cărora nu le veţi putea sta împotrivă...»"

Îngrijorat de această veste, horezm-şahul Muhammed porunci pîrcălabului de Otrar să pună la popreală caravana mongolă. Toţi cei patru sute cincizeci de neguţători mongoli, precum şi „caravan-başa" Usun pieriră fără urmă în temniţele cetăţii, iar mărfurile aduse de ei luară — din ordinul pîrcălabului — drumul Buharei. Acolo totul fu vîndut şi banii intrară în teşchereaua şahului Muhammed.

Din mulţimea nucherilor mongoli nu scăpă cu viaţă decît un singur cămilar, care izbuti să fugă şi ajunse cu chiu cu vai la primul post de la hotarul mongol. Acolo nucherul fu urcat pe un cal de poştă cu zurgălăi şi goni zi şi noapte să ducă marelui kagan înfiorata veste.

Capitolul 10 ◆ SOLII SĂ NU FIE UCIŞI ŞI NICI ÎMPĂCIUITORII SUGRUMAŢI

Nu apucă luna să crească de plin şi apoi să descrească iarăşi ca secera, şi la Buhara sosi un nou sol musulman din partea hanului tătarilor, solul Ibn-Kefredj-Bogra. Tatăl său fusese odinioară emir în slujba măritului Tekeş ad-din, părintele şahului de acum al Horezmului. O dată cu el înfăţişară şi doi mari dregători de la curtea mongolă.

Înainte de a primi solia, horezm-şahul chibzui îndelung cu căpeteniile oastei sale kîpceace. Potrivit sfatului lor, Muhammed hotărî să primească solia mongolă cu mare trufie şi as-

prime, dar să-i asculte totuşi pînă la capăt pentru a afla ce are de gînd să facă Gengis-han în viitor.

De data asta căpetenia solilor nu mai intră cu capul plecat. Nu mai căzu în genunchi, ci vorbi stînd în picioare, gata de luptă parcă, deşi sabia şi-o lăsase la intrare, aşa cum ţinuse morţiş vechilul palatului.

— Stăpîne al ţărilor apusene! începu el. Ne înfăţişăm ţie spre a-ţi duce aminte că tu însuţi ai dat un hrisov neguţătorilor noştri veniţi la Otrar din împărăţia marelui Gengis-han, un hrisov iscălit chiar de mîna ta şi întărit chiar cu pecetea ta. Şi spuneai în acel hrisov că îngădui neguţătorilor noştri să neguţeze slobod şi porunceai tuturor să-i întîmpine prieteneşte. Dar iată că i-ai înşelat cu viclenie: ei au fost ucişi cu toţii, iar avutul lor jefuit. Dacă trădarea este ea însăşi un lucru mîrşav, cu atît mai respingătoare devine cînd e făptuită de căpetenia islamului.

Horezm-şahul sări ca ars.

— Neobrăzatule! Cum îndrăzneşti să-mi spui mie una ca asta? Cum de te-ai încumetat să mă învinovăţeşti pe mine de-o faptă făcută de sluga mea?

— Mărite şah! Recunoşti aşadar că locţiitorul tău de la Otrar s-a purtat altfel decît i-ai poruncit? Foarte bine! Atunci predă-ni-l nouă pe acest Inalcik-Kair-han, slujitorul păcătos, şi marele nostru kagan va şti el cum se cuvine să-l pedepsească. Dacă însă ne vei răspunde „nu“, atunci pregăteşte-te de un război în care capetele cele mai viteze au să cadă, şi suliţele zvîrlite cu putere de tătari au să-şi nimerească ţinta fără greş!

Horezm-şahul tăcu gînditor auzind aceste vorbe. Toată lumea amuţi, înţelegînd că în acele clipe se hotărăşte dacă va fi sau nu va fi război. Dar cîţiva hani trufaşi, dintre kîpceaci, ridicară glas înalt:

— Moarte semeţului! Pe noi ne-ameninţă el?! Mărite padişah, nu uita că Inalcik-Kair-han e nepotul mamei tale! Ai să-l arunci chiar tu, să fie sfîşiat de necredincioşi? Porunceşte ca îndrăzneţul acesta să fie omorît, sau lasă-ne pe noi să-i punem capăt!

Horezm-şahul şedea alb şi cenuşiu la faţă precum răposaţii. Buzele îi tremurară cînd răspunse cu jumătate de glas:

— Nu! N-am să vi-l dau pe Inalcik-Kair-han, sluga mea de credință!

În aceeași clipă unul dintre hanii kîpceaci se repezi la solul mongol, îl înșfăcă de barbă, o reteză dintr-o singură lovitură de jungher și i-o zvîrli în obraz. Solul Ibn-Kefredj-Bogra era un om voinic și cutezător. Totuși nu sări la bătaie, ci se mulțumi să spună:

— În Cartea sfîntă stă scris: solul să nu fie sugrumat și nici împăciuitorul ucis!

Hanii strigară:

— Tu nu ești sol, ești colbul de pe cizma kaganului tătarilor! De ce slujești tu, un musulman, pe vrăjmașii noștri? Ești un vînzător, un gunoi tătăresc! Un trădător de patrie!

Și întărîtați de propriile lor vorbe, hanii kîpceaci se repeziră la sol și-l doborîră cu jungherele, iar pe însoțitorii lui mongoli îi zvîntară în bătaie.

Chinuiți ca vai de lume, cei doi mongoli fură aduși la hotarul Horezmului, unde li se luară caii, li se puse foc la bărbi și li se dădu drumul să plece pe jos.

Capitolul 11 ◆ GENGIS-HAN SE ÎNFURIE

Peste zi kaganul ieșise de cîteva ori din cort și scrutase depărtările: aștepta ceva. Întorcîndu-se înăuntru, se așeză pe covorul de mătase și asculta ce-i spunea sfetnicul său Eliu-Ciu-Țai, înaltul, uscățivul și domolul chinez, învățatul cu ochi ageri și înțelepți.

— Întreaga lume o poți cuceri nedescălecînd de pe cal, dar s-o conduci de-a călare nu se poate. Trebuie să pui de îndată cîte o căpetenie peste fiecare ținut, ca să se îngrijească să pună deoparte grîne, să aleagă „locuri de judecată" pentru strîngerea unor dări cumpătate de la localnici și pentru osîndirea la moarte a celor rău-platnici. În fiecare asemenea „loc de judecată" trebuie lăsați cîte doi oameni de credință, aleși dintre cei mai cu carte: unul din ei să fie căpetenie, iar celălalt să-i fie ajutor. Pentru creșterea veniturilor cîrmuirii se cuvin statornicite vămile negutătorilor, birurile pe vin,

oțet, sare, pe băile de fier, de aur, de argint, cum și dările pe dreptul de folosință a apelor pentru ogoare...[1]

— Toate acestea sînt bune, încuviință Gengis-han.

Uigurul Izmail-Hodja, păstrătorul peceții, întinse kaganului pecetea cea mare : un tigru de jad prins pe un rotogol de aur plin de vopsea roșie. Gengis-han apăsă pecetea pe ucazul întocmit din vreme de Eliu-Ciu-Țai.

Sub arșița amiezii fără pic de vînt, văzduhul dogoritor unduia mărunt pe fața stepei. Întreaga tabără mongolă moțăia. Pînă și caii, care păscuseră pînă atunci slobozi, stăteau acum neclintiți, strînși în tabunuri, clătinîndu-și la nesfîrșit capetele și alungînd tăunii ce roiau în jurul lor.

Din depărtare răzbătu, asemeni unui bîzîit de muscă, un tropot surd și prelung. Apoi i se adăugă un clinchet grăbit de zurgălăi. Gengis-han își ridică arătătorul scurt și gros, își întoarse spre intrarea cortului obrazul pătrat și-și ciuli urechea mare, cu lobul atîrnînd sub greutatea unui cercel de aur.

— Un olăcar, și nu numai unul... murmură el și se repezi afară.

De la o vreme zări un vîrtej de praf, rostogolindu-se pe drum.

Trei călăreți goneau spre tabără. Cînd ajunseră la marginea cercului de iurte negre, unul din cai se prăvăli la pămînt, iar călărețul zbură jos peste capul fugarului.

Străjile prinseră caii de frîie și-i aduseră pînă la postul de pază. De aici, însoțiți de alte străji, doi dintre olăcari intrară în țarcul mînjilor, unde-l aflară pe Gengis-han.

Kaganul stătea pe vine în fața unei iepe bălane și urmărea cu ochii mijiți un mînzoc sur care-și îndesa botișorul în ugerul trandafiriu al iepei.

Cei doi călăreți erau plini de răni înfășurate în cîrpe, cu fețele umflate, acoperite de buboaie. Erau atît de schimbați la înfățișare, că, întorcîndu-și ochii spre ei, Gengis-han îi întrebă :

— Cine sînteți voi ?

— Mărite kagan ! Înainte am fost căpitani peste miile tale, iar acum sîntem niște întorși din morminte. Șahul Horezmului

[1] **După însemnările lui Rașid ad-din.**

a vrut să-şi bată joc de noi şi a poruncit să ni se dea foc bărbilor — cinstea şi mîndria oricărui oştean.

— Dar Ibn-Kefredj-Bogra unde-i ?

— Cîinii aceia care latră-n struna porcului din Horezm l-au sfîrtecat cu jungherele, pentru că le-a strigat în obraz ce i-ai poruncit tu.

— Cum ! L-au sfîrtecat pe solul meu ? Pe viteazul, credinciosul meu Ibn-Kefredj-Bogra ?

Gengis-han gemu prelung. Apucă un pumn de nisip şi şi-l presără pe cap. Cu amîndouă palmele îşi frecă apoi obrazul plin de lacrimi. Deodată se avîntă înainte şi, bolovănos, greoi, o luă la fugă pe drum. În urma lui porniră toţi cei de faţă, li se alăturară apoi şi alţi ostaşi, treziţi de ţipete, neînţelegînd ce se petrece.

Gîfîind din greu, Gengis-han ajunse la un conovăţ, rupse funia unui cal înşeuat, îl înşfăcă de coamă, îi sări în spinare şi porni pe deşelate în galop întins drept spre muntele siniliu din zare. Eliu-Ciu-Ţai şi feciorii kaganului încălecară şi se luară după el.

Cînd ajunseră la poalele coastei stîncoase, îl zăriră pe Gengis-han stînd pe o înălţime printre brazi. Putea fi văzut de departe. Îşi scosese căciula din cap şi îşi atîrnase centura de gît, ceea ce la mongoli însemna „a te lăsa cu totul în voia cerului“. Lacrimi mari, strălucitoare, curgeau pe obrazul lui mînjit cu ţărînă.

— O, cerule veşnic ! Tu ajuţi celor drepţi şi pedepseşti pe vinovaţi, strigă. Tu ai să pedepseşti pe nelegiuiţii musulmani ! Ascultaţi, vitejii mei bagaturi : musulmanii au strivit pe solul meu Usun şi pe cei patru sute cincizeci de vrednici mongoli, plecaţi să neguţeze la ei. Musulmanii i-au jefuit de toate mărfurile lor şi şi-au rîs de noi. Ei au ucis şi pe celălalt sol al meu Ibn-Kefredj-Bogra, au pîrjolit cu foc, ca pe porcii înjunghiaţi, încă doi soli, le-au ars bărbile şi i-au alungat ca pe milogi după ce le-au luat caii. Vom răbda noi toate acestea ?

— Du-ne împotriva musulmanilor ! strigară tătarii. O să le golim oraşele de oameni, o să-i măcelărim pe toţi cu femei şi copii pînă la unul ! O să le luăm toate vitele şi caii.

— La ei nu sînt geruri şi viscole îngheţate, urmă Gengis-han urlînd tot mai tare. La ei e vară veşnică, la ei cresc turkestani dulci, şi vată, şi struguri. La ei, în luncă, de trei ori pe an ră-

sare iarba nouă. Cuvine-se ca într-o țară atît de fericită să trăiască niște nevrednici ca musulmanii? Noi o să le luăm pămînturile, iar din orașele lor o să se aleagă praful. În locul acelor orașe o să semănăm orz și-acolo o să ne paștem caii voinici. Și-au să se înalțe pe locurile acelea numai iurtele vrednicelor noastre femei și copii. Sînteți gata să pornim împotriva musulmanilor?

— Arată-ne doar unde se află ei, și-o să-i tăiem pe toți! strigară tătarii.

— Știu și fără să-i întreb pe șamani că a răsărit „luna prielnică", și e timpul să duc oastea spre soare-apune, mai spuse Gengis-han cu glas răsunător și, întorcînd spatele mulțimii, porni să urce încet coasta stîncoasă. Îl urmară numai turgauzii săi, care înconjurară cu un cerc larg locul de pe munte unde Gengis-han se oprise, singur cu gîndurile lui.

Pe un ieșind și mai înalt al coastei, kaganul zări un foc pîlpîind chiar la marginea prăpastiei. Lîngă foc se afla un băiat care mînuia niște foale mici, pentru a încinge la roșu un drug de fier pus pe cărbuni. Alături, lăsat pe vine, cu cleștele în mînă, un mongol bătrîn răsucea drugul înroșit, iar cu cealaltă mînă își pregătea barosul de fierar.

— Cine ești tu?

— Sînt fierarul Hori, din tumenul căpitanului Djebe-noion.

— Ce cauți aici?

— Fac vîrfuri călite pentru săgeți. Astea nu se îndoaie nici cînd nimeresc în fier și por răzbate printr-o platoșă groasă. Oare nu te ajut bine, călind asemenea săgeți fără greș?

— E adevărat ce spui, murmură Gengis-han. Dar de ce-ai venit să muncești aici sus, pe munte?

— Aici sus, găsesc multe rădăcini de rășinoase care-mi dau o flacără mai fierbinte. Și drept să spun, de-aici de sus parcă văd mai bine întreaga stepă, și într-acolo — chiar așezările noastre de baștină.

— Ce tot îndrugi? De-aici locurile noastre nu pot fi văzute. Sînt departe!

— Oare nu sînt zările stepelor toate la fel? Mă uit într-acolo unde știu că-s ai mei, și-mi simt inima mai ușoară!

— Băiatul acesta e fiul tău?

— A fost înainte un pui de chinez, iar acuma-mi este fecior. Am fost cu tine, mărite kagan, în Kitai, și am cules un

copilaş lepădat. L-am crescut în coburcle prinse la şa. Şi-acum mă ajută la foale.

— Şi unde ţi-e fierăria ?

— E toată cu mine, pe cal. Uite-mi barosul şi uite-o bucată de fier ce-mi ţine loc de nicovală. Foalele strînse le duc pe alt cal, pe care-l încalecă fiul acesta al meu.

— Şi ţi-s buni caii, puternici ?

— Ba sînt cam bătrîni, de mult ce-i tot port prin atîtea şi atîtea războaie. Dar cînd o s-ajungem în ţara Buharei, alţi cai mai voinici mi-oi alege, ba încă şi cîţiva robi ciocănari...

— Dacă ai să lupţi cum se cade, ai să poţi dobîndi şi-un tabun întreg.

— Ce ostaş mai pot fi eu astăzi ! Sînt plin tot de răni. Nu mai sînt bun de luptă, dar să trag cuţite subţiri şi vîrfuri de săgeată — asta, da, e-o treabă bună pentru mine. Dar spune-mi, mărite han, mult o să mai stăm noi pe-aici ? Tumenul căpitanului Djebe-noion cam face foame, şi a început să-şi mănînce caii. Ar fi timpul să ne urnim mai departe...

Gengis-han începu să pufnească şi să sufle greu : era semn rău.

— Ba mai întîi să-mi spui mie, fierarule Hori, ce-ai să faci acum că tumenul lui Djebe-noion a plecat înaintea oastei şi de douăsprezece zile nu mai este pe-aici ? Ai s-o întinzi prin stepă să-l prinzi din urmă şi să-ntrebi pe fiecare pribeag întîlnit dacă n-a văzut tumenul tău ? Unde-am ajunge dacă toţi nucherii s-ar porni să rătăcească de capul lor în jurul taberei ! Mi s-ar împrăştia toată oastea !

Fierarul începu să tremure şi căzu cu fruntea la pămînt.

— Iată porunca noastră : acest fierar Hori să fie luat de turgauzii mei, şi-n mijlocul kurienului să i se tragă douăzeci de vergi la tălpi, de să-l apuce toate mîncărimile. Totodată să plece chiar acum mai multe pîlcuri de călăreţi în jurul taberei şi să mi-i prindă pe-acei nucheri răzleţi care... s-au rupt de cetele lor şi umblă brambura. Iar numele sutaşilor şi căpitanilor lor să-mi fie adus la cunoştinţă ca să le dau la fiecare pedeapsa cuvenită.

Gengis-han îmbrînci pe fierarul care dădea să-i înlănţuie cu mîinile piciorul mare, cu călcătura strîmbă, apoi porni să urce încet cărarea pietroasă. De la o vreme se opri.

— Am să rămîn aici, să stau de vorbă cu cerul despre izbînda în războiul ce-ncepem. Rînduiţi-mi în jurul muntelui străji ca să nu-mi tulbure nimeni sfatul cu tăriile! Şi se îndreptă iarăşi în sus spre piscuri.

Capitolul 12 ◆ CUM TREBUIE ÎNTOCMITĂ O SCRISOARE

Gengis-han nu cunoştea altă limbă decît cea mongolă, şi nu ştia să scrie.

(Academicianul V. Bartold)

Către seară kaganul se înapoie în cortul său şi chemă la sfat pe cei mai de seamă căpitani de oaste. Se înfăţişară şi vechi tovarăşi de arme din anii tineri ai kaganului, acoperiţi de slava izbînzilor, acum gîrbovi, uscaţi, cărunţi, cu obrajii scofîlciţi, dar şi tineri nucheri, săltaţi în cin de agera minte a marii căpetenii, arşi de setea isprăvilor vitejeşti. Fiecare avea sub flamura sa zece mii de călăreţi bine pregătiţi, gata oricînd s-o pornească la luptă. Şedeau cu toţii înghesuiţi pe covoare într-un semicerc strîns. Numai Gengis-han ocupa un loc mai înalt pe un tron de aur. Spătarul tronului fusese lucrat de marii meşteri chinezi în chip de înlănţuire a „fericiţilor dragoni, hîrjonindu-se pentru „mărgăritarul" ce aducea a meduză cu tentacule lungi, iar braţele tronului închipuiau doi tigri înfuriaţi. Jilţul acesta de aur, măiestru ciocănit, îi fusese adus kaganului din palatul împăratului Chinei şi era purtat peste tot după el, chiar şi în război.

În dreapta tronului se aflau cei doi fraţi ai marelui kagan şi cei doi feciori ai săi: Ughedei şi Tolui. În stînga şedea ultima lui soţie, tînăra Kulan-Hatun, împodobită toată de şiraguri de nestemate şi brăţări de aur, de la încheietura mîinilor şi pînă la umeri. Slujitori chinezi lunecau fără zgomot pe la spatele oaspeţilor cu talgere de bucate şi cupe de aur cu vin roşu îmbătător şi kumîs.

De-a stînga kaganului, lîngă tînăra lui soţie, fuseseră aşezaţi doi soli: Aşagambu, trimis al puternicului împărat

tangut Burhan — din regiunea de la miazănoapte-apus a Kitaiului — şi conducătorul de oşti chinez Men-Hun [1] trimis al împăratului Sun din Kitaiul de la miazăzi care ura pe împăratul Ţi din Kitaiul de miazănoapte şi de aceea căuta prietenia şi sprijinul mongolilor.

La ospăţul acesta Gengis-han îşi uimi oaspeţii prin minunăţia veselor sale de aur, prin belşugul şi diversitatea bucatelor şi băuturilor. Pe talgere mari de aur se aduseră fripturile : carne de mînză, de ren sălbatic şi de căprioară de stepă. Bucatele de carne alternau cu dulciuri nemaiştiute, rodul măiestriei cofetarilor chinezi. Kumîsul, airanul, vinul roşu de Persia şi rachiul de Kitai pregătit din sîmburi de pepene, fructele de la miazăzi aduse de gonaşi drum de multe zile pe cai de schimb — toate le păreau oaspeţilor deosebit de ciudate aici în această vale pustie, unde se ascundeau de obicei tabunurile de cai sălbatici urmăriţi pas cu pas de tigri tărcaţi.

De după perdelele de mătase ale cortului răsunau melodiile stridente al cîntăreţilor chinezi, sunetul înalt al flautelor şi fluierelor de trestie. Cîteva dansatoare ciudat îmbrăcate înfăţişau în jocul lor cum paşte liniştită căprioara prin stepă, cum se apropie furiş rîsul, cum se repede la dînsa şi cum cade el însuşi doborît de săgeata vînătorului pitit prin apropiere.

Gengis-han, mulţumit de reuşita ospăţului său, şedea pe tron cu picioarele subpuse şi, mestecînd zgomotos, apuca cu mîna bucăţile de carne dintr-un talger anume ţinut la îndemîna lui de-un slujitor chinez îngenuncheat. Bucăţile cele mai bune le îndesa în gura acelor oaspeţi pe care voia să-i cinstească în chip deosebit cu mila sa.

Din cînd în cînd arunca priviri zuliare asupra solului tangut, de lîngă tînăra Kulan-Hatun. Solul o făcea să rîdă povestindu-i cum s-a întîmplat ca el, care nu rătăcea niciodată prin stepă, cînd a ajuns prima dată în Kitai s-a rătăcit prin strîmtele ulicioare ale cetăţii de scaun. Kulan-Hatun rîdea din toată inima. Rozîndu-şi spata de berbec, Gengis-han îi spuse solului tangut :

— Stăpînul tău, împăratul Burhan, mi-a făgăduit să fie mîna mea cea dreaptă în noul război ce stăm să-l pornim. Acum poporul musulman a ucis pe solii mei şi voi pleca de

[1] **Însemnările solului Men-Hun despre Mongolia şi Gengis-han s-au păstrat pînă în zilele noastre.**

îndată să pedepsesc pe şahul Horezmului. E timpul ca împăratul Burhan să vină cu călăreţii lui şi să-şi ia locul în aripa dreaptă a oastei mele.

Solul tangut, ocupat de convorbirea lui cu frumoasa Kulan-Hatun, îi răspunse într-o doară :

— Dacă n-ai destulă oaste pentru război, la ce mai eşti kagan ?

Gengis-han zvîrli cît colo spata de berbec, îşi şterse degetele unsuroase de carîmbii cizmelor de căprioară şi îşi trecu poala şubei de soboli peste mustăţi. Toată lumea amuţi. Gîfîind de furie, kaganul zbieră răguşit :

— Eşti trimis să vorbeşti în numele stăpînului tău ! Cum de te-ai încumetat să-mi răspunzi cu atîta îndrăzneală ? Crezi că îmi este greu să-mi arunc oştile puternice asupra împărăţiei tangute ? Nu, dar mă ţin astăzi alte griji şi n-am să-mi pierd vremea cu voi, tanguţi vicleni şi mîrşavi ca tine. Dacă însă cerul cel veşnic are să mă apere de săgeţile vrăjmaşe, iată, mă leg cu jurămînt că îndată ce am să mă întorc de la Buhara, după zdrobirea horezm-şahului, am să pornesc război împotriva necinstitului tău împărat. Atunci îmi voi aminti vorbele tale şi vă voi arăta dacă sînt sau nu sînt kagan !... Eliu-Ciu-Ţai, porunceşte să vie caii şi fă-l pe prăpăditul acesta de căţel tangut să iasă tîrîş din cortul meu.

Solul Aşaganbu încercă să îngăimeze o scuză :

— Am spus oare ceva jignitor ?

Dar slujitorii chinezi îl şi prinseră de subsuori şi-l scoaseră afară din cort.

Tot posomorît, Gengis-han arătă solului de la Kitai — Men-Hun — că prea puţin a băut pînă atunci şi plin de asprime îl osîndi să soarbă de-a rîndul şase cupe mari cu vin. Solul bău supus cupă după cupă, şi toţi oaspeţii îi însoţiră osînda cu cîntece de laudă. După cea de a şasea chinezul căzu pe-o rînă şi adormi. Gengis-han redeveni vesel, prietenos cu toată lumea şi vorbi :

— Iată, oaspetele meu s-a îmbătat. Înseamnă că mi-e prieten şi gîndeşte cu-aceeaşi inimă ca şi mine. Luaţi-l cu grijă şi duceţi-l în cortul său. În zori, prietenul meu se poate întoarce în ţara lui. Căpeteniile oraşelor pe unde va trece să-l găzduiască oricît de multă vreme, să-i deie vin, ceai şi orice alte bunătăţi îi va cere inima. Poruncim ca-n tot drumul muzicanţi buni să-i cînte din flaut şi să-i zdrăngănească din strune.

Noi dorim ca prietenul nostru chinez să nu ducă lipsă de nimic.

După ce solul adormit fu dus în cortul lui, Gengis-han îl întrebă pe marele său sfetnic Eliu-Ciu-Ţai :

— Scris-ai cartea către ucigaşul solului meu, horezm-şahul Muhammed ?

Marele sfetnic răspunse cu glas scăzut :

— Cînd doi viteji conducători de oşti au de gînd să se înfrunte în război, cum am să pot eu, nevrednicul, să scriu ? Eu nu ştiu decît să pun rânduială în trebile ţărilor supuse ţie, şi-mi dau osteneala să veghez la înfăptuirea poruncilor tale. De aceea cartea de care întrebi a întocmit-o mai priceputul tău diac Izmail Hodja Uigur.

— Şi unde-i el ?

Bătrînul diac împovărat de ani, păstrătorul peceţii kaganului, se apropie de tron şi îngenunche, ridicînd deasupra capului un sul de pergament.

— Citeşte !

Izmail-Hodja începu :

— „Cerul cel veşnic m-a înălţat pe mine mare kagan peste toate noroadele. În aceşti şapte ani din urmă am săvîrşit treburi nemaiauzite. Împărăţie ca a mea n-a mai fost pe lume din cele mai vechi timpuri. Pentru nesupunere eu fulger pe toţi domnitorii şi abat groaza asupra lor. De cum se arată într-un loc oastea mea, pînă şi ţările cele mai îndepărtate mi se închină şi se potolesc. Tu de ce nu te porţi după cuviinţă ? Dezmeticeşte-te ! Vrei oare cu adevărat să cunoşti loviturile mîniei mele ?..."

Gengis-han îşi lăsă în jos picioarele, sări de pe tron, se repezi la Izmail-Hodja şi-i smulse din mînă pergamentul neterminat.

— Cui îi scrii tu ? Unui domnitor vrednic să stea de vorbă cu mine sau feciorului unei căţele prăpădite ? Aşa se vorbeşte cu vrăjmaşii ? Ştiu, eşti musulman şi tu, de aceea dai din coadă şi te guduri pe lîngă acest han al musulmanilor. Vrei ca şahul Muhammed să creadă că m-aş teme de el ?

Izmail-Hodja zăcea cu faţa îngropată în covor şi tremura de spaimă. Gengis-han îl înşfăcă de brîu, îl tîrî pînă la ieşirea

cortului și cu o lovitură de picior îl aruncă afară. În spatele lui răsări sfetnicul Eliu-Ciu-Țai și îl certă în șoaptă.

— Privește la barba cea albă a diacului tău. Amintește-ți că te-a slujit cu credință atîția ani. El i-a învățat să citească și să scrie pe copiii și pe nepoții tăi. Nu se cade să pedepsești pe sluga ta preacredincioasă...

Gengis-han își îndreptă spinarea.

— Izmail-Hodja întocmește scrisori de rob. Nu știe să vorbească destul de mîndru. Poate învăța și de-acum încolo pe nepoții mei scrisul și cititul, dar să nu mai cuvînteze cu mai-marii popoarelor.

Kaganul se înapoie în cort și se așeză din nou pe tron cu picioarele sub el. Prinzîndu-și în brațe genunchiul drept, rămase multă vreme așezat numai pe talpa piciorului stîng. Ochii lui galbeni-verzui ba se rotunjeau, ba se îngustau la loc. La picioarele tronului se ivi un alt diac cu un pergament nou. Eliu-Ciu-Țai îi întinse un toc de trestie. Dar Gengis-han își tot mijea ochii mînioși și tăcea mereu. Deodată se aplecă spre diacul ce aștepta în genunchi și-i spuse :

— Scrie așa : „Ai vrut război — o să-l ai".

Dezmeticit parcă din beție, kaganul smulse din mîna marelui sfetnic pecetea de aur muiată în vopsea albastră și o apăsă pe foaia de pergament. Sub scrisoare se ivi inscripția :

Dumnezeu e în ceruri.
Kaganul e puterea lui pe pămînt.
Stăpîn al încrucișării planetelor.
Pecetea de domn peste toți oamenii.

Și-n tăcerea oaspeților amuțiți, din gîtlejul lui se înălță deodată strigătul de luptă al mongolilor porniți în iureș nebun :

— Chu-chu-chu !

Recunoscînd vocea stăpînului, armăsarii legați de stîlpii cortului său nechezară într-un glas. Peste o clipă din toate colțurile taberei începură să răsune chemările celorlalți cai și stepa vui de nechezatul lor.

Eliu-Ciu-Țai primi cu amîndouă mîinile pergamentul. Kaganul îi porunci aspru și răspicat :

— Trimite scrisoarea ! La hotarul musulman ! Îndată ! Olăcar cu pază bună ! Trei sute de călăreți !... Apoi se în-

toarse din nou către oaspeți și le vorbi iarăși prietenos, cu glas alintat: Iar noi să ne urmăm ospățul și să povestim în bună pace tot ce-avem a ne povesti. Curînd în orașele musulmane inima noastră va tresălta de bucurie. Acolo ne vom veseli în voie! Văd de pe acum cîmpiile lor arate, le văd cum se învăluie ca-n ceață în aburii de sudoare ai cailor noștri înspumați, văd cum fug oamenii înnebuniți de groază și cum urlă cu glasuri de fiară femeile prinse-n arcanele noastre; văd rîuri de sînge mai roșu ca vinul acesta, curgînd prin văile lor și cerul îl văd cum se încinge de focul satelor multe aprinse de noi...

Apoi închise ochii și, ridicînd un deget scurt și gros, ciuli urechea, ascultînd cum se înfruntau armăsarii și cum vuia tabăra de nechezatul lor.

Cei de față începură să șușotească: „Se pare că-i aproape de tot războiul..." și, așa cum stă bine marilor căpetenii de oaste, își ciocniră cupele de aur dorindu-și unul altuia izbîndă și vorbind tot mai însuflețit despre mărețele zile ce aveau să vină.

Partea a cincea ◆ NĂVĂLIREA UNUI POPOR NEMAIȘTIUT

Capitolul 1 ◆ CINE NU SE APĂRĂ — PIERE

După năvălirea mongolilor lumea se zburli și ajunse în mare neorînduială, precum părul unui etiopian. Oamenii se făcură asemeni lupilor.

(Saadi, secolul XIII)

După ce primi de la Gengis-han amenințătoarea scrisoare de șase cuvinte, horezm-șahul Muhammed porunci ca noua lui cetate de scaun, orașul Samarkand, să fie împrejmuit în toată graba cu un zid gros, neluînd în seamă uriașa lui mărime: lungimea zidurilor avea să ajungă la 12 farsazi [1].

Șahuhl trimise pe vameșii săi în toate colțurile împărăției să stoarcă spușilor birul pe trei ani înainte, măcar că și cele pentru anul în curgere abia de au putut fi adunate.

De asemeni horezm-șahul porunci să fie strînse cete de arcași. Acești oșteni din popor trebuiau să se înfățișeze în locuri anume, călări, cu hainele și armele lor și cu o traistă de bucate pe cîteva zile.

În sfîrșit șahul mai porunci ca toate așezările aflate pe malul drept al Scihunului (Sîr-Daria) să fie arse de îndată pînă hăt, la hotarul răsăritean al kara-kitailor, în țara cărora se și iviseră mongolii. Din porunca șahului locuitorii așeză-

[1] Aproximativ 84 kilometri.

rilor arse urmau să fie alungați din tot ținutul pustiit pentru ca mongolii în trecerea lor pe acolo să nu găsească nici adăpost și nici de-ale gurii. Dar, înrăită, populația regiunilor devastate fugi la kara-kitai și bărbații intrară în oastea mongolilor.

Cît timp din toate colțurile Horezmului mai soseau cete de ostași, șahul rămase la Samarkand. Înconjurat de curtea slugarnică, Muhammed se ducea regulat la moschee unde asculta predicile lăcrimoase ale sfîntului șeik-ul-islam. Se ruga cu sîrg sub ochii numeroșilor credincioși, adunați în rînduri drepte în piața moscheii. O dată cu ei cădea în genunchi și repeta în gura mare rugile imamului.

În anul dragonului (1220), prin prima lună, Muhammed adună un mare divan alcătuit din cei mai vrednici comandanți ai oștilor, becii mai de seamă, dregătorii cei mari și imamii cu bărbile albe.

Toată lumea aștepta măsuri înțelepte și îndrăznețe care să dea încredere și speranță supușilor credincioși ai noului Iskender „Muhammed-oșteanul", cum începuse să i se spună în vremea răzmeriței din Samarkand și a pohodului din stepa kîpceacă. Rînduiți roată pe covoare moi, toți îl așteptau pe șah, vorbeau despre marea lui pricepere ostășească, și își exprimau speranța că el va izbuti să scoată repede țara din cumpănă și cu izbîndă deplină.

Timur-Melik spunea :

— Astăzi padișahul a cercetat întăriturile Samarkandului și a dat ocol șanțurilor. El s-a uitat multă vreme cum sapă miile de săteni și robii aduși de pretutindeni. Pămîntul era înghețat și lopețile mușcau anevoie. Șahul își ieși din fire și strigă : „Dacă o să lucrați tot așa, tătarii cei sălbatici au să-și arunce în șanțurile voastre doar nagaicele și gata !, șanțurile au să se umple pînă la gură". Aceste vorbe le strigă el și inimile lor se umplură de groază : „Chiar atît de mulți oșteni să aibă Gengis-han ?" se întrebau ei.

Horezm-șahul intră în sala divanului tăcut și încruntat și se așeză turcește pe tronul de aur. Imamul cel mare citi o rugăciune scurtă pe care o încheie cu vorbele : „Apere și păzească Allah blagoslovitele și înfloritoarele pămînturi ale Horezmului, întru folosul și slava padișahului nostru !" Toți își ridicară mîinile și își trecură vîrful degetelor prin barbă. Șahul spuse :

— Aştept un ajutor din partea fiecăruia dintre voi. Să-mi arate fiecare pe rînd ce măsuri crede el că trebuie luate.

Primul vorbi marele imam, cu mintea doldora de cunoştinţe din multe ramuri ale ştiinţei, împovăratul de ani Sihab ad-din-Hibaki, supranumit „reazem al credinţei şi scut al împărăţiei".

— Am să repet aici ceea ce am spus întotdeauna de la înălţimea *memberului* [1] geamiei. *Hadisul* [2] cel adevărat despre viaţa proorocului — binecuvîntat şi slăvit fie numele lui — spune: „Cine va cădea întru apărarea vieţii sale şi avutului său, acela chema-se-va mucenic, adică djahid". Acum se cuvine să ieşim cu toţii din bezna trebilor lumeşti, să păşim pe calea supunerii şi să nimicim hoardele necazurilor cu paloşul vitejiei şi osîrdiei.

— Sîntem gata cu toţii să ne dăm viaţa pe cîmpul de luptă! strigară cei de faţă.

— Bine, dar ce ne sfătuieşti să facem? întrebă şahul.

— Tu eşti un mare conducător de oşti, eşti un nou Iskender! spuse imamul. Trebuie să-ţi rînduieşti oştile nenumărate pe malurile Seihunului şi acolo să-i întîmpini şi să-i zdrobeşti într-o bătălie hotărîtoare pe mongolii cei închinători la idoli. Cu toate oştile tale odihnite va să te năpusteşti asupra duşmanului înainte ca el să se poată odihni după drumul cel greu prin deşerturile Asiei.

Muhammed îşi lăsă privirea în pămînt, tăcu o vreme, apoi pofti pe altcineva să vorbească.

Unul dintre hanii kîpceaci spuse la rîndu-i:

— Neapărat se cere să-i lăsăm pe mongoli să pătrundă în ţinuturi dinlăuntru ale împărăţiei noastre. Aici, cunoscînd noi locurile, mai lesne îi vom înfrînge şi nimici.

Alţi hani kîpceaci sfătuiră pe şah să lase Samarkandul şi Buhara în voia soartei lor, bizuindu-se pe cetăţile şi zidurile înalte ale acestora, iar toată grija să şi-o îndrepte întru apărarea trecerilor peste Djeihunul cel bogat în ape, pentru a nu îngădui înaintarea mongolilor mai departe, în Iran.

— Eu îi cunosc bine pe aceşti nomazi grosolani, vorbi un alt han. Ei au să pătrundă în ţară, au să jefuiască o vreme,

[1] *Member* — amvon.

[2] *Hadis* — legende despre viaţa şi cuvintele proorocului Mahomet, necuprinse în Coran.

dar mult n-au să poată rămîne aici. Nu le place căldura. Şi ei, şi caii lor sînt învăţaţi cu ierni reci. Şi-n vreme ce mongolii au să gospodărească prin ţară, noi să ne străduim a pune la adăpost pe iubitul nostru padişah — lungească-i Allah o sută douăzeci de ani domnia ! — noi să ne retragem dincolo de piscurile Hinducusului şi să nu ne oprim pînă la Ghazni. Acolo să adunăm o nouă mare oştire. Dacă se va dovedi trebuitor ne-am putea adăposti şi mai departe, în India. În acest timp mongolii se vor fi săturat de prăzi şi se vor fi întors înapoi în stepele lor.

— Vorbe de om fricos ! bombăni Timur-Melik.

Muhammed întrebă şi pe fiul său Djelal ad-din :

— Dar tu ce ne sfătuieşti ?

— Eu sînt ostaş al măriei-tale şi-ţi aştept porunca.

— Dar tu, Timur-Melik ?

— Învinge numai cine atacă. Cine se mulţumeşte doar cu apărarea, acela se osîndeşte la putrezire, răspunse Timur-Melik. De aceea chiar un om mai slab, dacă se avîntă cu bărbăţie, poate înfrînge şi un tigru întărîtat şi puternic. Peste munţi se trag numai cei care fug cu coada între picioare, care se tem să dea piept cu vrăjmaşul. La ce mă mai întrebi ? Eu de mult ţi-am cerut : lasă-mă să plec acolo pe unde au şi început să foiască pîlcurile înaintate ale mongolilor. În ciocnirea cu ei am să mă pun la încercare : mai nimeresc ţinta cu săgeţile mele ? ! Nu s-a îngreunat sabia mea sclipitoare ? !

— Fie cum spui ! încuviinţă Muhammed. Curînd se vor destupa zăpoarele trecătorile munţilor, şi mongolii au să coboare în văile din Fergana. Acolo ai să-ţi poţi încerca sabia pe ţestele tătăreşti. Te numesc pîrcălab al cetăţii noastre din Hodjen.

Toţi cei de faţă îşi plecară ochii şi îşi uniră vîrfurile celor zece degete. Era vădit că şahul s-a mîniat împotriva cinstitului Timur-Melik cel slobod la gură şi netemător în luptă. El nu picura niciodată mierea linguşirii în şuvoaiele de vorbe mari ale horezm-şahului. La Hodjen se afla o oaste cu totul neînsemnată şi pentru încercatul conducător de oşti Timur-Melik nu era nici o cinste să fie numit pîrcălab al acestei mărunte cetăţui. Dar în spusele căpitanului, şahul simţise împunsătura unor ghimpi de neîndurat pentru el, aşa că Muhammed mai adăugă :

— Timur-Melik susţine că poate învinge numai cine atacă. Dar în război avem nevoie nu de bărbăţie oarbă, ci de chib-

zuință. N-am să nedreptățesc și n-am să las fără apărare nici unul din orașele noastre. Socot și eu că mongolii sau tătarii cei înfășurați în blăni de oaie n-au să îndure căldurile noastre și multă vreme n-or să poată rămîne aici. Cea mai bună apărare și pază a locuitorilor pașnici este strășnicia zidurilor noastre de cetate și...

— Și brațul tău puternic! Și înțelepciunea ta! strigară hanii lingușitori.

— Firește, oastea condusă de mine are să fie cumplită, o stîncă de neclintit în calea tătarilor, urmă Muhammed. Oare nu le ține piept de cinci luni și mai bine viteazul Inalcik Kair-han în Otrarul împresurat, întîrziind astfel înaintarea mongolă? El respinge statornic toate loviturile lor, pentru că i-am trimis din vreme un sprijin de douăzeci de mii de kîpceaci viteji...

— Cinste neînfricatului Kair-han! răsună lauda hanilor.

— Oameni de credință și binecunoscători mi-au mărturisit că, pe lîngă oastea mea islamică, oastea tătară nu-i decît o șuviță de fum în negura nopții. De ce ne-am teme de ea? Am să las la Samarkand o sută zece mii de ostași, nemaipunînd la socoteală cetele de voluntari și cei douăzeci de elefanți mari de luptă cu spăimîntătoare înfățișare. La Buhara avem cincizeci de mii de viteji. Tot astfel și-n celelalte orașe am trimis cîte douăzeci sau treizeci de mii de vrednici apărători. Ce va rămîne, întreb, din tătarii lui Gengis-han, dacă au să zăbovească tot cîte un an de zile pe la toate aceste cetăți? Oști proaspete n-au să le mai vie, iar cele vechi au să se topească precum zăpada sub soarele verii.

— *Inșallá! Inșallá!* strigă adunarea.

— Iar eu în acest timp, urmă șahul, am să strîng în Iran noi oștiri de drept-credincioși. Și cu puteri proaspete am să izbesc atît de amarnic rămășițele tătărești încît și nepoții și strănepoții lor au să se teamă în vecii vecilor să se mai apropie de țările islamului.

— *Inșallá! Inșallá!* strigară din nou hanii. Aceasta e-ntradevăr o cuvîntare înțeleaptă, vrednică de un nebiruit conducător de oști!

În clipa aceea se apropie de șah mai-marele divan-arzului (cancelaria împărătească) și îi întinse un răvaș. Era acolo o veste scurtă adusă de un derviș cerșetor, care se strecurase foarte anevoie printre pîlcurile mongole, despre cei douăzeci

de mii de kîpceaci trimiși în ajutorul Otrarului de către șah: toți ajunseseră trădători și luptau în oastea mongolilor. Privirile celor de față îl urmăreau pe Muhammed neliniștite, străduindu-se să ghicească după chipul lui dacă veștile erau bune sau rele. Șahul încruntă din sprîncene și murmură:

— E timpul, nu mai putem întîrzia! Apoi se ridică, ascultă rugăciunea imamului și se retrase în încăperile dinăuntru ale palatului.

Capitolul 2 ◆ KURBAN-KÎZÎK SE FACE DJIGHIT

— Hei, Kurban-Kîzîk, hei, măscăriciule Kurban! De astăzi înainte n-ai să mai răscolești țărîna. Horezm-șahul te-a numit cel mai de frunte căpitan peste viteaza lui oștire, striga un călăreț, fără să coboare din șa, bătînd cu coada gîrbaciului în ușa scundă și strîmbă a colibei plugarului Kurban.

— Ce nouă belea s-a mai abătut asupra noastră? sări speriată bătrîna și gîrbova lui mamă, șontîcăind dinspre grădină să descuie ușa.

— Ieși afară, Kurban! Ce-mi dormi ziua-nămiaza mare? Ori poate te-ai îmbătat cu buză de mei sau de orez?

— De unde buză în casa noastră! se văicărea bătrîna. Mai întîi a stat de veghe toată noaptea să vie apa pe șanț, pe urmă a stropit bucata noastră de pămînt, și la urmă s-a ciomăgit cu patru vecini care voiau să oprească înainte de vreme apa noastră și s-o împingă la ogoarele lor. Acum Kurban e plin de vînătăi, zace-n casă și geme.

Bătrîna se trase îndărăt și-n locul ei ieși în prag Kurban. Stătea sprijinit de ușor cu părul zburlit, frecîndu-se la ochi și privind speriat la țanțoșul călăreț și la surul său rotat.

— Selam ție, cinstite djighit! Ce dorește de la mine hakimul de plasă?

— Nu hakimul, ci însuși horezm-șahul te cheamă la el cu cal, cu sabie și lance, să lupți în oastea lui împotriva tainicilor iadjudji și madjudji.

Gîrbovul și slăbănogul Kurban se scărpină la ceafă, cu toate cele cinci degete ale dreptei.

— Nu-ţi mai rîde de mine, cinstite djighit ! Ce ostaş pot fi eu ? Nu ştiu să ţin în mînă decît ketmenul de săpat ţărîna şi lingura de supă.

— Asta nu mai este treaba ta, şi nici a mea. M-a trimis hakimul să trec pe la mai-marii satelor şi să le duc porunca lui : toţi sătenii să se adune de îndată — care are cal cu calul, care are cămilă cu cămila. Nu uita, mîine trebuie să te înfăţişezi bekului tău, şi el are să vă ducă pe toţi — oşteni-pe-alesul ca şi tine — să vă ducă pe toţi la război. Iar cine nu se-nfăţişează, îşi pierde căpşorul. M-ai înţeles ?

— Stai, cinstite djighit, lămureşte-mă, ce s-a întîmplat, cine-s iadjudjii şi madjudjii ăştia ?

Dar călăreţul îşi şfichiui armăsarul sur şi se făcu nevăzut. Colbul, ridicat trîmbă în urma lui, mai pluti o vreme deasupra drumului, apoi prinse a se aşterne încet peste ogoare.

— Kurban, băiatule, ce-au mai născocit mărimile, ce vor becii de la tine ? îl încolţi cu întrebările bătrîna, aşezîndu-se pe prag.

— Au turbat pesemne. De ce naiba n-o fi crăpat Roşcova noastră mai demult ! Nu m-ar mai fi chemat astăzi hakimul să viu călare la el. Şi Kurban se îndreptă spre iepşoara roaibă care ciupea iarba săracă de pe hat. O ţinea de funie fiul ţăranului, un băieţel pe jumătate gol, cu nişte zdrenţe de şalvari suflecaţi pînă peste genunchi.

— Hei, Kurban-Kîzîc, ce s-a întîmplat ? întrebară apropiindu-se cei cîţiva săteni care lucrau pe ogoarele învecinate.

Kurban nu se grăbi să le răspundă. Tot îl mai durea trupul de cotonogeala lor. Îşi mîngîia căluţul : îi pieptănă cu degetele coama săracă şi-şi trecu palma pe spinarea slabă cu toate coastele ieşite în afară.

— Nu fi supărat pe noi, Kurban ! Ştii doar şi tu : cîinii mai întîi se sfîşie pentru un os, pe urmă îi vezi iarăşi întinşi unul lîngă altul la soare, spuneau megieşii lui. Iar pentru apă „frate cu frate ca fiara se bate". Aşa că spune-ne, Kurban, ce-a vrut djighitul hakimului de plasă ?

— Război... şopti surd Kurban.

— Război ? ! îl îngînară cîteşipatru megieşii, apoi amuţiră.

— Ce război poate să fie ? se întrebă unul dintre ei. Horezm-şahul e cel mai mare domnitor din lume, umbra lui acoperă întreg pămîntul. Cine se-ncumetă să lupte cu el ?

— Și de la noi ce doresc dumnealor? Că noi nu sîntem oșteni! Noi semănăm pîinea, pe urmă vin becii și ne-o iau, așa că pe noi ăștia să ne lase în pace.

— Totuși ce zicea djighitul?

— Zicea că toți trebuie să mergem la război, să ne apărăm pămîntul. Cine are cal sau cămilă să se înfățișeze cu ei la bek.

— Ba eu am să-mi iau nevasta și copiii și am să fug în munți sau în mlaștini. Noi ce să apărăm? Ogoarele astea? Păi, tot nu-s ale noastre, ale bekului sînt! Să se ducă becii cu djighiții lor, să și le apere singuri!

— Horezm-șahul are oaste năimită de kîpceaci mercenari. Războiul e treaba lor. Pînă acum s-au războit mai mult cu noi, cu plugarii, și n-am avut trai din pricina dumnealor.

— Și-acum, dac-a venit nevoia, întîi și-ntîi la noi s-au gîndit!

— Hei, ia uitați-vă! Altă belea pe capul nostru!

Pe-același drum, stîrnind nori de praf, se apropiau cîțiva călăreți și-n urma lor hurducăiau patru căruțe cu roți mari. Toate se opriră în dreptul colibei lui Kurban. Mai mulți slujbași cu bețe lungi albe săriră jos din căruțe.

— Ia faceți-vă mai încoace! strigă unul dintre călăreți. Kurban și ceilalți săteni se apropiară, încovoindu-și spinările și încrucișîndu-și mîinile pe burtă.

— Pe mine trebuie să mă știți. Sînt hasibul plasei voastre, strîng dările. Marele dregător al haznalei domnești, Mustafi, a trimis poruncă tuturor hasibilor. Țara e amenințată de război, tătarii păgîni vin din stepele lor peste noi. Dacă ajung pînă aici, pe toți ne taie, ne iau vitele, pîinea și ne lasă goi.

— Păi, goi sîntem și-așa! mormăi mama lui Kurban.

— Iar dacă vine vrăjmașul, vorbi mai departe hasibul, ne ia și capetele. Așa că e nevoie de bănet mult și de pîine ca să înarmăm cinci sute de mii de ostași noi și să-i hrănim pe toți. De aceea șahul a poruncit să strîngem dările.

— Păi, abia am plătit nu demult toate dările.

— Ați plătit pe anul ăsta, iar acum o să plătiți pentru anul următor. Și de dat trebuie să dați chiar acum. Să-ncepem cu primul. A cui e casa asta?

— E a mea, mărite dregător! spuse Kurban-Kîzîk. N-am cu ce plăti! N-am nimic-nimic! Doar o găină mi-a rămas, dar și aia neouătoare.

— Știu eu pe de rost vaietele tale! Toți vă plîngeți la fel. Hei, flăcăilor, ia scuturați-mi bine casa, și mai cu seamă șura.

Patru djighiți străbătură bătătura, cercetară șura și grădina și se întoarseră cu mîna goală. Doar unul ținea o găină de aripă.

— Îți dau răgaz două zile. Astăzi capeți cincizeci de bețe, și-n fiecare zi tot la fel, pînă-mi vii cu un sac de grîu. Dacă nu-l aduci, îți luăm ogorul și-l dăm altui plugar, mai vrednic, care nu se dă în lături să ajute oștirea.

Kurban-Kîzîck căzu la pămînt.

— Tot am să fac, tot ce poruncește șahul! Am să plec pe iapa mea să lupt cu iadjudjii și madjudjii. Am să muncesc, am să dreg podurile și drumurile, dar nu mă bate sub ochii copiilor și nu-mi cere grîu cînd n-am! Copiii sînt mici, patru gîndăcei, și mama bătrînă. Trebuie să-i hrănesc și nu știu nici eu cu ce. Îndură-te, mărite hasib! Kurban sărută copitele calului încălecat de slujbaș. Se miră el însuși de vorbele-i îndrăznețe: se vedea atît de mărunt și neînsemnat, chiar ca un gîndac, iar pe biata sa roaibă o vedea slabă și prăpădită ca o cățelușă a nimănui.

— Îți arde de glume, Kurban-Kîzîk, spuse hasibul. Știi doar că Allah a făcut o dată pentru vecii-vecilor treptele ordinei omenești: sus, deasupra tuturor, l-a așezat pe șah, apoi pe hani și bei, apoi pe negustori și slujbași, iar la urmă de tot, pe amărîții de plugari iobagi. Fiecare trebuie să facă ce-i este scris: șahul să poruncească, iar toți ceilalți să se supună lui. Plugarul sărac ce are de făcut? Să muncească pentru bei și pentru șah și să le dea pîine cîtă i-ar cere. Așa că adă-mi sacul cu grîu. Cît despre bătaie, fie, astăzi n-ai să fii bătut, că tot n-am timp. Dar mîine te jupoi.

Și, lovindu-și calul, plecă mai departe.

După ce praful stîrnit de călăreți se așternu pe cîmp și vecinii se împrăștiară pe la casele lor, Kurban-Kîzîk începu să se pregătească de drum.

Întîi se duse la mulla în geamie, apoi la negustorul care-și avea dugheana la cotul drumului. Ascultă vorbele trecătorilor și înțelese că bekul are dreptate: peste tot se vorbea despre război și despre neamul acela necunoscut care năvălește de la răsărit. Pesemne că sînt tot aceiași nomazi obișnuiți: kirghizii, kara-kitaii, uigurii sau alte seminții de tătari, în-

mulţiţi peste măsură după cei cîţiva ani buni, cînd numărul vitelor a crescut şi iernile n-au fost prea viforoase şi nici molime n-au bîntuit. Se zvonea că oştenii acestei seminţii sînt încă o dată şi jumătate mai înalţi ca un om obişnuit, că nici paloşul, nici săgeata nu le pot găuri pielea şi că nimeni nu li se poate împotrivi. Într-un singur fel te poţi pune la adăpost de ei : ori să te închizi în spatele unor ziduri puternice de cetate, ori să te ascunzi în mlaştină.

Kurgan se înapoie acasă îngîndurat. Tocă într-o traistă paie şi tulpini de djugară pentru iapă, scoase de unde avea pitit un vîrf ruginit de coasă şi-l prinse bine la capul unei prăjini — suliţa era gata. Apoi se duse la fierărie să-l ajute pe făurar, pentru că-n fierărie se adunaseră o mulţime de săteni care la chemarea şahului trebuiau să se înarmeze şi să plece şi ei la Buhara. Pe cei nouă dirhemi de aramă cîştigaţi la fierar, Kurban îşi cumpără la bacal felii subţiri de carne de berbec.

Seara, după terminarea zilei de muncă la bekul-moşier, se întoarse de la cîmp şi nevasta amărîtului Kurban. Puse la fiert un ceaun cu păsat de djugară şi coapse mai multe lipii cu jumări de berbec.

Mai tîrziu, cînd întreaga familie se aşeză tăcută în jurul strachinei de pămînt şi începu să mănînce, Kurban, păstrîndu-şi toată asprimea sa de cap de familie, se porni a cerceta din ochi, nebăgat în seamă de nimeni, pe fiecare din cei de faţă.

Iată, întîi mama căruntă, adusă de spate — de-atîta muncă i-a crescut un gheb în spinare. Îşi aminti de ea cum arăta odinioară : tînără, oacheşă, frumoasă, cu ochi negri-sclipitori şi rîs şăgalnic. Truda de ani şi ani sub soarele dogoritor pe ogoarele potopite de apă, căratul snopilor grei de djugară sau a legăturilor de vreascuri, şi munca necurmată din gospodărie i-au cocoşat spinarea şi i-au îndoit umerii.

Iată şi pe nevastă-sa, aproape veştedă de tot, cu faţa ei, atît de gingaşă şi frumoasă, brăzdată acum de creţuri adînci. Zile de-a rîndul şedea pe jos, încovoiată deasupra urzelilor, grăbindu-se veşnic să ţească cît mai multă pînză. Mîinile i s-au făcut aspre şi degetele noduroase, ca ale unei bătrîne.

Cei patru copii, înghesuiţi unul într-altul, se grăbea să apuce şi să înfulece cît mai mult terci de djugară. Mama le-a împărţit cîte o fărîmă de carne la fiecare. Cel mare, Hassan,

are unsprezece ani. S-a tot rugat de tată-său să-l ia şi pe el la Buhara, nu numai să se minuneze la neasemuitul oraş, dar şi să-l vadă pe Kurban cu lancea unduioasă, sabia şi scutul lucitor, călare pe un armăsar turbat gonind la luptă.

Urmează fetiţa, mărişoară acum, a şi început să-şi ascundă chipul cu un colţ de basma. Şi mai sînt cei doi mărunţei. Şed lipiţi unul de altul, cu picioruşele sub ei, şi mestecă de zor, mînjiţi pe toată faţa cu terci. Ce-are să se aleagă dintr-înşii ?

Aproape toată noaptea n-a dormit Kurban, tot chibzuind cu nevastă-sa cum să ducă gospodăria în lipsa lui, cînd să dea drumul apei la semănături, cînd să cheme în ajutor pe vecini ca să secere recolta, şi cu ce să-i omenească în ziua cînd au să lucreze pe ogorul lor.

— Dar dacă vin iadjudjii peste noi ? îl întrebă femeia. Unde să fugim ? Şi cum să ne mai găsim cu tine ?

Kurban caută s-o liniştească. Cum poţi crede că necunoscuţi vrăjmaşi au să ajungă pînă la Buhara, chiar în inima islamului ? Neîndoielnic că şahul are să strîngă puternicele sale oşti şi are să le ducă dincolo de pămînturile kîpceace, ca să oprească şi să nimicească vrăjmaşul departe în stepă. Şi-atunci Kurban are să se întoarcă vesel, călare pe un cal bun, şi ducînd de căpăstru un al doilea cal încărcat cu prăzi de război şi cu daruri pentru întreaga familie.

Înainte de ivirea zorilor Kurban se mai repezi pînă la rîpele de la marginea satului şi încărcă pe iepşoara lui o grămadă atît de mare de vreascuri, încît nu i se mai zăreau de sub crăcile uscate decît cele patru picioare. Tăie vreascurile şi le rîndui la poala zidului într-o stivă dreaptă. Apoi mai aminti încă o dată mamei şi nevestei să nu sufle nimănuia nici o vorbă despre groapa săpată adînc, şi lipită cu lut şi aşternută cu paie, în care şi-au ascuns sacul de djugară şi săculeţul cu grîu de sămînţă. Merindele puse deoparte trebuie să le ajungă cît mai mult, că pînă la urmă o să se întoarcă şi Kurban acasă.

— Cum ai să pleci la drum aşa lung ? se văitau femeile amîndouă. N-ai nici pîine de mîncare şi nici bani de cheltuială ! Ai să cazi lihnit de foame şi-ai să zaci prin cine ştie ce şanţ cu căluţul tău alăturea. Ia-ţi mai bine ţie djugara pe care ne-ai lăsat-o nouă !

— Lasă-lasă, nu vă temeţi ! le îmbărbătă Kurban. Îl hrăneşte el drumul pe djighit.

Înarmat cu sulița chiar de mîna lui făcută, Kurban porni la drum. Întîi se îndreptă spre conacul bekului ca să afle încotro trebuie să se ducă. Vechilul conacului îl ocărî bine și-i spuse că bekul Ianci-han și călăreții lui au plecat demult. Toți întîrziații trebuie să-l ajungă din urmă pe drumul cel mare spre Buhara.

Pe toate potecile se vedeau cete de săteni călări sau pe jos și șiruri de căruțe pe două roți, încărcate de calabalîc și copii. Cu țipete și lacrimi în ochi se tîrau după ele bătrîni și femei. Convoaie de bejenari se întindeau în toate direcțiile — unele spre oraș, altele — dimpotrivă, spre munții de la miazăzi.

Era pe la începutul primăverii. Pe cîmp grîul de toamnă unduia verde. Soarele dogorea binișor. Drumurile se uscaseră și nori de colb se ridicau deasupra șirurilor de oameni bejeniți care încotro. La marginea așezărilor întîlnite în drum, se găseau mai peste tot fierării în care baroasele băteau de zor și oameni înarmați strigau și se certau, grăbindu-se să-și potcovească și ei caii, să-și cumpere vreun vîrf de suliță sau vreo sabie trasă cu meșteșug din ciocan.

A doua zi spre seară, cînd în depărtare începură să se deslușească gardurile de lut ale mahalalelor Buharei, Kurban legase bună prietenie cu un derviș bărbos și ochios care mîna un măgăruș negru încărcat cu boccele. Îl urma pas cu pas un băiat de vreo treisprezece ani. Dervișul îngîna mereu tot felul de cîntece și ura noroc și izbîndă vitejilor porniți să nimicească pe necredincioși. Oștenii de strînsură aruncau în căușul dervișului cîte o lipie sau cîte un pumn de grăunțe.

La căderea nopții, mii de focuri se aprinseră în jurul orașului. Kurban, care se tot ținuse după derviș, se pomeni lîngă o clădire scundă de unde răsuna o litanie monotonă : „gu-gu-u, gu-u !“ Era locul de popas al dervișilor, *hanaka*. Înăuntru foia o mulțime de norod venit să ceară de la derviși ori tămăduirea unor boli, ori rugăciuni care să-i păzească de moarte pe cei plecați în război. Dervișii făceau farmece, bolboroseau descîntece, dăruiau oamenilor lungi fîșii de hîrtie cu inscripții sfinte.

Kurban își legă iepșoara la gardul hanakăi și, dînd o raită pe la focurile din jur, adună de pe jos un braț întreg de paie

pentru Roaiba lui şi măgăruşul cel negru. Iar dervişului îi făcu parte şi lui din lipiile şi culeşa de făină pe care o fiersese între timp într-un ceaun de tuci.

„Hrăneşte el drumul pe djighit", îşi aminti Kurban.

Luptînd cu somnul, Kurban îşi petrecu mai toată noaptea lîngă cal, cu dîrlogii înfăşuraţi de braţ. În jurul focurilor se vorbea că acum poţi lua bani buni pe orice mîrţoagă cît de şchioapă, pentru că toată lumea vrea să plece din Buhara în munţii Persiei sau în India, unde închinătorii la idoli n-au să ajungă.

Spre dimineaţă Kurban adormi atît de adînc, încît nu simţi cum un hoţ, tăind dîrlogul, fugise cu Roaiba lui.

— Se spune că Allah pedepseşte pe furul neruşinat care hrăpeşte calul ostaşului plecat în războiul sfînt, spuse dervişul. Dar pînă una alta Dumnezeu m-a pedepsit şi pe mine, sărmanul Hagi Rahim, căci uite : furul l-a luat şi pe bătrînul meu măgar. Să ne bucurăm barem că acum o să putem colinda fără grijă nobila Buhara şi să-i vedem în voie toate minunăţiile.

Kurban îşi aruncă pe umăr suliţa şi porni împreună cu dervişul şi tînărul lui însoţitor să cerceteze vestitul oraş „Steaua strălucitoare de pe cerul luminilor minţii", „nobila Buhara".

Cei trei drumeţi, „ţinîndu-se unul pe altul de brîul prieteniei", mergeau agale spre Buhara, în mijlocul unei mulţimi fără număr în necontenită mişcare.

Zidurile înalte, durate în vremuri de demult, năpădite de scaieţi şi buruieni, pe-alocuri năruite, îşi deschiseseră cele unsprezece porţi prin care caravanele neguţătorilor legau această fortăreaţă a islamului de toate colţurile lumii.

La porţile dintîi se iscă o mare înghesuială. Străjerii opreau pe toţi trecătorii, le puneau fel şi fel de întrebări şi pe toţi îi îndemnau :

— Daţi-vă obolul pentru întărirea oraşului, pentru hrana ostaşilor, pentru făurirea armelor ! Să nu vi se încleşteze mîna de urîta zgîrcenie, dezlege-vă mărinimia băierile pungilor !

Ulemale, moşnegi învăţaţi, umblau prin mulţime cu teşcherele mari de piele şi cereau fiecărui om o danie pentru războiul sfînt.

Îndată după acele porţi începea bazarul cu dughenile rînduite şiruri-şiruri. Prăvălioarele mici cu tot felul de mărfuri se înghesuiau uşă-n uşă. Negustorii, ştiind ce anume mărfuri au căutare în acele zile, îşi lăudau în strigături zgomotoase ţesăturile lor cele tari care ţin la tăvălcală, sau pîsla dată la piuă, fără de care nu poţi dormi cînd te afli în drum, sau covrigeii cu miere care nu se usucă oricît i-ai ţine.

Pretutindeni se vedeau cete de băjenari neajutoraţi, veniţi din împrejurimi cu copiii şi cu boarfele toate să-şi caute adăpost şi scăpare în oraşul şahului.

Trecînd pe sub grelele porţi ale celui de-al doilea rînd de ziduri, care despărţea mahalalele de oraşul dinăuntru — Şahristan — cei trei călători o cotiră de pe uliţa cea mare şi zgomotoasă într-o ulicioară tăcută. La capătul ei dădură de-o piaţă străjuită de arcurile înalte ale cîtorva moschei şi *medresse*. Aici învăţau mii de tineri şi bătrîni învăţăcei flămînzi *şaghirzi*, dornici să pătrundă înţelepciunea cărţilor arabe de teologie pentru a ajunge, după mulţi ani de trudă şi lipsuri, imami în cine ştie ce geamie prăpădită.

Aici avea loc o slujbă solemnă : rînduri — rînduri de credincioşi înşiraţi ca slovele cărţilor sfinte stăteau muţi, urmărind mişcările unui imam falnic, cu barbă colilie. Cînd imamul se lăsa în genunchi, plecîndu-se pînă la pămînt, sau îşi ridica mîinile la urechi, mii şi mii de drept-credincioşi repetau mişcările lui. Nu se auzea nimic afară de foşnetul nenumăratelor trupuri care se ridicau sau se lăsau la pămînt, foşnet ce aducea cu şuierul vîntului cînd mătură caldarîmul pieţelor pustii.

După ce slujba luă sfîrşit, doi slujitori aduseră în faţa treptelor celei mai arătoase moschei un murg înalt, cu coada vopsită în roşu, acoperit de un valtrap de catifea, brodat cu flori mari de aur.

Din moschee ieşi horezm-şahul trupeş, cu barba neagră şi un turban alb ca neaua, împodobit de şiraguri de diamante sclipitoare.

Înainte de a încăleca, şahul vorbi mulţimii.

— Toate popoarele islamului alcătuiesc un singur popor. Cea mai bună apărare este pentru noi paloşul ascuţit. Vorbind despre drept-credincioşi, prorocul a spus : „V-am făcut pe voi, oşteni ai islamului, să fiţi cele mai desăvîrşite fǎpturi ale lumii şi i-am ridicat pe musulmani să stăpînească tot ce este pe

pămînt și în cer". Drept-credincioșii trebuie să fie stăpînii lumii, de aceea nu vă temeți de nimic ! Dar Cartea Sfîntă ne mai spune : „Allah dăruiește pe robul său cu toată mila Sa, dar numai potrivit cu sîrguința fiecăruia"... De aceea trebuie să depuneți toată sîrguința pentru a lovi pe vrăjmaș cu paloșul neînfricării... Putea-va înfrunta oarecine mînia drept-credincioșilor musulmani, care-și dăruiesc tot sufletul învățăturii profetului ? ! Alungați și ucideți vrăjmașii, oriunde-i găsiți ! O, slăvite în mînia ta Allah, dă-ne nouă izbîndă asupra necredincioșilor !...

— Ucideți pe necredincioși ! Alungați pe închinătorii la idoli ! urla mulțimea.

Horezm-șahul încălecă pe armăsarul cu coada purpurie și mai spuse cîteva cuvinte :

— Ținta noastră a fost să vă dăm un sfat bun, și vi l-am dat. Acum plecăm la Samarkand să ieșim în întîmpinarea necuraților ce-au și început să coboare din trecătorile înzăpezite ale Tian-Șanului... Dar vai și amar dușmanilor ! Căci au să se ciocnească, spre pieirea lor, de șirurile neîmblînziților noștri oșteni... Vă las în paza lui Allah.

— Trăiască întru mulți ani Muhammed-oșteanul ! Trăiască horezm-șahul, biruitorul necredincioșilor ! strigă mulțimea, croind drum șahului și alaiului său de kîpceaci gătiți bogat. Tu ne ești apărarea cea mai de nădejde !

Capitolul 4 ◆ TĂIȘUL SABIEI ESTE NĂDEJDEA OSTAȘULUI

Ieșind din Buhara, horezm-șahul Muhammed își întoarse calul nu spre drumul cel mare către Samarkand, ci spre miazăzi, unde se afla orașul Kelif. Cu fața înfășurată într-un șal de mătase, mereu tăcut, gonea ba la trap întins, ba la galop, și întreaga-i suită zbura după el, fără să rămînă în urmă cu nici un pas. Drumeții întîlniți în cale fereau în lături, săreau în șanț, cădeau cu fața la pămînt și se uitau aiuriți la mia de călăreți care zbura ca urmărită de înfiorătorul duh Iblis.

Zadarnic arăta marele vizir lui Djelala ad-din că tatăl său, padișahul, a greșit drumul. Tînărul han îi răspundea nepăsător.

— Nu mă privește! Eu îl urmez oriunde, chiar dacă tatăl meu horezm-șahul ar vrea să sară în gura de foc a iadului.

— Ce conac e acesta? întrebă padișahul oprindu-și armăsarul înspumat, și arătă cu cravașa zidurile străjuite de cîteva foișoare cu vîrfurile retezate, dincolo de care se înălța un șir de plopi piramidali.

— E conacul de vînătoare al hanului Timur-Melik, vestit pentru vechiul lui parc de vînătoare și pentru sălbăticiunile rare ce sînt adăpostite într-însul.

— Vreau să cunosc toate acestea! spuse Muhammed. Și de ce nu-l văd nicăieri pe viteazul Timur-Melik?

— A plecat la Hodjen chiar în ziua cînd i-ai poruncit să plece acolo ca pîrcălab al cetății.

— Îndărătnic om! Nu i-am poruncit să se grăbească. Acum mi-e urît fără el...

O sută de călăreți porniră în goana mare să pregătească primirea padișahului la conac. Reținîndu-și calul înfierbîntat, Muhammed se îndreptă la pas spre parcul de vînătoare. Porțile grele se deschiseră larg în fața lui. Slujitorii foiau înnebuniți prin curte. Zăngănind din chei, vechilul deschidea ușile ce dădeau pe terasa largă. La grajduri robii cărau saci de orz și snopi de fîn uscat. Mai mulți djighiți dădură ocol satelor din jur și se înapoiară aducînd de-a curmezișul șeilor berbeci din cei mai de soi. Bucătarii ce însoțeau alaiul încinseră focuri mari și începură să pregătească prînzul curții.

Șahul urcă pe o scăriță de fuscei subțiri într-un chioșc ușor de lîngă gardul conacului. Îl urmară sus Djelal ad-din și bătrînul îngrijitor al parcului de vînătoare.

De acolo se vedea întregul parc încă golaș, cu copacii desfrunziți. Cîteva căprioare sălbatice stăteau tolănite la soare într-o poiană, iar lîngă ele veghea în picioare, cu urechile ciulite, un căprior de munte cu cornițe lungi.

— Acolo, mai în adîncul dumbrăvii, avem două familii de mistreți cu godaci sub un an, spuse bătrînul îngrijitor. Iar în cuști ținem doi leoparzi fioroși, prinși de curînd în munți și sloboziți numai din cînd în cînd să se plimbe. Viteazul meu stăpîn Timur-Melik se uită cîteodată de-aici cum fugăresc

leoparzii căprioarele sau mistreții și îi place să coboare el însuși în parc să vîneze. Săgeata lui doboară dintr-o lovitură orice sălbăticiune, ba știe să-ți spună și dinainte în ce loc anume va nimeri vînatul.

— Poți pleca ! îl alungă șahul cu asprime.

Rămas singur cu fiul său, Muhammed îi mărturisi în șoaptă :

— Sînt neliniștit. Mi-au sosit olăcari din trei părți diferite. Nori negri se-adună peste tot.

— Doar e război ! răspunse netulburat Djelal ad-din.

— Primul olăcar ne vestește că tigrul cel roșu, Gengis-han, a pus mîna pe Otrar, l-a prins pe Inalcik Kair-han și, ca să-și potolească setea de răzbunare, a poruncit să i se toarne argint topit în ochi și-n urechi. Acum Gengis-han a pornit încoace și mă caută.

— Să poftească ! Îl așteptăm.

— Chiar și în toiul furtunii văd că rămîi ușuratic !

— Avem atîta oaste, că nu știu de ce ne-am pierde cumpătul.

— Al doilea olăcar ne vine de la miazăzi, spune că au fost văzute și pe acolo pîlcuri de călăreți mongoli de iscoadă.

— Vreo ceată măruntă pesemne. Acum, la începutul primăverii, o oaste mare ar pieri dacă s-ar avînta prin trecătorile acoperite de zăpezi.

— Bine, dar o dată coborîtă din munți, chiar și o oaste mică de-a tătarilor ne-ar putea tăia retragerea spre India.

— Ce să căutăm în India ?

— Și mai am o știre. Au fost văzute iscoade mongole și în nisipurile Kzîl-Kumului.

— Acolo am trimis ca acoperire zece mii de călăreți turkmeni.

— Turkmenii ăștia n-au să poată ține pe mongoli.

— Dacă-i așa, înseamnă că-n cîteva zile Gengis-han s-ar putea ivi la porțile Buharei. Să ne pregătim deci pentru această întîlnire.

— Poate că fiara cu barbă roșie se și strecoară spre Buhara, cetele lui adulmecă și răscolesc împrejurimile în căutarea noastră. Trebuie să plecăm cît mai repede de aici !... murmură Muhammed și cătă în jur, de parcă se aștepta să fie încolțit de un dușman ascuns chiar acolo în tufele grădinii.

Djelal ad-din tăcea.

— De ce nu-mi răspunzi ?

— Tu mă socoteşti nebun. Ce rost mai are să vorbesc ?

— Îţi poruncesc să-mi spui părerea ta.

— Bine, am să ţi-o spun, iar tu poţi să m-asculţi ori să-mi pui capul pe butuc. Dacă blestematul Gengis-han vine încoace, oştile noastre trebuie să nu se ascundă pe după ziduri înalte, ci să-l caute. I-aş scoate în cîmp pe hanii kîpceaci — tare-s viteji cînd e vorba să jupoaie de piele pe mult supuşii tăi ţărani, şi cum mai tremură ca frunza în vînt acum în zilele aspre ale războiului. Eu i-aş opri sub pedeapsa cu moartea să intre pe poarta cetăţilor. Nădejdea ostaşului e tăişul sabiei şi calul cel ager ! Tigrul roşu vine spre noi ? Cu atît mai bine. Înseamnă că acum cunoaştem drumul lui de înaintare. Trebuie să-ntoarcem caii şi să mergem pe urma lui, să-l muşcăm de călcîie, să-i ridicăm piedici în faţă, să-l hăituim din toate părţile, să-i cotonogim cămilele şi să-i smulgem cu piele cu tot blana roşcovană. Ce folos că la Samarkand se ascund pe după ziduri o sută de mii de călăreţi ? Nu fac decît să topească degeaba berbecii şi să-şi prăpădească nobilii fugari de prea multă şedere.

— Nesocoteşti porunca tatălui tău ? De mult am băgat-o de seamă, abia aştepţi să-mi dau duhul !

Djalal ad-din îşi coborî privirea şi glasul îi sună a jale :

— Ba nu-i deloc aşa. N-am să te las singur în ceasul acesta de cumpănă, cînd se cutremură pămîntul. Dar îţi jur pe amintirea slăvitului tău Iskender, nebun sînt că mă supun şi nu fac ce socotesc eu că-i bine. Ce folos de toată uriaşa-ţi oaste, dacă nu-i rînduită în şiruri de bătălie, dacă nu e gata oricînd să se avînte sub conducerea braţului tău asupra duşmanului ! La ce ne trebuie zidurile înalte, dacă îndărătul lor se-ascund nu femei şi copii, ci găligani înarmaţi, ascunşi sub plăpumile muierilor speriate ! Poţi să-mi retezi capul, dar fă cum spun eu : să ne-ntoarcem, tată, la Samarkand şi să pornim...

— În India sau în Iran, şi numai acolo !...

— Nu ! Doar între două drumuri putem alege : ori calea luptei bărbăteşti, ori moartea ruşinoasă în surghiun. Să ne

scoatem oastea la cîmp deschis și să-i înfruntăm pe tătari... vom fi iuți ca săgeata fulgerului și sprinteni ca umbrele nopții... Popoarele te vor slăvi ca pe cel mai mare conducător de oști !... Nu mai zăbovi, ia frînele !...

— Tu nu te pricepi într-ale războiului, îi răspunse șahul cu măreție și își înălță degetul împodobit cu almazul cel mare. Ești un djighit viteaz, poți conduce cîteva mii de călăreți cu care să te prăvălești nebunește asupra dușmanului... Dar eu nu mă pot purta ca un djighit viteaz și fără minte. Eu trebuie să chibzuiesc și să prevăd toate împrejurările. De aceea am hotărît altfel. Vom pleca, și eu și tu, la Kelif, unde am să apăr trecerea peste apele Djeihunului.

— Și țara noastră o lași în părăsire ? Dacă-i așa, poporul are dreptate să afurisească tot neamul horezm-șahului care nu s-a priceput decît să-l jupoaie cu biruri și dări, iar acum, la primejdie, se leapădă de el, lăsîndu-l pradă tătarilor.

— În Iran am să strîng o oaste nouă, nemăsurată.

— Nu, stăpîne ! Acum trebuie să lupți, să lupți cu oastea pe care-o ai în mînă. E prea tîrziu să-ți crești alta, cînd cea de acum rămîne fără conducător, tupilată pe după ziduri de cetate. Oștile se cresc douăzeci de ani pentru ca la nevoie, într-o singură zi, să dobîndești izbînda. Vino la Samarkand !' Am să mă bat, sub brațul tău, ca simplu ostaș !

— Nu, nu ! Îți poruncesc să pleci la Balh — să-ncepi a strînge acolo oaste nouă. Norocul m-a părăsit.

— Norocul ? strigă Djelal ad-din scos din fire. Ce-i norocul ? Poate el părăsi pe omul îndrăzneț ? Nu-i îngăduit să-l lași să fugă ! Trebuie să alergi după el, să-l ajungi din urmă, să-l prinzi de chică și să-l încovoi sub genunchiul tău. Așa se cucerește norocul !...

— Ajunge ! Ai să rămîi totdeauna un biet djighit buimac, descreierat ! N-ai să poți scăpa de prăbușire marele Horezm...

Și șahul Muhammed coborî grăbit din chioșc, se îndreptă gîfîind spre terasa conacului, unde fusese așternut între timp un dostrahan îmbelșugat. Aici făcu rugăciunea cuvenită, deschise prînzul, puse mîncînd o seamă de întrebări despre starea drumurilor și vadurilor peste ape și, nemaizăbovind să-și termine prînzul, porunci să i se aducă armăsarul murg.

Gengis-han lăsă la Otrar pe fiii săi Ughedei și Djagatai cu o parte din oaste și le spuse :

— Voi să asediați orașul Otrar pînă-l veți prinde de viu pe mai-marele cetății Inalcik Kair-han. Să mi-l aduceți cu lanțuri la mîini și la picioare. Am să-i aleg eu însumi acestui netrebnic o moarte cum nu s-a mai pomenit.

Fiului său cel mare, Djuci, kaganul îi dădu poruncă să cucerească orașele Djend și Enghikent. Restul oștilor Gengis-han și le îndreptă spre alte locuri.

Pe Alak-noion îl trimise cu cinci mii de călăreți spre orașul Benaket, apărat de kîpceaci. După trei zile de asediu, orășenii aleseră o solie de bătrîni, care să ceară cruțare de la vrăjmaș. Alak-noion le porunci ca toți bărbații să iasă din cetate și să se rînduiască pe cîmp, ostașii de-o parte, meșteșugarii și ceilalți locuitori de-o parte. După ce ostașii învinși își aruncară grămadă armele unde li se spusese, mongolii îi căsăpiră pe toți cu buzduganele, cu săbiile și săgețile lor. Iar din numărul celorlalți prinși aleseră pe cei mai voinici flăcăi, îi rînduiră în cete de cîte zece, de cîte o sută, apoi de cîte o mie, le puseră în frunte căpetenii mongole, și-i mînară ca pe vite să dărîme zidurile orașelor împresurate și să pornească ei primii la atac.

Pe drum li se alăturau alte pîlcuri mongole sau supuse mongolilor, așa că Alak-noion adună aproape optzeci de mii de nucheri. Astfel ajunse la orașul Hodjen de pe marele și repedele rîu Seihun. Locuitorii orașului își puseră toate speranțele în tăria străvechilor ziduri ale cetății și nu se închinară năvălitorilor.

Căpetenie peste mica oaste a orașului fusese numit nu demult Timur-Melik, priceput într-ale războiului, vestit pentru bărbăția, stăruința și cinstea sa. El apucă să mai ridice o cetățuie înaltă pe un ostrov din mijlocul Seihunului, într-un loc unde rîul își desparte apele în două brațe, și adună acolo mari cantități de arme și hrană.

Cu lovituri de gîrbaci și de sabie, mongolii mînară pe prinșii musulmani în primele rînduri să pornească iureșul împotriva zidurilor orașului Hodjen. Locuitorii cetății împre-

surate, nevrînd să se bată cu frații lor de aceeași credință, hotărîră să înceteze apărarea.

Timur-Melik cu o mie de djighiți viteji trecu rîul, luînd cu sine toate corăbiile, și se întări pe ostrov. Iar orășenii Hodjenului trimiseră la mongoli pe oamenii lor cei mai de vază cu ruga de a fi cruțați și deschiseră porțile. Mongolii nu întîrziară să jefuiască orașul.

Pe urmă începură să bată cetățuia de pe ostrov cu catapulte. Dar bolovanii și săgețile nu ajungeau pînă la întărituri. Atunci mongolii scoaseră din Hodjen pe toți flăcăii și, alăturîndu-i prinșilor din Benaket și din alte așezări, strînseră pe amîndouă malurile rîului aproape cincizeci de mii de oameni. Îi împărțiră din nou în cete de cîte zece și o sută și îi mînară cale de trei farsazi[1], pînă la munții din apropiere, să care de acolo piatră pentru a îndigui apele.

Între timp Timur-Melik dură douăsprezece plute mari și le acoperi cu învelitori de pîslă și lut umed, pentru a-și pune oamenii la adăpost de lovituri și de foc. Pe amîndouă laturile lungi lăsă deschizături pentru sulițași și arcași. În zorii fiecărei zile porneau spre amîndouă malurile cîte șase plute, și ostașii lui băteau amarnic pe mongoli, în timp ce aceștia nu puteau dăuna cu nimic plutelor musulmane.

Noaptea Timur-Melik ieșea din cetățuie cu mici pîlcuri vijelioase și izbea, ba ici, ba colo, tabăra mongolilor adormiți, așa că vrăjmașul nu-și mai afla nicicînd odihnă.

Meșterii chinezi din tabăra mongolă făcură noi mașini de luptă, și mai puternice, cu bătaie și mai lungă. Catapultele lor aruncau acum bolovani și săgeți grele și aduceau mari pagube ostașilor din cetățuie. Timur-Melik, văzînd că lupta lui e fără nădejde, încărcă într-o noapte șaptezeci de barcazuri și plute cu tot tărhatul și oastea ce-i mai rămăsese. Pe toate corăbiile acestea se aprinseră deodată focuri și torțe luminoase și fără de veste întregul șuvoi de flăcări porni vijelios la vale, purtat de apele repezi ale Seihunului.

Oastea mongolă o luă la goană după ei, pe amîndouă malurile. Timur-Melik își arunca flotila de foc spre locurile unde grămada de mongoli era mai aproape. Arcașii lui îi loveau pe vrăjmași, îi împrăștiau și își reluau drumul. Ajunse la Benaket și, rupînd din prima izbitură lanțurile întinse de

[1] Aproximativ 21 kilometri.

mongoli de-a curmezişul rîului, barcazurile şi plutele trecură cu bine pe lîngă cetate şi plutiră mai departe.

Temîndu-se să nu întîlnească în continuare alte piedici mai greu de trecut şi găsind lîngă Bar-Haligkent mari tabunuri de cai, Timur-Melik trase la mal şi, urcîndu-şi oamenii pe cai, se pierdu în stepă. Mongolii porniră pe urmele lui. Timur-Melik era silit să se oprească din cînd în cînd, să înfrunte pe urmăritori, să-i spulbere şi să-şi croiască iarăşi drum înainte.

Nimeni nu voia să se dea prins, şi doar puţini djighiţi izbutiră să scape, strecurîndu-se noaptea printre taberele mongole. Timur-Melik rămase curînd numai cu cîţiva ostaşi, dar urma să se bată mereu, afundîndu-se tot mai adînc în stepă şi punîndu-şi nădejdea în puterile calului său.

Cînd ultimii lui tovarăşi căzură şi-n tolbă nu-i mai rămaseră decît trei săgeţi, doar trei mongoli se mai ţineau pe urmele lui. Pe unul din ei îl nimeri între ochi cu o săgeată, iar împotriva celorlalţi se aruncă cu sabia în mînă. Dar aceştia îşi întoarseră caii şi dădură bir cu fugiţii.

Cu două săgeţi în tolbă Timur-Melik ajunse pînă la fîntîna din nisipuri pe unde hălăduiau turkmenii din ceata lui Kara-Koncear. De la el căpătă un cal odihnit şi pe acest cal se întoarse în Horezm, unde se apucă să pregătească următoarele bătălii cu Gengis-han.

Capitolul 6 ◆ MONGOLII O IAU PRIN DEŞERT

Nimeni pînă n-a văzut cu ochii săi nu poate crede cu ce iuţeală se deplasează acest blestemat popor

(Klavigo, sec. XV)

În timp ce la Otrar fumegau ruinele clădirilor arse şi îndărătnicul Inalcik-han, închis în bastionul cetăţii, tot se mai apăra cu dîrzenie de năvala mongolilor ce se căţărau pe ziduri, Gengis-han îşi desfăşura flamura cu nouă tuiuri albe şi împărţea porunci celorlalte oşti să se pregătească de înaintare.

Kaganul își chemă feciorii și căpitanii cei mari la sfat. Toți se așezară roată pe o pîslă groasă. Fiecare știa în ce direcție avea să meargă și ce oraș trebuia să cucerească, dar nimeni nu se încumeta să întrebe pe cumplitul kagan în ce parte avea să se îndrepte alba lui flamură.

— În lipsa mea, începu Gengis-han, căpetenie a întregii oștiri rămîne cumintele Bugurdji-noion. Oastea din frunte are s-o conducă vijeliosul Djebe-noion și priceputul în atacuri neașteptate Subudai. Să nu cumva să distrugeți sub copite semănăturile, că altfel caii noștri n-au să aibă ce mînca. Vom întîlni pe șahul Muhammed pe cîmpiile dintre Buhara și Samarkand. Din trei părți ne vom îndrepta asupra lui. Nimicind oastea cea mai de seamă a șahului, am să ajung stăpîn pe toate țările musulmane.

Terminîndu-și kumîsul și vărsînd un strop și pentru duhul Sulde — proteguitor al ostașilor — care trăia în flamura cea albă, Gengis-han încălecă și porni la drum în fruntea oastei. O parte o luă pe Seihun în sus, alta la vale în josul apei, iar Gengis-han, pe drumul caravanelor, se adînci în nisipurile Kzîl-Kumului.

Peste zi soarele de februarie sclipea orbitor și încălzea nisipurile, iar noaptea băltoacele înghețau și potecile șerpuitoare ce străbăteau takîrele[1] de pămînt neacoperite de nisipuri se întăreau ca piatra. Oastea înainta în mare liniște, nu se auzea nechezat de cai, zăngănit de arme, nimeni nu se încumeta să cînte. Pîlcurile se țineau aproape. Popasurile erau tot mai scurte și nucherii dormeau pe pămîntul gol, la picioarele din față ale cailor.

Noaptea caraulele și cercetașii se răspîndeau înainte, adulmecînd și răscolind depărtările cu facle aprinse. Urcau movilele și făceau de acolo semne luminoase pentru ca miile și tumenele să nu rătăcească drumul și să nu se amestece unele cu altele. Se spunea că din mulțimea oștilor musulmane cei mai de temut sînt călăreții turkmeni care țîșnesc pe caii lor iuți de după coline, precum pardoșii se înfig în rîndurile tumenelor, năucesc oamenii prin iuțeala atacului lor și pier tot așa de repede tîrînd după ei în lanțul arcanelor prinșii mongoli.

[1] *Takîri* — terenuri argiloase.

La început nuchcrii bănuiau că oastea lor se îndreaptă prin deșert drept spre Gurgandj, cetatea de scaun a Horezmului. Dar peste vreo două zile de drum, cînd apele tulburi ale Seihunului rămaseră mult în urmă și dimineața soarele nu le mai răsări din spate ca înainte, ci din stînga, toți își dădură seama că botul cailor nu e îndreptat spre soare-apune, ci spre miazăzi, spre vestitele orașe musulmane Samarkand și Buhara.

Gengis-han se afla tot timpul în mijlocul oastei, călare pe buiestrul său murg-deschis, cu picioare negre, puternice și cu o dungă neagră de-a lungul spinării. Călăreții mergeau repede în trap întins — aian — sau „goană de lup", cum îi spun tătarii. Marele kagan sălta în șa, liniștit, tăcut, de nepătruns, ținînd cu mîna stîngă dîrlogii nu prea tare încordați. Ochii lui aproape tot timpul închiși se crăpau arareori, și nimeni nu-și putea da seama dacă moțăie de-a călare, dacă e cufundat în gîndurile lui, sau dacă cercetează prin crăpătura îngustă dintre pleoape tot ce-i în preajmă și-n depărtări, văzînd totul și neuitînd nimic.

În acest război Gengis-han nu îngăduia nici o zăbavă; nu-și întindea cortul și dormea pe o foaie de pîslă păturită în două. Înainte de a se culca își scotea coiful de piele tare și își acoperea capul cărunt cu căciula lui căptușită cu blăniță de sobol negru. În timpul somnului îl vegheau patru turgauzi de credință, ferindu-l cu niște pîsle de vînt, de ploi sau de zăpadă.

Capitolul 7◆ ÎN BUHARA ÎMPRESURATĂ

În vremurile de mare asprime, orice moliciune e nelalocul ei. Cu blîndețea nu-l schimbi pe dușman, ci doar îl îndemni să te asuprească și mai rău.

(Saadi)

O zi întreagă rătăciră prin Buhara dervișul Hagi Rahim, tînărul Tugan și prietenul lor Kurban-Kîzîk, căutînd în zadar un adăpost.

Pe înserat, obloanele dughenelor începură să se trîntească și ușile să se închidă, oamenii să se împrăștie repede și să golească ulițele, pierind după zidurile înalte și fără ferestre spre stradă. Zadarnic se rugau cei trei drumeți să fie adăpostiți peste noapte, pretutindeni primeau același răspuns :

— Casa noastră este plină de băjenari, căutați într-altă parte !

Pînă la urmă se închiseră și ultimele hanuri și *așhanale* — birturi — unde hangii cereau un pumn de dirhemi numai pentru dreptul de a înnopta, și nu culcat, ci șezînd în înghesuiala mulțimii de refugiați. Iar raișii, supraveghetori ai rînduielii și bunelor moravuri, împreună cu paznicii înarmați cu bețe lungi, băteau ulițele amenințînd să arunce în „temnița răsplăților" pe pribegii suspecți care colindă ulițele cu gînduri necurate.

În sfîrșit, la capătul unei fundături înguste, la poalele zidului cetății, unde se pitulau cîteva colibe pe jumătate năruite, Kurban-Kîzîk se gîndi că sus, pe acoperișul drept al unei căsuțe, ascunși sub o grămadă de vreascuri și paie, s-ar putea adăposti peste noapte. Urcă nevăzut pe casă și-i ajută apoi și pe tovarășii lui să urce. Acolo se ascunseră înghesuiți unul într-altul și acoperiți cîteșitrei cu halatul larg al dervișului.

Peste noapte, un vînt rece îi învălui și prinse a-i acoperi cu o pulbere de zăpadă. Orașul mai vui o vreme, apoi începu să se potolească treptat, și pînă la urmă amuți de tot. Acum nu se mai auzeau decît hîrîitoarele străjilor și lătratul cîinilor ce însoțeau pe paznici.

A doua zi, cînd *azancii* sau muezinii își înălțară din vîrful minaretelor chemarea la rugăciunea de dimineață, cei trei prieteni urcară pe zidul înalt al orașului spre care alergau, curioși și speriați, și ceilalți orășeni.

Pe cîmpia din fața porților răsăritene, pe o colină singuratică, se înălța mîndru un cort galben nemaivăzut. În jurul cortului foiau o mulțime de călăreți. Pîlcuri mari de oaste străbăteau în goană cîmpia, dînd ocol zidurilor. Pentru ochii buharienilor înfățișarea acestor ostași era neobișnuită : caii mărunți galopau cu iuțeala unor mistreți înnebuniți, coteau scurt și ușor la dreapta și la stînga și se opreau fulgerător din goana mare, pentru ca în clipa următoare să țîșnească în altă direcție. Coifurile de metal și plăcile de fier ale platoșelor luceau în lumina soarelui, care-și strecura razele prin no-

rii de praf. Alte pîlcuri de călăreţi mînau de la spate mulţimi de săteni cu prăjini şi ketmene pe umeri.

— Cine-s oamenii aceştia ciudaţi, pe căluţi mici ? întrebă Kurban-Kîzîk.

— Ce mai întrebi ? se răsti la el un ostaş, izbindu-şi suliţa de pămînt. Nu vezi că nu-s musulmani de-ai noştri ? ! Aştia-s năvălitorii iadjudji şi madjudji, de le spun „tătari". Iar în cortul acela galben stă şi rîde de noi hanul lor cel mai mare, zdrobi-l-ar Allah să-l zdrobească !

Kurban-Kîzîk începu să se vaite :

— Portile oraşului sînt închise ! Acum n-au să mă mai lase să ies ! Ce-au să se facă sărăcuţii, bieţii mei copii ? Poate-am să stau închis aici un an sau cine ştie cît !

Pe drumul de pe creasta zidului văzură venind spre ei un hadjib-căpitan mare, în coif de oţel şi zale argintii. Kurban îşi duse mîinile la piept şi se repezi la el sărutîndu-i poalele mantiei :

— O, mărite bek-djighit Inanci-han, nu mă mai cunosti ? Eu sînt argatul tău, dijmaşul Kurban-Kîrîk ! Selam şi închinare !

— Ce cauţi aici, de ce nu eşti în cetatea cuvenită ?

— Am venit pe jos la porunca padişahului să apăr Buhara de necredincioşi. Pe drum hoţii mi-au furat iepşoara — ucigă-i Allah cu trăznetul lui ! Iar aici au trecut două zile de cînd umblu să găsesc un sutaş care să vrea să-mi fie căpetenie. Dar nimeni nu vrea nici măcar să-mi răspundă. Şi dacă nimeni n-are nevoie de un ostaş venit să-şi dea capul pentru padişah, cine să se mai bată cu aceşti iadjudji ?

— Sînt bucuros să aud asemenea vorbe viteze, iubitul meu Kurban-Kîzîk, îi răspunse Inanci-han, văd că ai braţe puternice şi gheb în spate de mult ce-ai muncit pe cîmp. La fel poţi ajunge şi-n război un mare viteaz, te iau în pîlcul meu de călăreţi. Vino cu mine.

Aşa s-a despărţit Kurban-Kîzîk de derviş şi de micul Tugan.

Urmînd pas cu pas pe Inanci-han, Kurban ajunse într-o piaţă unde văzu un conovăţ cu mulţi cai şi focuri de tabără la care fierbeau ceaune cu orez şi simţi văzduhul înmiresmat de untură de berbec. „Văd că aici oamenii nu sînt mînaţi la măcel doar, ci sînt şi hrăniţi", se bucură Kurban în sinea lui.

— Oie, *ceauș*[1] Oraz! strigă Inanci-han pe un turkmen înalt și posac, cu barbă neagră, care se înclină la ivirea căpitanului său. Iată, îți aduc pe Kurban-Kîzîk, un oștean viteaz, ia-l la tine în ceată. A muncit bine pe ogor, are să fie djighit bun în război.

— Să-l urc pe cal sau să rămînă tălpaș în luptă?

— Să-i dai cal și sabie și tot ce-i mai trebuie. Allah să vă ajute! și Inanci-han își văzu de drum.

Ceaușul Oraz era mai mare peste zece călăreți. Toți zece ședeau la foc, în jurul ceaunului. Unul dintre ei, c-un polonic de lemn în mînă, răspunse cu multă bucurie la salutul lui Kurban:

— Ce bine c-ai adus o suliță atît de groasă. Tot n-am eu lemne să fierb pilaful. Și, înhățînd sulița grea din mîna noului venit, o sparse bucățele cu toporul și o aruncă sub ceaun.

— Asta o să fie calul tău, spuse ceaușul, arătînd lui Kurban un armăsar înalt, vînăt-sur, legat mai deoparte de ceilalți cai. E foarte nărăvaș, vezi, nu te apropia de el pe la spate, că te ucide, să te apropii de el numai dinspre cap și să-l apuci îndată de frîu. Dar las' că se-obișnuiește el cu tine. Mai rău este că nu vrea să se țină în rînd, ci zboară înainte, mai ales în galop. Așa că vezi de nu-i slăbi niciodată dîrlogii, că altfel în timpul luptei are să te ducă drept la tătari.

Kurban se apropie cu fereală de sur, care, auzindu-i pașii, își dădu urechile pe spate, rînji botul și săltă amenințător din crupă. „Allah să ne-ajute", se rugă Kurban și reveni lîngă foc. Oraz îi dădu o sabie veche și mare, niște cizme galbene scîlciate și-l pofti să împartă pilaful cu ei. Din clipa aceea Kurban simți că s-a făcut și el oștean-djighit, deopotrivă cu ceilalți.

Seara toată lumea hrăni caii pe săturate cu orz, ba oamenii își umplură cu orz sacii de grăunțe de la oblîncul șeilor. Ceea ce făcu și Kurban.

— Ei și-acum începe fierbințeala, spuse ceaușul Oraz și strigă: Încăle-ca-rea!

Toți săriră în șa. Kurban se cocoță anevoie pe neastîmpăratul său armăsar și, împreună cu ceilalți, se urni pe strîmtele ulicioare ale Buharei.

---

[1] *Ceauș* — ostaș.

— Pornim la un atac de noapte, îi spuse călărețul de alături. Cîți dintre noi au să se mai întoarcă ?

La porțile orașului pîlcul se opri. Era acolo o piață în care soseau mereu alte și alte pîlcuri, pînă se strînseră aproape cinci mii de călăreți.

Sutașii pîlcurilor se adunară în jurul lui Inanci-han, și acesta le spuse :

— Ne vom năpusti asupra cortului cel galben unde se află kaganul cel mare al tătarilor. Secerați în dreapta și-n stînga ! Să nu luați prinși ! Trebuie să facem mare tărăboi în tabăra mongolă. Noi o să-i năucim, iar altă oaste de-a noastră are să termine repede cu ei. Allah ajută pe cei curajoși !

Porțile grele prinse-n colțare de fier se deschiseră larg și călăreții începură să se scurgă afară din oraș. Cînd se trezi și el în mijlocul cîmpului, Kurban nu mai văzu pe întuneric decît umbrele călăreților din fața sa, iar în depărtare doar nenumăratele focuri ale taberei tătărești. Rîndurile de călăreți trecură la trap, apoi întinseră pasul tot mai mult și pînă la urmă dădură în galop. Armăsarul cel sur, pe care Kurban se străduia să-l țină în frîu, apucă zăbala în dinți și se așternu la goană, ocolind și întrecînd ușor toți caii din jur.

Cinci mii de călăreți se avîntau vijelios, ca o avalanșă stîrnită din senin, asupra taberei mongole și cu răcnete înfiorate pătrunseră printre șirurile de focuri, răsturnînd oameni, sărind peste samare și șei.

Tătarii încălecară pe cai și se împrăștiară în toate părțile. Kurban gonea printre ceilalți călăreți și își învîrtea deasupra capului sabia cea grea : lovi pe unul, doborî pe altul și se strădui mereu să ajungă la cortul cel galben al hanului tătarilor.

Dar deodată băgă de seamă că tot pîlcul lui cotește într-o parte, nu-i mai fugărește pe tătari și își ia vînt în altă direcție. Surul lui se repezi să ajungă din urmă ceilalți cai, și Kurban se rugă lui Allah ca buimacul de armăsar să nu se poticnească și să nu sfîrșească împreună cu călărețul său într-un șanț din cîmpie.

Caii goniră astfel multă vreme, apoi muindu-și goana trecură treptat la pas. Înaintau acum pe drumul cel mare ce ducea din Buhara spre soare-apune.

Merseră netulburați toată noaptea. Iar dimineața Inanci-han porunci un popas.

— Ne odihnim caii, pe urmă ajungem pînă la rîul Djeihun, trecem pe celălalt mal şi căutăm să ne unim cu oastea horezm-şahului.

În clipa aceea se iscă un vuiet şi răsunară ţipetele tătarilor răsăriţi ca din pămînt. Urlînd tot mai sălbatic, ei se năpustiră asupra taberei adormite. Călăreţii din Buhara abia mai apucară să încalece şi, pierzîndu-şi curajul, se aşternură la fugă fără să mai lupte, pregătindu-şi astfel ei înşişi pieirea. Aproape toţi călăreţii îşi pierdură viaţa, nimiciţi de tătari.

Poetul zicea : „Cine trăieşte temîndu-se de moarte, pe-acela ea îl va ajunge oricum, chiar dacă ar încerca să fugă de dînsa şi-n cer !"

Capitolul 8 ◆ BUHARA S-A PREDAT FĂRĂ LUPTĂ

Cine nu-şi apără cu arma în mînă fîntîna, acela se alege cu dînsa dărîmată. Cine nu se năpusteşte asupra altora va fi el însuşi îngenuncheat.

(Proverb arab)

După ce oastea de cinci mii de oameni a becului Inanci, în loc să apere „nobila Buhara", schimbă vitejia ostăşească pe fuga ruşinoasă, în moscheea cea mare a oraşului se adunară cei mai cu vază beci, imami, ulemale învăţate şi neguţători bogaţi. Ei se sfătuiră îndelung şi hotărîră :

— Capul ce se pleacă mai lesne-şi scapă viaţa decît cel ce nu vrea să se închine. De aceea haideţi să ne închinăm marelui Gengis-han.

— Oamenii sînt oameni peste tot ! spuneau ei. Hanul tătarilor are să-şi plece urechea la ruga noastră. Are să cinstească bărbile noastre albe şi poate va arăta milă locuitorilor preasupuşi ai vechiului nostru oraş, vestit în toată lumea ca „stea sclipitoare pe cerul luminilor".

Şi punîndu-şi halatele de mătase şi brocart, purtînd pe talgere de argint cheile de aur ale celor unsprezece porţi, becii, imamii, ulemalele şi neguţătorii ieşiră cu toţii din oraş şi se

îndreptară spre cortul galben. Îi întîmpină călare primul dragoman al kaganului. Cîțiva dintre bătrîni îl recunoscură. Înainte vreme fusese mare negustor la Gurgandj — era Mahmud, poreclit Ialvaci, vestit ca tălmaci priceput, pentru că de ani și ani în timpul lungilor sale călătorii cu caravanele învățase multe limbi străine.

Cel mai cu vază dintre moșnegi se apropie de el și spuse :

— Străvechile ziduri ale orașului nostru sînt așa de puternice și de înalte, încît el nu poate fi cucerit decît după mulți ani de asediu și de mari greutăți. De aceea, pentru a scăpa poporul de vărsare de sînge și a scuti de pierderi viteaza oaste a marelui padișah Gengis-han, noi ne legăm să-i închinăm orașul fără luptă, dacă măritul domnitor mongol ne dă cuvîntul său că va cruța viața celor ce i se supun.

— Așteptați ! le răspunse dragomanul. Și fără să se grăbească deloc porni spre cortul galben. Apoi, tot fără să se grăbească, se înapoie la bătrîni care tremurau de groază.

— Ascultați, bărbi cărunte, ce răspuns vă trimite marele kagan : „Tăria și semeția zidurilor este deopotrivă cu bărbăția și puterea apărătorilor lor. Dacă voi vă închinați fără luptă, vă poruncesc să deschideți porțile și să așteptați."

Mîndrii și vajnicii bătrîni, auzind acest răspuns, se apucară cu mîinile de barbă și, clătinîndu-și capetele, se uitară unii la alții, cu inimile îndoite, apoi se întoarseră amărîți în oraș, fără a bănui totuși ce grele încercări așteptau pe locuitorii acestuia.

Străvechile ziduri ale Buharei erau atît de înalte și de puternice încît ar fi putut apăra multă vreme pe orășenii pașnici. Dar în ziua aceea nu se făcură auzite decît glasurile celor slabi de înger ; puținii care cerură să lupte fură numiți nebuni fără minte.

Pîrcălabul cetății și ostașii rămași cu el afurisiră pe imami și pe moșnegii de vază care predaseră necredincioșilor cheile orașului, jurară să se bată pînă la ultima suflare și se întăriră în micuța cetățuie din mijlocul Șahristanului.

Toate cele unsprezece porți ale orașului se deschiseră dintr-o dată și mii de tătari călări începură să se reverse repede pe ulicioarele înguste. Nucherii pătrundeau peste tot în cea mai mare rînduială, și fiecare unitate ocupa ulița ei.

Locuitorii cocoțați pe acoperișuri se uitau cu frică la ostașii aproape spîni, călări pe cai mici cu coame stufoase. O tă-

cere grea învălui orașul. Numai cîinii galbeni cu boturi ascuțite, cu blana zburlită și ochii roșii lătrau turbat, simțind putoarea nesuferită a unor oameni străini, și săreau înnebuniți de pe un acoperiș pe altul.

Cînd oastea mongolă ajunse pînă la ulițele din inima orașului, la porți se ivi un pîlc mare de turgauzi călări pe cai albi, acoperiți, atît ei cît și caii lor, pînă la genunchi de armuri grele.

În mijlocul miei sale de nucheri aleși se arătă în sfîrșit și domnitorul Răsăritului, care țîșnise din nisipurile Kzîl-Kumului ca un stîlp de foc. În fruntea alaiului venea un mongol uriaș, purtînd falnic o mare flamură albă cu nouă tuiuri fluturînd în vînt. În urma lui doi călăreți duceau de frîu un armăsar bălan neînșeuat, cu ochii negri, arzători ca focul. Abia apoi se ivi și marele kagan, într-un veșmînt lung și negru, călare pe un pag lat în piept, fără nici un fel de podoabe.

Gengis-han intra în oraș încruntat, trupeș, adus de spate, încins cu o centură de piele, de care atîrna o sabie înconvoiată în teacă neagră. Un coif tot negru cu cefar de zale și fruntar de oțel, ca o săgeată scurtă și lată coborîtă pe rădăcina nasului, chipul întunecat la culoare, barba lungă, roșcovană aproape căruntă, și ochii pe jumătate închiși — toate păreau neobișnuite și nu aminteau deloc fastul strălucitor al horezm-șahilor, scăldați în aurării și nestemate scumpe.

Kaganul nu se opri decît în piața cea mare, unde pe trei laturi se rînduiau turgauzii călări ținînd la distanță mulțimile curioase. Pe treptele geamiei cele mari așteptau înaltele fețe bisericești și judecătorești, precum și cei mai de vază cetățeni ai orașului.

Cînd stăpînitorul mongol ajunse în piață, mulțimea fără de număr se prăvăli la pămînt în fața copitelor armăsarului pag, așa cum era obișnuită să facă la ivirea padișahului său. Numai ulemalele, cei cîțiva mari învățați, rămaseră în picioare, cu mîinile pe pîntece, scutiți fiind prin învățătura lor de a se ploconi în fața stăpînului.

— Trăiască padișahul Gengis-han! Trăiască soarele Răsăritului! strigă un imam bătrîn cu glas înalt și pătrunzător. Întreaga mulțime reluă urarea pe mii de glasuri nelegate.

Gengis-han măsură din ochi arcul înalt al geamiei și lovindu-și calul îl făcu să urce treptele de piatră ale intrării.

— Casa asta înaltă e a cîrmuitorului Buharei ? întrebă el.
— Nu, asta e casa Domnului, răspunseră imamii.
Înconjurat de turgauzii săi, kaganul dădu ocol interiorului moscheii pe marile și prețioasele covoare și nu descălecă decît în fața uriașei cărți a Coranului, deschisă pe un soclu de piatră cît statul de om. Urmat de fiul său cel mai mic, Toliu-han, kaganul urcă treptele memberului, locul de unde imamii își citesc de obicei predica. Bătrînii cu turbane albe și verzi se înghesuiau în calea lui, căscînd ochii și holbîndu-se la chipul încremenit și smead cu barbă aspră, roșie. Așteptau cu toții ca marele nimicitor de noroade să le dea un semn de îndurare sau dimpotrivă de cruntă mînie.
Gengis-han ridică un deget și și-l îndreptă spre turbanul unui bătrîn imam :
— De ce și-a înfășurat în jurul capului atîta pînză ?
Tălmaciul întrebă ceva pe bătrîn, apoi răspunse :
— Imamul zice că a fost în hagialîk în Arabistan, la Mecca, să se închine la mormîntul prorocului Mahomet. De aceea poartă un turban atît de mare.
— Pentru asta nu trebuie să te duci cine știe unde, spuse kaganul. Domnului i te poți ruga oriunde.
Uimiți, imamii tăceau cu gurile căscate. Gengis-han urmă :
— Șahul vostru a făcut un munte de păcate. Și eu am venit ca gîrbaci și osîndă a Cerului pentru a-l pedepsi. Poruncim ca de astăzi înainte nimeni să nu mai dea șahului Muhammed nici adăpost și nici o mînă de făină.
Apoi mai urcă două trepte și strigă de acolo nucherilor săi, îngrămădiți la intrarea în geamie :
— Ascultați, oșteni ai mei nebiruiți ! Grînele de pe cîmp sînt culese și caii noștri n-au unde paște, dar hambarele orașului sînt pline de bucate și stau deschise pentru noi. Îndopați cu grăunțe burțile cailor voștri !
Piața răsună de strigătele mongolilor :
— Hambarele Buharei stau deschise pentru noi ! Marele kagan ne poruncește să ne hrănim caii cu grîu.
Coborînd de pe member, Gengis-han mai spuse :
— Poruncim ca fiecare din acești bătrîni să fie însoțit de unul din bagaturii noștri. Și, neascunzîndu-ne nimic, ei să le arate casele bogate, hambarele cu grîne și dughenele cu mărfuri. Diecii mei să mai afle de la acești bătrîni și să înscrie numele tuturor negutătorilor mari, care să-mi dea

înapoi bogățiile jefuite de la negutătorii mei uciși la Otrar. De asemeni orășenii cei mai cuprinși să care încoace de mîncat și de băut pentru ca ostașii mei să se îndestuleze, să se bucure, să cînte și să joace. Iar eu am să sărbătoresc astăzi cucerirea Buharei în această casă a zeului musulman.

Bătrînii fruntași ai orașului însoțiți de bagaturii mongoli se împrăștiară și în scurtă vreme începură să vină înapoi cu cămile încărcate de ceaune de aramă, de saci cu orez, de berbeci înjunghiați și oale mari pline de miere, de ulei și de vin vechi.

Capitolul 9 ◆ „CE FRUMOASE SÎNT STEPELE KERULENULUI !"

În piața moscheii celei mari se aprinseseră focuri înalte. În ceaune uriașe fierbeau pulpe cu cozi groase de batal, și orez cu bucăți mărunte de berbec.

Gengis-han ședea pe o movilă de perne de mătase, clădite pe o podină înaltă din fața intrării. În jurul lui se adunaseră căpitanii de oaste și turgauzii săi. Mai deoparte muzicanții Buharei și un cor de fete din neamuri felurite, aduși de mărimile orașului, cîntau din tot felul de instrumente și băteau măsura în dairale și tamburine.

Imamii cei mai de vază și ulemalele păzeau caii mongolilor și le aduceau mereu nutreț proaspăt. Mahmud-Ialvaci, dragomanul marelui kagan, ședea în preajma stăpînului și supraveghea cu ochii în patru tot ce se petrece ; în spatele lui trei pisari, aleși dintre calfele dughenelor sale, ședeau pe tălpile încrucișate și scriau cu mare iuțeală pe fîșii de hîrtie colorată felurite porunci sau sineturi de slobodă trecere printre străjile mongole.

Un tătar în șubă lungă pînă-n călcîie, încins cu toate armele, se strecură printre șirurile de oaspeți și se aplecă la urechea dragomanului, șoptindu-i :

— Caraulele mele au prins doi oameni — unul aduce a șaman cu fes înalt, iar celălalt e un băiat. Cînd am vrut

să le fac felul, cel mai în vîrstă mi-a strigat în limba noastră : „Nu ne atinge ! Mahmud-Ialvaci ne e «anda», adică tată adoptiv"... Și cum avem poruncă să cruțăm pe șamani și pe solomonari, mai cu seamă dacă le ești „anda" chiar tu, am zis să nu li se facă nici un rău. Ce poruncești să fac cu ei ?

— Adă-i încoace !...

Tătarul se înapoie cu Hagi Rahim și cu Tugan. Mahmud-Ialvaci le făcu semn să se așeze pe covor în rînd cu pisarii lui.

Niciodată, nici măcar la ospețele cu beție, Gengis-han nu-și pierdea limpezimea minții și băga de seamă tot ce se petrece. Acum chemă din ochi pe Mahmud-Ialvaci.

— Cine-s ăștia ?

— Mai demult, cînd străbăteam pustiul din porunca ta și-am fost rănit de tîlhari, omul acesta mi-a scăpat viața. Nu-i datoria mea să-i port acum de grijă ?

— Îți îngădui chiar să-l răsplătești și să-l înalți. Dar spune-mi, de ce poartă o tichie atît de înaltă ?

— E cîntăreț musulman și om însetat de cunoștințe. El știe juca precum titirezul cel sprinten și mai știe să spună adevărul gol. Oameni ca el sînt foarte cinstiți de norod, care-i iubește și îi hrănește.

— Spune-i să se-nvîrtească și-n fața mea ca titirezul, să văd și eu cum joacă musulmanii.

Mahmud-Ialvaci se întoarse la locul său și spuse dervișului :

— Stăpînul nostru poruncește să-i arăți cum joacă, învîrtindu-se într-una, dervișii. Știi bine că neîmplinind voia kaganului îți poți pierde capul. Dă-ți toată osteneala, am să-ți cînt chiar eu.

Hagi Rachim își lăsă pe covor desaga, strachina, căușul și cîrja. Ieși supus în mijlocul cercului format de focurile pîlpîitoare și se opri, așa cum obișnuiesc s-o facă dervișii din Bagdad cînd stau să-și înceapă dansul : cu brațele depărtate de trup, mîna dreaptă îndoită din cot, cu degetele în jos, iar stînga — cu palma în sus ; așteptă cîteva clipe nemișcat. Mahmud-Ialvaci luă un fluier și începu o melodie jalnică și tărăgănată, unduind ba ca un vaiet de copil, ba ca un șuier neliniștit de grangur. Muzicanții își scuturară ușor dairalele.

Dervișul se urni lin în cerc larg, lunecînd pe lespezile vechi de piatră și învîrtindu-se în același timp ca un fus, la început mai încet, apoi grăbind mereu măsura; halatul său lung se umfla ca o bășică. Tot mai jalnic și mai neliniștit se tînguia fluierul, ba amuțind, și atunci ritmul îl băteau dairalele, ba reluîndu-și vaietul cadențat.

Pînă la urmă dervișul ajunse să se rotească în loc atît de repede încît semăna cu un titirez și în sfîrșit căzu cu fața în jos și palmele lipite de pămînt.

Doi nucheri îl ridicară și-l duseră lîngă Mahmud-Ialvaci, așezîndu-l în rînd cu diecii acestuia. Gengis-han spuse:

— Să i se dea dănțuitorului musulman o cană de vin, pentru ca-n capul lui amețit să se întoarcă toată mintea. Și totuși flăcăii noștri mongoli sar mai înalt și cîntecele lor sînt mai răsunătoare, mai vesele. Acum am vrea să ascultăm pe cîntăreții mongoli.

În cercul din fața marelui kagan se arătară doi mongoli: unul bătrîn și altul tînăr. Se așezară față în față, pe picioarele încrucișate. Cel tînăr începu:

De-ale lor tabunuri amintindu-și,
Din copite bat bălanele iepșoare —
De-ale lor măicuțe amintindu-și,
Lacrimi varsă fetele-fecioare.

Toți mongolii așezați roată, ca un zid în jurul cîntăreților, intonară refrenul în cor:

O, *avuția mea și faima!*

La rîndul său mongolul cel bătrîn cîntă și el:

De iuțeala cailor afla-vei,
Dacă vei străbate stepa și kurganul.
De curajul oștilor afla-vei,
Dacă vei străbate lumea cu kaganul.

Mulțimea repetă refrenul:

O, *avuția mea și faima!*

Şi iarăşi tînărul :

Dacă te avînţi pe calul aprig,
Mai aproape-ţi vine depărtarea.
Şi dacă dobori duşmanul aprig,
Se sfîrşeşte şi războiul şi trădarea.

Mongolii toţi repetară refrenul, iar bătrînul încheie :

Ştie cine ne-a văzut în luptă hanul :
Nu-i pe lume un viteaz mai mare,
Să-nălţăm pe Gengis-han în slavă
Cu prinosul nostru şi cîntare !

— Să-nălţăm pe Gengis-han în slavă ! strigară cîntăreţii mongoli.

— Şi să-ncingem astăzi mare veselie ! răspunse mulţimea. Şi toţi se porniră să şuiere, să chiuie, şi să bată din palme.

În cerc intrară apoi două şiruri de dănţuitori şi se rînduiră faţă în faţă. Pe melodia cîntată de mulţime şi-n tactul dairalelor, ei începură să tropăie pe loc, închipuind călcătura legănată a ursului, şi să izbească ager cu talpa cînd pe vecinul din dreapta, cînd pe cel din stînga. Apoi, ca la un semn, îşi traseră toţi o dată săbiile şi începură să sară înalt şi să-şi rotească vijelios armele ce sclipeau aprins pe fondul purpuriu al flăcărilor.

Gengis-han îşi cuprinsese în palmă toată barba aspră şi roşcovană. Şedea mut şi neclintit, doar ochii lui fără clipire ardeau ca doi tăciuni.

Jocul şi strigătele se curmară scurt... Un alt cîntăreţ începu cîntecul trist şi solemn, cel mai drag inimii kaganului :

Nu uitaţi,
Amintiţi-vă stepa mongolă,
Kerulenul albastru,
Auriul Onon !
De trei ori treizeci
De neamuri vrăjmaşe
Au fost spulberate
De-al nostru noion !

Popoarelor groază
Și moarte aduce
Oștirea mongolă,
E Gengis cu noi !
Nisipul a treizeci
Uscate pustiuri
În urmă lăsat-am
Sub sînge puhoi.

„Ucideți, ucideți
Bătrînii, copiii !
Înalță-se-n lume
Mongolul arcan !"
Așa poruncește, așa poruncește
Prin foc și prin sînge
Gîrbaciul din ceruri,
Batîr Gengis-han.

El spus-a : „În gura-vă
Zahăr voi pune,
Mijlocu-n mătăsuri
Am să vă-nfășor !
Al meu este totul !
Eu nu știu de spaimă !
Cu-ntregul pămînt
Prins la șa am să zbor !"

'Nainte, 'nainte
Cai iuți ca furtuna !
Doar groaza gonește
Mai iute ca voi !
Și n-om sta, și n-om sta
Din goana nebună
Decît cînd ajungem
La țintă. Și-apoi :
La marea cea mare
Din capătul lumii
Fugarii încinși
Să-i scăldăm în șuvoi...

Gengis-han se legăna și îngîna cu glasul gros, răgușit, unduirile cîntecului celui mai drag. Lacrimi grele îi picurau din ochi și i se pierdeau printre firele aspre ale bărbii. Își șterse obrazul cu poala șubei de sobol și zvîrli cîntărețului un dinar de aur. Acesta prinse galbenul din zbor, se aruncă la picioarele kaganului și sărută pămîntul.

— După cîntarea despre depărtatul Kerulen, ficatul meu e ros de dor... spuse Gengis-han. Acum vreau să mă înveselesc! Oie, Mahmud-Ialvaci! Poruncește fetelor ăstora să cînte ceva plăcut care să mă bucure!

— Știu eu, stăpîne, ce cîntec îți place ție, le tălmăcesc îndată ce vrei... Mahmud-Ialvaci trecu grav prin mulțimea de femei adunată deoparte și șopti cîtorva dintre ele: Cîntați ceva care să iște gemete și vaiete, să urle o voce ca de lupoaică căreia i-au fost uciși puii, și moșnegii să ție și ei isonul, cu un vaiet prelung... Altfel stăpînul vostru cel nou are să se-nfurie cumplit și-o să vă pierdeți pletele o dată cu capul...

Femeile se porniră să plîngă și să se vaite, iar Mahmud-Ialvaci se întoarse cu demnitate la locul său din preajma kaganului.

În fața corului de femei păși înainte un băiat cu turban albastru și halat lung cu mîneci vărgate. Se întoarse cu capul spre femei și le spuse: „Nu vă temeți, am să cînt eu!" Și începu cu glas curat și înalt. Era un cîntec de jale și se înălța singur și firav deasupra pieței amuțite, însoțit doar de trosnetul ușor al focurilor, de fornăitul cailor și murmurul dairalelor:

Țară de cîntec și de bucurii, tu minunată Ghiulistan [1],
Ești pustiit-acum și-n vîlvătăi grădinile îți ard!
În blăni înfășurat domnește-aici mongolul cel avan...
Iar tu suspini, de sînge plin, schilavule Horezm!

Corul de fete hohoti în vaiet prelung cuvintele refrenului:

N-auzi decît amarul plînset de copii
Și hohotul nevestelor robite:
Há-a! Há-a! Há-a!

---

[1] Ghiulistan — „țară a trandafirilor".

Cînd vaietul fetelor se stinse, toți moșnegii Buharei își înălțară țipătul de cumplită deznădejde :

O Horezm ! O Horezm !

Băiatul cu turban albastru urmă :

Din munții-nzăpeziți puhoi de foc s-a revărsat în Zeravșan,
S-a-ntunecat de-atîta fum și-albastrul din țării !
N-auzi decît amarul plînset de copii și hohotul nevestelor robite
Zac morți părinți și frați și soți — căzuți în bătălii !

Corul fetelor reluă refrenul :

N-auzi decît amarul plînset de copii
Și hohotul nevestelor robite :
Hà-a ! Hà-a ! Hà-a !

Și iarăși moșnegii din piață le ținură isonul cu vaietul lor de deznădejde :

O Horezm ! O Horezm !

Un singur musulman, Mahmud-Ialvaci, ședea mut și căta pieziș la bătrîni, nepăsător, încordat.

— Ce spune băiatul în cîntecul lui ? întrebă Gengis-han, mai sughițînd și el a plîns. Și de ce urlă a jale moșnegii ?

— Cîntă cu toții să-ți aline ție inima, îi tălmăci dragomanul. În cîntecul ăsta se deplînge pieirea țării lor. Iar bătrînii gem : „O Horezm!“ și se vaită că trecuta lor măreție s-a stins...

Chipul întunecat al kaganului se încreți într-o plasă de cute mărunte, iar gura i se întinse pînă la urechi, în chip de zîmbet. Apoi se dezlănțui într-un hohot de rîs, de parcă ar fi lătrat un bătrîn dulău de stînă, și cu palmele lui late se bătu pe burduhan.

— Asta da, e-ntr-adevăr un cîntec vesel pentru mine ! Cîntă bine băiatul a jale, ai zice că plînge cu-adevărat ! Să plîngă întreg pămîntul cînd rîde marele Gengis-han !...

Cînd apăs sub talpa mea o cerbice nesupusă, îmi place să văd cum geme vrăjmașul și cum îmi cere cruțare și cum curg lacrimi de deznădejde pe obrajii lui supți... Îmi place cîntecul ăsta de jale ! Vreau să-l aud mai des... De unde e băiatul ?

— Nu e băiat. E o fată din Buhara, Bent-Zankidja o cheamă. Știe să citească și să scrie frumos, de aceea poartă turbanul legat așa cum au voie să și-l lege doar diecii învățați. Ea transcrie cărți vechi la cronicarul horezm-șahului.

— E pradă de preț o fată ca asta ! Să fie întotdeauna de față la ospețele mele, ca să-mi cînte cîntecul ăsta de jale. Vreau să-i aud pe toți musulmanii plîngînd, iar eu să mă bucur ! Poruncim ca toate fetele prinse la Buhara să fie împărțite oștenilor mei, iar asta să fie dusă peste tot unde mă voi duce eu însumi.

— Așa se va face, slăvite !

Gengis-han se ridică. Mongolii din jur săriră și ei în picioare și, toți o dată, vărsară pe jos cupele negolite „în cinstea marelui zeu al izbînzii".

— Eu plec mai departe, spuse Gengis-han. Aduceți-mi calul. Tair-han rămîne în acest oraș locțiitor al meu, toți i se vor supune lui.

Și luminat de pălălaia focurilor, ca și de sclipirea palidă a lunii noi, Gengis-han încălecă pe pagul lui. Turgauzii se repeziră și ei printre focuri la caii lor, ținuți în frîu de bătrînii Buharei, și peste cîteva clipe un șirag de călăreți ieși din piața orașului, țăcănind din copite pe lespezile străvechi de piatră.

Cartea a doua

SUB GÎRBACIUL MONGOL

Capitolul 1 ◆ VAI DE CEI CE-ŞI LEAPĂDĂ SABIA !

Ori îi vom sparge noi vrăjmaşului capul de bolovani, ori ne va spînzura el leşurile pe zidul cetăţii.

(Dintr-un străvechi poem persan)

În oastea mongolă era o rînduială aspră, statornicită de Gengis-han. Fiecare călăreţ îşi avea locul său în unităţile de zece, de o sută şi de o mie de oameni ; mai multe mii laolaltă alcătuiau trupuri de oaste, conduse de căpitani, care ascultau de conducătorul aripei drepte sau stîngi, ori chiar de însuşi kaganul mongol.

Toate uliţele marii şi bogatei Buhara fură ocupate repede de călăreţii tătari. Îi însoţeau mijlocitori, aleşi din rîndul bătrînilor orăşeni, şi tălmaci dintre neguţătorii musulmani care umblaseră cu caravanele prin stepa nomazilor răsăriteni. Aceşti tălmaci strigau în gura mare locuitorilor ascunşi prin case poruncile noilor stăpîni ai oraşului. Pe la răscruci se iviră curînd şi caraulele trimise să vegheze la liniştea oraşului.

Tair-han, conducătorul oraşului cucerit, poposise în moscheea cea mare unde, potrivit poruncii lui Gengis-han, fuseseră adunaţi mai-marii orăşenilor. Aceştia veniră cu opise

amănunțite unde erau trecuți toți locuitorii mai cuprinși ai orașului, toate tainițele cu bucate pregătite pentru oastea horezm-șahului, precum și hambarele și dughenele marilor neguțători, pline de mărfuri de preț.

Din toate colțurile orașului se înșirară spre piața din mijloc lungi convoaie de cămile încărcate, de cai și căruțe. Locuitorii speriați de moarte aduceau saci de grîne, grămezi de țesături, de veșminte, covoare, vase scumpe și alte bunuri de tot felul. Aceste avuții se stivuiau în geamii, și o treime din întreaga dobîndă era pusă deoparte pentru kaganul mongolilor Gengis-han.

Orășenii în putere fură duși să astupe șanțul adînc din jurul cetățuii în care se întărise nesupusul Ihtiar-Kușlu. Împreună cu ostașii săi acesta hotărîse să lupte pînă la ultima suflare. Mai erau între ziduri și alți hani, printre care și viteazul mongol Gurhan, fugit de la Gengis-han și intrat în slujba horezm-șahului.

Nucherii urmăreau cum muncesc miile de orășeni tineri și bătrîni și îi grăbeau să astupe mai repede cu pămînt și cu bîrne șanțul cel adînc. Peste două zile mongolii se putură apropia de zidurile înalte pe care vegheau apărătorii cetății.

— Noi ne-am terminat lucrul repede, spuneau locuitorii Buharei. Să vedem acum cît de repede au să se poată cățăra mongolii pe zidurile acestea înalte.

Dulgherii din oraș fură puși să facă o mulțime de scări lungi, iar cînd scările au fost gata, mongolii se repeziră la mulțime izbind sălbatic în dreapta și-n stînga cu gîrbacele :

— Ce mai așteptați ? La ce vă tot holbați ? Ridicați scările și cățărați-vă sus pe ziduri !

Nici un orășean nu se încumeta să se apropie de zid, de pe creasta căruia atacatorii erau întîmpinați cu cărămizi, cu apă clocotită, cu smoală topită. Dar mongolii își traseră săbiile din teacă și înghesuiră cu pieptul cailor mulțimea ce se împotrivea, împingînd-o spre ziduri și izbind fără milă în creștet. Oamenii se urniră anevoie acoperindu-și capul cu mîinile. Nucherii însă să înverșunau mereu lovindu-i tot mai crud, retezînd degete, mîini și brațe.

Tălmacii îndemnau mulțimea să urce scările, să se cațere pe zid.

Unii orășeni strigau :

— Sus e moarte, jos — tot moarte! Mai bine să urcăm la ai noştri. Poate au să se îndure de noi şi-au să-nceteze lupta!

Pînă la urmă locuitorii Buharei apucară scările, le proptiră de zid şi începură să urce strigînd:

— Sîntem musulmani, ca şi voi! Aruncaţi armele şi predaţi-vă!

Ostaşii de pe creasta zidului îi lăsau să se apropie şi-i loveau cu bolovani grei, cu bîrne, răsturnau scările şi-n tot timpul acesta le strigau:

— Sînteţi nişte javre fricoase! Întoarceţi-vă împotriva mongolilor, bateţi-vă cu ei. Nu vedeţi cum pierim noi cu moarte de djahid? Murim, dar nu ne predăm. Nu vă închinaţi duşmanului!

Gurhan — viteazul mongol — arunca bolovani uriaşi de pe creasta zidului şi urla celor de jos:

— De ce se ascund mongolii pe după spinările acestor berbeci preasupuşi? De ce nu se avîntă ei să-şi arate curajul? Şi pe unde s-a ascuns moşneagul ăla acru, unde-i dulăul roşcovan, mîncătorul de prunci, Gengis-han?

Cu disperare îşi mînuia Gurhan sabia, iar cînd şi-o frînse, continuă să lupte cu baltagul, zvîrlind jos pe vrăjmaşii ajunşi în capul scării, pînă cînd căzu ciuruit de săgeţi.

Între timp mongolii aduseră maşinile chinezeşti de război. Acum trăgeau cu săgeţi grele, purtătoare de foc, înfăşurate cu cîlţi muiaţi în smoală, şi aruncau ulcele pline cu lichid care ardea. În cetăţuie, izbucniră nenumărate focuri.

Asediul ţinu douăsprezece zile. Pînă la urmă, după ce măcelăriră aproape pe toţi apărătorii cetăţii, mongolii pătrunseră dincolo de ziduri şi puseră mîna pe puţinii ostaşi rămaşi în viaţă, dar plini de răni şi arsuri. Mare le fu mirarea aflînd că cetăţuia ţinuse piept marii oştiri mongole doar cu patru sute de oameni. Mai toţi au pierit, dar nu s-au supus.

Dacă fiecare locuitor al Buharei ar fi luptat cu aceeaşi dîrzenie pe zidurile înalte ale oraşului, mongolii n-ar fi izbutit să cucerească străvechiul oraş nici în şase luni, nici într-un an, şi musulmanii n-ar fi avut cumplita soartă pe care ei înşişi şi-au croit-o.

După ce orăşenii au umplut toate geamiile Buharei cu plocoanele lor, mongolii le-au dat o nouă poruncă:

„Toţi locuitorii, împreună cu femeile şi copiii lor, datori sînt să iasă din oraş în cîmp deschis, lăsîndu-şi acasă întreaga avuţie şi neavînd asupra-le decît veşmintele de pe ei !"

Tălmacii umblau prin mulţime şi linişteau lumea :

— Nu vă temeţi de nimic, peste tot stau caraule. Averea voastră are să fie păzită cum se cuvine. Această adunare din afara oraşului se face numai pentru numărătoarea locuitorilor şi pentru întocmirea unui opis cu dările ce le datorează fiecare, după dreptate. Dar cine nu se va supune poruncii şi va rămîne în oraş, dat va fi morţii chiar în locul unde va fi aflat.

Dimineaţa toţi orăşenii se urniră să iasă afară în cîmp. Părinţii îşi duceau copiii de mînă, mamele îşi purtau pruncii în braţe, şi chiar moşnegii şubrezi, băbuţele gîrbove, care de ani de zile nu-şi mai părăsiseră ceardacul, porniră la drum clătinîndu-se şi ţinîndu-se unii de alţii.

Călăreţi mongoli băteau uliţele, ciocăneau pe la porţi şi strigau :

— Dăr-hal ! Hoş-hal ! Hai odată ! Hai, mai repede !

Oamenii ieşeau pe cele unsprezece porţi şi se rînduiau cete-cete pe cîmp, alcătuind un cerc viu în jurul oraşului. Străjerii nu mai lăsau pe nimeni înapoi.

Abia atunci se vădi ce mulţi oameni locuiau în „nobila Buhara", locuitorii oraşului erau de două-trei ori mai numeroşi decît năvălitorii.

La început mongolii însoţiţi de tălmaci dădură ocol tuturor cetelor întrebînd cine e meseriaş şi ce meşteşug ştie. Pe meşteşugarii pricepuţi îi adunau deoparte în cete osebite, pe meserii. Pe urmă bărbaţii tineri şi viguroşi fură strînşi într-alt loc şi înconjuraţi de călăreţi.

La urmă mongolii începură să aleagă din mulţime femeile, fetele şi copiii frumoşi pe care-i adunau laolaltă. Acum toată lumea înţelese că familiile au să fie despărţite şi pesemne nimeni nu-şi va mai revedea vreodată pe cei dragi. Strigăte şi vaiete se înălţară în tot locul, lacrimi amare curgeau şiroaie.

Ca şi măcelarii care aleg nepăsători în oboare vacile speriate şi caprele behăind de groază pentru a le mîna cu lovituri de bîtă la tăiere, tot astfel şi noii stăpîni ai Buharei mînau cu gîrbacele pe cei care nu voiau să se despartă, le

zvîrleau arcanul de gît și, dînd pinteni cailor, îi tîrau afară din mulțime.

Teama de mongoli era atît de mare încît locuitorii Buharei nici nu îndrăzneau să se opună.

Unii părinți și soți, văzîndu-și fiicele sau soțiile tîrîte prin praf de mongoli, se repezeau, înnebuniți de durere, să le scape din strînsoare. Dar nucherii îi striveau sub copitele cailor sau îi izbeau în creștet cu topuzele cu măciulie de fier.

În mulțimea alungată din oraș se aflau și mari învățați care-și petrecuseră ani de zile în școlile moscheilor, transmițînd ucenicilor lor cunoștințe nenumărate. Doi asemenea învățați se strîngeau unul într-altul îngroziți de cumplita silnicie din jur.

— Păgînii aceștia ne jefuiesc moscheile, ne calcă sub copitele cailor filele cărților înțelepte, ne răpesc și ne ucid pruncii, ne siluiesc fetele sub ochii părinților lor, spuse unul dintre ei. Cum să rabd eu una ca asta ?

Celălalt învățat, Rukn ad-Din Imam-Zade, vestit în toată Buhara, îi răspunse :

— Taci ! Vîntul mîniei lui Allah bate crunt ! Paiele spulberate de vînt n-au un cuvînt a spune !

Dar nici bătrînul Rukn ad-Din nu putu rămîne supus și liniștit. Văzînd cruzimea cu care mongolii se purtau cu femeile, marele învățat și fiul său săriră să le ia apărarea, și amîndoi fură uciși pe loc. Aceeași soartă o avură și mulți alții : nemaiputînd îndura suferința și rușinea familiilor lor, mulți bărbați săriră asupra mongolilor și căzură sub loviturile ucigătoare.

A fost o zi de groază, plină de strigăte înfiorate, de gemete de moarte, de plîns de femei și copii smulși pentru totdeauna din îmbrățișarea părinților, soților, fraților. Bărbații se vedeau neputincioși de a-și ajuta femeile și își amintiră de spusa poetului : „Cine n-a vrut să strîngă în pumn mînerul paloșului, acela va trebui să primească în piept ascuțișul lui."

Grosul mongolilor se înapoie în ulițele pustii, părăsite de orășeni. Cînd casele se umplură de jefuitorii care-și încărcau caii de schimb cu prăzile dobîndite, orașul luă foc din toate colțurile o dată. Limbi de foc și trîmbe de fum se înălțară deasupra străvechii Buhara, acoperind soarele. Clădirile

erau ușoare, de lemn și chirpici, așa că în scurtă vreme întregul oraș se prefăcu într-o pojariște uriașă. N-au mai rămas în picioare decît moscheea cea mare și zidurile cîtorva palate de cărămidă.

Încercînd să scape de pălălaie mongolii fugiră afară din oraș, lepădînd tot ce jefuiseră. Mulți ani de-atunci încoace Buhara a zăcut sub ruinele negre de funingine, slujind de adăpost doar huhurezilor și șacalilor.

Capitolul 2 ◆ MAI-MARII SAMARKANDULUI ÎNCHINĂ ORAȘUL

Totul căzut-a jertfă dezmățului și chefurilor voastre.
Nu de vené vi-s mîinile pătate, ci de sînge !

(Riza Tevfik)

Gengis-han plecă din Buhara spre Samarkand în anul Dragonului (1220), la începutul primăverii. Oastea lui înainta pe amîndouă malurile Zervașanului. De data asta kaganul nu asupri peste măsură așezările care i se supuneau, doar în orașele Seripul și Dabusie, ce-și închiseseră porțile în fața lui, lăsă el oști de asediu.

Ajuns la Samarkand, Gengis-han își alese ca loc de popas „Palatul cel verde" de la marginea orașului, „Kekseraiul" horezm-șahului. Aici începură să se adune oștile celor patru feciori ai kaganului și mulțimea prinșilor de război pe care mongolii o mînau de la spate cu harapnicul, ca pe o cireadă de vite. Toate aceste oști își așezară taberele în jurul orașului, alcătuind un inel de netrecut.

Samarkandul avea cetatea cea mai bine întărită din toate orașele Horezmului. Zidurile vechi și înalte, groase cît să nu le poată dărîma nimeni, aveau porți de fier cu turnuri și metereze de amîndouă părțile. Apărarea cetății număra o sută zece mii de ostași. Dintre ei, vreo șaizeci de mii erau

de origine turcică, mai cu seamă kîpceaci, iar ceilalți erau tadjici, gurți, kara-kitai și alte seminții. Se mai bizuia apărarea și pe cei douăzeci de elefanți de luptă, înspăimîntători la vedere. Șahul Muhammed își pusese multe speranțe în puterea lor. Pe lîngă acestea toate s-ar mai fi putut aduna o întreagă oaste de voluntari dintre locuitorii orașului : meșteșugarii și numeroșii lor robi.

Dacă în fruntea acestei mari puteri ar fi fost pus un încercat și dîrz căpitan ca Timur-Melik sau Kair-han, cu siguranță că orașul ar fi rezistat multă vreme — pe puțin un an — cît timp i-ar fi ajuns hrana pusă deoparte. Dar horezmșahul numise căpetenie peste oastea Samarkandului pe unchiul său, trufașul Tugai-han, om nepriceput într-ale războiului, frate cu împărăteasa-mamă , Turkan-Hatun, cea urîtă de norod.

Vreme de două zile Gengis-han dădu ocol orașului, cercetîndu-i zidurile, meterezele, șanțurile împrejmuitoare, pline cu apă ; căuta locurile slabe ale apărării și își alcătuia planul de bătălie.

Pentru a-și ascunde adevărata mărime a oastei, și pentru a îngrozi pe împresurați, mongolii rînduiră mulțimea de robi aduși din celelalte orașe în șiruri de bătălie, cu o flamură la fiecare zece oameni. De departe locuitorilor Samarkandului li se păru că sînt asediați de un vrăjmaș fără de număr.

Căpitanii kîpceaci Alp-Er-han, Sűundi-han și Balan-han ieșiră cu călăreții lor pe porțile cetății și se năpustiră asupra mongolilor. Lupte dîrze se încinseră între ei. Deși musulmanii izbutiră să ia cîțiva prinși, pierderile lor se ridicară la aproape o mie de oameni, așa că fură siliți să se tragă înapoi la adăpostul zidurilor tari.

A doua zi ostașii kîpceaci nu mai voiră să iasă din cetate. Voluntari din locuitorii Samarkandului ieșiră pe neașteptate la atac. Mongolii se prefăcură că dau bir cu fugiții, samarkanzii se luară după ei și căzură în capcană — din toate părțile îi năpădiră oșteni care-i așteptau și care le tăiară calea de întoarcere, măcelărindu-i aproape pe toți. Puțini s-au mai întors în oraș.

A treia zi în zori, Gengis-han încălecă și luă el însuși conducerea asaltului. Întreaga oaste și-o rîndui în jurul zi-

durilor și mai cu seamă în dreptul porților orașului. Mongolii se năpusteau asupra pîlcurilor de călăreți care ieșeau pe porți spre a încinge lupta, lovindu-i cu săgețile lor trase din arcuri grele cu bătaie lungă; luptară astfel întreaga zi cu îndrăzneții apărători ai Samarkandului, iar spre seară amîndouă părțile se retraseră în taberele lor.

Noaptea cetățenii cei mai de vază ai orașului: primul cadiu (judecătorul cel mare), șeik-ul-islam, capul fețelor bisericești, și cei mai bătrîni imami, slujitorii moscheilor, se adunară într-un mare divan și hotărîră să închine Samarkandul vrăjmașilor. În zori ieșiră cu toții pe poarta cetății și se îndreptară spre tabăra kaganului. Ei cerură hanului mongol îndurare pentru orașul împresurat. Gengis-han le făgădui „scut împotriva mîniei sale" și le îngădui să se întoarcă teferi la casele lor. Solia mai-marilor orașului se înapoie în cetate cu toată bucuria. În urma lor, toți hanii kîpceaci — afară de un singur pîlc de viteji, care se întăriră în citadelă — avînd în frunte pe însăși căpetenia oștirii Tugai-han, se grăbiră să se înfățișeze și ei cu temenele la asediatori și se arătară dornici de a intra în slujba kaganului mongol. Zîmbind pe sub mustață, Gengis-han primi cu bunăvoință și această propunere.

A șasea zi în zori porțile cele mari se deschiseră larg și mongolii năvăliră în cetatea de scaun a horezm-șahului. Aici își adunară îndată prinșii de război și îi puseră să dărîme zidurile orașului.

Totuși, în pofida făgăduielii kaganului de a nu pricinui nici un neajuns orășenilor, toți bărbații și femeile fură scoși afară în cîmp, unde mongolii îi jefuiră la sînge și-i chinuiră în fel și chip. Scăpară neatinși foarte puțini oameni, doar cei apărați de vînzătorii Samarkandului — primul cadiu și bătrînul șeik-ul-islam.

Locuitorilor li se vesti că mongolii au voie să verse nepedepsiți sîngele oricărui nesupus care se va ascunde în casă în loc să iasă la adunarea din afara orașului. Sub acest cuvînt nucherii tăiară sumedenie de norod.

Oastea kîpceacă de treizeci de mii de săbii, oșteni cu femei și cu copii, avînd în frunte pe unchiul șahului, Tugai-han, ieși din oraș să se pună în slujba dușmanului. Mongolii

le cerură să-și lepede armele, zicînd că le vor da arme tătărești. Spuneau că, de vreme ce au intrat în slujba hanului lor, se cuvine să aibă și înfățișare de mongoli. De aceea le bărbieriră capetele în chip de semilună. Apoi li se arătă o vîlcea în care să-și întindă tabăra. Kîpceacii își ridicară acolo corturile și poposiră împăcați, împreună cu familiile lor. Dar a doua zi, fără a prinde ei de veste, mongolii tăbărîră asupra kîpceacilor dezarmați și-i căsăpiră pe toți, prădîndu-le și avutul. Puținii ostași scăpați din măcel povestiră apoi că acei kîpceaci „n-au avut nici bărbăția de a lupta, ba nici măcar pe aceea de a fugi".

În noaptea următoare, din cele cîteva mii de apărători retrași în cetățuie, o mie de djighiți gata de orice, în frunte cu Alp-Er-han, ieșiră dintre ziduri în goana cailor, răzbătură vitejește printre rîndurile mongolilor și se făcură nevăzuți în beznă. Cîteva zile mai tîrziu se alăturau oastei lui Djelal addin.

Dar ceilalți apărători ai cetățuii continuau să se bată. Atunci mongolii stricară zăgazurile canalului Djakerdiz, cel cu albia măiestrită din plumb. Apele potopiră mica cetate și îi surpară zidurile. Mongolii pătrunseră prin spărturile făcute de apă, năvăliră în cetățuie și măcelăriră pe toți cei aflați înăuntru.

Din mulțimea orășenilor mînați afară în cîmp, nucherii aleseră deoparte pe toți meșteșugarii pricepuți, pentru a-i trimite în depărtata Mongolie. Și erau vestiți meșterii Samarkandului, vestiți în fabricarea hîrtiei albe din cîrpe, a brocartului, a mătăsii, a țesăturilor cu fir de argint, a basmalelor, a pieilor bine dubite, a harnașului, a marilor cazane de aramă, a cupelor de argint și alte metale, a foarfecelor, acelor, armelor albe, arcurilor, tolbelor de săgeți și a numeroase alte obiecte de preț. Toți meseriașii mai buni fură dați robi feciorilor și cimotiilor marelui kagan, care-i trimiseră în Mongolia, unde aveau să alcătuiască așezări anume de meșteșugari. Năvălitorii mai răpiră de multe ori din Samarkand feluriți meșteri și tineri puternici pentru a-i robi, așa că întreaga regiune rămase multă vreme depopulată.

După cucerirea cetății, Gengis-han străbătu în lung și-n lat orașul pe ale cărui ulițe zăceau pretutindeni stive de leșuri și se întoarse grăbit în palatul horezm-șahului. Grădinile um-

broasc de aici mai potoleau oarecum arşiţa atît de nesuferită hanului mongol. În oraş duhoarea cumplită a grămezilor de leşuri făcea viaţa de neîndurat şi puţinii localnici scăpaţi cu zile începură să părăsească oraşul.

Capitolul 3 ◆ HOREZM-ŞAHUL NU-ŞI GĂSEŞTE NICĂIERI LINIŞTEA

Cînd omul îşi pierde nădejdea, calul lui nu mai poate alerga.

(Proverb oriental)

În timp ce mongolii jefuiau ţările Horezmului, şahul Muhammed se afla departe de ele. Aştepta să vadă ce are să se mai întîmple în viitor, poposind cu o oaste nu prea mare în oraşul Kelif de pe rîul Djeihun.

— Ţelul meu este să opresc pe tătari de a trece peste Djeihun, spunea el. Curînd am să strîng în Iran o nouă oaste uriaşă şi atunci am să alung pe aceşti groaznici închinători la idoli.

Pe culmea unei înălţimi pietroase, aplecată cu un colţ de stîncă deasupra apelor, se înălţa un turn subţire, iar la poalele lui se înghesuiau o sumă de colibe mici cu acoperişuri drepte. Un vechi zid de piatră le înconjura din toate părţile, ca un inel neregulat.

Aici îşi petrecea zilele şahul, muncit de tristeţe şi gînduri amare. În vîrful turnului veghea neîncetat o strajă, cu ochii aţintiţi mereu spre miazănoapte. Pe colinele din zare, la căderea întunericului, se aprindeau focuri, iar ziua se ridicau trîmbe de fum, vestind prin semnale mişcarea oştilor duşmane.

Uneori Muhammed cobora la malul rîului. Pe apă se înghesuiau bărci greoaie cu provele mult ridicate. Şahul privea îndelung undele tulburi ce clocoteau vijelios prin strînsoarea malurilor stîncoase. Mare parte din oastea lui trecuse treptat-treptat pe celălalt mal al Djeihunului, unde pe înălţimi se zăreau clădirile străvechiului oraş Kelif. Pe vremuri Iskender-

nebiruitul și oștenii lui trecuseră înot rîul îngust și vijelios, agățați de burdufuri de capră bine umflate cu aer.

În timpul împresurării Samarkandului, horezm-șahul trimisese în două rînduri ajutoare celor asediați — o dată zece mii și altă dată douăzeci de mii de călăreți, dar amîndouă oștile nu se încumetaseră să se apropie de cetatea de scaun și reveniseră la Kelif, spunînd că Samarkandul stă să cadă de la un ceas la altul și ajutorul lor n-ar mai putea schimba, chipurile, în nici un fel soarta bătăliei.

Apoi sosi la Kelif și Inanci-han, cu două sute de djighiți morți de oboseală și plini de răni, puținii pe care-i mai putuse scăpa cu viață în noaptea retragerii din Buhara. Tătarii ajunseseră de la urmă pe fugari la malul Djeihunului și îi măcelăriseră aproape pe toți, scăpînd doar acești două sute. Printre ei era și Kurban-Kîzîk.

Horezm-șahul fu zguduit la culme, aflînd că o oaste atît de mare ca aceea lăsată să apere Buhara a pierit fără folos și fără slavă. Multă vreme rămase el în neputință de a chibzui și a lua vreo măsură. Curînd își dădu seama că și hanii ținuturilor din preajmă se cam dau înapoi de la împlinirea poruncilor și nici nu mai răspund la chemările lui. De pretutindeni i se vesteau cazuri de vînzare și nume de hani care treceseră de partea lui Gengis-han. Vedea îngrozit că rînduiala statornicită de el se clatină, că temelia stăpînirii sale se surpă și dovezile de credință și supunere se spulberă-n vînt.

Așa că într-o bună zi Muhammed se urcă într-o luntre mare, iar djighiții lui încărcară într-însa cuferele lungi de piele cu galbenii și giuvaerurile horezm-șahilor, precum și murgul lui îndrăgit. Luntrea se desprinse de mal. Curentul o prinse în vîltoare și o duse la vale, dar luntrașii prinseră a-și mînui viguros vîslele și prăjinile, îndreptînd vasul cel greu spre malul dimpotrivă.

Luntrea nu se putu apropia de malul iranian din pricina stîncilor colțuroase de la fundul apei. Atunci vechilul împărătesc porunci unui ostaș înalt și uscățiv, care trăgea la vîsle, să-l ia în cîrcă pe Muhammed și să-l scoată la mal. Gîfîind din greu, omul săltă în spinare pe burduhosul șah și-l trecu apa.

Ajuns dincolo, Muhammed îl întrebă pe ostaș :

— Cum te cheamă și de unde ești de fel ?

— Sînt Kurban-Kîzîk, plugar amărît. Mi-am lăsat familia pe un petic de pămînt luat în dijmă de la Inanci-han. O dată cu el am scăpat cu fuga după înfrîngerea de la Buhara. În noaptea aceea pîlcul nostru ieşise din cetate să dea iureş în tătărime, m-am pomenit în faţa cortului galben al hanului lor şi-am vrut să-l hăcuiesc bucăţi, dar naiba ştie de ce djighiţii noştri s-au speriat de moarte şi şi-au întors caii spre Djeihun. Nebunul ăla de armăsar, surul de-l încălecam eu, a pornit ca turbat pe urmele lor. Ei, şi p-ormă abia de-am scăpat de urmărirea mongolilor.

— Dar de ce ţi se zice Kurban-măscăriciul ? mai întrebă Muhammed. Nu prea arăţi a fi nici vesel, şi nici glumeţ.

— Mi se zice Kurban-măscăriciul pentru că, spre nenorocirea mea, nu ştiu să spun decît adevărul, şi ca un făcut nimeresc tot anapoda. Niciodată nu ştiu ce se cuvine şi ce nu se cuvine spus. De aceea oamenii îmi zic „măscărici" şi deseori sar să mă bată pentru adevărul ce li-l spun în faţă, dar las'că nici nu le rămîn dator.

— Înainte vreme m-ai mai văzut vreodată ?

— Nu, de văzut nu te-am văzut, dar te-am pomenit ades — păi, cînd ni se iau cu japca birurile, hakimul spune totdeauna : „Asta-i partea şahului". Şi-atunci sigur că te pomeneam...

Horezm-şahul zîmbi strîmb şi ceru vechilului său un dinar de aur pentru Kurban.

— Pe ostaşul ăsta să-l luaţi să mă urmeze în tot locul. Se pricepe de minune să mă care-n spate peste apă şi canale, şi-apoi... are să-mi spună mereu adevărul.

— Mă supun ţie, mărite padişah, răspunse Kurban. Nu-i lucru greu să te car în spinare, e ca şi cum aş duce-n cîrcă un sac de cele mari cu grîne. Doar că, rogu-te, mai îngăduie-mi să trec o dată dincolo : mi-am lăsat cizmele pe celălalt mal.

— Îţi îngădui.

Şahul încălecă şi rămase să se uite cum oşteanul Kurban, înalt, adus de spate, cu gîtul lung şi subţire, în şalvarii lui uzi, suflecaţi pînă la genunchi, cară la mal împreună cu ceilalţi ostaşi preţioasele lui cufere de piele.

Apoi luntrea se depărtă spre malul celălalt, luînd cu ea pe Kurban.

Cînd murgul cel falnic ajunse pe creasta drumului pietros, horezm-șahul văzu jos pe mal o foială de mare tulburare. Oamenii arătau cu mîna spre miazănoapte unde, pe colinele din zare, se înălțau una lîngă alta cinci trîmbe negre de fum. Era un semnal înfiorător: dușmanul se apropia cu oști însemnate.

— Dați drumul îndată tuturor corăbiilor în josul apei! porunci Muhammed. Să nu-i lăsăm pe tătari să treacă dincoace! Și șahul își înghioldi murgul la goană.

Douăzeci de mii de tătari sub conducerea lui Djebe-noion și Subudai-bagatur ajunseseră, tot căutînd urma horezm-șahului, la apele Djeihunului.

Nimeni nu le stînjeni pregătirile pentru trecerea rîului. Malurile erau pustii, toată populația Kelifului fugise. Deși nu aflară nicăieri nici o luntre, tătarii — potrivit poruncii lui Gengis-han: „înaintați în goana mare fără popas" — dulgheriră niște bărci mari cam ca jgheaburile pentru adăpatul cailor le îmbrăcară în piei de bou și își încărcară în ele armele și hainele. Apoi mînară caii în apă, se apucară de cozile lor și se înhămară la bărcile în chip de albie, în așa fel că, înotînd, caii trăgeau pe oameni, iar oamenii trăgeau albiile.

Astfel toți mongolii trecură într-o singură zi apele repezi ale Djeihunului. O știm din descrierea lui Rașid ad-Din.

Dar horezm-șahul era acum departe, fugea cu toată iuțeala spre apus.

Mare parte din oastea ce-l urma pe Muhammed era alcătuită din kîpceaci. Aceștia urzeau un complot. Cineva îl sfătui pe șah să fie cu ochii în patru. În fiecare seară șahul părăsea nevăzut de nimeni cortul în care trebuia să înnopteze. Astfel, într-o dimineață, cortul fu găsit ca o sită, ciuruit de sute de săgeți.

Din ziua aceea temerile șahului crescură. Călătorea tot mai repede, schimba mereu drumul, nemaiștiind unde să găsească adăpost. Peste tot îi învăța pe localnici să-și întărească orașele, să se bizuie doar pe tăria zidurilor și să ocolească lupta cu mongolii.

Doar în orașul Nișapur, aflat la adăpostul munților, pentru a-și alunga amărăciunea, Muhammed se lăsă în voia ospețelor și chefurilor.

Tătarii goneau mereu pe urmele horezm-șahului și întrebau peste tot de drumul ales de el. Iar cînd și la Nișapur veni

vestea că mongolii sînt aproape, șahul vesti pe toată lumea că pleacă la vînătoare și fugi cu un mic număr de călăreți, ștergîndu-și urmele.

Tătarii ajunseră la Nișapur după ce jefuiseră în drum Tusul, Zava, Reiul și alte cîteva orașe. Din Nișapur ei împînziră regiunea cu mici pîlcuri de nucheri pentru a afla încotro s-a îndreptat padișahul. Jefuiau orice oraș întîlnit și orice sat, puneau foc clădirilor, pustiau ogoarele și nu cruțau pe nimeni — nici femei, nici bătrîni, nici copii.

Între timp Muhammed își adunase o nouă oștire. În cîmpia Daulctabad, din apropierea Hamadanului, horezm-șahul și cei douăzeci de mii de călăreți ai lui fură împresurați pe neașteptate de tătari, care măcelăriră mare parte din oastea cea nouă. Șahul luă parte la luptă în veșminte țărănești, călare pe un cal de rînd, dar foarte vînjos. Aceasta fu ultima întîlnire a horezm-șahului cu tătarii. Deși oastea mongolă nu întrecea la număr pe musulmani, șahul nu izbuti să biruie, căci nu se gîndea decît la scăparea sa.

Tătarii, neștiind în cine-și slobozesc săgețile, traseră în el pe întrecute rănindu-i calul, dar Muhammed scăpă cu fuga și se ascunse în munți. Aici tătarii îi pierdură pentru totdeauna urma.

Din Nișapur năvălitorii își urmară drumul spre soarc-apune, spre Zendjan și Kazvin, nimiciră oastea Horezmului de sub conducerea lui Bek-Teghin și Kluci-Buk-han, după care o porniră prin Azerbaidjan spre stepa Muganskului, unde se ciocniră de gruzini.

Acum tătarii nu se mai opreau nicăieri, peste tot își luau numai ce le era trebuitor pentru mîncat și îmbrăcat, jefuiau doar aurul și argintul și o porneau mai departe. Neuitînd nici o clipă de însemnătatea poruncii ce le-o dase Gengis-han, ei goneau zi și noapte, își scurtau cît se poate de mult popasurile și se străduiau să dea de urma horezm-șahului.

În așezările mari, tătarii își alegeau caii cei mai buni și plecau mai departe. Fiecare nucher ducea cîte doi cai, ba unii chiar și mai mulți. Pe drum își schimbau mereu fugarul, așa că puteau străbate într-o singură zi distanțe uriașe, ivindu-se ca din senin tocmai acolo unde nu erau așteptați.

Cine-mi va reda oștirea
Și înfrîngerea-mi va răzbuna ?
Cine va putea domnia
Înapoi de la dușman s-o ia ?

(Dintr-o legendă turcească)

Șahul Muhammed ajunse în ținutul Dianui și se opri neștiut de nimeni, lîngă orașul Amol. Emirii localnici i se înfățișară pe ascuns și se arătară dornici de a-l sluji cu toată supunerea. Din marea lui curte de odinioară nu mai rămăsese mai nimeni. La capătul puterilor și bolnav de-a binelea, ținea sfat cu cei mai bătrîni dintre emirii care se bucurau de încrederea lui și, cuprins de deznădejde, nu înceta să repete :

— Găsi-se-va oare în lumea aceasta un loc tihnit, unde să pot răsufla de răul tătarilor ?

La întrebarea aceasta toți își plecau capetele : ar fi bine ca șahul să-și ia o luntre și să-și afle refugiu pe una din insulele Mării Abeskun [1]. Urmînd sfatul lor, horezm-șahul își căută adăpost pe un mic petec de pămînt singuratic, cu desăvîrșire pustiu ,fără nici un semn de viață.

Aici s-au adunat în scurtă vreme feciorii șahului Muhammed : Ozlag-șah, Ak-șah și Djelal-ad-din. Pe această insulă iscăli horezm-șahul un sinet în care, în locul nevîrstnicului Ozlag-șah, urmaș la scaunul împărătesc era numit iarăși Djelal ad-din, cel umilit odinioară și surghiunit.

— Acum numai Djelal ad-din mai este în stare să scape împărăția de la pieire, mărturisi Muhammed. El nu se teme de vrăjmași, ba dimpotrivă arde să se bată cu ei. Mă leg cu jurămînt : dacă Djelal ad-din are să biruie și Allah îmi va reda puterea dinainte, numai mărinimia și dreptatea au să domnească în toată împărăția.

Apoi horezm-șahul încinse pe Djelal ad-din cu paloșul său bătut în almazuri și îi dădu titlul de „sultan". Iar fraților mai tineri ai sultanului le porunci să-i jure acestuia credință și ascultare deplină.

Primind paloșul, sultanul Djelal ad-din vorbi astfel :

[1] Marea Caspică.

— Mi se încredințează domnia Horezmului cînd întreaga împărăție e cotropită de tătari ; iau conducerea oștilor cînd n-a mai rămas din ele decît numele, toate fiind spulberate precum frunzele pomilor după furtună. Dar în bezna nopții acesteia coborîtă asupra țărilor musulmane am să aprind în munți focurile chemării la luptă și am să purced la strîngerea celor viteji.

Djelal ad-din își luă rămas bun de la tatăl său și se avîntă spre noi bătălii. Pe urmă se împrăștiară și toți ceilalți. Muhammed rămase iarăși singur pe nisiposul petec din Marea Abeskun.

Cînd ultima luntre greoaie și bine călăfătuită se desprinse de țărm, horezm-șahul Muhammed rămase în picioare pe îngusta limbă de nisip, uitîndu-se după ai săi, întunecat la față și cufundat în gîndurile sale. Năierii turkmeni se munceau să ridice pînza cea mare, iar emirul de Astrabad și feciorii șahului stăteau în picioare cu mîinile încrucișate pe pîntec, neîndrăznind să se miște cît timp privirea padișahului mai era ațintită asupra lor.

Apoi vîntul umflă pînza, luntrea se legănă și, luînd valurile în piept, începu să se depărteze tot mai repede spre munții albaștri din ceața zărilor.

Acum ultimele legături ce-l mai uneau pe horezm-șah de țara sa și de veșnic nemulțumiții, veșnic răsculații săi supuși erau rupte. Acum nu-l mai amenințau nici năvălirile tătarilor, nici umbra înfiorătoare a roșcovanului Gengis-han. Pînă aici n-au să mai ajungă neosteniții Djebe-noion și Subudai-bagatur, care s-au ținut săptămîni în șir pe urmele lui.

Aici în mijlocul întinsului fără de capăt al mării își va putea aminti cu amărăciune de trecut, va putea cîntări în liniște prezentul și chibzui fără pripeală la viitor. Bucate are horezm-șahul pentru o lună întreagă : emirul Astrabadului i-a ridicat între dunele de nisip o iurtă de pîslă, i-a lăsat un ceaun, un sac de orez, o oală cu untură de batal, o căldare de piele, o secure și alte cîteva scule gospodărești. Acum șahul are să fie derviș : singur are să-și gătească bucatele cele de toate zilele.

Luntrea ajunsese departe de tot, dar Muhammed tot mai stătea în picioare cufundat în gînduri. Într-un tîrziu se întinse pe nisipul uscat și fierbinte și ațipi încălzit de soare și legănat de adierea mării.

Nişte foşnete şi şoapte îl făcură să tresară din somn. Desluşi cuvintele : „El este mare, el este puternic..."

Ale cui să fie glasurile ce-au răsunat pe acest pămînt pustiu ? Iar l-au aflat duşmanii ? Şahul se dezmetici de tot. Pe movila de după tufele cenuşii se iţi apoi dispăru iarăşi un cap acoperit de o căciulă neagră de oaie. Muhammed n-avea la el nici o armă — arcul, săgeţile şi baltagul rămăseseră în iurtă. Şahul se repezi în vîrful movilei. Gîţiva oameni în zdrenţe, desculţi, fugeau cît îi ţineau picioarele, printre ei se tîra anevoie, în patru cioturi, o făptură înspăimîntătoare.

„Am poruncit emirului să mă lase pe o insulă cu desăvîrşire pustie ! De unde mi-au răsărit oamenii aceştia ?" Şi alarmat Muhammed porni spre iurta sa. Deasupra ei se răsucea un fir de fum. Pe bătătura din faţa intrării şedeau roată vreo zece făpturi monstruoase. Cine erau fiinţele acestea care-şi pierduseră aproape de tot înfăţişarea omenească ? Chipurile umflate, roşii, ca nişte boturi de fiară, erau acoperite de buboaie cu puroi şi răni urîte.

— Cine eşti ? strigă unul dintre ei. De ce-ai venit aici ? Noi am fost alungaţi de peste tot şi vrem să ne facem sălaş pe acest pămînt pustiu.

— Dar voi cine sînteţi ?

— Noi sîntem bătuţi de Allah. Am coborît astăzi aici şi o să trăim din pescuit.

— Nu vezi ? Sîntem cu toţii leproşi ; mai trăim, s-ar zice, dar putrezim de vii, ca răposaţii. Uite, ăstuia i-au căzut degetele, ăstuilalt i-au putrezit tălpile picioarelor şi mîinile pînă la cot, de aceea umblă pe brînci precum urşii. Celui de colo i s-au scurs ochii, iar ăluia i s-a topit limba şi-a rămas mut...

Muhammed rămase tăcut. Se gîndea cu părere de rău la luntrea ce se pierdea în zare şi părea acum doar un mic punct negru.

— Ne-am rugat lui Allah să ne ajute. Şi iată că s-a îndurat de noi şi te-a trimis pe tine.

— Cu ce v-aş putea ajuta eu ?

Unul dintre leproşi se ridică în picioare. Părea mai înalt, mai voinic decît ceilalţi şi ţinea în mînă o secure.

— Eu sînt şeicul obştii noastre şi aici, în împărăţia celor afurisiţi, toţi trebuie să mi se supună mie. Cine nu-mi va îndeplini poruncile are să fie ucis. Tu eşti sănătos şi puternic. Te primim în frăţia noastră : ai să ne duci năvodul [illegible]

ne cari apă şi vreascuri pentru foc. Noi nu mai putem face muncile astea. În iurta ce ne-a trimis-o Allah, am găsit un ceaun, orez, făină, un ulcior cu ulei şi untură de berbec. De-acum înainte ai să trăieşti printre noi. Scoate-ţi hainele! O să le purtăm noi, cu rîndul, că ţie tot nu-ţi mai fac trebuinţă.

Muhammed îi întoarse spatele şi o luă la goană, gîfîind, spre ţărmul mării. Leproşii porniră după el, dar se opriră cu toţii pe creasta movilei, urmărindu-l doar din ochi. Horezm-şahul ajunse pe limba de nisip de la ţărm şi se apucă să adune crăcile uscate aduse de valuri. Strînse vreascurile grămadă şi încinse focul. Un stîlp de fum gros se înălţă curînd înspre cer.

„Cei de pe ţărm au să vadă trîmba de fum, au să trimită o luntre, şi-au să mă ducă înapoi pe pămînt, murmura Muhammed şi gîndurile i se agăţau de luntrea cea mare, pierdută acum în ceaţa depărtărilor. N-are a face că-i război acolo, n-are a face că tătarii răscolesc ţinutul în căutarea mea, oricum acolo-s oameni, oameni vii şi teferi. Se războiesc între ei, suferă, plîng, rîd şi a trăi printre dînşii are să fie o fericire după viaţa de pe pămîntul acesta al leşurilor vii."

Peste cincisprezece zile, potrivit înţelegerii, o luntre trase la ţărmul insulei. Venise cu ea Timur-Melik, căpitanul oştilor horezm-şahului, cu cîţiva djighiţi. Au căutat mult pînă să-l găsească pe Muhammed. Zăcea pe nisip, cu desăvîrşire gol. Un corb i se lăsase pe frunte şi-i ciugulea ochii.

Timur-Melik dădu ocol insulei şi-i găsi pe leproşii ascunşi în nişte tufe. La întrebările lui, ei îi povestiră ce se petrecuse pe ostrov.

— Vedeam că toţi cei veniţi cu luntrea cea mare se închină pînă la pămînt acestui om rămas pe pămîntul nostru, şi toţi îl numesc padişah. Or, ştim din bătrîni că dacă un lepros îmbracă veşmintele purtate de un şah sau sultan, el se face bine şi rănile i se lecuiesc. Numai din această pricină l-am despuiat noi pe omul acesta. L-am chemat să mănînce cu noi, i-am dus bucate la ţărm, dar el n-a vrut să pună nimic în gură, ţinea mereu focul aprins şi tăcea mereu, cum tace şi acum. Veşmintele lui sînt întregi. Acum ştim bine că omul acesta n-a fost sultan, căci nici unul dintre noi nu s-a făcut bine, măcar că i-a purtat hainele.

— Dă-ne voie să-i ucidem! strigă unul dintre djighiţi.

— Să-i ucidem dar nu cu săbiile noastre, ca să nu le mînjim tăişul sclipitor cu sîngele otrăvit al cîinilor ăstora, sări un altul şi-n aceeaşi clipă slobozi o săgeată în pîntecul şeicului leproşilor. Acesta scoase un strigăt de moarte şi o luă la fugă, urmat de ceilalţi bolnavi.

— Daţi-le pace! porunci Timur-Melik. Allah i-a pedepsit destul. Iar eu însumi sînt şi mai nefericit decît ei! Întreaga viaţă am luptat pentru măreţia şahilor Horezmului, mi-am vărsat sîngele în credinţa că horezm-şahul Muhammed este un nou Iskender-Nebiruitul şi că la vreme de restrişte pentru norod el va duce neînfricatele oşti musulmane la biruinţe nemaiauzite... Acum ruşine îmi este pentru rănile mele şi-mi plîng anii tineri, irosiţi fără de folos întru apărarea unor vedenii mincinoase. Iată-l zăcînd aici pe cel ce-a avut oştiri nenumărate şi ar fi putut supune întreaga lume, iar acum nu mai este în stare nici să alunge cu mîna corbul ce-i sfredeleşte ochii. Zace uitat de toţi, nu are nici şalvari ca să-şi acopere goliciunea trupului, şi nici măcar un pumn de ţărînă din patrie pentru a-i fi presărată pe mormînt. Nu se află destule lacrimi pe lume pentru a spăla cu ele greşelile amare cîte le-am făcut şi cîte mă ard acum precum focul...

Timur-Melik îşi trase sabia din teacă, o propti cu vîrful în pămînt şi apăsă cu piciorul în lamă pînă o frînse în două. Apoi cu însăşi mîna lui înfăşură trupul şahului în ţesătura turbanului său, şi îi spuse la capătîi singura rugăciune pe care o ştia. Djighiţii săpară cu jungherele o groapă în nisip şi îngropară într-însa trupul horezm-şahului Muhammed, nu demult cel mai puternic dintre domnitorii musulmani, ce-şi sfîrşise şirul zilelor fără glorie, scuturat de tremur, ca un ied sub cuţitul casapului.

Timur-Melik părăsi insula şi porni cu djighiţii săi în căutarea tînărului sultan Djelal ad-din, pentru a-i povesti cum s-a stins tatăl său, şahul. Se spune că după aceasta, Timur-Melik a rătăcit mulţi ani ca derviş sărac prin Arabia, Iran şi India. [1]

---

[1] Unii istorici pretind că peste mai mulţi ani Timur-Melik s-a înapoiat în Asia Mijlocie în veşminte de derviş-cerşetor. La Hodjen a fost recunoscut de acel mongol căruia în timpul unei bătălii i-a străpuns ochiul cu o săgeată. Căpetenia mongolă a ţinutului a cerut ca Timur-Melik să fie adus la el şi, pentru atitudinea lui mîndră şi nesupusă, a poruncit să i se taie capul.

— Vîsliţi mai cu inimă! Hai, toţi o dată!

Barca întoarsă împotriva curentului lupta cu apele vijelioase ale Djeihunului şi se apropia încet de mal.

„Să porţi de grijă calului împărătesc prin străinătăţi, auzi cinste! Nu, mai bine să rabzi de foame în satul tău! îşi spunea Kurban-Kîzîk. La fel s-o fi bucurînd şi pitpalacul închis în colivia de mătase, la aşhana deasupra uşii! Padişahul mi-a dăruit un dinar de aur. Asta nu se întîmplă decît o dată în viaţă. Dar cum să ajung cu el pînă acasă? Doar să-l ţin ascuns în gură. Tot şahul a poruncit să mînăm luntrile pe Djeihun la vale, pînă la Horezm... Nu! Acolo n-am să mă duc. Kurban nu mai vrea să lupte pentru şah şi nici să dea bir cu fugiţii nu mai vrea. Tot fugind aşa poţi ajunge şi la Marea cea mare de la capătul pămîntului, şi-apoi unde să te mai duci? Kurban vrea să se întoarcă la ogorul lui, vrea să-şi vadă copiii..."

Şi se tot uita pe furiş înapoi la malul stîncos unde pe o culme, sus, se mai vedea trupul mătăhălos al şahului călare pe murgul lui. Kurban sări în apă şi ieşi pe malul celălalt. Dinspre cetate, pe coasta colinei alergau înnebuniţi băjenarii cu boccele în spinare; îmbrîncindu-se şi înghesuindu-se, căutau să sară într-o luntre pornită la vale şi strigau:

— Vin tătarii! Fugiţi!

Nimeni nu se sinchisea de el. Kurban o porni de-a lungul malului, ajunse la cortul unde stătuse cu ceilalţi luntraşi, îşi luă din paie sacul şi cizmele, după care mai coborî o dată la rîu şi văzu luntrile desprinzîndu-se una cîte una de la mal. El însă, fără a mai sta în cumpănă, o porni pe cărarea altor multe încercări.

Urcă spre zidurile cetăţii de pe colină şi de acolo văzu pe întinsul şesului pietros o mulţime de fugari în halate roşii sau dungate răzleţindu-se care încotro, iar în zare un nor de praf ce se apropia mereu.

„Ăştia-s tătarii", îşi spuse el şi o zbughi desculţ la goană prin stepa arsă, nemailuînd în seamă că pietrele şi scaieţii îi sfîşiau picioarele.

„Acolo în față e o movilă, iar dincolo de ea trebuie că sînt niște rîpe. Tătarii au să se înverșuneze să ia cetatea și să treacă apa. Ce treabă au ei cu bietul Kurban?"

Fugi pînă la un mormînt singuratic străjuit de un par înalt, se ascunse după el, își trase sufletul și-și aținti privirea în depărtare.

In norul de praf se deslușeau acum călăreți în cojoace stacojii, plecați pe gîtul cailor în goană. Pe pieptul unora sticleau zale de fier. Ajungeau pînă la el și urletele sălbatice ale năvălitorilor „chu-chu-chu!" și tropotul miilor de cai mărunți.

Unii tătari se desprindeau din mulțimea călăreților și o porneau de-a curmezișul stepei, tăind calea băjenarilor. Paloșele lor se înălțau fulgerător și se abăteau asupra oamenilor, apoi călăreții făceau un ocol, se întorceau în goana mare și, fără a descăleca, se aplecau în șa, înșfăcau boccelele căzute și reveneau să se alipească hoardei.

Kurban ajunse pe brînci pînă la buza rîpelor, se lăsă de-a rostogolul într-o viroagă seacă și se așternu iarăși pe fugă.

Toată ziua bătu potecile stepei pustii, ici-colo dădea de cîte un ogor părăsit. Pe drum întîlni oameni rătăcind pe cîmp, singuri sau în cete mici. Auzind că bietul Kurban vine de „acolo", din „valea lacrimilor și amarului", toți se opreau și-l întrebau de soarta Buharei, de fuga horezm-șahului, îl pofteau la focul lor, împărțeau cu el lipiile coapte în spuză și-l ascultau cu gurile căscate.

Kurban povestea cum s-a războit singur cu o gloată de tătari, cum i-a tăiat pe toți și cum i-a fost doborît calul sub el. Acum se duce acasă și nu mai vrea nimic, decît să vadă iar plopul bătrîn de la cotul șanțului care duce apa la ogorul lui și să-și îmbrățișeze din nou copilașii...

Pînă la urmă începu să creadă și el ceea ce povestea altora. Doar un singur lucru nu spunea nimănui: cum l-a cărat pe șah în spinare din luntre pînă la mal. Și n-o spunea pentru că oamenii îl blestemau pe Muhammed care-și părăsise țara la ananghie, lăudînd poporul sub gîrbaciul mongolilor și tătarilor, prea laș pentru a muri ca un mucenic-djahid pe cîmpul de luptă.

Într-un loc Kurban dădu peste un grup mai mare de fugari, adăpostiți într-o vîlcică, și se apropie de ei. Oamenii îi făcură

loc lîngă focul lor. Fiecare povestea cîte ceva despre tătarii cu care-i fusese dat să se ciocnească.

— Noi ăştia sîntem cu toţii din acelaşi sat. Uite ce s-a întîmplat la noi: ne adunasem pe uliţă vreo zece, ca să mai stăm de vorbă. Deodată a tăbărît în sat un mongol călare. S-a repezit drept la noi şi-a început să ne toace cu paloşul. Nici unul dintre noi n-a îndrăznit să sară la bătaie, măcar că mongolul era singur. A scăpat numai cine a izbutit să sară gardurile şi să fugă.

— Eu uite ce-am auzit. Un tătar a găsit pe cîmp un sărman care-şi lucra ogorul şi n-avea nici o armă la el ca să-l ucidă pe plugar. Atunci a strigat la el cu un glas cumplit: „Pune-ţi fruntea-n pămînt şi stai nemişcat!" Şi ce credeţi?! Omul s-a trîntit pe jos, iar tătarul s-a repezit înapoi la calul de samar pe care-şi ducea prăzile, şi-a luat de acolo sabia şi s-a întors înapoi să-l omoare pe ţăran.

Şezură aşa multă vreme în jurul focului, povestind cu jale cum pătimeşte ţara. Kurban căpătă de la fiecare cîte un colţ de lipie, ba chiar şi o strachină de fiertură fierbinte.

Deodată un glas răguşit se răsti înfricoşat la ei:

— Hei, voi de colo! Ia legaţi-vă unul altuia mîinile la spate!

Sus pe coasta văiugii se proţăpise un tătar, călare pe-un roib voinic.

— Aoleo! Ne-a sunat ceasul! prinseră a bîigui băjenarii, descingîndu-şi brîiele şi legînd rînd pe rînd mîinile celorlalţi.

— Opriţi, le şopti Kurban. Nu vedeţi că e singur? N-o să-l putem ucide, noi, atîţia, pe tătarul ăsta şi apoi să fugim?

— Ni-e frică.

— Păi, dacă ne legăm mîinile unul altuia, ăsta are să ne omoare! Hai mai bine să-l omorîm noi pe el! Poate că izbutim să scăpăm.

— Nu, nu! Cine-o să se încumete să facă una ca asta?!

Şi, tremurînd de groază, urmară a-şi lega mîinile unii altora.

Plecîndu-şi capul în piept, Kurban întinse înainte bocceluţa şi se căţără pe coastă în sus, ca şi cum ar fi vrut să dea un peşcheş tătarului.

Călăreţul părea destul de bătrîn. Cîteva fire de păr cărunt îi umbreau bărbia. Obrazul ars de vînt îi era brăzdat de

crețurile vîrstei, iar ochii înguști îl aținteau pe Kurban cu priviri înțepătoare.

— Ce-ai acolo ? întrebă călărețul, aplecîndu-se spre bocceaua ce i se întindea.

Kurban îl înșfăcă de ceafă și de o mînă. Calul se sperie și o luă la goană. Kurban însă nu dădu drumul tătarului și se lăsă tîrît pe pămînt pînă cînd călărețul căzu din șa. Atunci Kurban îl înjunghie cu cuțitul, așa cum era învățat să înjunghie berbecii.

Apoi se ridică și privi în jur. Din mulțimea celor așezați nu demult în jurul focului unii fugiseră care încotro, iar alții se pitulau, căutînd speriați de după buza rîpei. Pînă la urmă doi inși se apropiară de el.

— Și-a dat duhul, spuse primul, aplecîndu-se spre tătar.

— Acum se cuvine să ne împărțim pe dreptate tot ce găsim la el, zise celălalt, trăgînd jos de pe tătar cojocul de oaie pus de-a dreptul pe piele.

Cei rămași dădură fuga și-l ajutară pe Kurban să prindă calul tătarului ucis.

— Voi luați tot ce vreți, dar roibul are să fie al meu. Vedeți și voi că nu este un cal de-al mongolilor, ci unul de-al nostru, țărănesc, furat de pe-aici. Cu el am să-mi ar ogorul.

— Nu. Mai bine să tragem la sorți, spuse cineva și își înfășură pe braț dîrlogii calului.

— Ai grijă, tătarul e teafăr, acu se scoală ! strigă Kurban.

Speriat, omul cu sorții dădu drumul dîrlogilor și o luă la fugă.

Kurban dezlegă și zvîrli pe jos toți coburii și sacii prinși la șa, afară de unul mai greu. Apoi sări pe cal și cuvîntă :

— Halal djighiți ! Nu călăreți, ci niște gîndaci prăpădiți sînteți cu toții, fugiți de teama unui băț ridicat. Dac-ați avea inimă de leu, noi laolaltă am alunga nu numai pe toți mongolii, ci și pe toți horezm-șahii, sultanii, becii și hanii care ne-au cotropit pămîntul. Voi însă nu sînteți decît niște gîndaci, v-ascundeți prin crăpături la cel mai ușor foșnet ! Sigur că orice tătar vă va strivi sub talpă. Rămîneți cu bine și nu uitați de Kurban-Kîzîk, viteazul vitejilor ! Și, făcîndu-le un semn de despărțire, Kurban o porni la galop peste cîmp.

Cu cît se apropia mai mult de Buhara, cu atît întîlnea mai multe aşezări distruse şi leşuri descărnate. Cîinii graşi peste măsură, cu burţile atîrnate, se îndepărtau alene de leşuri, tîrîndu-şi cozile pe pămînt şi culcîndu-se pe jos fără să latre.

Ajuns pe o toloacă pustie, Kurban se opri şi dezlegă sacul de piele prins la şaua tătarului, socotind că acolo-şi ascunsese bătrînul aurul jefuit. Dar nu găsi decît trei ciocane de felurite mărimi, un cleşte, o pilă, o traistă cu grîu, o bucată de carne fiartă şi vreo zece lipii. Da unde-i aurul ? Într-o cîrpă înnodată mai află şi o pungă de piele. Erau bani acolo, dar nu de aur, ci un pumn de dirhemi de argint şi aramă. Oricum, buni şi ăştia la casa omului, mai ales dacă le mai adaugi şi dinarul de aur căpătat de la padişah.

În unele sate oamenii începuseră să iasă la cîmp, să semene. Din vaietele lor află Kurban că acum apa vine rar pe canale şi la timp nepotrivit, unele ogoare s-au uscat de tot, altele în schimb au fost potopite de apă care a cărat la vale ţarîna şi semănăturile. Mai peste tot pămîntul se surpă şi apar noi rîpe.

Nu-i mai rămăsese mult pînă acasă cînd, într-un sat aproape pustiu, Kurban se găsi cu un sătean cunoscut, pe nume Kuvonci. Acesta îi arătă o grămadă de cenuşă şi piatră arsă.

— Asta-i tot ce-a mai rămas din casa mea ! spuse Kuvonci, lăsîndu-şi capul în piept. Umblu de colo-colo şi-mi strig copiii, dar nimeni nu se arată. În ziua cînd au năvălit mongolii eu mă aflam la cîmp. Am văzut deodată fum deasupra satului şi o mulţime de vecini de ai mei fugind. M-am luat după dînşii : credeam că şi familia mea este printre ei. Noaptea, cînd m-am întors în sat, n-am mai găsit nimic din casa mea decît pietrele astea şi spuza fierbinte. Şi n-am aflat nici acum : au fost răpiţi de mongoli copiii mei sau au pierit cu toţii în flăcări... Dar cine ştie, poate au să se mai întoarcă ?...

Tulburat şi neliniştit, Kurban porni mai departe şi seara pe întuneric ajunse la plopul cel vechi, unde şanţul cel îngust ducea apa arîkului spre ţarina lui.

Apa susura în canal. La lumina săracă a lunii, în tăcerea începutului de noapte, se apropie de casă. Porțile erau larg deschise, bătătura goală. Sări din șa, adăposti calul sub umbrar și păși spre ușa casei. O găsi bătută în cuie, cu o scîndură prinsă curmeziș. Nici o șoaptă, nici un foșnet nu se auzea dinăuntru.

Nici măcar cîinele nu-i ieși în întîmpinare...

Kurban strînse un braț de paie și-l aruncă la picioarele calului. Apoi urcă pe acoperiș pe ieșiturile bine cunoscute ale zidului și se trînti pe un snop de djugară veche. Adormi, amintindu-și de vorbele auzite de la Kuvonci : „Dar cine știe, poate au să se mai întoarcă ?"

În zori, cînd vîntul rece îl pătrunse pînă la os și-l făcu să se foiască în culcușul său, Kurban auzi un zgomot ciudat, ca un geamăt ce răzbătea din depărtare. Ciuli urechea. Geamătul se auzi din nou. Venea de undeva de jos. Cine să fie ? Vreun turkmen rănit de tătari ? Sau poate vreun tătar pe moarte ?

Kurban coborî de pe acoperiș și se repezi la cal. Nu mai era nici un fir de pai la picioarele lui și calul bătea nerăbdător din copite. Kurban scoase un ciocan din sacul de piele, desfundă ușa și intră în colibă. Era întuneric deplin acolo. Întinse mîinile și dădu de un trup întins pe laviță. Buricele degetelor pipăiră fața celui culcat și Kurban își recunoscu mama. Un glas abia auzit gemu :

— Am știut, băiatule, am știut că ai să te întorci. Kurban n-are să ne părăsească...

— Da ceilalți unde-s ?

— Toți au fugit încolo, spre munți... doar eu am rămas... să păzesc casa, dar puterile m-au lăsat de tot. Pesemne că vecinii m-au socotit moartă și au bătut în scînduri ușa. Da, băiatule, acum dacă te-ai întors toate au să se îndrepte...

Kurban căută un ceaun, aduse apă din șanț și strînse un braț de ciulini. În ceaunul pus pe foc vărsă cîțiva pumni de păsat de mei. Coliba se lumină, se încălzi. Bătrîna zăcea slabă și neputincioasă, nici să se clintească nu putea. Nasul i se ascuțise, iar buzele uscate abia mai murmurau :

— Uite că te-ai întors, băiatule !

Kurban scoase calul pe o pîrloagă, îl împiedică la picioarele din față și-l lăsă să pască. Alături era peticul lui de ogor,

un petic cît palma. Cum să-ți hrănești familia dintr-atît ? Ba încă să mai dai jumătate din rod bekului, stăpîn al pămîntului ! Ogorul era plin de buruiană. Dincolo de el se întindeau ogoarele vecinilor, năpădite și ele de buruieni. Oamenii nu se zăreau nicăieri. În fund de tot se înălțau căscioara și fierăria bătrînului meșter, bîlbîitul Sakou-Kuli, arse amîndouă, cu pereții afumați. În jurul curții toți pomii aveau frunzele pîrlite și răsucite de dogoarea focului.

Dar iată un om pășind arar pe cîmp, aplecat, ridicînd și coborînd un ketmen — pesemne că îndreaptă pereții șanțului de apă.

— Oie ! strigă Kurban.

Omul își dezdoi spinarea, își duse palma la ochi și cătă spre el. Înaintară cu grăbire unul spre altul, de-a lungul șanțului, își întinseră de departe mîinile și își lipiră fiecare umărul drept de umărul drept al celuilalt. Era vecinul Sakou-Kuli, om bătrîn, cu nepoți mari.

— O, ce vremuri ! suspină fierarul, ducîndu-și mîneca la ochi.

— Sînt bine ai tăi, vaca-ți trăiește, măgarul mai trage, îți fată oile ? întrebă Kurban.

— Au năvălit sălbaticii ăștia înfășurați în cojoace, au luat vitele vecinilor, mi-au ridicat în șei cele patru oi ale mele și mi-au răpit nepoata, restul familiei a fugit în munți. Îi tot aștept de nu știu cînd... Doar nu s-or fi stins de foame pe acolo. Dar vaca și măgarul au scăpat cu bine.

— Dar familia mea unde-i ? întrebă Kurban. Răsuflarea i se opri în așteptarea răspunsului.

— Am o veste bună pentru tine : nevasta ți s-a întors chiar aseară și a înnoptat în ruinele amărîtei mele cocioabe. Uite, o văd venind peste cîmp...

Și-ntr-adevăr Kurban zări în depărtare cunoscutul halat roșu al nevestei lui. De ce-o fi umblînd clătinîndu-se ? Și deodată Kurban se făcu iar serios și grav, cum îi stă bine unui cap de familie, dator să-i strîngă pe toți ai casei sub brațul său ocrotitor, dator să ridice din nou din țărînă gospodăria părăginită.

— Nu-i nimic, Sakou-Kuli. Tu ai o vacă și un măgar, eu am un cal. O să-i înhămăm la un loc și o să ne arăm împreună peticele de pămînt. Peste tot e război, prăpăd ; ieri am avut pe becii kîpceaci, astăzi pe hanii mongoli. Cînd o să scăpăm

odată de ei ? Dar vezi că noi sîntem plugari, n-avem timp de așteptat. Treaba noastră e să semănăm grînele ; dacă n-om avea noi înșine grijă de noi, cine să aibă ?

— Că bine spui. N-avem timp de pierdut : pămîntul cere plug și sămînță și apă !

Capitolul 7 ◆ FUGA ÎMPĂRĂTESEI TURKAN-HATUN

În primăvara acelui înfricoșător an al Dragonului (1220) întreg Maverannahrul se afla sub stăpînirea marelui Gengis-han. Și asemeni unui bun gospodar ce-a primit spre stăpînire o moștenire de preț, kaganul mongol purcese la statornicirea rînduielii și a vieții pașnice. În toate orașele Gengis-han lăsă garnizoane mongole, numi hakimi din rîndul băștinașilor și alătură acestora cîrmuitori mongoli, pentru ca nimic să nu scape nevăzut, să nu rămînă neștiut ochiului celui neadormit al marelui kagan.

Unii plugari, speriați încă și neîncrezători, începură totuși să se întoarcă treptat în satele lor și să bage plugul în brazdă. Dar buna rînduială se reașeza anevoie : prin toată țara mai hălăduiau cete de băjenari flămînzi, tot rătăcind după bucate, și-n urma mongolilor mai jefuiau și aceștia așezările prăpădite.

Mai rămîneau necucerite de năvălitori doar gurile Djeihunului, străvechile pămînturi ale Horezmului, unde se afla și bogata cetate de scaun a horezm-șahilor Gurgandj — orașul rămăsese în mijlocul pămînturilor supuse, tot astfel precum un cort cu funiile tăiate. Gengis-han hotărî că e timpul să pună mîna și pe aceste pămînturi, treabă pe care o încredință celor trei feciori ai săi : Djuci, Djagatai și Ughedei. De aceea le dădu în ascultare o bună parte a oștilor sale. Djagatai și Ughedei porniră spre Horezm dinspre miazăzi, de-a lungul Djeihunului, dar veșnic nesupusul Djuci tărăgănă lucrurile, rămînînd cu oastea lui în preajma cetății Djend, unde zăbovi vînînd măgari sălbatici și răpind nomazilor localnici toți caii bălani și robi, atît de dragi kaganului.

Gengis-han opri înaintarea oștilor sale de căpetenie — se decisese să ierneze pe malurile Djeihunului — și trimise la Gurgandj pe Danișmend-hadjib, unul din marii dregători ai horezm-șahului trecuți de partea mongolilor. Acesta se înfățișă bătrînei împărătese Turkan-Hatun și o înștiință că marele kagan luptă nu cu dînsa, ci cu fiul ei, Muhammed horezm-șah, și nu atît pentru fărădelegile săvîrșite, cît pentru neascultarea și jignirea de care se făcuse vinovat față de mama sa. Și o mai vesti Danișmend-hadjib că este destul ca ea să se arate supusă kaganului pentru ca Gengis-han să-i făgăduiască de îndată că n-o va tulbura cu nimic și nu se va atinge de ținuturile aflate în stăpînirea ei.

Dar se putea încrede oare șireata împărăteasă-mamă în făgăduielile kaganului, pe care-l știa cinstit doar cu mongolii lui, în timp ce pe toți ceilalți oameni îi privea cu ochii vînătorului ce cheamă blînd căprioara cu fluierul lui, dar nu se gîndește decît cum s-o săgeteze mai bine și s-o tragă în frigare ?

O dată cu Danișmend-hadjib sosiră la Gurgandj și cîteva luntre din Kelif. Într-una din ele se afla și Iananci-han, în haine proaste de luntraș, care aducea împărătesei o carte de la horezm-șahul. Muhammed îi scria că părăsește redutele de pe malul Djeihunului și pleacă la Khorasan să strîngă acolo o oaste mare, iar Turkan-Hatun să facă bine și să vină la el cu întregul harem, și să nu dea crezare făgăduielilor lui Gengis-han.

Această veste o tulbură în asemenea măsură încît bătrîna împărăteasă lăsă deoparte pînă și colirul, menit să-i facă privirile mai frumoase. Înțelegînd că primejdia de a rămîne în Horezm e prea mare, ea porunci să se pregătească o mare caravană, adună toate nevestele și copiii horezm-șahului, încărcă samarele cămilelor cu lucrurile cele mai de preț și o porni de-a curmezișul nisipurilor Kara-Kumului spre miazăzi, spre munții Kopet-Dag.

Înainte de plecare bătrîna socoti cu cale să pună la adăpost pe nepoții ei împărătești de toți potrivnicii viitori, care ar fi putut jindui la scaunul domnesc. De aceea porunci gîdelui celui mare ca tinerii ostateci trăitori la curtea șahului, fără deosebire de vîrstă, să fie duși cu barca la bulboanele cele mai adînci ale Djeihunului și aruncați în apă cu bolovani mari

de gît. Așa au fost înecați cei douăzeci și șapte de băieți și tineri, feciorii celor mai de seamă feudali, cîrmuitori ai țărilor supuse Horezmului.

Din toți ostatecii, Turkan-Hatun cruță numai pe unul, pe Omar-han, fiul domnitorului de la Iazer din Turkmenia. Și o făcu pentru că spre acele locuri se îndrepta acum caravana ei, iar Omar-han și slujitorii lui cunoșteau drumul prin deșert. În tot timpul acestei anevoioase călătorii de șasesprezece zile oamenii tînărului han slujiră cu credință pe bătrîna împărăteasă.

Dar cînd caravana se apropie de hotarul Iazerului și la capătul deșertului se zăriră piscurile munților, Turkan-Hatun prinse clipa prielnică și noaptea, cînd Omar-han adormi, dădu poruncă să i se reteze capul.

Își îndreptă apoi caravana spre nebiruita cetate Ilak, durată pe culmea unui munte de piatră. Aici, poposi cu întreaga-i curte și trăi liniștită pînă se arătară în preajmă primele pîlcuri mongole ce răscoleau țara, căutînd pe Muhammed.

Căpetenia oștenilor ei o sfătui să fugă neîntîrziat și să se pună sub ocrotirea nepotului ei Djelal ad-din, care strîngea în Iran o nouă oaste pentru a-i alunga pe tătari. Toată lumea nu mai înceta să vorbească despre vitejia lui, despre puterea oștirii sale, despre încrederea ce-o aveau cu toții că el va scăpa țara de dușmani.

— Niciodată ! strigă mînioasă bătrîna. Mai bine să pier sub un paloș mongol ! Cum adică ? Să mă înjosesc eu într-atît încît să mă plec la mila feciorului acelei Ai-Djidjek, turkmena atît de urîtă mie ? Să trăiesc eu sub ocrotirea lui, cînd am nepoți buni, de sînge nobil, kîpceak ? Mai bine s-ajung prinsă la Gengis-han și să îndur toată umilința și rușinea.

În scurtă vreme grosul oastei mongole împresură cetatea și înălță în jurul ei un zid de netrecut, tăind astfel orice legătură a asediaților cu restul lumii. Asediul ținu patru luni, și doar cînd în bazine și pivniți se sfîrși ultimul strop de apă primi Turkan-Hatun să predea cetatea. Mongolii luară prinși, o dată cu împărăteasa-mamă, pe toți feciorii șahului, precum și întreg haremul. Băieții fură tăiați pe loc, iar nevestele și fiicele șahului, împreună cu însăși bătrîna împărăteasă, luară drumul țarcurilor de robi ai kaganului. Curtenii și străjile împărătesei fură măcelăriți pînă la unul.

Pe fetele șahului Muhammed Gengis-han le dărui feciorilor și sfetnicilor săi, iar pe vicleana Turkan-Hatun o păstră ca podoabă a ospețelor sale. Avea să șadă la intrarea cortului galben, să îngîne cîntece de jale și să roadă oasele ce i le arunca, de la masa lui, kaganul.

Așa își ducea zilele Turkan-Hatun, nu demult atotputernica stăpînă a Horezmului, cea care se socotea „împărăteasă a tuturor femeilor din lume".

Partea a doua ◆ CELE DIN URMĂ ZILE ALE MARELUI HOREZM

Capitolul 1 ◆ DJELAL AD-DIN STÎRNEŞTE LA LUPTĂ PE GENGIS-HAN

Pînă nu arunci sămînța, nu poți culege rodul; pînă nu-ți pui viața în joc, nu poți dovedi pe duşman.

(Saadi)

După ce se despărţiră de tatăl lor şahul, Djelal ad-din şi fraţii lui vitregi, Ozlag-şah şi Ak-şah, însoţiţi de şaptezeci de călăreţi, se strecurară pînă la Mangîşlak. Nomazii de acolo le dădură cai de schimb. Astfel străbătură tinerii hani pustiul Kara-Kum şi ajunseră la Gurgandj, cetatea de scaun a Horezmului.

Aici vestiră pe becii din fruntea oraşului că horezm-şahul Muhammed şi-a schimbat diata şi a numit ca urmaş al său pe sultanul Djelal ad-din. Dar, în pofida mărturiei fostului urmaş Ozlag-şah însuşi, hanii kîpceaci nu se împăcară cu gîndul că au acum un sultan de alt sînge decît al lor. În sfatul lor de taină, hanii puseră la cale să-l ucidă pe Djelal ad-din. Inancihan, care tocmai sosise de la Kelif, îl vesti pe sultan de urzeala kîpceacilor.

— Ce să mai fac eu în acest oraş de scorpioni şi tarantule, unde nici măcar în faţa primejdiei nu este unire ! strigă Djelal ad-din.

Şi noaptea, urmat numai de Timur-Melik şi trei sute de călăreţi turkmeni, sultanul părăsi pe ascuns Gurgandjul şi se îndreptă spre miazăzi prin pustiul Kara-Kum.

În numai cîteva zile micul pîlc de oaste străbătu întreg drumul cel greu, pe care marile caravane îl fac cu şaisprezece popasuri de noapte, şi ajunse în oraşul Nessa. Iscoada trimisă înainte se întoarse cu ştirea că pe lunca verde de la poalele muntelui Kopet-Dag se văd nişte iurte şi-n jurul lor pasc împiedicaţi mulţi cai de-un soi nemaivăzut. Pesemne că sînt ai mongolilor, şi numărul lor trece de şapte sute.

Timur-Melik spuse :

— Măcar că după drumul cel greu caii noştri sînt osteniţi, mai au totuşi destulă putere ca să putem lovi tabăra mongolă. Şi nici nouă n-are să ne lipsească priceperea de a-i spulbera pe vrăjmaşi.

— Izbînda însoţeşte pe îndrăzneţi ! răspunse Djelal ad-din.

Şi, ţîşnind fără veste din nisipuri, pîlcul de călăreţi turkmeni se năpustiră cu furia deznădejdii asupra taberei mongole. Încăierarea fu aprigă, amîndouă părţile luptau fără să-şi cruţe viaţa. Pînă la urmă mongolii nu mai putură ţine piept vijeliei şi căutară să scape cu fuga, ascunzîndu-se prin *kiarize* (conducte subpămîntene de apă), dar prea puţini izbutiră să se salveze.

Era prima bătălie în care turkmenii ieşeau biruitori. Pînă atunci mongolii iscaseră atîta groază prin Horezm, că toată lumea îi socotea de neînvins.

Djelal ad-din vorbi oamenilor :

— Dacă mongolii nu s-ar fi găsit în cîmp deschis, ci şi-ar fi ridicat tabăra între zidurile cetăţii Nessa, niciodată nu ne-am fi putut strecura pe aici cu caii noştri osteniţi. Şi acum grăbiţi-vă să prindeţi fugarii lor şi puneţi şeile pe ei. Mai avem oale lungă.

Turkmenii încălecară fără zăbavă pe caii odihniţi ai tătarilor şi, ţinînd potecile muntelui, îşi urmară drumul spre miazăzi, spre oraşul Nişapur.

Peste cîteva zile, temîndu-se de vînzarea hanilor kîpceaci, din Gurgandj sosiră la Nessa şi ceilalţi doi fii ai Horezm-şahului : Ozlag-şah şi Ak-şah, însoţiţi de un alai numeros. Ei căutară să treacă nesimţiţi pe lîngă pîlcurile de strajă ale tătarilor, dar fură înconjuraţi şi măcelăriţi cu toţi oamenii lor.

Djelal ad-din înainta mereu fără să poposească nicăieri, lăsînd în urmă pe rînd: Nişapurul, Zuzenul şi ţinutul Herat. Pîrcălabul unei cetăţi străvechi de munte îl sfătui să rămînă în cetate sprijinindu-şi apărarea pe zidurile-i tari, dar Djelal ad-din îi răspunse:

— Un căpitan de oaste trebuie să se bată în cîmp deschis, nu să se închidă între ziduri. Oricît de puternică ar fi o cetate, mongolii au să găsească întotdeauna mijlocul de a o cuceri.

Cînd ajunse la Bust, sultanul nu mai avea doar cîteva sute de călăreţi, ci o oaste însemnată, alcătuită din ostaşii răzleţiţi ai marilor oşti ale horezm-şahului. Aici i se alătură şi Amin-al-Mulk cu pîlcurile lui, împreună cu el alungă pe tătarii care asediau cetatea Candahar şi intră în Ghazni, cel mai de seamă oraş al ţinutului în care-l surghiunise odinioară tatăl său horezm-şahul. La Ghazni primi el jurămîntul de credinţă al tuturor becilor din partea locului.

Djelal ad-din avea acum aproape treizeci de mii de ostaşi turkmeni. Cam toţi atîţia erau şi afganii, karlucii şi ostaşii altor seminţii din ţinutul acela.

Cu această oaste de şaizeci de mii de călăreţi şi tălpaşi ieşi Djelal ad-din în întîmpinarea mongolilor, nu departe de oraşul Pervan, şi îşi rîndui tabăra la vărsarea rîului Lugar în Kabul.

De aici făcu o incursiune în Toharistan şi distruse cetele mongole conduse de Mukadjek, care împresurau cetatea Varian. Mongolii pierdură acolo cam o mie de oameni şi, trecînd în mare grabă înapoi peste rîul Piandşir, distruseră după sine toate podurile şi se întoarseră la Gengis-han.

Djelal ad-din trimise kaganului un olăcar cu această scurtă scrisoare:

„Numeşte tu un loc unde să ne înfruntăm în bătălie. Am să te aştept acolo."

Gengis-han nu dădu răspuns la chemare, dar, văzînd înfrîngerea căpitanului său Mukadjek şi îndrăzneala tînărului Djelal ad-din, căzu pe gînduri. El aruncă împotriva sultanului patruzeci de mii de călăreţi sub conducerea fratelui său vitreg, Şiki-Hutuhu-noion.

Djelal ad-din porni cu bărbăţie să întîmpine pe mongoli. Bătălia se desfăşură într-o vale, la un farsad (7 kilometri) de oraşul Pervan. Înainte de începerea luptei, Djelal ad-din dădu oastei sale următoarea poruncă :

„Vitejilor, cruţaţi puterile cailor voştri pînă cînd veţi auzi un răpăit de tobe. Pînă atunci războiţi-vă pe jos, cu dîrlogii legaţi la brîu."

Două zile ţinu lupta. Şiki-Hutuhu-noion, văzînd că nucherii mongoli au ostenit, că-şi irosesc puterile şi tot nu-i pot bate pe vrăjmaşi, recurse a doua zi la o viclenie. El porunci oamenilor săi să facă la repezeală nişte momîi de pîslă şi să le ridice în chip de călăreţi în spinarea cailor de rezervă. La început vicleşugul lui dădu roade şi oastea musulmanilor se clătină înfricoşată, dar Djelal ad-din îşi însufleţi oamenii şi aceştia se înoordară cu mai multă înverşunare la luptă.

În sfîrşit Djelal ad-din făcu semn tobelor să-şi înceapă răpăitul. Toţi ostaşii încălecară, şi sultanul porni în iureş nebun în fruntea călăreţilor săi. El izbi oastea mongolă drept în mijloc şi îi despică rîndurile în două. Năuciţi, tătarii o luară la goană, „iscînd scîntei sub copitele cailor". Djighiţii sultanului, călări pe fugari odihniţi, întreceau cu uşurinţă pe mongoli şi, ajungîndu-i de la urmă, îi hăcuiau de zor. Doar cu neînsemnate rămăşiţe de oaste se întoarse Şiki-Hutuhu-noion la Gengis-han în tabără.

Vestea cea mare a izbînzii de la Pervan asupra nebiruiţilor mongoli se întinse cu iuţeală peste văi şi dealuri. Căpitanul mongol care asedia cetatea Balh ridică de îndată asediul şi îşi retrase oastea spre miazănoapte. Într-unele oraşe ocupate de tătari, locuitorii se răsculară şi măcelăriră garnizoanele mongole. Văzînd acestea toate, Gengis-han recurse la obişnuitele lui şiretlicuri : trimise iscoade dibace la hanii supuşi sultanului şi le făgădui zeci de cămile încărcate cu aur ca să părăsească pe viteazul Djelal ad-din.

Şi-n scurtă vreme în tabăra tînărului sultan, cu prilejul împărţirii prăzilor, pentru nişte fleacuri de nimic, izbucni zîzania. În cearta lor pentru un armăsar arăbesc un han kîpceak izbi cu gîrbaciul pe Agrak, căpetenia unui mare pîlc de călăreţi localnici, şi Djelal ad-din nu mai izbuti să-i împace. După

această dihonie, Musafar-Malik, căpitanul afganilor, și Azam-Melik cu karlucii lui, și Agrak cu oastea Keldjului, dînd crezare șoaptelor veninoase răspîndite de iscoadele kaganului, îl părăsiră pe Djelal ad-din sub cuvînt că nu pot răbda trufia și mojicia hanilor kîpceaci, care se încumetă să ridice gîrbaciul asupra căpitanilor altor seminții.

— Înainte vreme oamenii aceștia de origine turcică, sau cum li se mai spune kîpceaci, se temeau de mongoli. Ei spuneau că mongolii nu-s oameni ca toți oamenii, că ei nu pot fi biruiți pentru că loviturile de sabie nu le fac nici un rău. De aceea, chipurile, nu se tem ei de nici o putere din lume și nimeni nu poate să le stea împotrivă. Acum însă cînd noi i-am bătut pe mongoli și toți au văzut că și oamenii din neamul lor, ca oricare alții, pot fi răniți și pot pierde sînge tot așa de roșu ca orice alt sînge, acum kîpceacii au început să se laude și să ne batjocorească pe noi, cei care i-am ajutat în bătălie.

Djelal ad-din nu mai izbuti să facă nimic. Zadarnic le arăta el că Gengis-han are să-i strivească foarte ușor pe fiecare în parte, dacă nu vor fi uniți. Toate strădaniile rămaseră zadarnice, și jumătate din oaste îl părăsi. Acum nu-i mai rămăseseră decît turkmenii cu Amin-al-Mulk.

Cînd Șiki-Hutuhu-noion se întoarse în tabără și povesti cu de-amănuntul lupta de la Pervan, Gengis-han îl ascultă, ca de obicei, netulburat și de nepătruns în gîndurile lui. Se mulțumi să spună :

— Șiki-Hutuhu a fost învățat din totdeauna să fie nebiruit și învingător. Acum, dacă a gustat din amărăciunea înfrîngerii, are să fie mai cu luare-aminte și mai încercat în treburile războiului.

Dar kaganul nu zăbovi deloc : chemă la sine toate oștile pe care le putu strînge de prin părți, își adună astfel o putere nemăsurată și porni cu toată graba în fruntea ei. Acum gonea cu atîta iuțeală, că mongolii nu-și mai puteau pregăti nici măcar o fiertură în scurtele popasuri ce li le lăsau. Înainta drept spre Ghazni și, cînd drumul de care se sfîrși, kaganul părăsi toate căruțele și își urmă înaintarea pe cărările munților.

Capitolul 2 ◆ BĂTĂLIA DE LA SIND

Şi n-am să-ţi mai spun cal, ci frate am să-ţi spun. Căci mai aproape îmi eşti decît un frate.

(Kitabi-Korkud)

După ce fu părăsit de oştile triburilor prietene, Djelal ad-din nu se mai putu măsura cu mongolii într-o luptă la cîmp deschis, cum voia înainte, şi îşi croi drum spre miazăzi. Dar îi stătură în drum bogatele şi vijelioasele ape ale rîului Sind[1] ce izvorăşte din Tibet şi străbate clocotind strîmtorile munţilor. Sultanul încărcă toate luntrile şi plutele aflate pe acolo pentru a-şi trece oastea peste apă. Toate se sfărîmară însă de stîncile ascuţite. În sfîrşit i se aduse o altă corabie şi Djelal ad-din urcă în ea pe mama sa şi alte femei, dar şi corabia aceasta se zdrobi de stînci, aşa că femeile fură silite să rămînă cu oastea.

Deodată se ivi un djighit, cu calul în spume, şi strigă: „Mongolii sînt aproape!" Se lăsase noaptea, şi negrele-i văluri acopereau acum totul din jur.

Gengis-han află că Djelal ad-din nu izbuteşte să treacă Sindul şi hotărî să-l prindă de viu. Grăbi cît putu înaintarea oştilor sale şi-n zori îşi zări potrivnicul. Mongolii porniră atacul din trei părţi. Oştile lor se rînduiră în chip de arc, în aşa fel că rîul Sind părea a fi coarda acestui arc.

Kaganul trimise de-a lungul apei, de sus şi de jos, pe Uner-Gulidj şi Gugus-Gulidj să desprindă pe Djelal ad-din de pe malul rîului şi să-l împingă spre arcul oştilor sale, şi le porunci lor: „Să nu mi-l atingeţi pe sultan cu vreo săgeată, vreau să mi-l aduceţi teafăr şi nevătămat".

Djelal ad-din era acum în mijlocul oştirilor mongole, înconjurat de şapte sute de călăreţi sălbatici. Şi zărind el pe Gengis-han în vîrful unei înălţimi, de unde conducea lupta, sultanul urmat de djighiţii săi se repezi cu atîta furie spre acel loc, încît spulberă pe mongolii ce-i stăteau în cale. Ba chiar însuşi kaganul fu silit s-o ia la sănătoasa, biciuindu-şi amarnic fugarul.

---

[1] Sind — Indul.

Dar vezi că încercatul și prevăzătorul han al mongolilor avusese grijă ca înainte de începerea luptei să-și dosească vreo zece mii de nucheri pe-alesul. Aceștia se năpustiră fără de veste asupra sultanului, îl aruncară înapoi și izbiră din toate puterile aripa dreaptă a turkmenilor de sub conducerea lui Amin-al-Mulk. Rîndurile turkmenilor fură respinse spre centrul arcului, unde se învălmășiră și începură retragerea.

Pe urmă mongolii distruseră în același fel și aripa stîngă a sultanului. Djelal ad-din, înconjurat de credincioșii săi, se bătu mai departe pînă spre amiază cînd, pierzîndu-și obișnuita stăpînire de sine, începu să se zbată, zvîrlindu-se ba la stînga, ba la dreapta, ca un tigru încolțit la strîmtoare.

Mongolii nu uitaseră porunca măritului kagan: „Să nu mi-l atingeți pe sultan cu vreo săgeată" și cercul de fier din jurul lui Djelal ad-din urmă să se strîngă tot mai mult. Sultanul se bătea nebunește, încercînd să-și croiască drum prin rîndurile vrăjmașului. De la o vreme pricepu însă că situația lui e fără nădejde. De aceea sări pe iubitul său armăsar turkmen, își lepădă chivăra și panțarul și, întorcîndu-și calul odihnit, se avîntă din înaltul unei stînci drept în apele întunecate ale fumegosului Sind. Trecu cu bine rîul, se cățără pe coasta repede a malului opus, ridică sabia amenințător spre Gengis-han și, dînd pinteni armăsarului, se făcu nevăzut în tufișuri.

De uimit ce era, Gengis-han își duse mîna la gură și, arătîndu-li-l pe Djelal ad-din, spuse feciorilor săi:

— Iată ce fiu și-ar dori orice părinte! [1]

Tătarii, văzînd că sultanul s-a aruncat în apă, dădură să-l ajungă înot, dar kaganul îi opri.

Ei măcelăriră toată oastea turkmenă. Oștenii mai apucară să arunce în valuri pe soția și pe mama sultanului lor, pentru ca ele să nu încapă pe mîna mongolilor.

Doar feciorul viteazului Djelal ad-din, un băiat de șapte ani, fu prins viu. Nucherii îl aduseră în fața hanului. Copilul sta întors cu umărul spre Gengis-han și-i arunca piezis priviri îndrăznețe și pline de ură.

— Stirpea vrăjmașilor noștri trebuie smulsă din rădăcini, spuse Gengis-han. Urmașii unui asemenea musulman

[1] Din spusa cronicarului Rașid ad-din.

neînfricat ar hăcui pe nepoții mei. De aceea aruncați ogarului meu inima acestui băiat.

Gîdele kaganului rînji de plăcere: va putea să arate stăpînului toată măiestria sa. Își suflecă mîneca, răsturnă copilul pe spate, îi spintecă dintr-o singură mișcare coșul pieptului, își înfundă mîna sub coaste și smulgînd mica inimă aburindă o întinse kaganului.

Gengis-han gîfîi de cîteva ori: „chu-chu-chu! ca un vier bătrîn, apoi își întoarse calul și, posomorît, cocîrjat, porni mai departe pe poteca pietroasă la deal.

După lupta de pe rîul Sind sultanul Djelal ad-din mai bătu multe meleaguri, mai luptă mulți ani biruind pe mongoli și mai adună destule cete de viteji. Dar niciodată nu mai izbuti să-și alcătuiască o oaste destul de puternică pentru a putea înfrînge deplin pe năvălitori.

Capitolul 3 ◆ HAGI RAHIM AJUNGE DIAC

Din seara aceea de pomină de la Buhara, cînd Mahmud-Ialvaci l-a scăpat pe Hagi Rahim de paloșele nucherilor de caraulă și i-a îngăduit să se agațe de poala mărinimiei sale, dervișul îl urmă peste tot pe dragomanul kaganului, după cum și pe el însuși îl urma ca o umbră fratele său mai mic, Tugan.

Mahmud-Ialvaci era acum primul sfetnic al noului cîrmuitor al ținutului Maverannahr, Djagatai-han, feciorul hanului Gengis. Djagatai își petrecea timpul mai mult la vînători și ospețe, în timp ce Mahmud-Ialvaci strîngea pentru el dările, număra avuțiile prădate de tătari, trimitea în Mongolia convoaie de robi, întocmea opisurile caselor și moșiilor părăsite, impunea norodului noi biruri și alegea sameși pentru strîngerea dărilor.

El îndemna pe săteni să se întoarcă la pămîntul muncit de ei și să semene grîu și bumbac, făgăduindu-le că becii dinainte vreme n-au să se mai întoarcă la conacele lor și nimeni n-are să mai aibă dijme de plătit pentru pămîntul ce-l lucrează.

Dar toate aceste făgăduieli nu le făcea decît pentru a liniști oamenii ce-și părăsiseră casele, pentru a aduce înapoi la ogoare pe sătenii îngroziți, pentru a termina odată cu jafurile cetelor de flămînzi și fără de căpătîi care atacau caravanele. Abia mai tîrziu se dovedi că toate vorbele lui n-au fost decît momeli și că, în locul becilor turkmeni, tadjici și kîpceaci, stăpîni peste pămînturi au devenit treptat hanii și noionii mongoli, iar sătenii întorși la țarini erau, ca și înainte, argații acestora, obligați să dea stăpînilor mai toată pîinea muncită de ei

Mahmud-Ialvaci îl puse pe Hagi Rahim diac al cancelariei sale, și dervișul poet, părăsind pentru o vreme alcătuirea dulcilor gazeluri sunătoare, muncea cu sîrg din zori și pînă-n noapte șezînd laolaltă cu alți dieci pe un mare covor roș și întocmind pe genunchi lungi opisuri de avuții, socoteli felurite, porunci ale cîrmuirii și multe alte hîrțoage însemnate.

Mahmud-Ialvaci nu-i plătea nici o simbrie dervișului, dar într-o bună zi îi vorbi cam așa :

— Ce-ți trebuie ție simbrie ? De mîna prin care trec atîtea bogății se prinde pulberea de aur...

— Da, dar nu de mîna unui derviș-poet, răspunse Hagi Rahim. După ani și ani de pribegie doar de pulberea drumurilor s-a umplut vechiul meu halat.

La care răspuns Mahmud-Ialvaci îi dărui un halat nou în culori vii și-i porunci să se înfățișeze la el în fiecare joi dimineața, în ajunul sfintei zile de vineri, să-și primească cei trei dirhemi pentru pîine, ceai și scăldătoare — ca hîrțoagele cîrmuirii să nu se umple de praful adunat de derviș pe nesfîrșitele cărări ale lumii.

Altul în locul lui Hagi Rahim s-ar fi simțit cel mai norocit om de pe lume. Locuia într-o căscioară părăsită de stăpîni și putea trăi acolo ca la el acasă ; seara, după slujbă, se așeza pe treptele pridvorului, în fața viei cu butucii atît de încovoiați sub greutatea ciorchinilor chihlimbarii, încît rodul lor l-ar fi putut îndestula un an întreg ; în curte creștea un platan înalt și rămuros a cărui umbră bogată cădea pînă la geamia vecină și apăra de arșiță căsuța dervișului. La umbra platanului trecea și un arîk plin de apă pentru stropitul viei, și în răcoarea serilor Hagi Rahim învăța pe fratele său Tugan tainele algebrei și ale limbii arabe.

Dar dervișul nu alerga după tihnă și belșug, ci după o viață neobișnuită, vie, mereu nouă, și-n inima lui ardea jarul neastîmpărului. Nu trecu mult și el nu mai putu răbda munca aceea de diac. În fiecare zi veneau la cancelarie sute de oameni, de obicei jălbași încovoiați prea rău de asuprirea mongolilor, întreaga țară gemea sub domnia noilor stăpîni care păstoreau norodul ca lupii pe oi.

Nemaiputînd îndura, Hagi Rahim își spuse: „Destul, dervișule! Cine slujește pe dușmanii țării sale e vrednic de afurisenie, nu de mulțumire", și se duse întins la Mahmud-Ialvaci să-i spună verde ce-l apăsa pe suflet.

Îl găsi pe dragoman în marea livadă a palatului, unde Mahmud tundea coardele uscate ale unui butuc de vie, căutînd în această muncă uitarea grijilor sale împovărătoare. El ascultă pe derviș, apoi îl întrebă:

— Vrei să-ți părăsești mama cea bună, tocmai cînd este slăbită de răni și apăsată de suferință?

— Nu vreau să slujesc pe înrobitorii neamului meu...

— Pesemne că și pe mine mă socotești tîlhar pentru că slujesc pe înrobitorii neamului! Ei bine, uite ce-am să-ți spun. Stăpînul nostru marele kagan Gengis-han are ca mare sfetnic pe chinezul Eliu-Ciu-Țai. Acesta, fără să se teamă de nimic, îi spune întotdeauna adevărul. Numai el îl oprește să măcelărească orașe întregi de-a surda, tîlcuindu-i adevărurile: „Dacă ai să tai pe toți locuitorii orașului, cine are să-ți mai plătească bir ție și nepoților tăi?" Și ascultîndu-l, Gengis-han cruță sute de mii de prinși... Același lucru mă strădui să fac și eu pe lîngă feciorul kaganului, Djagatai-han, pentru a salva pe musulmanii noștri de la nimicire. Văzut-ai vreodată chipul acestui Djagatai? Cunoști cruda nebunie ce-i umple ochii? În fiecare zi la divan el ațintește pe cîte cineva cu degetul întins și strigă: „Alîb-barîn!", adică „luați-l!" și nefericitul este tîrît la butuc. Iar eu mă strădui ca-n fiecare zi să-i smulg o poruncă de milă și îndurare.

— N-am de gînd să-mi părăsesc țara, răspunse Hagi Rahim. Dar dă-mi, rogu-te, altceva de făcut: nu mă mai țin puterile să înșir opisuri de veșminte pătate de sînge și să văd rîuri de lacrimi.

— Bine, am să-ți dau o însărcinare de seamă.

— Te ascult, stăpîne.

— Am aflat că învingătorul țărilor din apus și miazănoapte Djuci-han, feciorul cel mare al kaganului, căpătînd în stăpînire și ultimul ținut de miazănoapte al Horezmului, stă să pornească la îngenunchierea lui.

— Ba eu te pot asigura că fierarii și arămarii Gurgandjului n-au să-și predea orașul fără luptă, așa cum au făcut locuitorii Buharei și Samarkandului.

— Am de trimis o scrisoare acelui Djuci-han, dar drumul prin Kzîl-Kum e bîntuit de cîteva cete de călăreți care se abat asupra mongolilor și îi căsăpesc. Se spune că în fruntea lor s-a ridicat „călărețul negru", un anume Kara-Burgut, călare pe un nemaivăzut armăsar negru. Nimeni nu poate pune mîna pe el. Răsare ca din pămînt ba într-un capăt, ba într-alt capăt al pustiului Kzîl-Kum, străbătînd uriașe depărtări și pierind fără urmă. Printre localnici umblă zvonul că însuși șeitan îl ajută în isprăvile lui.

— Acest „călăreț negru" dovedește că printre musulmani mai cresc djighiți îndrăzneți.

— Am să-ți dau o scrisoare către Djuci-han. Ai s-o ascunzi bine, pentru ca nici caraulele mongole și nici „călărețul negru" să n-o poată găsi la tine. Altfel ai să mă pierzi și pe mine, și pe tine.

Hagi Rahim își lăsă privirea în pămînt: „Ce scrisoare o mai fi și asta, de poate pierde pe cel ce-o trimite?" Cînd își ridică ochii, frunzele viței-de-vie se conturau pe cerul de aur al amurgului. Mahmud-Ialvaci stătea nemișcat în același loc și-ai fi zis că privirea lui a pătruns gîndurile dervișului. Își duse mîinile la barba atinsă de argintul anilor și un surîs ușor îi umbri colțul gurii.

— Scrisoarea va ajunge cu bine la Djuci-han, spuse Hagi Rahim, și nimeni n-are s-o citească afară de el. Am să sap o gaură în toiagul meu și am să ascund acolo scrisoarea, închizînd deschiderea cu un dop de ceară. Dar izbuti-voi eu să ajung cu bine pînă la marele han? După cum spui, el luptă în stepa kîpceacă pe unde hălăduiesc astăzi cetele acelea care taie pe drumeți. Aici sînt o gărgăriță care rătăcește la picioarele tale pe cărările livezii. Dar ce are să se aleagă din mine cînd am să ies de sub ocrotirea puternicului tău braț? De

„călărețul negru“ nu mă tem, dar la prima strajă orice caraulă mongolă are să mă hăcuie bucăți-bucățele.

Mahmud-Ialvaci se aplecă și ridică de pe cărare o gărgăriță roșie, pe care și-o puse pe palma îngustă și albă. Gărgărița alergă iute pînă la capătul degetului mijlociu și, desfăcîndu-și aripioarele, își luă zborul.

— Tot ca și gîza aceasta ai să te strecori și tu pe acolo pe unde n-ar trece nici o mie de oșteni. Ca sfînt derviș ce te afli, ai să-ți pui din nou vechiul halat, ai să-ți iei măgărușul cuminte și ai să-l încarci cu cărți vechi. Iar pentru ca mongolii să nu te oprească la strajă, am să-ți dau o paițza cu șoim de aur.

— Dar cu fratele meu Tugan ce să fac ?

— Să-l iei și pe el cu tine, ca ucenic derviș. Că acolo, la Djuci-han, are să-nvețe el și meșteșugul armelor și are s-ajungă un djighit vrednic. Drum bun și cale ușoară !

— Fii pe pace, am să fac totul cum trebuie.

— Cînd vei străbate calea să te rogi și pentru mine, căci sînt om bătrîn și nu ți-am dorit întotdeauna decît binele.

Capitolul 4 ◆ „CĂLĂREȚUL NEGRU“

Către seară Hagi Rahim și Tugan purceseră la drum și se alăturară unui grup de săteni ce se întorceau de la tîrg cu coșurile goale. Treptat, țăranii părăsiră șleahul, cotind unul cîte unul spre cătunele lor pustiite de foc.

Hagi Rahim mergea cu pas măsurat și, potrivit obiceiului său, îngîna cîntece arăbești. Tugan era mare acum, crescuse mult. De sub turbanul lui albastru, cum se cuvine să poarte flăcăii, îi scăpa pe ceafă un zuluf lung și negru. Cu sacul de pribegie aruncat pe umăr și cu un toiag în mînă, urca în fugă toate colinele din cale, cerceta munții pierduți în cenușiul zării, căta în jur, străduindu-se să vadă totul, să înțeleagă totul. Trăia acum o viață bogată și fericită, care după lungile luni de închisoare în umeda și întunecata temniță din Gurgandj i se părea plină de bucurii.

Măgărușul negru tropăia mărunt cu copitele lui tari și micuțe și dădea mereu din urechi. Sacii din spinarea măgărușului erau doldora de cărți vechi, de suluri cu poemele poeților arabi și persani și de merinde pentru mai multe zile.

Uneori în depărtare se arăta un nor de praf. De după pomi se iveau cîțiva călăreți mongoli, însoțind vreo căpetenie mai de seamă, *daruga*, sau păzind o caravană de cămile domoale încărcate cu grîne. Unul dintre mongoli se desprindea neapărat din pîlc și se abătea spre derviș cu gîrbaciul ridicat:

— Cine ești ? Unde mergi ?

Hagi Rahim își dădea fără o vorbă fesul pe ceafă și pe frunte îi apărea, prinsă c-o legătură subțire, paițza, plăcuța de aur cu un șoim în zbor. Mîna cu gîrbaciul se lăsa în jos și mongolul striga : „*Baiartai! Urragh!*" adică : „Drum bun ! Înainte !" apoi își întorcea calul în loc și se înapoia la pîlcul său.

Iar dervișul, trăgîndu-și înapoi pe frunte fesul cel înalt, o pornea mai departe cu un alt cîntec :

Înainte, Bekir, negriciosule ! Cu-a mea cîntare
Grăbește spre locul ce sufletul mi-l înfioară.
Prea destui au murit și acas', pe salteaua lor tare,
Doar mișeii se tem în nisipul cel roșu să piară...

Într-un loc neumblat le răsăriră deodată patru călăreți de după o movilă și le stătură de-a curmezișul potecii.

— Stai ! strigă unul dintre ei, un bătrîn cu fața brăzdată de crețuri adînci și arsă puternic de soare. Care ți-e numele ?

— Belșug, libertate și pace ție ! răspunse dervișul. Ce nevoie te mînă să-mi știi numele ?

— Stai, că te-am recunoscut ! De mine nu scapi ! Te știu : ai fost diac la Mahmud-Ialvaci, musulmanul ce s-a vîndut fără rușine mongolilor. L-ai ajutat să jefuiască norodul și de aceea ai să simți îndată ascuțișul sabiei mele.

— În spusa ta sînt doi stropi de adevăr, dar tot restul e un șuvoi tulbure de neagră minciună.

— Cum minciună ? sări mînios moșneagul și își trase fulgerător din teacă paloșul încovoiat.

— E adevărat că am fost diac la cancelaria cinstitului musulman Mahmud-Ialvaci, e adevărat că-s muritor și c-am să

mor ! Cine poate fugi de moarte ? Niciodată însă n-am jefuit pe nimeni, am scris doar lungi opisuri de averi jefuite de mongoli, şi am întocmit jalbe pentru toţi necăjiţii veniţi să afle sprijin la Mahmud-Ialvaci.

— Taci, dervişule, dacă nu vrei să-ţi pierzi chiar în locul ăsta fesul, cu cap cu tot ! urmă să strige bătrînul. Vino după mine şi nu încerca să-mi scapi cu fuga.

— Urmez oricînd pe cine mă cheamă, răspunse netulburat dervişul. Dar nu mi-ai spus încă numele tău. Şi n-am să ştiu împotriva cui să mă plîng lui Allah dacă ai să mă îmbrînceşti în hăul pierzaniei.

— Pînă să te asculte Allah, are să te judece paloşul „djighitului negru", i-o întoarse unul dintre călăreţi. Cu mai-marele nostru n-are să-ţi mai ardă de glume.

Călăreţii lăsară drumul şi se îndreptară spre miazănoapte, pierzîndu-se în galbenul nisipurilor încinse. Iarba săracă şi aspră, rarele tufe de tamariscă, guşterii ce se împrăştiau speriaţi din calea lor făceau ca locurile să pară şi mai apăsătoare.

— Oare ne-a sunat într-adevăr ceasul din urmă ? şopti Tugan. De ce-ai primit să facem drumul acesta fără noimă ? Ce bine am dus-o la Samarkand ! În linişte şi pace.

— Nu trebuie să cîrteşti înainte de vreme, îi răspunse Hagi Rahim. Ziua încă nu s-a încheiat, iar viitorul e plin de neprevăzut.

Multă vreme au mers ei aşa, tot spre miazănoapte. În sfîrşit, la răscrucea a două poteci aproape şterse de nisipuri, călăreţii se opriră. Unul dintre ei îşi împinse calul pe culmea unei coline, cercetă îndelung zările, apoi întinse mîna spre apus şi strigă :

— Repede, repede într-acolo ! Soarele stă să scapete.

Era întuneric bine cînd Hagi Rahim şi ceilalţi ajunseră la un foc de tabără. Se găseau în fundul unei rîpe seci. Dervişul şi Tugan aveau mîinile legate la spate şi laţul arcanelor îi strîngea de gît : bătrînul călăreţ se temuse ca prinşii lui să nu se facă nevăzuţi în întuneric. Tot el îi îmbrînci pe amîndoi mai aproape de foc şi le porunci să se lase în genunchi. Măgăruşul fu adus şi el lîngă dînşii.

În faţa focului, pe un covoraş, şedea posac, cu picioarele subpuse, un turkmen uscăţiv. Pe faţa lui arsă de soare ochii

lucitori şi rotunzi scăpărau parcă şi mai aprins. Alături de el, pe covoraş, se afla o sabie lungă, neîncovoiată: *koncearul.*

„Unde-am mai văzut eu pe djighitul acesta semeţ? se întrebă Hagi-Rahim, cătînd la turkmenul cel posomorît. Nu-ncape nici o îndoială — el este «călăreţul negru»."

Negru îi era cekmenul, neagră căciula dată pe spate şi negru-corb calul înalt, legat în apropiere. În jurul focului mai şedeau vreo douăzeci de djighiţi cu haine ponosite, dar cu arme de soi, bătute în argint. Unii mînioşi, alţii batjocoritori, toţi se uitau la prinşii aduşi din pustiu.

Unul dintre djighiţi trase din spinarea măgarului sacul cusut dintr-un covor şi scutură pe jos o legăturică de lipii, o cîrpă cu stafide, un pepene turkestan şi o bucată de brînză acrită. Apoi dădu jos cu grijă al doilea sac — cel cu făină — şi răsturnă pe nisip al treilea sac. În acesta din urmă găsi o cutie cu călimări, cîteva cărţi, un sul de manuscrise şi mai multe scule de armurier.

Djighitul cu ochi rotunzi luă o carte, o răsuci în mînă, răsfoi cîteva file şi spuse:

— Pesemne că aici sînt scrise hadisele şi învăţăturile cu care bărboşii imami împuiază capul flămînzilor lor ucenici.

— Nu, slăvite căpitan, răspunse Hagi-Rahim. Cartea povesteşte despre marele Iskender, cuceritorul lumii.

— Mi-ar plăcea să te aud citind despre acel viteaz cuceritor. Dar nu ţi-a mai rămas vreme, Azrail are să se înalţe îndată cu sufletul tău în traistă.

Bătrînul, care-i adunase pe prinşi, duse deoparte măgarul şi fără să se grăbească îşi trase de la brîu un jungher subţire şi lung, de felul acelora cu care casapii înjunghie berbecii, şi îl înşfăcă de gît pe derviş.

— Hei, moşule, mai aşteaptă cu jungherul ăla! strigă cineva. Căpetenia noastră vrea să afle ce scrie şi-n celelalte cărţi.

Aproape gîtuit de strînsoare, dervişul hîrîi:

— Într-aceea sînt arătate faptele de vitejie ale vestitului pardos Kara-Burgut, spaima caravanelor...

— Stai aşa! Dă-i pace, moşule!... porunci „călăreţul negru" şi începu să cerceteze cu luare-aminte cartea cu scoarţe de piele galbenă, zăbovind la desenele care înfăţişau lupte şi încăierări.

Bătrînul îmbrînci cît colo pe Hagi Rahim și se îndepărtă ocărînd.

Dervișul se uita la cerul întunecat, spuzit de stele sclipitoare, la flăcările roșii ale focului, la chipurile posomorîte ale djighiților, la nisipurile pustiului și se gîndea: „De unde are să ne vină scăparea? Dacă de mine, pribeagul, n-are să-i fie milă nimănui, cel puțin de flăcăiașul-armurier abia scăpat din bezna temnițelor horezm-șahului ar trebui să se-ndure djighiții. Oricum, nici măcar prăbușindu-se într-o prăpastie, un derviș nu trebuie să-și piardă nădejdea: în ultima clipă halatul lui se mai poate agăța de-un colț de stîncă, sau trupul îi poate fi susținut de aripa unui vultur ce trece-n zbor..."

— Nu vezi că ne-a bătut ceasul din urmă? șoptea Tugan la urechea dervișului.

— Ba ziua încă nu s-a sfîrșit. Mai avem înaintea noastră o noapte lungă. Cine ar putea spune de pe acum ce are să ne aducă ea?

„Călărețul negru" lăsă jos pe covor cartea cu scoarțe de piele și spuse:

— Nu mai e mult pînă răsare luceafărul de dimineață. Să mai zăbovim puțin cu pedepsirea acestui slugoi al necredincioșilor. Pribeagul ne-ar putea povesti isprăvile vreunui viteaz vestit, să-l ascultăm.

Tugan șopti din nou:

— Oare ai să le povestești într-adevăr ceva? Așa îngenuncheat, umilit, și mai vrei să le povestești? Să nu spui nici o vorbă. Mai bine să ne omoare!

— Rabdă, răspunse Hagi Rahim. Noaptea e lungă și poate aduce multe...

— Să-nceapă povestea, răsunară cîteva glasuri. Uneori privighetoarea cîntă mai frumos în colivie decît slobodă...

— Bine, ascultați, începu dervișul. Am să vă spun o poveste și nu despre Iskender Măritul, nici despre Rustem și Zorab, ci despre Kara-Burgut, slăvitul tîlhar al pustiei și despre fecioara turkmenă Ghiul-Djamal...

Auzind numele Ghiul-Djamal, căpetenia djighiților îl fulgeră din ochi pe derviș și sprîncenele i se arcuiră a uimire. Se lăsă pe-o rînă, își sprijini obrazul în palmă și nu-și mai luă ochii de la povestitorul cu mîinile legate: ar fi jurat că-l mai văzuse cîndva.

Pe cînd trecea odat' în pas grăbit pe lîngă mine, cu poalele veşmintului ea m-a atins.

(Dintr-un basm oriental)

— Ghiul-Djamal era o păstoriţă sărmană dintr-un sărman aul pierdut în marele pustiu turkmen, începu cu glas cîntător dervişul. Şi ştia Ghiul-Djamal multe cîntece.

Avea un cîntec anume pentru miei cînd îi ducea la adăpat ; un altul, potolit şi vesel, îndemna mieii să pască liniştit şi să nu se răzleţească prea mult. Iar un al treilea cîntec, neliniştit şi rău prevestitor, chema cu sunete înalte şi tremurătoare pe rătăciţi, vestindu-i că lupul cel hain e pe aproape. Şi mieluşeii, adormiţi la umbra vreunei tufe sfrijite, săreau ca arşi şi fugeau cît îi ţineau picioarele spre movila pe vîrful căreia îi aştepta Ghiul-Djamal sprijinită într-un toiag. Cei trei dulăi mari şi miţoşi alergau în jurul mieilor rămaşi în urmă, adunînd grămadă turma fetei.

Ghiul-Djamal îşi învăţase toate cîntecele de la bunicul ei Korkud-Cioban, care păstorise ani mulţi oile, cîntîndu-le din fluierul lui cel lung. Toată viaţa a fost om sărac : se tocmea păstor al aulului şi mînca în fiecare zi în altă iurtă, măcar că avea şi el în marginea satului o iurtă a sa, veche şi povîrnită cum era şi el însuşi.

Rămăsese singur de mult de tot de cînd îi murise mai întîi nevasta şi apoi cei doi fii, ucişi în timpul luptelor duse de horezm-şah cu muntenii liberi afgani.

Fiica păstorului, măritată cu un nomad dintr-un trib depărtat, se înfăţişase într-o bună zi la el, purtînd în braţe un copilaş nevîrstnic, şi peste cîteva zile îşi dăduse duhul. Obrazul îi era plin de vînătăi şi de răni. Nimeni nu ştia ce păţise, iar bătrînul Korkud-Cioban, cînd era întrebat, obişnuia să răspundă întotdeauna la fel :

— Pesemne că aşa a vrut Allah ! Nu orice fată are noroc de un bărbat bun ! şi îşi acoperea chipul smead şi zbîrcit cu mîneca largă.

La început Korduk-Cioban îşi păzi şi îngriji nepoţica la fel ca pe o mieluşea bolnavă şi, umblînd cu turma prin stepă,

o purta în spinare într-o traistă de piele. Uneori în aceeași traistă behăia și cîte un miel lingav.

Cu timpul Ghiul-Djamal crescu, apoi începu să alerge pe propriile-i piciorușe alături de bunic; cînd bătrînul cînta din fluier, ea îi ținea isonul cu glăscioru-i subțirel și aduna împreună cu dulăii noatenele rămase în urmă! Cînd Ghiul-Djamal se făcu mai mare, Korkud vesti lumea că nu mai vrea să fie păstor, că de acum înainte are să șadă pe-o pîslă în fața iurtei sale, iar în locu-i oițele tinere au să fie duse la păscut de nepoata lui. Cam tot în acea vreme se întoarse la aul, călare pe-un măgăruș năpîrlit, o soră de-a păstorului, la fel de bătrînă ca el, și se așeză în iurta lui. Tot aulul începu să șoptească pe ascuns că moș Korkud s-a găsit în stepă cu șeitan și că i-a dat pe nepoată-sa de nevastă. Alții spuneau că bătrînul a dezgropat o comoară într-un străvechi kurgan, și încă multe zvonuri de același fel se scorniră pe seama lui. Adevărat este că de la o vreme în iurta păstorului se ivi un vechi ceaun de aramă, că deasupra lui se înălța mereu un fuior de fum, și că bătrînul cel sărac își oinstea acum toți oaspeții cu ceai proaspăt.

În sfîrșit veni vremea ca frumoasa Ghiul-Djamal să fie măritată. Bătrînul aștepta de mult. *Kalîmul* [1] pentru o fată ca ea îi putea aduce moșneagului și o cămilă, și o vacă, și un cal, și mai mulți berbeci. Acum are să scape de orice griji și nevoi: are să poată sta tolănit pe pîslă, toată ziua cu ochii la nori, toată noaptea cu ochii la stele. Și are să poată să bea kumîs pe săturate, că de vite au să îngrijească soră-sa, nepoată-sa și ginerele.

Nu se prea grăbea Korkud să mărite fata. Celor ce veneau să pețească pe Ghiul-Djamal, bătrînul le cerea în fiecare zi un kalîm tot mai mare, așa că pețitorii plecau minunîndu-se de lăcomia păstorului de pînă mai ieri. Unul singur nu se dădea dus. Era vestitul pardos al deșertului, spaima caravanelor, tîlharul Kara-Burgut, vulturul negru.

— Cine iubește cu-adevărat, spunea Kara-Burgut, nu stă să se tocmească pentru kalîm. Și se legă să plătească oricît îi va cere bătrînul Korkud. Dar în fiecare noapte păstorul îl

[1] La măritiș tatăl fetei primea de la ginere *kalîmul*, sub formă de vite, îmbrăcăminte și alte obiecte.

amîna pentru noaptea următoare, spunînd că trebuie să mai chibzuiască.

Se vede însă că șeitan avea de gînd să joace un renghi bătrînului, căci dintr-un condei moșneagul cel lacom pierdu și cămilele, și caii, și berbecii pe care îi și aduna cătînd la stele. În aul se arătară călăreții șahului, veniți să strîngă birul pentru anul trecut, pentru cel curgător și pentru cel ce avea să vină. Și plecară luînd o sumedenie de cai, de vite și pe deasupra și pe Ghiul-Djamal, sub cuvînt că supușii măritului șah datori sînt să-i trimită și cele mai frumoase fete din așezările lor.

În toiul nopții Kara-Burgut sosi iar cu calul în spume la cortul bătrînului păstor. Șezu toată noaptea pe-un colț al pîslei de lîngă iurtă și-i puse moșneagului nenumărate întrebări despre călăreții abătuți peste aul: cine le era căpetenie, ce cai aveau, ce șei și ce cioltare sub șei. Află totul cu de-amănuntul, apoi vorbi astfel:

— Acum am să-i pot recunoaște chiar noaptea și am să mă răfuiesc cu fiecare în parte și cu toți laolaltă, măcar de s-ar ascunde de mine și pe fundul mării Horezmului. Cît despre Ghiul-Djamal, pe ea am s-o găsesc și am s-o aduc înapoi în iurta asta a ta, moș Korkud. Abia apoi o să întindem un ospăț mare, de unde n-are să mai plece decît în iurta mea, ca să-mi fie soție. Ți-am făgăduit o cămilă, o iapă cu mînz, o vacă și un vițel și nouă berbeci. Acum îți dau de nouă ori cît îți făgăduisem, dar să nu te încumeți a o da altcuiva decît mie.

Și aruncînd la picioarele bătrînului un săculeț cu dirhemi de argint în chip de arvună, Kara-Burgut sări pe cal și se făcu nevăzut în bezna nopții...

Ajuns la aceste vorbe, Hagi Rahim își curmă firul poveștii, se ghemui gîfîind și căzu pe-o rînă în nisip.

— Și mai departe ce-a fost? Și-a găsit haiducul mireasa? întrebară djighiții din jurul focului.

— Vai-uliai! O, cîte nu i s-au mai întîmplat viteazului tîlhar și minunatei fecioare! răspunse gemînd Hagi Rahim. Dar nu-mi pot urma povestea: prea mi s-au înfipt adînc în carne funiile astea, și-s ostenit de moarte.

— Dezlegați-l! porunci „călărețul negru".

— Și pe fratele meu mai mic dezlegați-l! I-s mîinile în-

sîngerate, spuse dervişul şi, închizînd ochii, se răsturnă pe spate.

Bătrînul turkmen mormăi ceva şi dezlegă mîinile celor doi prinşi. Aceştia se aşezară în nisip, cum le veni mai la îndemînă, şi dervişul îşi urmă povestirea.

— În zori Kara-Burgut întîlni în stepă pe Djelal ad-din, feciorul padişahului, care se rătăcise urmărind un djeiran şi nu-şi mai găsea însoţitorii. Tînărul era la capătul puterilor, sleit de foame şi sete, abia mai tîrîndu-şi de frîu calul ostenit, cînd zări iurta bătrînului Korkud-Cioban. Acesta îl primi cu cinstea cuvenită unui oaspete, îi aşternu să se odihnească, îi potoli foamea şi îi hrăni calul. Aici în iurta păstorului dădu peste el Kara-Burgut. Haiducul stătu multă vreme la sfat cu fiul duşmanului său, fără a bănui cu cine vorbeşte. La despărţire tînărul urmaş al padişahului îl pofti pe Kara-Burgut să vie să-l vadă la conacul său din grădina Tillialî de la marginea oraşului. Abia atunci află haiducul că are în faţă pe fiul duşmanului său, padişahul. Dar legea ospeţiei cere să-ţi cinsteşti oaspetele, aşa că haiducul se feri să-l jignească şi-i făgădui să vină neapărat la Tillialî.

Peste o vreme Kara-Burgut se duse în cetatea de scaun să-l vadă pe fiul şahului. Tînărul han era nedorit la curtea tatălui său. Şahul îl ţinea deoparte, pentru că Djelal ad-din avea prieteni printre oamenii de rînd, pentru că primea la palatul său din marginea oraşului şi pe nomazii deşertului, şi pe dervişii rătăcitori, şi pe pustnicii pribegi veniţi din ţări îndepărtate. Şahul se temea ca nu cumva tînărul să uneltească împotriva lui şi urmărea prin iscoade orice pas al fiului său. De aceea în jurul curţilor şi grădinii Tillialî pîndeau străji ascunse veghind la toţi cei ce intrau şi ieşeau de la conac.

Kara-Burgut fu întîmpinat cu bucurie la Tillialî. Fiul şahului îl ospătă împărăteşte, muzicanţii îi cîntară străvechi cîntece de luptă. Noaptea tîrziu, cînd Kara-Burgut vru să plece, Djelal ad-din îl pofti să rămînă pînă-n zori sau să primească doi-trei însoţitori pentru a-l apăra în drumul său.

— Cine s-ar încumeta să se lege de Kara-Burgut ? spuse haiducul. Sabia mea nu se teme nici de douăzeci de duşmani dornici să mă piardă... Şi ieşi liniştit pe portiţa grădinii. Dar deodată se pomeni înfăşurat într-o grea plasă pescărească. Mîinile i se încurcară în ochiurile tari aşa că nu mai apucă

nici să-şi tragă sabia. Cîţiva călăreţi îl legară fedeleş şi-l aduseră în „casa de judecată şi cazne".

Noaptea, mai-marele călăilor — „principele mîniei" — Djihan-Pehlevan îl înghesui cu întrebările, cercetîndu-l cu fierul încins ce-a căutat în grădina tînărului han.

— M-am legat în faţa lui să-i fur din tabunurile hanului tătarilor cel mai straşnic armăsar, o ţinea pe-a lui Kara-Burgut.

Pînă la urmă, ostenit de dîrzenia îndărătnicului djighit, Djihan-Pehlevan porunci ca haiducul să fie închis în „Turnul răzbunării".

Kara-Burgut fu pornit pe întuneric spre turnul cel înalt. Gealaţii îl înconjurau strîns din toate părţile. Deodată cineva îi şopti la ureche : „În turn să ridici îndată mîna dreaptă şi să te prinzi bine de cîrligul de fier de acolo". Şi-n aceeaşi clipă simţi că funia ce-i lega mîinile s-a slăbit, tăiată de prietenul nevăzut. Ferindu-se să arate că mîinile îi sînt slobode şi că-i gata de luptă, Kara-Burgut intră supus în turn şi se lăsă împins pe scara înaltă şi răsucită. Sus, la lumina săracă a unei torţe, fu deschisă o uşă. Haiducul se împotrivi din răsputeri pentru a nu intra pe această uşă a pierzaniei. Torţa se stinse fără veste, Kara-Burgut fu îmbrîncit peste prag, dar îşi înălţă fulgerător mîna dreaptă, dădu de cîrligul de fier şi se agăţă zdravăn de el. O voce strigă : „S-a zis şi cu ăsta !" Uşa se trînti zgomotos şi Kara-Burgut rămase în întuneric agăţat de cîrlig, fără podea sub picioare.

Multă vreme se munci haiducul să-şi tragă şi mîna stîngă din strînsoarea funiilor. Şi cînd izbuti, se agăţă şi cu mîna stîngă de cîrlig. Acum, cu amîndouă mîinile, îi era ceva mai uşor să stea atîrnat. Către dimineaţă, cînd primele raze de soare pătrunseră prin crăpăturile vechiului turn, djighitul îşi dădu seamă că se află sus de tot, chiar sub acoperiş, şi dedesubt se cască un hău adînc, de unde se-nalţă răgete surde, iar jos se mişcă umbre întunecate şi se desluşesc grămezi de oase albe. Dacă n-avea să-i vină vreun ajutor de la prietenii neştiuţi, prea mult n-ar fi putut sta agăţat de cîrligul de fier.

— Şi mai departe ce-a mai fost ? întrebară cîteva glasuri, cînd Hagi Rahim amuţi din nou şi îşi aţinti ochii nepăsători la focul de tabără.

— Ce-a păţit Kara-Burgut, dar Ghiul-Djamal ? Haide, spune odată !

— Ce-ar fi să-i dați puțină apă și pîine băiatului ? Și nici mie nu mi-ar strica să-mi moi gîtlejul. De dimineață n-am pus strop de apă în gură...

— Dați-i o lipie, stafide și tot ce mai avem pe-aici, porunci „călărețul negru". Zi-i mai departe, dervișule, că pînă la răsăritul soarelui nu mai e mult...

Hagi Rahim își sorbi fără grabă cana cu lapte acru și urmă :

— În timpul acesta fiul șahului petrecea netulburat sub karagaciul rămuros din grădină și își hrănea cu felii de pepene galben armăsarii preaiubiți. De la o vreme se apropie de el un om cu fața ascunsă de burnus pînă la ochi, un prieten credincios cum avea în tot locul, și îl vesti în șoaptă că oaspetele lui din stepă a fost înșfăcat chiar la poarta grădinii, dus pe sus la căpetenia străjerilor domnești și pe urmă aruncat în temnița „Turnul răzbunării".

Djelal ad-din sări în picioare. Fierbea de mînie. Dădu poruncă djighiților săi să-ncalece și să fie gata de luptă. Peste cîteva clipe, în fruntea unei cete de călăreți, Djelal ad-din pătrunse în goana mare în oraș, împrăștiind pe paznicii ulițelor, și nu se mai opri pînă în fața vechiului turn unde aveau loc execuțiile. Străjerul posac al porții fugi înspăimîntat și djighiții sfărîmară cu securile ușa turnului. Djelal ad-din urcă în fugă treptele scării de piatră și sparse și ușa de aici. Toți se dădură înapoi îngroziți : în pragul ușii se căsca un gol negru ca iadul, iar în dreapta, lipit de zid, atîrna un om agățat cu mîinile de un cîrlig de fier. Oamenii hanului îl apucară cu grijă și-l așezară pe-o treaptă a scării. Djelal ad-din ridică o torță aprinsă și încercă să vadă ce-i jos. Din adînc îl priveau cîteva perechi de ochi sclipitori și un mîrîit furios îi izbi urechea. Hanul zvîrli torța aprinsă în puț. Facla se roti pînă jos și căzu în mijlocul unei haite de uriași cîini sălbatici care săriră în lături urlînd.

— Mă leg cu jurămînt, șopti el, că dacă am s-ajung vreodată padișah am să dau pradă acestor cîini sălbatici pe cei ce-au născocit asemenea cumplită cazină.

Apoi coborî din vîrful turnului și încălecă. Un alt cal de soi aștepta pe Kara-Burgut. Pîlcul de djighiți străbătu în rînduri strînse orașul și, abia cînd depăși zidurile de piatră

și ajunse în stepa fără de margini, Djelal ad-din vorbi haiducului Kara-Burgut :

— Nu te-a încercat bănuiala că anume te-am chemat la conac pentru a te da pe mîna gealaților șahului ? Te-aș pofti bucuros să te adăpostești în grădina Tillialî, dar acum mă tem să nu încapi din nou în gheara gîdelui Djihan-Pehlevan...

— Nu, asemenea gînduri negre n-am avut. Îngăduie-mi să mă întorc în stepa unde-am văzut lumina zilei. Măcar că-i doar nisip acolo, iarbă săracă și apă sălcie, găsești mai multă libertate și fericire la noi, decît aici printre palate mîndre, foișoare nalte și ziduri puternice.

— Nu vreau să te țin cu sila. Mi-ar place doar să-ți împlinesc o dorință, căci pentru mine-ai pătimit azi-noapte.

— N-am decît una singură. Călăii mi-au aruncat o plasă-n cap, și doar așa au fost în stare să-mi smulgă slăvitul paloș-koncear. N-ai vrea ca pînă l-oi redobîndi de la fălosul ce se încumetă să-l poarte la șold, să lași pe unul din djighiții tăi să-mi deie sabia lui ?

Tînărul han își desprinse de la brîu sabia împodobită cu serdolică, peruzele și rubine și i-o întinse haiducului :

— Poart-o cu cinste și n-o trage din teacă decît împotriva dușmanilor neamului nostru și nu împotriva pașnicelor caravane de călători. Iar acest nobil armăsar corb să fie și el al tău, de astăzi înainte. Pe el să te avînți în lupta cu vrăjmașii țării.

— Dar eu tot mai am a-ți face o rugăminte.

— Spune !

— N-ai putea tu, care știi ce se petrece în palatul șahului, să-mi spui ce s-a făcut cu fata aceea turkmenă, pe nume Ghiul-Djamal ? Tîlharii șahului au răpit-o și au dus-o la palat, să-nveselească zilele șahului îmbătrînit în rele.

— Știu. Șahul Muhammed a pus să se ridice pentru Ghiul-Djamal o iurtă albă într-una din grădinile palatului. Dar fata s-a dovedit a fi mîndră și nesupusă. Tare mă tem să n-o ajungă și pe ea soarta amară a tuturor roabelor ce nu se pleacă la dorința lui.

— Îți mulțumesc, mărinimosule stăpîn al vieții mele ! Și dacă vei avea nevoie de această viață a mea, fă-mi semn, și am să alerg la chemarea ta, chiar de-ar fi să trec peste munți și prăpăstii.

Kara-Burgut își struni calul și se făcu nevăzut în pustie. După o vreme schimbă drumul și apucă iar spre șleaul ce ducea la Samarkand, orașul cel mai minunat dintre toate, orașul pierdut în grădini de basm.

Își lăsase calul la pas și cînta încetișor :

Pe aripi de vînt îmi îngînă iubita chemarea nădejdii....
Pot nepăsător să rămîn prin pustiuri, departe ?
Pîndească-mă-n cale oricîte primejdii,
Pe oricare drum te pîndește o tainică moarte...

Tot murmurînd străvechea cîntare arabă, Kara-Burgut se pierduse atîta în gîndurile sale, încît nu lipsi mult să fie răsturnat de cîțiva djighiți care goneau nebunește strigînd :

— Ferește ! Ferește din drum ! Olăcarul șahului ! Scrisoare grabnică pentru măria-sa !

Cei cîțiva călăreți zburau într-un nor de praf, trăgînd cu arcanul întins coardă pe un alt călăreț adormit în șa. Acesta din urmă era olăcarul șahului, frînt de oboseală, legat fedeleș de oblîncul șeii să nu cadă, legănîndu-se și bălăbănindu-și capul în ritmul goanei nebune. Calul olăcarului abia sufla de oboseală : sforăia, dădea din coadă și se mai ținea pe picioare numai pentru că era tras cu arcanul de djighiții care însoțesc de obicei pe olăcarii șahului de la o așezare la alta.

Deodată calul olăcarului se poticni din goana mare și căzu lat. Călăreții ceilalți se opriră, descălecară și săriră să ridice fugarul sleit de puteri, dar fără folos : sîngele îi năboi pe nări și se revărsă în praful drumului.

Olăcarul zăcea așa cum căzuse. Înainte de a se cufunda din nou în somn, el mai apucase să spună : „Duc șahului știri însemnate de la fiica lui asediată de răzvrătiți în foișorul cetății. La Samarkand toți locuitorii s-au răsculat împotriva călăilor și samesilor trimiși de șah să strîngă birurile. Răsculații îi taie pe capete și le atîrnă trupurile hăcuite în vîrful plopilor. Eu unul tot am să mor..."

Cu aceste vorbe. omul își lăsă capul în palmă și închise ochii. Kara-Burgut se apropie de el și-i vorbi :

— Dă-mi tolba ta de piele. Am să duc scrisoarea dînd-o în mîna șahului. Iar tu nu rămîne aici lîngă leșul calului, ci trage-te la marginea drumului, colo-n umbră, și fă-ți somnul.

Știu că tot nu te grăbeai din cale-afară cu vestea ce aduci, mai mult te trăgeau oamenii cu arcanul, căci pentru asemenea vești „negre" olăcarii se aleg cu căpățîna retezată.

— Da, și eu socot că-i mai bine să mă odihnesc aici, șopti olăcarul, întinzîndu-i tolba de piele. Și, împleticindu-se pînă la umbra unui copac, se prăvăli într-un somn adînc.

Kara-Burgut prinse capătul arcanului la oblîncul șeii sale și strigă: „Înainte!" și toți călăreții se avîntară mai departe spre cetatea de scaun a padișahului.

Împreună cu călăreții ce-l însoțeau, Kara-Burgut ajunse curînd, după o goană nebună, la porțile înalte ale palatului. În fața „olăcarului trimis de fiica padișahului" se deschiseră toate ușile. Zornăindu-și cheile, un bătrîn eunuc îl călăuzi prin coridoarele întortocheate, și Kara-Burgut se și aștepta să dea ochii cu padișahul, cînd auzi deodată un strigăt de femeie: „Ajutor! Mi-a venit clipa din urmă!"

Putea să nu recunoască djighitul glasul acesta, odinioară atît de gingaș și atît de îngrozit acum? Își trase din teacă sabia dăruită de Djelal ad-din și, fluturînd-o deasupra bătrînului eunuc, îl puse să deschidă ușa. Ca un tigru înfuriat se năpusti Kara-Burgut în camera îmbrăcată pînă sus în covoare. Îl căuta din ochi pe șah, pregătit să-l ucidă, căci era convins că șahul e acela care-și bate joc de fecioara turkmenă. Dar nu văzu nici un om acolo, doar într-un colț, pe o grămadă de șaluri persane, un pardos galben cu pete mari negre se străduia să sfîșie cu ghearele un covor de sub care răzbăteau strigăte înăbușite.

Din două lovituri de sabie Kara-Burgut doborî fiara și trase deoparte covorul. Albă la față, aproape fără simțire, pe grămada de șaluri zăcea Ghiul-Djamal.

— Cine-i ticălosul care lasă o fată fără putere în ghearele unei sălbăticiuni! strigă Kara-Burgut și se aplecă asupra frumoasei ce-i robise de atîta vreme toate gîndurile.

În aceeași clipă intră cu pași mari în odaia covoarelor însuși padișahul. Clocotind de mînie, el vru să ucidă pe loc pe necunoscutul care-i omorîse pardosul iubit. Dar Kara-Burgut sări în picioare și-i întinse cu semeție scrisoarea din Samarkand. Șahul, uimit de știrea răscoalei și de asedierea în cetate a fiicei sale, porunci căpitanului oastei să-și pregătească de îndată oamenii pentru a înăbuși răscoala și a-i pedepsi pe

răzvrătiţi, aşa că nu mai luă în seamă pe djighit. Kara-Burgut ridică în braţe pe Ghiul-Djamal, o duse în iurta albă din livada de piersici şi spuse slujnicelor că a doua zi bătrînii din stepă au să vină cu o caravană de mare cinste şi au să ducă pe Ghiul-Djamal înapoi în aulul ei.

Dar a doua zi bătrînii din stepă n-au fost lăsaţi să intre, ci au fost alungaţi de la porţile palatului. Li s-a spus că pentru încercarea de a ucide pe marele şah, Ghiul Djamal a fost închisă în „Turnul uitării veşnice", unde va rămîne „pe veci şi pînă la moarte"...

— Şi chiar a murit acolo ? întrebă cineva.

Hagi Rahim tăcu ce tăcu, apoi răspunse :

— Nu, Ghiul-Djamal trăieşte şi astăzi, dar tot mai este închisă în turnul de piatră din Gurgandj. Turkan-Hatun, mama şahului, a poruncit ca fata să fie ţinută în închisoare şi, cu toate că bătrîna împărăteasă a fugit din cetatea de scaun a Horezmului, ca o hienă fricoasă, judecătorii şi raişii cei fără de minte nu se încumetă să calce porunca bătrînei zgripţoroaice şi o ţin pe Ghiul-Djamal tot în temniţă, ca şi pe mulţi alţi nevinovaţi.

— Dervişule, spune-mi drept, de unde ştii tu toate acestea ? întrebă „călăreţul negru", ridicîndu-se în picioare. Că doar nu-i poveste născocită, ci adevărul, chiar aşa cum s-a petrecut...

— Noi, dervişii, pribegim prin lume, rătăcim între oameni şi auzim fel de fel de spuse. Şi-n afară de asta nu o dată mi-a îngînat la ureche vîntul pustiului povestea ce v-am spus-o.

— Cinstiţi djighiţi ! vorbi „călăreţul negru" oamenilor săi. Pregătiţi-vă ! În zori plecăm spre Gurgandj.

— Dacă mai vrei s-ajungi la vreme, grăbeşte-te, îl sfătui Hagi Rahim. Gurgandjul e ameninţat din trei părţi de feciorii marelui han tătar cu oştiri uriaşe. Ei vor să împresoare oraşul cu un inel de nestrăpuns, şi-atunci n-ai să mai poţi pătrunde în cetate.

— Bine, şi-ai să vii şi tu cu noi, dervişule. Am să vă dau, ţie şi fratelui tău, cai de şa, şi-n trei zile o să fim la porţile Gurgandjului. Cît despre voi, tovarăşii mei de luptă, voi întoarceţi-vă la turmele voastre şi aşteptaţi un semn de la mine. De-am să mă mai întorc la voi sau de-am să fiu dus de Azrail în hăul de foc, asta numai Allah o ştie !...

Capitolul 6 ◆ CEI TREI FECIORI AI KAGANULUI S-AU ÎNVRĂJBIT PENTRU GURGANDJ

Gengis-han poruncise fiului său mai mic, Tolui-han, să cucerească și să supună jafului străvechiul oraș Merv, iar celor trei fii mai mari, Djuci, Djagatai și Ughedei, le îngăduise să-și ducă oștile spre Gurgandj, cetatea de scaun a Horezmului.

Toți mongolii ardeau să ia parte la cucerirea acestui prea bogat oraș al musulmanilor, care-și trimitea în toate colțurile lumii caravanele cu pînzeturi subțiri, cu vestitele-i cămăși de zale și cu alte mărfuri de mare preț. Orice nucher nădăjduia să pună mîna cel puțin pe o pereche de cai sau de cămile încărcate cu mătăsuri, cu șiraguri de smaragde și safire, pocale de aur și rare scumpeturi de tot felul. Pe deasupra fiecare năzuia să-și aducă acasă cîțiva robi pricepuți, care să-i țească pînză, să-i coasă cizme sau cojoace, în timp ce el, stăpînul, are să se odihnească în voie pe covorul dobîndit în război și are să asculte alăuta măiastră a muzicantului rob adus tot din Gurgandj.

La asta visau ostașii mongoli, înaintînd spre miazănoapte, spre malurile Djeihunului, prin mijlocul întinselor cîmpii mănoase ale Horezmului.

Djagatai și Ughedei se grăbeau să ajungă primii la porțile orașului pentru a-l cuceri înainte de ivirea fratelui lor mai mare Djuci ; căci din voința marelui kagan — pe lîngă stepa kîpceacă atribuită mai demult — întreg Horezmul tot în stăpînirea lui Djuci avea să rămînă.

Djuci-han, furios că în viitoarea cetate de scaun a țărilor cuvenite lui, frații săi mai mici cu drept au să poată hălădui și jefui în voie, se hotărî să nu grăbească ; zăbovea la vînătoarea de cai sălbatici, atît de dragă inimii lui, și rîdea nepăsător :

— Fără mine ei tot n-au să poată lua Gurgandjul. Spargă-și mai întîi frunțile de zidurile lui.

În timp ce Djagatai, lacom și invidios cum era, nu înceta să chefuiască și să jure la beție :

— Djuci s-a ales cu prea multe prăzi și vrea să stăpînească numai el țările cele mai bogate. Dar nu-i las eu Gurgandjul întreg, mai întîi am să-l fac praf și pulbere.

Gurgandjul, cetatea de scaun a horezm-şahilor, oraşul trufaşilor hani kîpceaci, al avuţilor negustori, al măieştrilor meseriaşi şi al nenumăraţilor robi din toate seminţiile trăia timpuri de restrişte de cînd pătrunseseră mongolii în Maverannahr.

După fuga împărătesei Turkan-Hatun, care ţinuse oraşul sub crudă rînduială, şi plecarea tuturor neamurilor şahului Muhammed, cetatea de scaun a Horezmului rămase în stăpînirea căpeteniilor kîpceace. Fiecare han năzuia să ajungă barem pentru o singură lună, barem pentru o zi stăpîn atotputernic peste ţările musulmane. Dar în timp ce hanii şi becii cei mari se războiau pentru putere, bekul kîpceak Humar-Teghin, nemaiaşteptînd să fie înălţat de ceilalţi pe „alba pîslă a cinstirii", se proclamă singur sultan al Horezmului. Toţi ceilalţi i se închinară fără murmur şi bărboşii imami se porniră a înălţa rugi pentru el în toate geamiile.

Mai întîi de toate noul stăpîn al Gurgandjului, Humar-Teghin, îşi dovedi puterea prin osîrdia ce-o puse în apărarea credinţei islamice: el porunci să fie aflaţi şi închişi în turn toţi cei ce nu se înfăţişau în fiecare zi la rugăciunea din moschei. Întreg oraşul era răscolit de străjerii înarmaţi şi raişii puşi să vegheze asupra bunelor moravuri. Aceştia făceau ordine cu beţele lor lungi şi pedepseau cu asprime pe cei ce nu dădeau dovadă de cuvenita credinţă. Noul sultan puse în fruntea oştilor oraşului pe ruda sa Alla ad-din El-Haiati şi îndoi numărul străjilor de noapte pe seama unor dări şi mai mari ca înainte. Totuşi tîlhăriile nu scăzură, erau sparte mai cu seamă hambarele de grîu şi orez. Nelinişțea şi teama creşteau cu fiecare zi, toţi se întrebau îngroziţi ce aveau să ajungă locuitorii marelui oraş cînd vor năvăli peste ei cumplitele hoarde mongole.

Prin glasul crainicilor şi imamilor săi, sultanul Humar-Teghin încerca să liniştească pe orăşeni, asigurîndu-i că mongolii nici n-au de gînd să vină asupra Gurgandjului, că sînt sătui de cît au prădat la Buhara, Samarkand şi Merv, şi că acum se pregătesc să se întoarcă înapoi în stepele lor.

S-ar fi zis că Gurgandjul duce aceeaşi viaţă dinainte. Ca şi odinioară, în fiecare dimineaţă, din vîrful minaretelor muezinii chemau pe drept-credincioşi la rugăciune, negustorii îşi rînduiau prin bazare mărfurile, se aşezau în pragul dughenelor cu picioarele subpuse, lăudîndu-şi marfa şi momind

pe cumpărători, tot atît de mare ca înainte era îmbulzeala trecătorilor pe îngustele ulicioare, dar viaţa neguţătorească şi meşteşugărească a oraşului se stingea cu fiecare zi.

Negustorii se plîngeau că vînzarea scade, ba că la unii a încetat aproape de tot. Cumpărătorii se mulţumeau doar să întrebe de preţ, îşi ţuguiau buzele, clătinau din cap, dar nu cumpărau nimic, deşi preţul mărfurilor scăzuse la jumătate.

Numai bucatele se scumpeau mereu şi orăşenii se grăbeau să cumpere şi făină, şi grîu, şi struguri uscaţi, căci prevedeau că alte de-ale gurii n-au să mai poată fi aduse în oraş.

Trecătorii se opreau pe la răscruci şi şuşoteau între ei:

— Tătarii sînt aproape. Vin cu oaste mare, au să asedieze oraşul. Zidurile noastre sînt înalte şi tari, asediul are să ţină mult. O să ne mîncăm toţi berbecii şi toţi caii, dar pe urmă? Pe urmă ce-o să fie? Unde să ne ascundem? Unde să fugim?

Felurite zvonuri, care de care mai neîntemeiate, tulburau sau bucurau pe orăşeni:

— Djelal ad-din a strîns o oaste de cinci sute de mii de oameni. A şi pornit, se zice, spre Gurgandj. A spulberat o mare hoardă tătărească şi necredincioşii au fugit spre răsărit...

Alţii spuneau:

— Tătarii au să se învîrtă o vreme în jurul zidurilor şi n-au să le poată cuceri. Cine-ar putea supune Gurgandjul? Să vedeţi că au să plece spre miazănoapte. Bătrînii ştiu ei ce spun...

Caravane de cămile începură să părăsească oraşul. În loc de baloturi cămilele purtau coşuri mari din care se iţeau capete de femei şi copii: familii întregi fugeau la turkmenii din Manghîşlac. În acelaşi timp intrau în oraş alte caravane, de cai, de asini şi de căruţe: erau familiile unor beci de vază care-şi lăsau conacele din stepă pentru a se adăposti îndărătul zidurilor înalte şi puternice ale Gurgandjului.

Vînzătorii de lipii începură să se arate tot mai rar prin bazare, brutăriile se închideau. Preţul berbecilor şi cailor creştea fără încetare, pînă şi un prăpădit de măgăruş ajungea să coste cît un cal de soi pînă nu demult.

•

Mongolii se iviră în faţa oraşului ca din senin, în miezul zilei. La început oamenii nici nu-şi dădură seama ce se pe-

trece. Lîngă porțile de la miazăzi se opriră mari cirezi de vite mînate din urmă de păstori nomazi. Turmele de berbeci stătură la capul podului de peste canal, așteptînd ca străjile să primească de la păstori plata cuvenită pentru intrarea în oraș.

Deodată vreo două sute de călăreți îmbrăcați neobișnuit, altfel decît turkmenii sau kîpceacii, țîșniră din norii de praf stîrniți de turme și cirezi. Acești străini, călări pe niște cai mărunți, dar iuți, se repeziră la turme, își săltară fiecare cîte un berbec în șa, și se porniră a mîna restul vitelor înapoi în stepă, certîndu-se și încăierîndu-se cu păstorii.

Pînă la urmă călăreții străini uciseră mai mulți păstori care le stăteau împotrivă și fără nici o grabă, șuierînd și pocnind din bice, mînară turmele înapoi peste canalul cel mare și, tot fără grabă, mai departe în stepă.

În oraș se stîrni panica. Sultanul Humar-Teghin trimise o mie de călăreți kîpceaci să ajungă din urmă pe îndrăzneții jefuitori, să-i prindă și să-i aducă în fața lui pentru a fi pedepsiți cum se cuvine.

Capitolul 7 ◆ KARA-KONCEAR ALEARGĂ DUPĂ SFÎRȘITUL POVEȘTII

Eu mersu-ți minunat aș vrea să-l mai revăd o dată. Și inima din piept mi-aș da s-aud al gurii tale grai.

(Dintr-un basm persan)

Ferindu-se de mongoli, Kara-Koncear se strecura prin nisipuri spre apa Djeihunului. Uneori zărea în depărtare pîlcuri de călăreți mongoli înșirați pe creasta dunelor. Toți se îndreptau spre Gurgandj. Trebuia să se întoarcă din drum, să-i ocolească, să se tragă înapoi, în nisipuri, să-ntrebe pe rarii nomazi întîlniți ce știu și de ce rătăcesc îngroziți prin deșertul Kzîl-Kum : de pretutindeni se-apropiau mongolii.

În urma lui Kara-Koncear veneau doi turkmeni arşi de soarele pustiului, cu mari căciuli de oaie în cap: un băiat veşnic posac şi un derviş bărbos.

Noaptea, la slaba lumină a lunii noi, călătorii ajunseră neobservaţi în apropierea apelor revărsate. Urmară o potecă de mistreţi ce şerpuia printre trestii şi se pomeniră pe malul Djeihunului. Cîteva năi lungi şi grele cu botul ridicat mult deasupra apei pluteau la vale. Năierii duceau oameni, cai, berbeci. Cei trei călători strigară şi se rugară de ei, dar nu primiră de la toţi decît unul şi acelaşi răspuns: „Allah să vă ajute, noi nu vă putem lua — n-avem loc!"

Pînă la urmă dintr-o luntre li se răspunse:

— Drept-credinciosul nu lasă pe un drept-credincios de izbelişte!

Luntraşul întoarse cîrma spre mal, le ascultă rugămintea şi primi să-i ducă pînă la Gurgandj.

— Şi cît ai să ne iei pentru drum? întrebă Kara-Koncear.

— O, ce întrebare! Astăzi nici banii, nici veşmintele, nici vitele, nimic n-are preţ, totul s-a învălmăşit! Tu eşti astăzi la ananghie şi eu la fel, familia mi-au ucis-o, casa mi-au spulberat-o. Pentru cine şi pentru ce să mai adun bani? Urcaţi!

Luntrea mare şi trainică era destul de încăpătoare pentru cei trei călători şi caii lor şi porni repede, legănîndu-se pe valurile tulburi ale Djeihunului revărsat. Din cînd în cînd pe malul drept se arătau caraule mongole. La ivirea lor, năierul ducea barca spre malul stîng. Peste patru zile ajunseră într-un canal lat care tăia Gurgandjul în două părţi: oraşul vechi, înconjurat de ziduri înalte, şi oraşul nou unde casele se pierdeau în umbra duzilor.

Kara-Koncear îşi trase de la brîu o pungă de piele, îi desfăcu baierele şi numără în palma luntraşului zece dinari de aur.

— Nu ştiu dacă ne va mai fi dat să ne întîlnim. Spune-mi cel puţin cum te cheamă?

Acesta surîse şi îşi dădu pe ceafă turbanul roşu.

— Mă numesc Kerim-Gulem, fierarul. Şi te recunosc, măcar că nu mi-ai spus numele tău. Calul acesta negru cu picioare înalte şi drepte, şi cu gît arcuit ca de lebădă, nu poate purta decît pe acela despre care au şi pornit să se spună poveşti şi

să se înalțe cîntece. Dacă ai să înfrunți aici pe închinătorii la idoli, am să alerg și eu să lupt în ceata ta.

Dar Kara-Koncear nu-l mai auzi. Ochii lui se ațintiseră în depărtare: pe celălalt mal al canalului se ridicase și se apropia un nor de praf.

Curînd desluși cai și călăreți kîpceaci aplecați în șa. Urmăriții strigau și-și biciuiau fugarii. De departe răzbăteau zgomote surde și zvon de glasuri răgușite.

În fruntea kîpceacilor gonea un călăreț pe-un armăsar bălan. Se clătina în șa, gata să se prăbușească. Turbanul lui alb, ca și halatul galben erau pătate de sînge; calul gonea plin de sînge și el, în gît avea înfiptă o săgeată lungă.

Kîpceacii trecură valvîrtej peste pod.

— Sînt aproape! Sînt aici! Fugiți! se auziră strigătele lor de groază.

Lîngă porțile orașului Kara-Koncear abia își mai putu ține în frîu calul care juca înnebunit la vederea celorlalți fugari ce intrau în goana mare pe porțile orașului.

Pîlcul de kîpceaci pătrunse în Gurgandj și-n urma lui intră și Kara-Koncear cu însoțitorii săi. Apoi porțile se închiseră scîrțîind prelung și străjile le proptiră bine cu bulumaci grei.

Unul dintre călăreții răniți se opri lîngă străjeri și le povesti:

— Noul nostru sultan Humar-Teghin ne-a trimis să-i prindem pe cei două sute de mongoli care au furat turmele noastre. Zărindu-ne de departe, mongolii au luat-o la goană, ca niște șobolani speriați, lăsîndu-se păgubași de turme. Cine putea ști că ei ne întindeau o capcană! În dreptul grădinii Tilliali se năpustiră din umbră asupra noastră vreo două mii de sălbatici turbați. Ne-au înconjurat din toate părțile, ne-au potopit sub un nor de săgeți lungi, ne-au răsturnat din șei, ne-au prins caii cu arcanele. Toți vitejii noștri au căzut acolo! Asta-i tot ce-a rămas din mia noastră de călăreți. De ce ne-o fi trimis sultanul la asemenea măcel?

— Da voi de ce v-ați ales un porc de sultan? se amestecă în vorbă Kara-Koncear.

Toți își întoarseră ochii spre el: cine se-ncumetă să spună asta despre noul sultan?

Kara-Koncear urmă strigînd:

— Allah și teama josnică au alungat din Horezm pe bătrîna cățea turbată Turkan-Hatun și întreaga haită de lingăi. Bir cu fugiții a dat și burtosul șah Muhammed ; potăile deșertului sfîșie în voie leșul lui netrebnic ! Și-acum, după ce haita de șacali a fost măturată de furtună, voi v-ați găsit să vă alegeți o altă sperietoare de ciori, pe Humar-Teghin ! Un bun gospodar nu i-ar încredința nici măcar o turmă de capre rîioase, pe cînd voi l-ați făcut căpetenie de oști și i-ați dat pe mînă apărarea orașului !... Ce mai seminție de robi sînteți ! Nu puteți trăi decît sub gîrbaci...

Însoțitorii djighitului săriră să-l potolească.

— Taci, Kara-Koncear ! Nu vezi cîți kîpceaci foiesc pe-aici ? Ei sînt de-un neam cu șahul. Să plecăm !

Străjile și ostașii aflați prin preajmă amuțiră auzind vorbele „călărețului negru".

— Ce îndrăzneț djighit ! Și-i foarte adevărat ce spune. S-a înălțat oare în vreo luptă Humar-Teghin, s-a făcut el cunoscut prin cinstea sau mintea lui ? Toată puterea și-o trage din slugărnicia cu care alerga după împărăteasa Turkan-Hatun. Cu un sultan ca el o să ne prăpădim cu toții !

Kara-Koncear mergea la pas pe ulița mare a Gurgandjului și ochii lui negri cercetau mulțimea. De la o vreme spuse însoțitorilor săi :

— Voi duceți-vă în bazar și căutați ceainăria lui Mendan. Îl cunoaște oricine. Acolo să mă așteptați. Mai departe merg singur.

Mai bine de jumătate din dughenele bazarului erau închise. Iar în cele cu maldăre de mătăsuri și țesături subțiri de lînă, tejghetarii nici nu se mai osteneau să atragă trecătorii cu chemările lor. Se adunau roată, ședeau amărîți și se căinau : și-acum ce-are să fie ?

— Dacă vrăjmașul împresoară orașul, n-o să mai cumpere nimeni nici un cot de stambă. Cine o să mai stea să tîrguiască ceva, cînd idolii ăia sălbatici pot năvăli chiar mîine-n oraș, să-nceapă jaful ? Măcar de-am scăpa cu viață !

„Turnul uitării veșnice" se afla în piață, lîngă palatul șahului. Apropiindu-se de el, Kara-Koncear se uita la găurile rotunde din ziduri, care înlocuiau ferestrele, și se întreba : „Unde, după care fereastră e închisă ea, floarea pustiului ? Mai trăiește oare ? Ce s-a ales din dulceața chipului ei, din

lumina ochilor, din gingăşia mîinilor ei feciorelnice ? În turnul ăsta fioros oamenii îşi pierd minţile, femeile tinere se prefac în babe prăpădite. Poate că şi Ghiul-Djamal zace acum înlănţuită la zidul beciurilor..." Şi se îngrozi gîndindu-se ce-are să vadă în temniţă. Mai bine moartea, mai bine să pier în prima luptă decît să-mi fie dat s-o văd pe ea, lumina vieţii mele, schimbată, alta, cu chipul răvăşit, cu mintea rătăcită...

La poalele turnului, lîngă uşa scundă şi ferecată în fiare, şedea pe o treaptă de piatră un paznic bărbos şi moţăia, cu vechiu-i paloş ruginit pe genunchi. În faţa lui, pe-un covoraş cît palma, se vedeau cîteva lipii vechi şi un căuş de lemn cu cîţiva dirhemi de aramă. Ce puţin se îngrijesc acum oamenii de neamurile lor închise în turn. Nu se mai gîndesc decît la pielea lor ! Prin găurile rotunde din ziduri ies mîini uscate şi răzbat strigăte :

— Nu-i uitaţi pe chinuiţi ! Aruncaţi un codru de pîine celor lipsiţi de soare !

— Hei, moşule, ia fă-te încoace ! strigă Kara-Koncear paznicului.

Bătrînul tresări, îşi înălţă fuiorul alb al bărbii şi, fără să se scoale, se uită la djighit.

— Ce pofteşti ?

Kara-Koncear îşi împinse calul spre el şi moşneagul se ridică în picioare.

— Ia bănuţul ăsta şi spune-mi dacă în temniţă sînt mulţi osîndiţi noi.

— Mulţi, puţini, nu te priveşte.

— Din cei vechi n-au rămas pesemne prea mulţi ?

— Care n-a crăpat de jeg, de căpuşe şi de foame, se mai agaţă şi astăzi de cîrligul nădejdii.

— Uite încă un dinar. Spune-mi, sînt şi femei printre osîndiţi ?

— Sînt două babe, le-a închis sultanul cel nou pentru că făceau farmece şi voiau să abată asupră-i boala cea rea.

— Da femei tinere nu-s ?

— De ce nu-mi dai pace ? Cine eşti tu : judecător, căpetenia călăilor sau imamul cel mare ? N-am voie să vorbesc cu tine. Poate că eşti vreun tîlhar şi vrei să scoţi din temniţă alţi ticăloşi ca tine. Ia-ţi galbenii şi vezi-ţi de drum.

Kara-Koncear dădu să-l lovească, dar cineva îi opri mîna cu gîrbaciul. Întoarse capul și zări un bătrîn înalt, cu plete lungi pînă la umeri, îmbrăcat în zdrențe. Ochii lui arzători întîmpinară fără teamă privirea mînioasă a djighitului.

— Se vede că nu cunoști rînduielile temniței, dacă te răstești la moșneagul ăsta. Să plecăm mai departe de-aici și-am să-ți lămuresc totul. Uite, cît ai stat de vorbă cu paznicul, la poarta palatului s-au și arătat vreo zece gealați de-ai noului sultan; se uită cu toții încoace și-s gata să se repeadă la tine. Hai, fuga, să plecăm, ascultă sfatul meu și urmează-mă.

Kara-Koncear slobozi dîrlogii calului și urmă pe ciudatul bătrîn. După ce coti pe o ulicioară, acesta grăbi pasul și mai mult; la capătul unei fundături se opri.

— Nu te mira că am intrat în vorbă cu tine. De peste un an vin aici să aduc pîine stăpînului meu închis în temniță. Se cheamă Mirza-Iusuf și era cronicar la curtea horezmșahului Muhammed. Șahul îl ținea la mare cinste și milă. Dar cînd bătrîna hienă Turkan-Hatun a ajuns în Horezm „paloș al mîniei și suliță a puterii", ea nu s-a uitat nici la părul lui cărunt, nici la slăbiciunea trupului și l-a aruncat pe Mirza-Iusuf în adîncul temniței...

— Și pentru care vină?

— Pentru vina că-n letopisețul lui diacul a numit-o „pata cea neagră de pe halatul slăvitului Horezm" și a înșirat acolo toate mîrșăviile ei. Preasfinții imami s-au grăbit să-l pîrască împărătesei, și-acum umblu prin oraș cerînd de pomană, ca să pot hrăni pe sărmanul moșneag fără putere. Abia aștept să intre-n oraș nomazii ăștia necunoscuți. Cînd au să năvălească ei și cînd au să-nceapă a tăia lumea, toți gealații sultanului au să se-mprăștie ca șoarecii, iar eu am să vin la temniță, am să-l strîng de gît cu mîinile mele pe ticălosul de paznic și am să dau drumul la toți osîndiții și bineînțeles și bătrînului Mirza-Iusuf. Pe urmă am să pot pleca și eu spre țara mea.

— Și-i departe țara ta?

— Departe! Sînt rus de felul meu și mă cheamă Saklab, adică pe limba noastră Slavko.

Kara-Koncear căzu pe gînduri.

— Spune-mi, cinstite djighit, tu pe cine cauți ? Poate am să te ajut cu ceva.

— Sînt multe femei în temniță ? Paznicul zicea c-au rămas numai două.

— Te-a mințit ! Ai băgat de seamă, sus de tot, sub acoperiș, răsuflătorile acelea mici ? Acolo, în niște chilioare, sînt închise cîteva femei din haremul șahului, pentru că nu s-au supus poftelor lui.

— Este și o tînără turkmenă printre ele ?

Bătrînul chibzui o clipă.

— Nu știu, dar am să aflu. Paznicul ăsta e tare lacom la bani. Așa supt și zdrențăros cum îl vezi, e bogat. Din toate daniile aduse osîndiților el nu le dă nici jumătate, restul și-l oprește pentru el. Are și casă, și grădină, și un harem de opt neveste... Am să-ncerc să te ajut. Vezi portița asta veche de sub dud ? Aici stătea înainte stăpînul meu, cronicarul Mirza-Iusuf. Eu îi veghez casa și cărțile... Mai avea el și o fată de suflet, Bent-Zankidja, o învățase să-i transcrie letopisețele. Dar a plecat la Buhara și de atunci n-am mai auzit de ea. Așa că acum sînt singur aici...

— Am încredere în tine, bătrîne Saklab, și nu mă tem că ai să mă vinzi. Mîine în zori am să fiu aici...

Capitolul 8 ◆ PENTRU A CUCERI GURGANDJUL, MAI ÎNTÎI TREBUIE SĂ-L DĂRÎMI

Cucerind Horezmul, oastea mongolă n-a trecut din capul locului la asediul cetății de scaun. La început mongolii au luat în stăpînire așezările din jurul Gurgandjului, adunînd în taberele lor pe sătenii robiți. Feciorii hanului Gengis, Ughedei și Djagatai, se așezară în palatul Tillialî din afara orașului, iar căpitanii lor : Kadan, Bogurdji, Tulen-Djerbi, Tadjibek și alții se grăbiră să înceapă întocmirea unor mașini de război, catapulte și mari „broaște țestoase" pe roți. Meșterii chinezi, aduși de departe, se legară să facă niște mașini de asediu cu care cetatea să poată fi luată fără zăbavă.

Lipsa bolovanilor, căci regiunea nu avea piatră, îi încurca foarte mult: catapultele nu aveau ce arunca. Atunci chinezii cerură să li se cioplească din trunchiuri de dud niște ghiulele mari, pe care le ținură multă vreme în apă pentru a le da greutatea și tăria trebuitoare.

Călăreții mongoli se iveau ba ici, ba colo în fața zidurilor orașului, atacau pîlcurile de oaste musulmană ieșite pe porți și se străduiau să le atragă în urmărirea lor. Dar oștenii Gurgandjului nu se mai lăsau păcăliți, ci după scurte înfruntări se întorceau sub pavăza zidurilor cetății.

În fruntea oastei se afla însuși sultanul Humar-Teghin, iar ca ajutoare mai apropiate avea pe Ogul-Hadjib (fostul căpitan al Buharei), Er-Buka-Pehlevan și Ali-Durghi. La ultimul divan de război sultanul Humar-Teghin le arătase scrisorile mongolilor, strecurate cine știe cum în cetate. Orășenii erau sfătuiți în aceste scrisori să deschidă porțile și să-și încredințeze soarta căpitanilor mongoli care n-au să le facă nici un rău.

— De ce să nu ne înțelegem cu tătarii? spunea sultanul. Mai bine să le plătim un haraci cît de greu și să încheiem pace, decît să supunem întreg orașul grozăviei măcelurilor, pustiirii și focului.

Ogul-Hadjib și alte căpetenii se ridicară împotrivă:

— Ai uitat pesemne, șahule, ce-au făcut mongolii la Buhara, Samarkand, Merv și alte orașe? Și acolo orășenii le-au cerut cruțare, și acolo au depus armele. Mongolii însă au ales deoparte pe toți meșteșugarii mai pricepuți și i-au trimis robi în Mongolia, în timp ce pe ceilalți prinși i-au omorît cu bîtele și ghioagele de fier.

— Oricum, trebuie să ne dumerim ce vor mongolii.

Noaptea următoare sultanul Humar-Teghin, urmat de o suită puțin numeroasă, ieși din Gurgandj și se îndreptă spre palatul unde benchetuiau Djagatai și Ughedei. Se înfățișă lor cu mîinile încruoișate la piept, ca un cerșetor.

— Ce ne-ai adus? îl întrebă rîzînd Ughedei. Unde-s cheile de aur ale cetății?

— Mă închin în fața slavei și puterii marelui stăpînitor al răsăritului, Gengis-han, și vreau să intru în slujba lui, cum au făcut și alți beci.

— Nouă orașul Gurgandj ne trebuie, nu un taler cu două fețe ca tine ! se răsti la el posacul Djagatai. Cum o să ne încredem în vorba ta, de vreme ce ai fost în stare să-ți părăsești poporul, ba chiar să lupți împotriva alor tăi ? Luați-l de aici.

Călăii îl înșfăcară pe Humar-Teghin și pe însoțitorii lui, le smulseră hainele de pe ei și le frînseră cerbicea fără a vărsa un strop de sînge. Apoi fură aruncați într-o rîpă unde șacalii și cîinii sfîrtecară trupurile încă pe jumătate vii.

Cînd fiul cel mare al kaganului ajunse și el la Gurgandj, orașul era strîns ca-n chingi de inelul oștilor mongole. Trei mii de nucheri și o mulțime de robi munceau să repare podul de peste canal pentru a putea împinge marile mașini de război pînă sub zidurile cetății. Dar deodată porțile se deschiseră și un roi de viteji conduși de Kara-Koncear-turkmenul se năpustiră ca fulgerul asupra mongolilor și-i măcelăriră pe toți, lăsînd pe pod stive de leșuri. Neașteptata biruință însufleți pe asediați.

Atunci mongolii își împinseră toate oștile mai aproape de oraș, aduseră mii și mii de săteni robiți și-i puseră să astupe șanțurile ce apărau cetatea. Acum se puteau trage mai aproape grelele mașini de război și putea începe asaltul zidurilor. Catapultele aruncau de zor ghiulele de dud și ulcele chinezești cu apă de foc. Acestea din urmă cădeau în cetate aprinzînd clădirile de lemn și stîrnind focuri atît de puternice încît vîlvătaia lor nu mai putea fi stinsă nicicum.

Cel mai amarnic atacau în miazănoapte nucherii lui Djuci-han. Prinșii de război aduși de ei săpară acolo o trecere pe sub zidurile orașului. Pe acolo pătrunseră mongolii în Gurgandj și curînd, după o luptă pe viață și pe moarte, deasupra turnului de la miazănoapte se înălță flamura albă a hanului Djuci.

Izbînda fratelui mai mare trezi invidia și furia hanului Djagatai. El își zvîrli în luptă nucherii, mie după mie. Mongolii se cățărau pe ziduri, dar vajnicii apărători ai cetății îi primeau cu cărămizi grele, cu apă clocotită, cu smoală încinsă, făcîndu-i să se prăvălească arși sau opăriți.

Capitolul 9 ♦ KARA-KONCEAR ÎN „TURNUL UITĂRII VEŞNICE"

Kara-Koncear încercase de mai multe ori să se întîlnească la portiţa de sub dud cu bătrînul Saklab, dar fără folos. Pînă la urmă într-o zi îl află acasă. Bătrînul nu mai era înfăşurat în zdrenţe, ca deunăzi, ci purta un halat în dungi şi un turban albastru. La prima vedere nici nu-l recunoşteai.

— Iartă-mă, viteazule djighit, că n-am putut veni mai curînd să-ţi spun tot ce-am aflat şi tot ce am făcut. Paznicul tace, de parc-ar avea apă în gură. Se teme, pesemne, de gealaţii sultanului sau poate a legat frăţie cu ei. L-am tras de limbă în fel şi chip, ba m-am prins să şi mătur prin temniţă în locul lui, dar mai rău l-am înfuriat. În schimb, cînd i-am spus că aş putea să-i văd de casă pentru cîteva lipii pe zi, paznicul s-a bucurat de pleaşcă şi m-a pus să-i veghez cele opt neveste... Iar a doua zi, cînd am scuturat-o niţel pe cea mai mare şi mai rea dintre ele, omul mi-a dăruit drept mulţumire halatul şi turbanul vechi pe care le vezi...

— Ce-mi tot cînţi despre neveste şi halate ! se mînie Kara-Koncear. Ţi-am dat cinci galbeni. Ce-ai făcut pînă acum ? Mi-ai aflat ce am nevoie ?

— Fireşte c-am aflat ! Dacă Nazar-bobo tace, crezi că pot tăcea şi nevestele lui ? De mult au aflat femeile totul de la el, iar eu la rîndu-mi am aflat totul de la ele... În turnul temniţei au rămas sus cîteva chilii lipite de ziduri pe dinăuntru, ca nişte cuiburi de rîndunică. La mijlocul turnului bîrnele şi căpriorii duşumelelor au putrezit şi s-au prăvălit pînă jos în beciuri.

— Prăvălească-te şeitan şi pe tine în fundul iadului !

— E tare greu de ajuns pînă la chiliile acelea, trebuie să te caţări pe scăriţe de lemn cu ostreţe putrede. Înainte vreme Nazar-bobo se căţăra uşor pe aceste trepte cîrpăcite, dar acum se cam teme şi el...

— Şi cine-i închis acolo ?

— Oameni care au iscat mînia şahului. Iar într-una din ele, chiar sub acoperiş, stă închisă o tînără turkmenă...

— Spune odată, cum o cheamă ? şi djighitul îl înhăţă de umăr.

— Se pare c-o cheamă... Ghiul-Djamal.
— Du-mă îndată acolo.
— Acum nu se poate ! Două sute de gealaţi stau la poarta palatului şi se plictisesc de moarte. Abia aşteaptă să se năpustească asupra cuiva. Şi tu vrei să te strecori în turn ! Mai curînd au să te arunce şi pe tine-n temniţă.
— Taci, inimă fricoasă ! Du-te acolo şi aşteaptă-mă. Am să vin îndată şi o să-i scutur pe toţi !... Kara-Koncear îşi biciui calul şi se făcu nevăzut într-un nor de praf.

Peste cîteva clipe se afla în acea parte a oraşului unde se găseau felurite ateliere meşteşugăreşti şi unde munceau : fierari, arămari, armurieri — meşteri neîntrecuţi în făurirea scuturilor, armurilor, cămăşilor de zale. Bocănitul baroaselor şi ciocanelor pe nicovale umplea văzduhul de un zgomot năucitor.

Şi aici viaţa sufla numai pe jumătate ; nu lucrau din plin decît meşterii armurieri. Cui îi arde în zilele de cumplită primejdie să cumpere talere de aramă, filigene înflorate sau ţarţamuri strălucitoare pentru frîie şi şei ?

Kara-Koncear se opri lîngă o grămadă de fierari care strigau şi se certau. Ivirea posomorîtului călăreţ le trezi interesul şi amuţiră cu toţii. Ce i-o fi trebuind „călăreţului negru" ?

Djighitul îşi îmboldi calul în mijlocul lor şi le vorbi astfel :
— Hei, fierari, braţe de fier, piepturi de aramă ! Mult o să mai răbdaţi ca becii şi hanii să-şi bată joc de voi ? Înainte vreme v-a stors vlaga horezm-şahul Muhammed, cu dările lui nemăsurate. Astăzi e în Iran, fugit cu toate cuferele pline de aur. După el, spre fericirea noastră, a şters-o şi hiena urîcioasă, mamă-sa. Acum şi Humar-Teghin, care s-a făcut singur sultan, a trecut de partea duşmanilor noştri şi le-a şi arătat pesemne pe unde-i mai uşor să dărîme zidurile cetăţii. Mult mai aveţi de gînd să căscaţi gura şi să aşteptaţi ca vreun nou sultan să se cocoaţe peste voi şi să vă vîndă? Ce mai staţi? Să mergem la palat, praf şi pulbere să facem acest cuib de vipere, şi totodată să smulgem din ţîţîni uşa de fier a temniţei şi să slobozim din beciuri pe toţi osîndiţii. Nu sînt închişi acolo nici tîlhari, nici ucigaşi, ci numai nevinovaţi care spuneau adevărul despre sultan.
— Să mergem, să mergem ! Să spulberăm palatul horezmşahului ! strigară fierarii. Să dărîmăm temniţa !

— Luați-vă baroasele, luați-vă ciocanele și dălțile, luați tot ce trebuie pentru a tăia lanțurile. Să scoatem din beciuri pe frații noștri care se sting în închisoare.

Toți fierarii și armurierii și arămarii și ceilalți meșteșugari puseră mîna pe baroase, pe săbii, pe suliți și, potop revărsat de oameni, porniră strigînd spre palat.

Cîțiva ostași de-ai sultanului se aruncară în întîmpinarea mulțimii încercînd s-o împrăștie, dar fură cotonogiți și călcați în picioare. În timp ce meșteșugarii părăduiau palatul, cîțiva oameni ajutau pe Kara-Koncear să spargă ușa temniței. Paznicul Nazar-bobo, legat fedeleș, stătea sprijinit de zid, sughița a plîns și se jura că el, de cînd se știe, a îngrijit pe cei închiși ca pe copiii săi.

Fierarii deschiseră în scurtă vreme ușa cea grea de fier.

Tugan, venit cu mulțimea, strigă :

— Fuga, jos, în beciuri ! Stau acolo prieteni de-ai mei. Sînt neputincioși, orbiți de întunericul veșnic. Mulți n-au să se poată ridica, le-au amorțit picioarele...

Cîțiva oameni coborîră în hăul întunecat al beciului. Și de sub pămînt începură să iasă întemnițații : umbre în zdrențe, ținîndu-se unul de altul, murdari, cu unghiile crescute și părul vîlvoi. Orbiți de anii lungi de întuneric se izbeau cu fruntea de ziduri, pipăiau totul cu mîinile întinse, plîngînd și rîzînd, nevenindu-le să creadă că sînt din nou afară, sub cer și soare, printre oameni slobozi.

— Luați-o prin piață spre bazar ! le striga lumea. Să vadă toată suflarea cum se îngrijea horezm-șahul de supușii săi ! Cereți negustorilor să vă dea șalvari și cămăși noi.

Cu o torță ridicată deasupra capului, Kara-Koncear intră în turn. Un val de frig și umezeală îl izbi în obraz. Dezlegase și împingea înaintea lui pe Nazar-bobo, care murmura rugăciuni. Paznicul porni să urce treptele șubrede. Tugan îl urma de aproape și-n trecere fărîma cu barosul lacătele celulelor. Femei istovite, în zdrențe jalnice, coborau clătinîndu-se, ținîndu-se de pereți, cu ochii în lacrimi.

Cînd ajunse sub acoperișul turnului, Kara-Koncear îl găsi pe paznic oprit în dreptul unei uși de fier, cu o mică ferestruică pătată, zăbrelită cu gratii negre.

— Aici e închisă „pe veci și pînă la moarte" o femeie din haremul palatului, spuse paznicul. Ea s-a încumetat să ridice pumnalul chiar asupra șahului Muhammed.

— Și ce mai aștepți? Deschide!

— Nu te mînia, viteazule djighit, dar cheia de-aici o păstrează însuși șahul.

— N-ai cheia, zici?

— N-o am, stăpîne! Allah mi-e martor că n-o am!

— Atunci pieri și tu, drace! strigă Kara-Koncear și-l îmbrînci în hău. Paznicul se prăvăli cu un urlet de groază, agățîndu-și în cădere halatul de căprioarii surpați, și se pierdu în adînc, de unde se înălța lătratul înnebunit al cîinilor sălbatici.

Kara-Koncear își lipi fruntea de ferestruica zăbrelită, dar nu văzu decît un colț de covor vechi, luminat de o rază piezișă de soare.

— Unde-o fi Ghiul-Djamal? se întreba. Chilia e goală... Să se fi prăpădit oare?

Deodată o umbră se înălță în fața ochilor lui și Kara-Koncear desluși un obraz întunecat. Doi ochi negri îl ațintiră cu o privire încordată.

Djighitul își pregătise multă vreme cele mai frumoase stihuri din vechile cîntece, dar acum toate se spulberaseră ca un roi de albine speriate. Nu izbuti să bîiguie decît:

— Eu sînt!

Un glas stins șopti sfielnic:

— Luminează-ți fața să te pot vedea.

Kara-Koncear se dădu înapoi și ridică deasupra capului torța aprinsă.

— Recunosc zgîrietura lăsată de ghearele unei sălbăticiuni: îți brăzdează tot obrazul. Ești chiar tu, tu cel neîmblînzit de nimeni și nimic!

— Ferește din dreptul ușii, peste o clipă ai să fii slobodă!

Kara-Koncear văzu umbra fetei, zveltă și foarte slăbită, depărtîndu-se și lăsîndu-se ușor pe zdreanța de covor din colțul chiliei. Raza de soare cădea acum pe trupul smead și aproape gol. Fata abia de era acoperită de peticele unui veșmînt roșu și de cîteva șiraguri lungi de mărgelușe albastre. Ochii ei mari și negri erau abătuți și speriați.

— Lasă-mă pe mine, Kara-Koncear, spuse unul din însoțitorii djighitului. Un armurier are să se descurce mai bine cu zăvoarele astea, decît viteazul deșerturilor Kara-Kum.

Omul sfărîmă încuietoarea cu un ciocan greu. Ușa se deschise scîrțîind. Dar Ghiul-Djamal urma să șadă, acoperindu-și trupul cu brațele.

— Mi-s toate hainele putrede. Nu mă pot arăta ochilor tăi.

Djighitul se trase înapoi și-l rugă pe flăcăul care sfărîmase zăvorul :

— Nu te uita la dînsa. Aruncă-i ceapanul tău, am să-ți dăruiesc altul, de mătase.

Apoi ieși din chilie și urcă treptele unei scărițe șubrede pînă pe acoperișul turnului. Pretutindeni se vedeau trîmbe de fum, înălțîndu-se pe aripi de flăcări și scîntei spre norii alburii. Orașul ardea. În jurul zidurilor, învăluite în praf, goneau coloane de călăreți. În depărtare, pe-un foișor înalt, flutura în vînt flamura cu șapte tuiuri a hanului Djuci.

Pe acoperiș apăru și Ghiul-Djamal. Purta un turban albastru și un ceapan bărbătesc și semăna cu un flăcăiaș înalt și subțire. Își înălțase sprîncenele arcuite și căta cu mirare în zarea depărtărilor.

— Ce se petrece în Gurgandj ? Cine-s oamenii aceia fioroși care gonesc în jurul cetății pe cai mărunți ?

— Războiul a ajuns și aici, îi răspunse Kara-Koncear. Vrăjmașul asediază cetatea... De-acum înainte noi doi vom lupta mereu împreună. Vîlvătaia războiului și lacrimile din ochii tăi triști ne-au unit pentru totdeauna.

— În turnul ăsta înfiorător am uitat tot ce știam și n-am învățat decît să urăsc. Am să te urmez pretutindeni ca o tigroaică dezlănțuită, și nu ca acea fată senină, acea Ghiul-Djamal de odinioară.

Dar vorbele ei nu mai ajungeau la Kara-Koncear. Își dusese mîna la ochi și se străduia să străpungă cu privirea perdeaua de fum și de praf din depărtare.

— Ce-au făcut descreierații ăștia ! Uite, apele marelui Djeihun au ieșit din matca lor și se rostogolesc spre noi... Mătură casele, toate se prăvălesc ca niște jocuri de copii... Uite : plopii cei înalți se prăbușesc, de parcă i-ar reteza cineva

de la rădăcină. Sălbaticii ăştia necruţători au distrus zăgazurile străvechi care de peste o mie de ani abăteau apele năvalnice ale rîului...[1] Acum apele lui, potopind totul în cale, au să înece întreg oraşul şi toţi oamenii săi... Ghiul-Djamal, trebuie să fugim îndată din acest turn blestemat : e vechi şi sub năvala apei are să se surpe cu noi cu tot...

Mare parte din oraş era dărîmată de asalturile necurmate ale prinşilor de război pe care mongolii îi mînau de la spate pe metereze. Totuşi, orăşenii continuau să se bată cu furia disperării. Mongolii cucereau uliţă după uliţă. Învăţaţi să lupte călare, în cîmp deschis, ei se mişcau anevoie prin fundăturile înguste, pline de dărîmături şi de molozul caselor arse, dar înaintau stăruitor, doborînd fără greş cu săgeţile lor lungi pe apărătorii cetăţii.

Mai viteji ca toţi ceilalţi orăşeni se dovediră a fi meseriaşii Gurgandjului. Ştiau că o dată prinşi, soarta lor avea să fie crudă : cei mai voinici vor fi trimişi robi în îndepărtata Mongolie, iar ceilalţi ucişi ca netrebnici.

Femeile şi fetele luptau pe acoperişurile şi zidurile caselor cot la cot cu părinţii, bărbaţii şi fraţii lor. Şi dacă vreun luptător cădea străpuns de o săgeată, ele se repezeau neînfricate să înalţe în jurul rănitului un parapet de cărămizi şi de pămînt care să-l păzească de alte săgeţi.

Apărarea eroică a Gurgandjului a înscris una din filele cele mai neasemuite ale tristei povestiri despre pieirea marelui Horezm ; în marea lor majoritate celelalte oraşe au dovedit o încredere oarbă în făgăduielile mongolilor, o lipsă de bărbăţie şi o slăbiciune care au atras asupră-le moartea cea fără de glorie. La porţile Gurgandjului însă mongolii au pierdut foarte mulţi dintre oamenii lor şi oasele celor căzuţi au alcătuit movile întregi ce s-au mai văzut încă mulţi ani printre ruine.

Doar cînd n-au mai rămas decît cîteva uliţi neocupate de vrăjmaşi, orăşenii sleiţi de puteri, răniţi şi deznădăjduiţi, au trimis cîţiva cetăţeni dintre ei la Djuci-han, să-i ceară milă şi îndurare. Dar feciorul hanului Gengis le-a răspuns :

---

[1] „Mongolii au distrus şi digul, după care apele s-au revărsat şi au înecat întreg oraşul. Clădirile se prăbuşiră şi-n locul lor se ridică apa" (Ibn al-Asir, secolul XIII).

— De ce nu v-aţi gîndit mai devreme la asta ? De ce nu v-aţi arătat supunerea înainte de a vă împresura oraşul ? Acum, după ce-am pierdut atîţia din ostaşii mei cei mai buni, cum i-aş mai putea opri pe nucheri să-şi potolească furia tăind şi prădînd ? Nici o îndurare n-o să am pentru voi !

Şi năvălitorii se năpustiră asupra părţii încă necucerite a oraşului. Supravieţuitorii fură făcuţi robi sau măcelăriţi pe loc, iar bunurile lor prădate.

La porunca hanului Djagatai, care nu voia ca perla Horezmului, Gurgandjul, să încapă nevătămată în mîna fratelui său mai vîrstnic, mongolii sfărîmară barajul cel mare de pe Djeihun, comoara de apă a întregului Horezm. Revărsarea rîului înecă uriaşul Gurgandj şi-i surpă toate clădirile. Vatra oraşului mai rămase apoi multă vreme acoperită de ape. Cine a scăpat de săgeţile tătarilor s-a prăpădit sub dărîmături sau s-a înecat în potopul revărsărilor. N-au mai rămas în picioare decît prea puţine clădiri : o parte din vechiul palat Keşki-Ahceak, durat din cărămidă arsă, şi două din marile gropniţe ale horezm-şahilor.

Apa fluviului dezlănţuit mai înecă şi alte oraşe şi Djeihunul îşi schimbă el însuşi cursul, croindu-şi altă albie prin nisipuri şi vărsîndu-şi multă vreme belşugul de ape în Marea Abeskun.

În timpul deznădăjduitei apărări a Gurgandjului, Hagi Rahim stătu toată vremea pe creasta zidurilor printre ostaşi. Cunoştea ştiinţa arabă a legării şi lecuirii rănilor, şi-i ajuta din răsputeri pe cei loviţi de săgeţi.

Iar cînd Djeihunul ieşi fără de veste din matca lui, dervişul îşi petrecu două zile pe acoperişul înaltului mausoleu de cărămidă al şahului Tekeş. A treia zi el recunoscu într-o barcă ce trecea pe acolo pe fierarul Kerim-Gulem. Acesta îl luă de pe acoperiş, şi amîndoi porniră la vale pe apele zbuciumate, salvînd pe oricine puteau salva. Pe Kara-Koncear şi Ghiul-Djamal nu le mai fu dat să-i întîlnească. Mult mai tîrziu Hagi Rahim avu prilejul să audă povestea unui *maddah,* povestitor popular, despre faptele de vitejie ale djighitului Kara-Koncear, spaima mongolilor rătăciţi prin deşertul Kara-Kum, şi despre nețărmurita lui dragoste pentru păstoriţa Ghiul-Djamal, răpită dintre mieii ei de ultimul horezm-şah.

Maddahul își încheia povestea cu descrierea revărsării Djeihunului care ștersese de pe fața pămîntului gloriosul și bogatul Gurgandj. Unii oameni l-ar fi văzut, cică, pe viteaz luptînd amarnic cu valurile pentru a o scăpa pe Ghiul-Djamal, dar amîndoi pieriseră în puhoaiele tulburi... Mai tîrziu pe vîrful unei movile fură găsite două trupuri fără suflare: Ghiul-Djamal și Kara-Koncear erau culcați alături și mînuța mică a fetei se odihnea în mîna puternică a haiducului...

Maddahul termina cu o parimie a vestitului Ibn-Hazm: „Iubire adevărată e acea iubire care nu-și află sfîrșitul decît în moarte"... Dar dacă vedea că fetele ce-l ascultă plîng cu lacrimi amare, maddahul adăuga: „E drept, alți oameni mi-au povestit că vestea morții celor doi în apele Djeihunului nu-i adevărată. Cică, de fapt, Kara-Koncear a învins valurile sălbatice, a scăpat-o din valuri pe Ghiul-Djamal și a săltat-o în spinarea armăsarului său negru-corb. Pe urmă a dus fata departe, în adîncul deșertului Kara-Kum, în iurta lui de lîngă fîntîna Bal-Ișem. Acolo au trăit ei mulți ani fericiți, ceea ce vă doresc și vouă tuturora!"

Capitolul 10 ◆ HAGI RAHIM ÎN SLUJBA TÎNĂRULUI BATU-HAN

Nu disprețui puiul neajutorat, se prea poate să fie un pui de leu.

(Proverb arab)

Hagi Rahim izbuti cu chiu cu vai să se strecoare printre vijelioasele oști mongole și să ajungă la tabăra hanului Djuci. Plăcuța cu șoimul de aur, prinsă la fesul lui, îl apără de toate caraulele și-l scoase la iurta albă a conducătorului ulusului de miazănoapte-apus a marelui imperiu mongol. Hagi Rahim auzise că Djuci-han, feciorul cel mare al cumplitului Gengis-han, era singurul om din preajma kaganului tătar care se încumeta uneori să-i stea împotrivă. Dar se mai spunea că Gengis-han nu are încredere în primul său născut și că-l bănu-

ieşte întotdeauna de uneltiri. De aceea îl şi numise conducător al ulusului celui mai mărginaş, unde cea mai mare parte a pămînturilor abia trebuiau cucerite. Cu acel prilej i-ar fi spus Gengis-han fiului său: „Îţi dau ţie toate pămînturile din apus pînă la ultima ţară pe care o va putea atinge copita cailor mongoli!"

Îl află pe Djuci-han şezînd în iurta cea albă pe un tron scund, cu picioarele strînse sub el. Semăna cu tată-său şi la statură — era la fel de înalt — şi la mişcările greoaie ca de urs, şi la privirea ochilor verzui, deopotrivă de îngheţată. Se deosebea de ceilalţi mongoli spînatici prin mustăţile lungi şi prin fuiorul negru al bărbii. Părul de cal împletit cu meşteşug printre firele bărbii i-o lungeau într-o codiţă subţire pe care Djuci şi-o petrecea pe după urechea dreaptă. În faţa tronului, îngenuncheaţi şi ploconindu-i-se pînă la pămînt, aşteptau mila stăpînului o mulţime de jălbaşi: şi hani, şi ulemale, şi neguţători, şi oameni de rînd.

Hagi Rahim se apropia mereu, păşind peste spinările plecate şi murmurînd mereu în auzul tuturor: „Ia-gu-uu, iahoe!" pînă ajunse în dreptul tronului, unde se opri în picioare sprijinit în toiagul său de drumeţ.

Djuci-han îşi aţinti spre el privirea posomorîtă şi-l întrebă:

— Ce ai a-mi cere, şaman kîpceak?

Hagi Rahim răspunse că a venit să-i predea în mînă o scrisoare din partea marelui vizir Mahmud-Ialvaci.

— Şi de ce atît de tîrziu? De mult aştept scrisoarea asta.

— Asediul Gurgandjului m-a prins între zidurile oraşului.

— Aşadar, ai ţinut parte vrăjmaşilor mei!

— Da, ca doftor ce mă aflu am îngrijit de răniţi.

Dervişul destupă capul toiagului închis cu un dop de ceară şi trase afară un sul subţire de hîrtie întărit cu o pecete roşie. Diacul hanului Djuci desfăşură sulul şi îl citi uimit.

— Nu văd aici decît cinci cuvinte: „Poţi avea încredere în el!"

— Mai mult nici nu-mi trebuie! mormăi Djuci-han. Aduceţi-mi-l încoace pe fiul meu Batu-han!

Nucherii dădură fuga și se întoarseră curînd cu un băiat de vreo nouă ani. Copilul se smulsese din strînsoarea celor doi bătrîni care-l aduceau de mînă și țopăia înaintea lor, agitînd în mînă un arc nu prea mare și trei săgeți vopsite în roșu, însemn al rangului de han tătar. Ajuns în fața tatălui său, băiatul căzu în genunchi și își lipi fruntea de covor cu o mișcare firească. Apoi sări în picioare și-i învălui pe toți cei de față cu privirea sclipitoare a ochilor săi căprui.

— Acesta este fiul meu Batu-han ! spuse Djuci arătînd din ochi pe băiat. I-am cerut credinciosului meu Mahmud-Ialvaci să-mi trimită un mirza învățat care să-l deprindă pe fiul meu să citească, să scrie și vorbească în limba noilor mei supuși, locuitorii Horezmului. Ai să-l poți învăța toate acestea ?

— Îl pot învăța să citească orice carte turkmenă, persană și arabă și am s-o fac bucuros, răspunse Hagi Rahim. Doar să-i tîlcuiesc scripturile sfinte n-am să știu, asta o fac imamii în geamii. Eu cunosc cărțile în care se descriu călătorii prin lumea largă, în care se arată ce e rău și ce e bine, cum trebuie apărat pămîntul strămoșilor și care sînt îndatoririle oricărui om.

— Acestea sînt lucruri bune și folositoare ! încuviință Djuci-han. Un asemenea învățător mă va ajuta să jupoi pe feciorul meu de pielea lui de sălbatic din stepă și să-l fac să ajungă un vrednic conducător de popoare. Batu, să dai ascultare noului tău învățător ! Iar ție, cinstite mirza, îți îngădui să-l bați pe fiul meu cu nuiaua de trestie.

Băiatul întoarse capul.

— Dacă are să-mi povestească despre căpitani viteji și despre războaie, cred că am să-i dau ascultare !

Hagi Rahim îi răspunse :

— Am să-ți povestesc despre bătăliile vestitului căpitan de oști rumiotul Iskender cel mare. Acest împărat, pe cînd era încă foarte tînăr, a cucerit o mulțime de țări stăpînite de regi care aveau mai multe arme, mai multe comori și mai multe oști decît dînsul. Și, totuși, au fost înfrînți de Iskender.

Băiatul ridică ochii spre derviș și se porni să-l cerceteze cu luare-aminte.

— Şi cum a izbutit acest han Iskender să cucerească asemenea izbînzi ? întrebă Djuci-han.

— Se spune că, întrebat fiind el însuşi despre acest lucru, Iskender ar fi răspuns : „N-am asuprit niciodată pe supuşii mei din ţările cucerite".

Djuci-han se uită la fiul său şi spuse :

— Tatăl meu, marele şi neasemuitul Gengis-han, a supus jumătate din lume, iar Iskender Rumiotul — cealaltă jumătate. Ţie ce-ţi mai rămîne de cucerit, Batu-han ?

Băiatul răspunse, fără a sta pe gînduri :

— Eu am să cuceresc de la Iskender toate pămînturile supuse de el !

Din ziua aceea Hagi Rahim rămase în tabăra hanului Djuci, ca învăţător al micului său fiu. Ani în şir se ocupă el de Batu pînă cînd Djuci-han fu omorît fără de veste de nişte ucigaşi năimiţi. În timpul unei vînători, Djuci-han se luă după un cerb şi se pierdu de nucherii săi prin păpurişul unor bălţi. Pînă la urmă, cu mare greutate, oamenii lui îl găsiră. Zăcea cu junghetura frîntă. Aşa obişnuiau să ucidă numai mongolii, făptaşii fugiseră şi nu mai putură fi aflaţi. Gurile rele şopteau că fuseseră puşi la cale de însuşi Gengis-han [1]. Djuci mai trăia, dar nu mai era în stare să spună nici o vorbă şi nici, cel puţin, să-şi mişte mîna. Numai ochii mai aruncau priviri triste şi încruntate, pînă a se fi închis şi ei pe vecie.

În acele zile se întoarse în tabără, după o bătălie din apus, vestitul căpitan de oaste Subudai-bagatur. El ridică în şa pe micul Batu-han şi-i spuse :

— Aici te-aşteaptă acelaşi sfîrşit ca al stăpînului meu Djuci-han. Ai să vii cu mine în Kitai, unde am să te învăţ meşteşugul armelor. Am să te cresc ca pe fiul meu şi ai să ajungi o mare căpetenie.

După ce se despărţi de Batu-han, Hagi Rahim ajunse din nou un pribeag singuratic. Şi cumplit îi mai ducea dorul fratelui său Tugan, de care se pierduse prin Gurgandj în timpul revărsării Djeihunului. Să fi pierit sau poate a scăpat de furia apelor şi de săbiile mongole ? Rătăcea slobod prin alte locuri sau fusese luat rob ? Aceste gînduri îl frămîntau fără încetare pe Hagi Rahim. Totuşi, dervişul mai nădăjduia şi aştepta ziua cînd îl va reîntîlni pe fratele său.

---

[1] Fapte relatate de cronicile răsăritene : Djuveini (secolul XIII) şi alţii.

Astfel dădu ocol Hagi Rahim multor orașe, întrebînd pretutindeni și însemnînd spusa oamenilor vrednici de credință despre zilele crîncene trăite de locuitorii Horezmului în timpul năvălirilor mongole. Însemna povestirile întemeiate pe adevăr și pînă la urmă se hotărî să scrie o carte despre Gengis-han, despre căile urmate de kagan pentru a ajunge la atotputernicie, despre năzuința lui de a supune întreaga lume și despre pustiirea tuturor țărilor prin care trecuseră hoardele mongole.

Partea a treia ◆ BĂTĂLIA DE PE CALCA

Capitolul 1 ◆ PORUNCA MARELUI GENGIS-HAN

...Înfățișarea lor era diavolească și te băga în sperieți. Barbă ei nu aveau, doar unora le creșteau cîteva fire pe buza de sus și pe bărbie. Aveau ochii înguști și ageri, glasul înalt și ascuțit. Dar erau zdraveni și bine clădiți.

(Kirakos, istoric armean, sec. XIII)

În primăvara anului 1220, anul Dragonului, în luna Safar (aprilie) Gengis-han chemă la el pe doi dintre căpitanii săi încercați în cele mai grele bătălii : bătrînul Subudai-bagatur, chiorul, și tînărul Djebe-noion.

Aceștia se înfățișară de îndată în cortul de mătase al „Cutremurătorului lumii" și căzură în genunchi pe pîsla din fața tronului de aur. Gengis-han ședea cu piciorul stîng îndoit sub el, ținîndu-și genunchiul drept cu mîinile. De pe căciula-i rotundă și lucioasă, împodobită cu smaraldul cel mare, îi atîrnau la ceafă două cozi de vulpe argintie. Ochii lui galbeni-verzui priveau netulburați la cei doi nebiruiți bagaturi ce-și plecaseră spinările. „Unicul și neasemuitul" le vorbi cu glas adînc și răgușit.

— Iscoadele m-au vestit că feciorul căţelei rebegite, horezm-şahul Muhammed, şi-a părăsit pe ascuns oastea. După ce a şters orice urmă a fugii sale, Muhammed s-a ivit nu demult la vadul de peste Djeihun. Ştiu că duce cu el comori nemăsurate, strînse într-o sută de ani de şahii Horezmului. Trebuie să punem mîna pe el înainte de a apuca să-şi adune o nouă mare oştire... Vă încredinţez douăzeci de mii de călăreţi. Dacă şahul se va dovedi stăpîn peste o oaste care să vă pună în primejdie, nu primiţi lupta... Dar înştiinţaţi-mă neîntîrziat!... Şi am să-l trimit pe Tohuccar-noin. El are să se descurce singur acolo unde voi nu veţi fi izbutit nici în doi... Credem totuşi că porunca noastră este mai tare ca întreaga oaste a horezm-şahului. nu-i aşa? Şi pînă nu mi-l aduceţi pe Muhammed, cu laţul de gît, să nu vă arătaţi ochilor mei!... Dacă însă, bătut de voi, şahul are să fugă pentru a-şi afla ascunziş în munţii cei tari sau prin peşterile întunecate, sau dacă se va face pe loc nevăzut, ca un vrăjitor viclean, voi să-mi spulberaţi precum uraganul cel negru toate pămînturile lui... Orice oraş vi se va închina, cruţaţi-l şi lăsaţi-i o strajă bună şi un cîrmuitor din cei ce nu cunosc surîsul... iar pe cele ce vor lua drumul nesupunerii izbiţi-le cu tărie! Piatră pe piatră să nu rămînă din ele şi totul să fie prefăcut în jar şi cenuşă! Socotim că porunca noastră n-are să vi se pară prea grea...

Djebe-noion îşi dezdoi spinarea şi întrebă:

— Dar dacă Muhammed şahul Horezmului, prin cine ştie ce vrajă de-a lui, are să fugă tot mai departe şi mai departe spre apus, cîtă vreme să-l urmărim şi pînă unde să ne îndepărtăm de jilţul tău de aur?

— Să-l urmăriţi pînă la capătul lumii, pînă veţi zări ultima mare.

Subudai-bagatur, adus de spate şi strîmb de-un şold, îşi ridică fruntea şi hîrîi răguşit:

— Dar dacă şahul Muhammed are să se preschimbe într-un peştişor şi are să se ascundă în adîncul mării?

Gengis-han se scărpină între ochi şi îşi mută privirea neîncrezătoare asupra lui Subudai:

— Învredniciţi-vă să mi-l prindeţi înainte! Puteţi pleca.

Amîndoi căpitanii se ridicară în picioare și se traseră de-a-ndăratelea spre ieșirea cortului.

În aceeași zi porniră spre apus cu douăzeci de mii de călăreți tătari și mongoli.

Capitolul 2 ◆ ÎNȘTIINȚAREA TRIMISĂ „CELUI PREAMĂRIT"

Aducînd la îndeplinire porunca preamăritului lor han, căpitanii Djebe-noion și Subudai-bagatur cu tumenele lor de călăreți răscoliră vreme de doi ani văile și munții Iranului de miazănoapte, căutînd urmele fostului stăpîn al Horezmului, șahul fugar Muhammed. Nu aflară nimic. Doar șoaptele prin popor călătoare îi vestiră că horezm-șahul, ce-și părăsise patria și fusese apoi părăsit el însuși de toți, s-a săvîrșit din viață pe un petec de pămînt din mijlocul Mării Abeskun.

Djebe și Subudai chemară un mongol, meșter mare în cîntece vechi despre bătălii și viteji vestiți, și îi cîntară încet și deslușit o înștiințare în care dădeau seamă kaganului „neasemuit și preamărit" despre cele ce făcuseră și aflaseră. Ei îl puseră să repete vorbele lor de nouă ori nouă ori, apoi îl trimiseră la Gengis-han. Kaganul se găsea pe atunci în tabăra lui din cîmpia de lîngă Nesef, bogată în pășuni și ape limpezi. Cum însă drumurile mai era primejduite de cetele fugarilor rămași fără adăpost după arderea atîtor orașe, olăcarul plecă însoțit de trei sute de nucheri de nădejde.

Tot drumul cîntă el despre albastrele stepe mongole, despre munții împăduriți, despre fetele din Kerulen, cele ca flacăra focului, dar niciodată cîntecul cu înștiințarea celor doi căpitani de oaste. În sfîrșit, ajuns în tabăra marelui kagan, trecu printre cele opt șiruri de turgauzi, fu curățit de fumul focurile sfinte, se apropie de cortul cel galben și se opri în fața ușii de aur. Pe amîndouă părțile intrării așteptau doi cai de o frumusețe nemaipomenită: unul bălan, ca laptele de alb, și celălalt roib cum e focul, cu coama și coada ca pana corbului, priponiți amîndoi cu frîie albe de păr împletit, la doi țărуși de aur curat.

Năucit de atîta frumusețe, olăcarul căzu cu fața la pămînt și zăcu așa, nemișcat, pînă cînd doi turgauzi uriași îl săltară de subsuori, îl duseră în cortul galben și-l zvîrliră pe covorul din fața marelui kagan. Gengis-han ședea cu picioarele încrucișate sub el pe tronul cel larg, suflat cu aur.

În genunchi, cu ochii închiși, olăcarul cîntă răvașul învățat pe dinafară, unduindu-și glasul înalt, așa cum obișnuia să cînte străvechile balade mongole :

Înștiințare celui preamărit
De la credincioșii lui nucheri Subudai-bagatur și Djebe-noion.

Muhammed horezm-șahul, fecior de vulpe bearcă,
S-a despărțit de viață în coliba unui lepros.
Iar puiul lui de șarpe, Djelal nesupusul,
Ca fumul pierit-a prin trecătorile nalte
Și fără de urmă s-a tras peste munte-n Iran !
Sfîrșit-am cu ei ! Iar acum o pornim spre Caucaz,
Să luptăm și cu alte popoare,
Să le-ncercăm puterea și numărul oastei lor să-l aflăm.
Străbate-vom stepa kîpceacă și-acolo
Fugarilor noștri popas le vom da.
Noi ține-vom minte și drumuri și pajiști,
Să aibă ce paște-al tău cal auriu,
Să poți spre apus ca furtuna să vii,
Întregul pămînt să-l supui sub călcîi
Și brațul mongol să-l întinzi peste lume [1].
Căci nu-i nicăieri o putere în stare pe loc să ne țină pe noi,
În goana nebună spre țărmul cel verde al Ultimei Mări.
Acolo, în valuri de praf noi spăla-vom copitele cailor iuți
Și-un munte pe țărm, un curgan înălța-vom
Din capete, sute de mii, retezate-n război.
În vîrf îi vom pune-o frîntură de stîncă,

[1] După opinia unor istorici militari, campania lui Subudai-bagatur, încheiată cu bătălia de la Calca, a fost o adîncă pătrundere strategică de cercetare pusă la cale de Gengis-han pentru pregătirea năvălirilor mongole în Europa răsăriteană. Această campanie s-a desfășurat, la doisprezece ani după moartea lui Gengis-han, sub conducerea nepotului său Batu-han (Batîi) în anul 1237, avînd ca principal consilier militar și conducător de oaste pe același Subudai-bagatur.

Cu sfîntul tău nume într-însa săpat.
Şi-atunci abia caii noi ni-i vom întoarce
Spre soare-răsare-napoi.
Şi iarăşi, în cortul de aur cădea-vom
În genunchi l-al nostru stăpîn.

Terminîndu-şi cîntarea, olăcarul ridică pentru prima dată pleoapele şi zări ochii crunţi ai stăpînului prea înalt pentru mongolii de rînd. Năucit, el şi-i închise din nou şi din nou căzu cu capul în pămînt. Gengis-han şedea netulburat, nepătruns în gîndurile lui, cu ochii abia mijiţi şi, legănîndu-şi barba încărunţită, se scărpina în talpă. În sfîrşit se uită la olăcarul prăbuşit în faţa lui şi-i spuse ostenit, ca după o îndelungă chibzuire :

— Ţi-e glasul catifelat ca al gîştei sălbatice... Meriţi să fii răsplătit. Apoi scotoci într-o pungă de mătase galbenă, agăţată la braţul tronului, scoase dintr-însa o fărîmă de zahăr prăfuit şi o strecură printre dinţii tremurători ai mongolului, spunîndu-i : E încă prea devreme să-i lăudăm pe Subudai-bagatur şi Djebe-noion. Să vedem dacă vor izbuti pînă la urmă cu ceamburul... Răspunsul li-l vom trimite cu alt olăcar.

Apoi, cu o mişcare a arătătorului, lăsă slobod pe olăcar, nu înainte de a porunci ca omul să fie ospătat şi să i se toarne kumîs din destul, tot astfel să fie ospătaţi şi cei trei sute de călăreţi ce-l însoţiseră. A doua zi el îi trimise pe toţi înapoi, să ajungă din urmă tumenele căpitanilor săi.

Trecu un an şi nici o altă veste nu mai veni de la soare-apune. Într-o bună zi Gengis-han îl chemă pe logofătul său de taină, uigurul Izmail Hogea, şi-i porunci să trimită la drum un olăcar cu veşmintele cusute cu zurgălăi şi căciula împodobită cu pene de şoim ca semn de mare grabă.

Olăcarul avea să ducă un răvaş tainic şi bine pecetluit. Îl va însoţi Tehucear-noion cu un tumen de zece mii de călăreţi.

— Ai să pleci la capătul lumii şi-ai să mergi pînă-i găseşti pe Djebe-noion şi Subudai-bagatur. Acolo, sub ochii tăi, olăcarul nostru să dea scrisoarea ce-o trimitem în mîna lui Subudai-bagatur. Căpitanii noştri au ajuns atît de departe, încît astăzi treizeci de noroade întărîtate îi înghesuie din tot locul. E vremea să le dăm căpitanilor noştri o mînă de ajutor.

În aceeaşi zi Tehucear se urni cu tumenul său spre apus, pentru a da de urma oştilor mongole plecate la capătul lumii.

'Nainte, 'nainte, cai iuți ca furtuna!
Doar groaza gonește mai iute ca voi.

(Dintr-un cîntec mongol)

Aidoma cu doi uriași șerpi negri, care treziți din somnul de peste iarnă ies la lumină într-o poiană întinsă de sub rădăcinile unui platan bătrîn și, încălziți de soarele primăverii, pornesc a șerpui pe cărare ba apropiindu-se, ba depărtîndu-se iarăși stîrnind groaza jivinelor, ce fug care încotro, și a păsărilor ce se rotesc deasupra-le și țipă a jale, tot așa, ba întinzîndu-se ca niște lungi curele negre, ba adunîndu-se laolaltă în mari și pestrițe îngrămădiri de cai și oameni, cele două tumene mongole ale vijeliosului Djebe-noion și ale prevăzătorului, vicleanului Subudai-bagatur călcau în picioare ogoarele din jurul orașelor îngrozite și înaintau mereu mai departe spre apus, lăsînd în urmă ruine fumegînde, pline de leșuri arse și umflate.

Această oaste înaintată a marelui kagan străbătuse întreg Iranul de miazănoapte, nimicind orașele: Har, Șimnan, Kum, Zendjan și altele. Mongolii nu cruțaseră decît bogatul Hamadan a cărui căpetenie le trimisese în întîmpinare o solie cu daruri: un tabun de cai de șa și două sute de cămile încărcate cu veșminte de tot felul. O grea bătălie trebuiseră să dea însă la Kazvin, unde orășenii luptaseră pe viață și pe moarte cu lungile lor cuțite de oțel. Kazvinul arsese pînă la temelie.

Lunile reci de iarnă și le petrecuseră tătarii între zidurile orașului Rei (din preajma Teheranului de astăzi). Din toate colțurile țării li se trimiteau încoace turme de batali, cai de soi și cămile încărcate cu baloturi de haine.

Abia cînd soarele primăverii îmbrăcă în verde veșmînt crestele munților iranieni, mongolii intrară în Azerbaidjan. Marele și bogatul oraș Tavriz îi întîmpină cu daruri de preț și, primind pacea propusă, mongolii ocoliră orașul fără a-i face vreun rău. De aici se îndreptară spre Caucaz și nu se mai

opriră pînă la Gandja, cetatea de scaun a Arranului. Dar de lovit nu se hotărîră să lovească orașul. Se mulțumiră cu argintul și veșmintele căpătate tribut și își urmară drumul spre Gruzia.

O puternică oaste gruzină le tăie calea. Subudai, cu cea mai mare parte a mongolilor, trecu în frunte, iar Djebe, cu cinci mii de călăreți, se trase într-o ascunzătoare, la pîndă. Chiar la prima ciocnire cu vrăjmașul, mongolii se prefăcură că o iau la fugă. Gruzinii își pierdură dreapta judecată și se avîntară în urmărirea lor. Abia atunci ieși din ascunzătoare Djebe cu tătarii săi și se repezi asupra gruzinilor, în timp ce călăreții lui Subudai își întoarseră și ei caii, cuprinzînd pe urmăritori din toate părțile și măcelărindu-i pînă la unul. Treizeci de mii de gruzini se prăpădiră în bătălia din Gruzia.

Totuși oastea mongolă se temea să pătrundă mai în adîncul acestei țări muntoase, locuită de oameni războinici, și își văzu de drum îngreuiată de prăzi bogate. Nucherii spuneau că se simt prea de tot strîmtorați în trecătorile stîncoase ale Munților Caucaz. Lor le trebuiau stepe largi, unde să-și pască tabunurile. Mai departe nimiciră Șemahul și se îndreptară spre orașul Derbent din Șirvan. Cetatea Derbentului era durată pe un munte greu de urcat și închidea drumul spre miazănoapte. Djebe-noion trimise un sol la șahul Rașid al Șirvanului, întărit sus în cetate, cu solia aceasta :

—Trimite-mi cîțiva dregători de vază să încheiem între noi o pace bună.

Cîrmuitorul Șirvanului îi trimise zece bătrîni de neam ales. Sub ochii celorlalți nouă soli, Djebe-noion ucise pe cel mai semeț dintre bătrîni și spuse :

—Dați-ne călăuze de nădejde să ne putem trece oastea peste munți și vă vom cruța. Dacă însă călăuzele n-au să ne fie de credință, toți veți avea soarta acestui bătrîn.

Solii Șirvanului se supuseră poruncii și călăuziră oastea mongolă pe cărările munților, dînd ocol Derbentului și scoțînd-o pe drumul spre stepa kîpceacă. Mongolii, la rîndu-le, dădură drumul bătrînilor soli și își urmară calea spre miazănoapte.

Ajunși în Caucazul de nord, Djebe și Subudai pătrunseră în țara alanilor [1], unde de prin largile stepe de la miazănoapte se strînseseră în ajutorul localnicilor multe cete de lezghini, cerkezi și kîpceaci.

Mongolii se bătură cu ei ziua întreagă pînă seara, dar puterile le rămîneau cam deopotrivă și nimeni nu ieșea învingător. Atunci Djebe trimise o iscoadă la cel mai de seamă din hanii kipceaci, anume Kotean, și mongolul îi duse această vorbă:

„Noi, tătarii, și voi, kîpceacii, sîntem neamuri de același sînge. Și iată că voi v-ați alăturat unor străini împotriva fraților voștri. Alanii vă sînt și vouă și nouă dușmani. Să ne unim într-o înțelegere tare și să nu ne izbim unii pe alții. În schimbul acestui tîrg, noi vă vom da aur și veșminte bogate cîte veți vrea. Ridicați-vă, plecați de aici și lăsați-ne să ne răfuim singuri cu alanii."

Mongolii trimiseră kîpceacilor o mulțime de cai încărcați cu daruri de preț și hanii kîpceaci, momiți de atîta bogăție, părăsiră mișelește pe alani și în cursul nopții își traseră toate pîlcurile de călăreți îndepărtîndu-se spre miazănoapte.

Mongolii tăbărîră asupra alanilor, îi înfrînseră și le pustiiră ținuturile, dîndu-le pradă măcelului, jafului și focului. Alanii se închinară cu deplină supunere lui Gengis-han, ba o parte a oastei lor se alătură hoardelor mongole.

Nemaiștiindu-și spatele primejduit de paloșele ascuțite ale alanilor, Djebe și Subudai își porniră fulgerător tumenele spre miazănoapte, în stepele kîpceacilor. Aceștia se bizuiau pe făgăduiala de pace și liniște făcută de mongoli. Hanii-kîpceaci se împrăștiaseră deci cu pîlcurile lor, fiecare la așezarea sa. Mongolii îi urmăriră pas cu pas, spulberară taberele păstorilor nomazi, prădară așezările mai de seamă ale hanilor și le luară avuțiile de tot felul, de multe ori mai mari decît prețul trădării.

Alți kîpceaci, de la marginile îndepărtate ale stepei, auzind de năvălirea mongolilor, își încărcară avutul pe cămile și fugiră care unde putea: unii se traseră în mlaștini, alții

[1] Strămoșii osetinilor de astăzi.

se ascunseră prin păduri, mulți se refugiară în ținuturile urușilor [1] sau ugurilor [2].

Mongolii îi urmăriră pe malurile Donului și îi goniră pînă la apele albastre ale Mării Hazar [3], unde mulți sfîrșiră înecați. Iar pe kîpceacii rămași în viață îi robiră, făcîndu-și-i păstori și ciobani la nenumăratele turme de vite și tabunuri de cai prădate de peste tot.

Apoi trecură în peninsula Hazar și atacară Sudakul, bogat oraș kîpceak de pe țărmul mării, unde trăgeau la mal înainte multe corăbii străine aducînd țesături de preț, veșminte și alte mărfuri. Negustorii kîpceaci făceau troc cu robi, cu blănuri de vulpe și veveriță, precum și cu piei de cornute mari, vestită bogăție a pămînturilor kîpceace.

Aflînd de apropierea mongolilor, locuitorii Sudakului fugiră, unii ascunzîndu-se în munți, alții urcîndu-se în corăbii și trecînd peste mare în Trebizonda. Djebe și Subudai prădară orașul și se retraseră înapoi spre miazănoapte pentru a se odihni în așezările kîpceacilor nomazi, unde poposiră mai mult de un an.

Aici se întindeau pășuni îmbelșugate, și ogoare mănoase lucrate de robi, și bostane cu pepeni și turkestani și cirezi de vaci mari și grase, și turme de oi cu lînă subțire. Nucherii mongoli îndrăgiră aceste stepe și spuneau că aici caii lor se simt la fel de bine ca în ținuturile de baștină de pe malurile Ononului și Kerulenului. Totuși stepa strămoșească le e mai dragă și n-ar da-o pe nici o alta din lume. Așa că, după ce vor fi terminat cucerirea întregului pămînt mongolii n-au să-și mai dorească decît un singur lucru: să se întoarcă pe malurile iubitului lor Kerulen.

Djebe și Subudai rămaseră o vreme cu tumenele lor în cel mai mare dintre orașele kîpceace Șarukan [4]. Se aflau acolo și clădiri de piatră, pe jumătate îngropate în pămînt și ambare cu mărfuri aduse de peste hotare, dar orașul era alcătuit mai cu seamă din iurte vremelnice în care locuiau atît hanii puternici, cît și nomazii de rînd. În fiecare primă-

[1] Ruși.

[2] Uiguri, unguri.

[3] În secolul al XIII-lea scriitorii musulmani numeau Marea Neagră — Marea Hazar, iar Crimeii îi spuneau Hazaria. Ulterior sub numele acesta era desemnată Marea Caspică.

[4] După unii istorici acest oraș se afla pe locul Harkovului de astăzi.

vară aceştia îşi ridicau iurtele şi plecau cu turmele în stepă pentru ca iarna să se înapoieze în oraş.

O dată cu venirea mongolilor, neguţătorii de peste mări, temîndu-se de război, îşi încetară negoţul cu stepa. Oraşul Şarukan, distrus de prădăciuni şi de foc, se pustii, iar mongolii coborîră spre Lukomorie [1].

Aici, în largile văi dintre coline, mongolii îşi înălţară kurenele, pentru a se apăra de vînt. Fiecare kuren era alcătuit dintr-un inel de cîteva sute de iurte luate cu japca de la kîpceaci şi număra o mie de ostaşi.

În centrul fiecărui inel se ridica o iurtă mai mare, a căpeteniei peste o mie de nucheri, deasupra căreia se înălţa o suliţă lungă cu coarne — tuiul — împodobită cu cozi de cal. În preajma iurtelor, legaţi de conoveţele prinse-n ţăruşi de fier, se afla întotdeauna un număr de cai înşeuaţi cu chingile strînse şi dîrlogii încordaţi. Ceilalţi cai păşteau în stepă — imense tabunuri păzite de robii kîpceaci.

Oastea mongolă respecta întocmai prescripţiile aspre ale vestitei „Iasá de la Gengis-han" [2]. Taberele erau înconjurate de un întreit inel de străjeri. În stepă, pe drumurile mai de seamă ce duceau la pămînturile bulgarilor, uruşilor şi ugurilor se aflau de asemeni posturi de strajă. Caraulele mongole prindeau pe călăreţii ce treceau prin stepă, îi cercetau cu amănunţime, apoi pe cei care puteau spune ceva despre seminţiile vecine îi trimiteau la Djebe-noion, iar pe ceilalţi îi ucideau pe loc.

În iurtele nucherilor locuiau adesea şi nevestele lor mongole, venite cu ei încă din patrie, dar şi roabele dobîndite în drum, cu copiii lor. Mongolele erau îmbrăcate ca şi nucherii şi era greu să le deosebeşti de ei. Uneori luau parte la luptă, de obicei însă îngrijeau de cămile, de caii de samar şi de căruţele în care-şi duceau prada căpătată la împărţeală. Femeile mai vedeau şi de robii cu dangaua pe şold, îi puneau la muncă şi-i păzeau. Ajutate de roabe, femeile mongole mulgeau vacile, iepele, şi cămilele, iar în timpul popasurilor fierbeau mîncarea în ceaune de aramă sau în oale de piatră.

---

[1] *Lukomorie* — litoralul Mării de Azov.

[2] „Iasá" sau „Iasak" — culegere de cugetări şi rînduieli statornicite de Gengis-han, care a servit multă vreme mongolilor drept cod de legi.

În marş copiii mai mici, născuţi în timpul drumului sau răpiţi de la învinşi, şedeau în căruţe sau în coburi de piele, ba uneori — doi cîte doi — pe caii de povară, iar cei mici de tot, în spinarea mamelor lor care însoţeau convoiul călare.

Mai departe, în largul stepei, la marginea taberei mongole se întindeau taberele ostaşilor de alte felurite neamuri, care se alăturaseră tătarilor. Erau acolo şi iurte multicolore de turkmeni, şi corturi stacojii de tanguţi, şi corturi negre de beludji, şi colibe sărace de alani sau de călăreţi aparţinînd cine ştie căror seminţii necunoscute. Toată această hoardă pestriţă şi destrăbălată, mînată de la spate de mongoli, era aruncată prima în luptă, iar după luptă aduna de pe cîmpul de bătălie rămăşiţele prăzilor neridicate de mongoli.

Capitolul 5 ◆ ÎN TABĂRA TĂTARĂ DE LÎNGĂ CALCA

Subudai-bagatur porunci să i se ridice o iurtă pe un pripor înalt de pe ţărmul mării, la vărsarea unui rîu mîlos şi leneş.

Nucherii îndepliniră cu voie bună porunca primită, simţind că e vorba de un popas mai lung. Douăsprezece cămile cărară pîsla pentru mai multe iurte. Alte cămile aduseră cîteva roabe de neam kîpceak, cu căciuliţe ţuguiate de pîslă în cap. Mongolii le cerură să cînte în timp ce înfigeau roată prăjinile iurtei, întindeau pe ele pîslă albă şi le acopereau cu preşuri pestriţe legate pieziş şi curmeziş.

Subudai întrebă încruntat :

— De ce ridicaţi trei iurte ?

— Într-una ai să-ţi urzeşti gîndurile tu, într-a doua o să-ţi adăpostim pardoşii de vînătoare, iar într-a treia — că fără ea nu se poate — o să închidem cele mai frumoase fete kîpceace, meştere în jocuri şi cîntece.

Subudai le curmă vorba.

— *Ugga* ! (Nu !) Pardoşii să urle în iurta a doua, iar într-a treia să-l aduceţi pe bătrînul Saklab să-mi gătească. De

roabe n-am nevoie, nu vreau să mă tulbure în timp de război. Împărțiți-le sutașilor mei.

Așa se face că în iurta a treia se așeză Saklab cu tingirile sale, cu lingurile de lemn și cu lungu-i cuțit înfipt la brîu. Robul cel înalt și uscățiv, numai piele și oase, cu plete lungi, cîlțoase și cărunte, fusese prins de tătari în drum spre Astrabad. Nucherii îl aduseseră la Subudai, și-l sfătuiseră: „Prinsul acesta bătrîn e urus de neamul lui. El a fost bucătar la un mirza din slujba horezm-șahului Muhammed însuși și acum i s-a năzărit să fugă înapoi în țara sa. Știe toate limbile și poate găti toate bucatele. Bătrînul are să-ți fiarbă pilaf cu migdale și cilav cu prune, și kaima de mazăre, și caimac de smîntînă, și halva și pahlava, și are și un fecior de suflet, un flăcău tăcut, pe nume Tugan. Băiatul are să-l ajute pe Saklab să-ți facă mîncare."

Atunci Subudai se mînie de-a binelea:

—Mi-ajunge bătrînul. Poate găti și singur. Alte ajutoare nu-s de trebuință. Tuturora le place să fie ajutoare la oala cu mîncare. Acest Tugan să pună mîna pe sabie, să-i dați un cal răpciugos și să-l trimiteți într-o ceată din fruntea oastei, unde să-nvețe meșteșugul armelor. Dacă va fi vrednic oștean, n-o să treacă mult și-și va dobîndi singur și-un cal bun și-un pieptar de zale și o șa ca lumea. Iar dacă n-o să lupte bine, chiar în prima ciocnire o să fie ucis. Și mare pagubă n-o să avem !...

În iurta lui cu vîrful alb, întoarsă cu ușa spre mare, Subudai ședea gînditor pe-o pernă de piele. Ședea de multă vreme și se uita cu ochii bulbucați, uimit, la întinsul cenușiu și frămîntat al mării în care și apa și vîntul și peștii, ba chiar și păsările ce se roteau deasupra valurilor erau cu totul altfel decît în lacurile albastre din depărtata stepă mongolă. Din larg se rostogoleau spre țărm valuri nenumărate, toate de-un fel, și în zarea albăstrie se arătau uneori pînzele albe ale corăbiilor străine care se temeau să tragă la țărmurile cucerite de tătari.

Aici stepa era fără de margini, iarba înaltă, lacurile bogate în păsări de apă. În jur se întindeau pășuni pline de vitele prădate de kîpceaci: albi erau boii cu coarne lungi, albi berbecii cu cozi grase; pînă și pîsla kîpceacilor era albă, albe și iurtele lor. Ostașii lui Subudai mîncau în fiecare zi

carne, şi neavînd ce face trîndăveau toată ziua pe covoare persane. Uneori hanii mongoli din fruntea cetelor plecau la vînătoare cu şoimi sau se întreceau la alergări, încercîndu-şi caii aduşi din Mongolia sau prădaţi pe drum, cai de soi : turkmeni, persani, caucazieni şi cîţi alţii.

Mai la deal, în susul rîului Calca, pe un kurgan din mijlocul stepei, se înălţa iurta celuilalt mare căpitan de oaste, Djebe-noion. Împrejur se aşternea cîmpia verde. Dincolo de ea se înşira spre miazănoapte lanţul colinelor de strajă.

Cu toate că Djebe-noion şi Subudai-bagatur fuseseră trimişi de Gengis-han spre apus în aceeaşi vreme şi cu aceeaşi poruncă, cei doi căpitani nu se prea înţelegeau între ei : se certau mereu şi fiecare căuta să arate pe cîmpul de luptă greşelile celuilalt. Gengis-han îi trimisese împreună nu fără un gînd ascuns. Deseori făcea el acelaşi lucru şi cu alţi căpitani, trimiţîndu-i cîte doi pentru aceeaşi treabă, căci amîndoi vor căuta întotdeauna să scoată la iveală vrednicia lor, fiecare vrînd să fie mai presus de celălalt.

Djebe, vijelios în luptă, ţîşnea veşnic înainte. Tumenul lui nimerea ades în împrejurări din cele mai primejdioase. El izbutea să se desprindă cu mare meşteşug de duşmanul ce-l urmărea, dar uneori, cînd era prea tîrziu şi pieirea îl împresura de pretutindeni, se ivea Subudai şi-l scăpa din restrişte. Subudai-bagatur se năpustea asupra vrăjmaşului cu călărimea lui cea grea în rînduri strînse, în care şi nucherii şi caii erau acoperiţi de masive panţăre chinezeşti de fier.

Înalt, falnic, necunoscînd rîsul, Djebe apărea după luptă în tabăra lui Subudai, cu ochii sticloşi şi privirea fixă, plin de praf şi împroşcat de sînge. Se aşeza în faţa focului şi-i dovedea lui Subudai că el unul n-a făcut nici o greşeală, doar că vrăjmaşul fusese în număr prea mare. Iar Subudai zîmbea pe sub mustaţă, mulţumit că iarăşi l-a scos din încurcătură pe Djebe, şi-l îndemna să nu mai caute îndreptăţire pentru greşelile sale, ci mai bine să guste din mielul fraged împănat cu usturoi şi fistic, fript în frigare ca la însuşi padişahul Horezmului.

Djebe era mîndru, plin de încredere în sine, iute la mînie. Avea credinţa că de vreme ce săgeata lui poate nimeri de la şaizeci de paşi popîndăul drept în cap, el nu poate greşi niciodată şi-n nici o privinţă. Pentru acest ochi ager al său,

precum și pentru iuțeala sa neostenită îl poreclise lumea „djebe" — adică săgeată[1]. Sub acest nume îl cunoștea întreaga oaste, deși numele lui adevărat era altul. Înaintea oricărei bătălii cerceta întotdeauna terenul, dădea ocol pe calul său uscățiv și puternic locurilor mai primejdioase, și nu o dată fuseseră nevoiți turgauzii însărcinați cu ocrotirea lui să-l scape cu chiu cu vai de la pieire.

Subudai, cu bărbia năpădită de fire cărunte, părea un moșneag. Nimeni nu știa cîți ani are. De mult, în tinerețe, fusese rănit la umăr și se alesese cu mușchii retezați, de atunci mîna dreaptă îi rămăsese țeapănă și căpitanul nu mai folosea decît stînga. Fața îi era crestată de-a curmezișul sprîncenei stîngi, din care pricină ochiul stîng, cu globul scurs, era închis, în schimb cel drept, larg deschis, părea că străpunge pe fiecare și vede tot ce-i în sufletul omului.

Nucherii oștirii spuneau că Subudai e „viclean și prevăzător" ca o vulpe bătrînă, beteagă de-un picior, după cum e „crud și furios" ca un pardos scăpat din prinsoare. Și mai spuneau că alături de Subudai nu trebuie să te temi de nici un vrăjmaș, căci cu el nu dai de belea.

Djebe chibzuia mereu ce drum să aleagă pentru a ajunge la Ultima Mare, marea ce scaldă întreg pămîntul. Înștiințarea trimisă lui Gengis-han prin olăcarul cîntăreț fusese alcătuită de Djebe, în timp ce Subudai se mulțumise s-o încuviințeze doar, dînd mereu din cap și zîmbind pe sub mustață.

— Departe crezi c-ai să ajungi? Și curînd crezi că vei găsi locul de unde tu, precum saigakul, ai să pornești la goană înapoi și ai să-mi dai ultima dată prilejul de a te scăpa din primejdie?

Cercetașii trimiși în stepă prindeau pe călători și-i aduceau la Djebe și el însuși îi cerceta, vrînd să afle totul despre neamurile de la apus și miazănoapte, despre drumurile ce duc la ei, despre rîurile și trecerile peste ape, despre hrana

---

[1] Djebe s-a ridicat din rîndul nucherilor. „Și pentru că era el un om îndrăzneț Gengis-han i-a dat sub ascultare zece ostași; și pentru că a luptat bine l-a făcut bek peste o sută; și pentru că a dovedit vrednicie și sîrguință s-a înălțat căpetenie peste o mie. Mai tîrziu Gengis-han l-a ridicat bek al unui întreg tumen, și multă vreme l-a ținut în preajma sa, și l-a trimis în fruntea oștii, și a fost slujit cu credință de el" (Rașid ad-Din).

cailor și pășunile de acolo, despre orașele bogate și cetățile tari, despre oastea, armele și vrednicia războinică a acelor seminții, dar mai ales despre depărtările ce-l mai despart de Ultima Mare de la capătul lumii.

Capitolul 6 ◆ PLOSKINEA-HOINARUL ÎN PRINSOARE LA TĂTARI

Într-un rînd cercetașii aduseră la Djebe cîțiva oameni dintr-o seminție nemaiîntîlnită de ei. Oamenii aceștia trăiau din trecerea peste apă a călătorilor, în bărcile și podurile plutitoare de pe rîuri. Erau bărbați înalți, spătoși, cu bărbi mari, roșcovane, în cojoace vechi de oaie și cizme de piele moi, fără tocuri, strînse cu nojițe pe picior. Căciulile lor cenușii, din blană de rîs, erau trase voinicește pe-o ureche.

— Cine sînteți ? De unde veniți ? îi întrebă Djebe.

Unul dintre ei, înalt și mai spătos decît ceilalți, îi răspunse în limba kîpceacilor :

— Ni se spune „hoinari", pentru că hoinărim prin stepă. Părinții și bunicii noștri au fugit de răul cnejilor căutîndu-și în stepă libertatea...

— Dacă nu vă supuneți stăpînilor voștri și ați fugit de la ei, înseamnă că sînteți tîlhari și pribegi !

— Nu sîntem tîlhari și nici chiar pribegi... Sîntem oameni liberi, vînători și pescari fără stăpîn pe cap.

— Dar tu cine ești ? întrebă Djebe pe omul cel înalt.

— Mă numesc Ploskinea ! Oamenii noștri m-au ales staroste.

Djebe trimise de îndată nucheri la Subudai-bagatur cu vorbă : „Vino repede ! Am pus mîna pe oamenii de care avem nevoie."

Nucherii se întoarseră într-o goană cu răspunsul acesta : Subudai-bagatur șade pe covor. Lîngă el are o traistă cu bobi. Și ți-a trimis vorbă : „Nu vin, am treabă"...

Ploskinea-hoinarul surîse :

— Asta vine cam așa : „Înghiolditul de nevoie să poftească el la noi".

Djebe lăsă sub pază aspră pe hoinarii prinşi, iar el însoţit de Ploskinea şi înconjurat de nucherii săi plecă la Subudai.

Pe cerul stacojiu al apusului de soare se desluşiră curînd contururile celor trei corturi ale căpitanului de oaste Subudai. Deasupra lor se învolburau şuviţe subţiri de fum şi se înălţau tuiurile ostăşeşti — prăjini drepte împodobite cu însemnele cinului : cozi de cal si coarne de bivol. Subudai şedea în iurta lui pe un covor persan de mătase, luminat de pălălaia focului. Scotea cu mîna stîngă bobii din traistă şi-i rînduia în lungi şi întortocheate şiraguri.

— Cine-i ăsta ? întrebă Subudai, aţintind doar o clipă cu singuru-i ochi pe Ploskinea şi întorcîndu-şi-l îndată la bobii săi. Stai jos, Djebe-noion.

Djebe se lăsă pe covor lîngă Subudai şi cătă fără prea mare interes la ce face bătrînul bagatur. Niciodată nu izbutea să ghicească ce pune la cale pardosul cel chior cu laba frîntă.

Ploskinea-hoinarul, înalt, vînjos, cu pieptul acoperit de barba-i roşcată, cerceta cu priviri agere iurta şi chibzuia la un lucru numai de el ştiut. Rămăsese la intrare, cuviincios, în picioare. Doi turgauzi înarmaţi pînă-n dinţi nu-şi luau ochii de la el.

Urmărind mîna bătrînului căpitan care muta repede bob după bob, Djebe îi povesti ce-a aflat de la prinşii săi şi-l sfătui să folosească pe Ploskinea drept călăuză.

— Şi ce spui că fac astăzi hanii kîpceaci ? îi curmă vorba Subudai întorcîndu-se spre hoinar.

— Au cam băgat-o pe mînecă, răspunse Ploskinea. Cînd tătarii voştri au ajuns la Şurukan, hanii kîpceaci au fugit care încotro : unii în ţara rusească, alţii prin bălţi.

— Care din ei au fugit la uruşi ?

— Mulţi, chiar şi cel mai de seamă bogătaş al lor Kotean şi polovţienii de la Lukomorie, şi Toksebicii, şi Bagubarsovii, şi stirpea Basteevilor, şi alţii.

Subudai îşi desprinse privirea de la bobi şi-l aţinti pe Ploskinea.

— Şi unde-i acum oastea uruşilor ?

— Asta cine-ar putea s-o ştie, afară de Dumnezeu ?

Subudai se cocoşă precum ariciul, obrazul i se schimonosi şi ochiul holbat se aprinse de mînie. Ridică ameninţător spre hoinar un deget strîmb cu unghia roasă.

— Să-mi spui tot ce ştii! Nu-mi spulbera urmele! Că-ndată te trîntesc sub un scînduroi şi-ţi aşez douăzeci de nucheri în spinare. Să vezi ce-ai să mai ciripeşti pînă să crapi.

— De ce-aş tăcea?

— Vorbeşte, unde-s acum cnejii uruşi? Se gătesc oare de război?

— Lasă-mă să mă gîndesc! răspunse Ploskinea şi, depărtîndu-şi picioarele, se lăsă pe spate cu ochii daţi peste cap.

Subudai îi mai aruncă de vreo două ori cîte o privire bănuitoare şi se apucă să-şi rînduiască şirurile de bobi de pe covor. Pe urmă mîrîi din nou:

— Ascultă aici, pribeag al stepelor! Dacă-mi spui totul din fir-a-păr, poate că te-alegi şi c-o răsplată. Uite-aici, la bobii ăştia. Vezi şirul de aici! Asta e Donul... Iar cestălalt, lungul, e Niprul... Vino mai aproape şi arată-mi, unde se află oraşul uruşilor numit Kiev?

Ploskinea dădu să se apropie. dar cei doi turgauzi îi smulseră de la mijloc paloşul cu brîu cu tot. Hoinarul se scutură dintre ei şi, lăsîndu-se uşor în genunchi, veni pînă lîngă Subudai.

— Aha! Înţeleg, spuse el, încretindu-şi fruntea şi dîndu-şi pe ceafă căciula miţoasă. Asta-i Niprul nostru... Şi-aici, la gurile Niprului, e marea, unde e Oleşie... Iar dincoace e un rîu mai mic, de-i zice Calca, ăsta unde ne aflăm acum... Da, doar că să vezi, luminate han!... Păi, Niprul nu curge aşa otova de la miazănoapte la miazăzi, ci e ca un braţ îndoit cu un cot la mijloc. Uite, aici sus, cam unde-ar veni umărul, e oraşul Kiev şi dincoace, unde-ar veni pumnul, da, e Marea Neagră. Iar aici, uite, unde se-nfige-n stepă cotul, aici e-n mijlocul Niprului un ostrov, Hortiţa, şi mai încoace, lîngă Hortiţa, adică drept în cotul Niprului, se adună oastea uruşilor. Şi Ploskinea mută bobii în aşa fel, încît Niprul se-ncovoie în chip de cot.

— Cît este de aici pînă la Kiev? şi împreună cu alţi bobi Subudai scoase din traistă un pumn de galbeni lucitori.

Ochii hoinarului sclipiră şi omul îşi umezi buzele uscate.

— La ce-ţi trebuie acum Kievul? Nu pleacă ruşii din Kiev. E departe pînă acolo, vreo şase sute de verste.

— Ce-i aia „verste" ? sări mînios bătrînul. Tu să-mi spui cîte zile se fac pînă la Kiev călare?

— Dacă te duci pe-un singur cal îţi trebuie în drum drept douăsprezece zile pînă la Kiev. Dar dacă pleci cu doi cai ajungi în goană mare chiar şi-n şase zile.

— Acum da, ai vorbit mai pe-nţeles.

— Dar vezi că ruşii n-o iau de-a dreptul peste stepă cînd vin încoace de la Kiev. Întîi coboară cu luntrile pînă la cotul Niprului, uite, pînă aici, la ostrovul Hortiţa. Aici trec pe celălalt mal şi-o iau pe şleahul caravanelor cu fier de Kitai, care-i drumul cel mai drept de acolo pînă aici la Lukomorie. Adică vreo trei-patru zile de goană pentru un cal, dar cu o pereche de cai o poţi face şi-n două zile.

— Doar două zile! se miră Subudai. Vrei să spui că-n două zile uruşii pot ajunge de la Nipru pînă aici?

— Da, uite, de-aici de la cotul Niprului, de la Hortiţa, uruşii noştri au izbit nu o dată pe polovţieni. Dacă nu eşti împovărat de căruţe poţi străbate calea asta în două-trei zile.

Se vedea cît de colo că Subudai era mulţumit de cele aflate. Chicoti, plesnindu-şi genunchii cu palmele, şi ceru să i se aducă nişte kumîs. Pe urmă mai puse lui Ploskinea o mulţime de întrebări amănunţite despre drumuri, vaduri, treceri peste ape, despre oastea uruşilor: ce fel de cai au, cum sînt înarmaţi călăreţii, cum luptă.

— De bătut se bat straşnic, mai ales cu baltagele, ba la nevoie chiar şi cu securea de spart lemne.

— Şi cîtă oaste spui că au uruşii ăştia?

— Păi, dacă au să-şi aducă oamenii la Hortiţa toţi cnejii din împrejurimi: şi kievlenii, şi cernigovenii, şi smolenskienii, şi galiţienii, şi volînskienii şi alţii mai mărunţi, are să se adune în stepă o mulţime de tălpaşi, arcaşi, călăreţi, în total ca la vreo cincizeci de mii, cred.

— Asta înseamnă cinci tumene! spuse Subudai şi aşeză cinci galbeni pe ostrovul Hortiţa la cotul Niprului, unde începea drumul spre stepă. Dar kîpceacii cîţi călăreţi pot să scoată?

— Păi, știu eu, cam tot vreo cincizeci de mii [1]. Pe malul de dincoace al Niprului s-a și adunat un nor întreg de kîpceaci.

Subudai mai așeză pe covor încă cinci galbeni.

— Va să zică, o să avem împotriva noastră cu totul zece tumene de kîpceaci și uruși! spuse Subudai și se uită la tăcutul Djebe. Îți amintești, Djebe-noion, cu ce oaste am pornit noi de la Irtîșul Negru spre Horezm... Să dovedim acum că sîntem vrednici ucenici ai „Cutremurătorului lumii" Gengis-han!

Polskinea stătea tot în patru labe, și se uita ba la grămăjoarele de galbeni, ba la cei doi mari căpitani mongoli care căzuseră pe gînduri. Două scîntei reci și viclene sclipiră în ochii hoinarului cînd luîndu-și inima-n dinți întrebă cu nevinovăție:

— Da de ce n-ai pus, prealuminate han-tătar, și pe locul unde-i oastea voastră cîțiva galbeni lucitori? Fălește-te și tu cu puterea cîtă o ai!

Subudai strînse pumn degetele chircite ale mîinii stîngi și și-o repezi în obrazul hoinarului.

— Uite cîtă oaste avem! Și uite ce-am să fac eu cu kîpceacii și urușii tăi!... Și dintr-o singură mișcare Subudai înșfăcă mînios cei zece galbeni de pe covor și-i azvîrli în traista cu bobi. Pe toți am să-i vîr în traistă și am să-i înghit ca pe-un dărab de caș.

Ploskinea se trase îndărăt.

— Și-n mare mila ta nu-mi dai nimic pentru osteneală?

— *Ugga!* Eu unul nu dau bani nimănui, în schimb toată lumea mi-i aduce mie, iar eu îi trimit pe toți stăpînului nostru, nebiruitul Gengis-han... Dar o răsplată s-ar putea să dobîndești și tu. Ai feciori?

— Am, slavă Domnului, patru băieți.

— Și unde-s? Departe?

— Veghează vadurile pe Don.

— Am să trimit după ei o sută de călăreți și-ntr-o clipă au să fie aici. Tu să-i strecori iscoade la uruși: să caște ochii și să-mi spună unde sînt polcurile uruse și cîte sînt ca număr. Să afle și ce au de gînd căpitanii urușilor și să

[1] Cifrele citate de Ploskinea erau vădit exagerate pentru a speria pe tătari; cronicile nu precizează mărimea oștilor rusești și kîpceace (cumane).

se întoarcă grabnic înapoi pentru a-mi da seama de totul cu de-a măruntul. Pe urmă am să te las slobod şi pe tine şi pe feciorii tăi, şi-am să vă răsplătesc c-o herghelie de cai şi c-un pumn de aur pentru fiecare. Ei, de ce taci ? Mai stai pe gînduri ?

Ploskinea se înţepeni bine pe picioare, suspină adînc şi spuse :

— Mie poţi să-mi retezi şi capul, slăvite han, dar feciorilor mei dă-le pace !

Subudai mîrîi furios şi izbi cu pumnul în covor :

— Aşa-mi vorbeşti tu mie ? Hei, nucheri ! Ia zvîrliţi-mi pe oaspetele ăsta al meu în iurta pardoşilor şi puneţi-i o întreită pază. Saklab să-l ospăteze-n toată cinstea, ca pe un han...

— Şi picioarele să nu i le legăm ? întrebă un turgaud. Că lupul ăsta o să fugă !

— Da, nu uitaţi să-i puneţi lanţuri de nădejde !...

Capitolul 7 ◆ ALARMĂ LA KIEV

Căci doar voi cu uneltirile voastre adusu-i-aţi pre păgîni asupra ţării ruseşti, doar dezbinarea voastră adusu-ne-a silnicia polovţiană... Zăgăzuiţi cu nor de săgeţi ascuţite poarta cîmpiilor, întru slava ţării ruseşti, între slava rănilor viteazului Igor, feciorul lui Sviatoslav.

(Cîntecul oastei lui Igor)

Pe malul stîng al Niprului, dincolo de Kiev, încă din zori podul plutitor fusese oprit de polovţienii care năvăliseră pe neaşteptate din stepă. Tăbărîseră pe pod şi-i făcuseră prinşi pe podari. De mare mulţimea lor, luntrile începuseră a lua apă. Pe un cal bălţat, ca pardoşii, un bătrîn şi greoi han polovţian se îndrepta spre pod. Îl însoţea un alai de o sută de djighiţi. Primul îşi juca armăsarul în fruntea alaiului, purtînd

tuiul înalt cu însemnele hanului: cozi de cal și lănțuguri de aramă zăngănitoare. Următorul bătea într-o dairea și alți doi suflau în trîmbițe. Un călăreț anume, pe un cal ce sforăia sălbatic, plesnea din gîrbaci, ostenindu-se să croiască drum hanului spre trecerea peste apă.

Mai deoparte, în fața unei mulțimi de ascultători, un drumeț plin de praf, înalt și slab, cu o desagă în spate, povestea oamenilor înghesuiți că polovțienii fug din „stepa sălbatică", urmăriți de seminția nemaivăzută a „tătarilor" cu chip înfiorat: „au obrazul spîn, nasul turtit și o coadă ca de vrăjitoare le flutură pe spate. Doar la vederea acestor păgîni de tătari oamenii se prăbușesc fără suflare...

— Cine sînt și de unde vin? Spune-ne, drumețul lui Dumnezeu, că te vedem om umblat și învățat...

Pribeagul se sprijini în cîrja înaltă și începu a povesti:

— Și venit-au de la soare-răsare un norod sălbatic, mulțimi fără de număr, neștiute pe meleagurile noastre, pe numele lor „tătarii" și o dată cu ei și alte șapte lifte spurcate adus-au. Tot așa, precum pînă astăzi polovțienii călca și robea neamurile vecine, acum însăși pieirea lor venit-a. Dară tătarii nu numai că-i învingea și alunga pe polovțieni, ci le și nimicea din rădăcină spița și pe pămînturile lor ei înșiși se așeza...

— De unde se revarsă asupra noastră seminția tătarilor?

— Despre aceasta și-n Sfînta Scriptură se vorbește, ba chiar și episcopul Mefodie de Pataria mărturisește cum că în vremea veche împăratul Alexandru Machedon de la Elada alungat-a lifta păgînă Gog și Magog pînă la capătul pămîntului, în pustia Etrievului, ce-i între apus și răsărit așezată. Și închizîndu-i pre ei între munți, poruncitu-le-a împăratul să șadă acolo pînă la vremea de apoi. Și mai spunea episcopul Mefodie că la capătul vremurilor munții deschide-se-vor iarăși, și ieși-va de acolo Gog și Magog și supune-va întreg pămîntul de la răsărit pînă la Eufrat și de la Tigru pînă la Marea Pontului, toată lumea, afară numai de Etiopia...

— Toată lumea! se minună mulțimea. Adică, și țara noastră?...

Drumețul urmă:

— Au nu vedeți și voi ce se petrece în juru-ne? Toate sînt semne ale vremii de pe urmă! Arătatu-s-a pe cer o stea înfiorată ce-și lungește razele pînă departe-n răsărit și creș-

tinilor nouă năpastă vestește și potop de noi vrăjmași... E chiar Gog și Magog ce de după munți ieșit-au și cad asupra noastră! A venit vremea de apoi a Scripturilor Sfinte. Sfîrșitul lumii se apropie!...

Suspine și tînguiri se înălțară din mulțime. Pribeagul își scoase căciula de pîslă din cap și oamenii îi aruncară într-însa covrigi uscați și pitaci negri, de aramă.

Barcazuri grele și bine smolite se desprinseră de la malul drept al fluviului și aduseră dincoace mai mulți oșteni de-ai marelui cneaz al Kievului. Aceștia împrăștiară mulțimea, făcură bună rînduială la locul de trecere și-l ajutară pe bătrînul han polovțian să urce pe podul plutitor. Gătit cu un cekmen zmeuriu de mătase, căptușit cu blănițe de sobol, în cap cu un fes alb, țuguiat, tivit cu vulpe roșie și încălțat cu cizme roșii, împodobite cu fir de mărgăritare, hanul stătea semeț, cu mîna stîngă în mănușă de piele, sprijinită de bîrna podului, iar cu dreapta încleștată pe mînerul paloșului bătut în almazuri.

Înalt și trupeș, mîndrul han părea liniștit, numai privirea i se zbătea nepotolită, cătînd pieziș spre undele întunecate ale Niprului. Vîntul sufla tot mai tare, fața apelor se încrețea și miei de spumă albă începură a alerga înălțați pe crestele valurilor.

Fusese mărinimos hanul. Podarii căpătaseră destule pungi de argint și își dădeau toată osteneala. Întreaga zi podul plutitor trecu peste rîu caravane fără număr: cai de soi, înveliți cu valtrapuri de mare preț, cămile mugind de spaimă, bivolițe grase cu coarne lungi aduse pe ceafă, roabe frumoase din țări străine, smeade la față, cu sprîncene negre, gătite cu panglici și mărgele. Toate acestea erau aduse în dar cnejilor ruși.

În mulțime se zvonea că a sosit însuși bătrînul han al polovțienilor Kotean, stăpînul marilor tabunuri de sute de mii de cai, ce rătăcesc prin pășunile fără de capăt, cu dangaua lui pe șold: o urmă de copită cu două linioare dedesubt.

Kotean, stăpînul stepei! Numai el singur poate ridica la război un uriaș număr de călăreți. Nu degeaba a venit la Kiev. L-a împins nevoia. Și alți hani polovțieni se trag cu toate cimotiile lor spre pămînturile rusești și încep să treacă Niprul prin toate vadurile cu piciorul sau cu podurile plutitoare. Podgheazuri de polovțieni intră în apă călări, înzăuați, cu scuturi și cu lănci cu tot... Ce-are să mai fie? Nu vin cumva cu gîn-

duri rele ? Nu mai răsună acum voioasele cîntece polovţiene. Astăzi, cînd vin din stepă spre meleagurile noastre, se aud din depărtare doar cîntări de jale ca nişte prelungi răgete de cămile...

În sălile marelui cneaz Mstislav Romanovici al Kievului, se făceau grabnice pregătiri pentru adunarea nobililor ; erau aşteptaţi şi cnejii mai mari şi cei mai mărunţi. Tuturora le fuseseră trimişi vestitori pe cai de prăsilă, cu chemarea de a sări în apărarea pămîntului rusesc.

Uşor nu-i era marelui cneaz al Kievului să primească cu toată cinstea atîţia oaspeţi de vază — fiecare cu ceata sa — ştiut fiind că alaiul era mai numeros cu cît era mai înalt cinul oaspetelui. Slujitorii curţii puneau pe toţi brutarii şi măcelarii oraşului să coacă plăcinte cu umplutură de carne şi colaci mari de grîu şi să le aducă la palatul cneazului. Acum puterea marelui cneaz al Kievului nu mai era ca în urmă cu o sută de ani, pe vremea cneazului Monomah. Pe atunci sub ascultarea Kievului se afla aproape întreg pămîntul Rusiei : şi ţinutul Kievului, şi Pereiaslavul, şi Smolenskul, şi Suzdalul, şi Rostovul, ba chiar şi îndepărtatul, bogatul Novgorod îi aparţinea pe de-a-ntregul. Pe atunci toţi cnejii i se supuneau lui, iar polovţienii nici nu cutezau să se clintească. Pe la toate fruntariile ţării dusese el slava neamului rosienesc. Dar anii trecuseră şi stirpea Monomahilor slăbise. Urmaşii primului Monomah îşi împărţiseră oraşele pe la feciori, cumnaţi şi nepoţi, iar Mstislav Romanovici domnea astăzi peste un Kiev ciuntit şi slăbit. În ultimii douăzeci şi cinci de ani distrugerile săvîrşite de ceilalţi cneji ruşi secătuiseră Kievul, lovit de halicieni, de vladimireni, de suzdalieni, şi de polovţienii sălbatici aduşi de cnejii mişei să prade şi să dea foc străvechii cetăţi de scaun.

Tare le venea greu kievlenilor să-şi reclădească mîndrul oraş după atîtea pustiiri ; multe case mai erau în ruine, cu ferestrele şi uşile desfundate.

Şi acum iată că o nouă năpastă se abate asupra lor din largul stepei. Şi-i face pe neîmpăcaţii, semeţii şi îndărătnicii cneji, care s-au vrăjmăşit o viaţă întreagă pentru un jilţ mai înalt, pentru un oraş mai bogat, pentru un ţinut cu mai mulţi birnici, să se adune cu toţii laolaltă. Acum pînă şi vechii lor duşmani, polovţienii, au venit şi ei cu plecăciune să ceară

ajutor Kievului. Abătuţi şi plecaţi şedeau chirciţi pe vine cu miile în faţa palatului, iar cînd veneau cnejii ruşi, polovţienii se repezeau la ei, le sărutau frîiele cailor şi li se închinau cu mîinile întinse a rugă.

— Strîngeţi-vă polcurile! Aduceţi-le în stepele noastre! Apăraţi-ne! Ajutaţi-ne să-i alungăm pe năvălitorii haini!

Cnejii, fiecare cu oamenii săi, se adunau în curţile palatului; stăteau răzleţiţi, schimbau vorbe răstite, uneori se abăteau pe la alte pîlcuri să audă ce se mai spune, dar oricît îi rugau dregătorii Kievului, nici unul dintre ei nu voia să urce în odăile marelui cneaz Mstislav Romanovici.

Hanul Kotean al polovţienilor, mîndru ca de obicei, se afla şi el în curţile palatului. În jurul lui, cu mîinile pe burtă, se învîrteau sfetnicii săi din stepă cu căciuli ţuguiate şi feţele negre, arse de soare şi vînt. Un tălmaci bătrîn, ales dintre pribegii pustiei, îi şoptea hanului care dintre cneji a şi sosit, cum se numeşte cutare sau cutare cneaz şi cine dintre ei are trecere sau oaste mai multă. Kotean chibzuia cîtă cinste se cuvine arătată fiecăruia, se apropia cu pas legănat, făcea o plecăciune, atingînd anevoie pămîntul cu degetele, apoi îşi dezdoia spinarea cu mîndrie, îşi mîngîia mustaţa lungă şi căruntă şi spunea fiecăruia aceleaşi vorbe:

— Dă-ne ajutor, fi-ne frate! Pe toţi ne paşte năpasta. Dacă ne adunăm laolaltă — o alungăm. Primeşte din parte-mi un mic dar, cu toată cinstirea ce-ţi port! Eu nu uit pe nimeni, pe toţi vreau să-i cinstesc cum se cuvine — cu daruri, şi cai, şi vite, şi roabe frumoase.

Soarele ajunsese sus pe boltă şi cnejii tot mai stăteau răzleţiţi prin curtea plină de larmă, răguşiţi de cît se înfruntaseră ţipînd unii la alţii; toţi se pîndeau să vadă cine are să intre primul în odăile marelui cneaz al Kievului. Se spunea că Mstislav Romanovici mai aşteaptă pe cineva: nu cumva niscai olăcari de la miazănoapte din partea puternicului şi trufaşului cneaz Iuri Vsevolodovici al Suzdalului, care ar fi dorit ca adunarea să aibă loc la el, în cetatea Vladimirului, şi n-avea să vină la sfatul cnejilor din acest prăpădit de Kiev. Şi nici Mstislav Udatnîi, cneaz al ţinutului Halici, nu se vedea nicăieri, deşi mai cu seamă trimişii lui goniseră pe la toţi ceilalţi, îndemnîndu-i să vină cît mai curînd: ne paşte o primejdie de neînlăturat, veniţi fără zăbavă!

Deodată toată lumea se înviora şi începu să şoptească :

— A sosit Mstislav Udatnîi ! Şi, cu ochii scăpărători de curiozitate, înghiontindu-se să vadă mai bine, fiecare încerca să iasă în calea cneazului care se făcuse vestit prin izbînzile asupra ugurilor şi leşilor.

În pofida anilor săi, Mstislav Udatnîi intră în curte cu pas tineresc. Se opri, învălui adunarea cu privirea vioaie a ochilor negri şi pătrunzători, căutînd parcă pe cineva anume şi răsucindu-şi de zor mustaţa lungă, lăsată pe oală. Pregătit de bătălie, purta coiful său aurit, sclipitor în lumina soarelui, şi o cămaşă uşoară de zale, tivită şi ea cu aur. Mantia lui roşie flutura la fiecare pas. Într-un colţ al curţii zări pe Kotean şi porni drept spre el. Polovţianul se grăbi să-i iasă în întîmpinare, cu amîndouă mîinile întinse. Se îmbrăţişară, lipindu-şi umerii, şi Kotean îşi lăsă capul pe pieptul cneazului de Halici. Căciula-i albă căzu în praf, şi toată lumea băgă de seamă că umerii hanului tresaltă.

— Plînge ! Las' să plîngă ! murmura mulţimea. Mulţi oameni de-ai noştri a robit tîlharul. Acum să afle şi el gustul lacrimilor ! Mstislav Udatnîi ţine pe fiica hanului, de aceea ar face şi pe dracu-n patru pentru bogatul Kotean !

Oştenii vestiră pe cneazul Kievului de sosirea ultimului oaspete. Dar Mstislav Romanovici nu se grăbi să iasă în pridvor pentru a-l întîmpina pe vărul său. Prea aveau multe şi vechi socoteli de încheiat ! Între timp, Mstislav Udatnîi şi hanul Kotean, după ce se îmbrăţişaseră, discutau în şoaptă mai deoparte, într-un colţ al curţii.

Peste o vreme mulţimea se foi din nou şi din nou se auziră strigăte :

— A sosit şi cneazul Suzdalului ! Acum avem un sprijin de nădejde ! Ce-am fi putut face fără cei din Suzdal ! Ba, stai ! Nu cneazul Suzdalului a venit, ci tînărul cneaz Vasilko Konstantinovici al Rostovului.

În curtea largă intrase un oştean înalt şi trupeş. Barba moale şi blondă abia de-i acoperea bărbia. Ca şi Mstislav de Halici, tînărul Vasilko era şi el gata de luptă : îmbrăcat în zale, cu chivăra de oţel pe cap şi paloşul lung şi drept la şold. Veşmintele nu-i erau arătoase, pelerina purpurie — ieşită la soare. Plin de praf şi stropit de noroi, se vedea că abia coborîse de pe cal. De braţul lui se ţinea un moşneag cu plete

cărunte și lungi pînă la umeri și cu o guslă la spate, prinsă într-o curea de piele netăbăcită.

— E cîntărețul orb, vestitul cîntăreț Gremislav! Înainte vreme a fost și el mare căpitan de oaste, nu o dată i-a spulberat pe polovțieni, dar cneazul Gleb al Riazanului, din zavistie, l-a zvîrlit în temniță, i-a răpit lumina ochilor și trei ani lungi l-a ținut închis. Acolo, în singurătatea beciului, Gremislav a început să alcătuiască cîntece, și a fost scos din închisoare. De atunci umblă dintr-un oraș într-altul și cîntă biline despre întîmplări de demult... Să știți că astăzi o să-l auzim neapărat pe Gremislav.

Tînărul cneaz Vasilko, prietenos și plin de respect, dădu ocol curții să se închine tuturor cnejilor mai vîrstnici. Unii veneau să-l întîmpine și-l întrebau :

— Da Suzdalul de ce nu mai vine odată ? Tu le ești vecin, nu știi de ce nu se-arată ? Marele cneaz Iuri Vsevolodovici ți-e unchi bun, de ce nu l-ai adus ?

— Tot mai chibzuiește ! Nici chiar un ghicitor n-ar ști să spună de va veni au ba...

Zece oșteni arătoși, aleși pe sprînceană, cu pieptare de zale, coifuri în cap și sulițe scurte, ieșiră doi cîte doi din casă în pridvor, coborîră treptele și se opriră toți o dată de-a dreapta și de-a stînga scării în așteptarea stăpînului lor. Marele cneaz Mstislav Romanovici se arată îndată, pășind încet, sprijinit într-o cîrjă cu măciulia aurită, în chip de vultur. Ochii lui aspri, cu sprîncene drepte, își ridicară privirea ostenită și tristă asupra mulțimii. Barba încărunțită despicată în două, crucea și iconița de aur de pe piept, caftanul lung de catifea, toată înfățișarea lui de sfînt mărturiseau mai curînd aplecarea sa spre rugăciunea și veghea bisericească, decît spre trebile oastei. Cneazul șchiopătă ușor coborînd scara și se opri pe ultima treaptă.

— Fiți bineveniți, dragi oaspeți ! spuse el cu glas abătut, strivit parcă sub povara grijilor.

Toți cnejii din curte ridicară glas, strigînd care mai de care și acoperindu-se unul pe altul :

— La ce ne-ai chemat ? Să-i ajutăm pe sălbaticii polovțieni ? Strivi-i-ar să-i strivească nenumitul. Că fără ei poa-

te-om mai răsufla și noi ! Să se ajute singuri și... să mai vedem !

Trupeșul han Kotean ieși din mulțime și, legănîndu-se pe picioarele crăcănate, se grăbi spre pridvor. Aici se închină cu mîna pînă la pămînt, atinse cu buzele veșmîntul cusut cu aur al cneazului și spuse gîfîind :

— Prealuminate cneaz ! Tu și-nainte vreme ai fost bun cu mine, după cum și eu am fost bun cu tine ! Ridică-te să ne ții loc de părinte. Ajută-ne să alungăm seminția rea a hanului Ceagoniz ! Precum lupii flămînzi ne colindă pămînturile acești haini numiți tătari. Astăzi ne cotropesc nouă toate moșiile, mîine au să vă cotropească vouă toate pămînturile voastre rusești. Săriți în apărarea noastră ! Dacă nu ne ajutați, noi o să pierim astăzi tăiați de ei, iar voi, rușii, o să pieriți mîine tăiați de ei ! Trebuie să ne unim și să ne apărăm toți laolaltă.

— Nu cobi ! Ce tot îndrugi acolo ! se înălțară voci mînioase. Liniște, lăsați-l să vorbească ! De ce lătrați înainte de vreme ?

Alte voci se ridicau împotrivă :

— Polovțienii ne sînt dușmani ! Acum îi avem aici în puterea noastră. Să-i căsăpim și să le luăm avutul !

Noi și noi glasuri se înălțau, acoperindu-se și amestecîndu-se într-un tărăboi nebun. Marele cneaz al Kievului își ridică mîinile și cătă la ei neputincios. Strigătele creșteau mereu.

Cneazul Mstislav Udatnîi, sprinten și sigur pe sine, sări pe treptele pridvorului.

— Cnejilor preaslăviți, căpitani de oaste și voi, vitejilor oșteni ruși ! începu el. Nu sîntem oare cu toții feciori ai aceleiași sfinte glii rusești ? Să uităm vechile noastre vrăjmășii, dezbinări și războaie cu polovțienii ! Astăzi au venit vremuri grele și pentru ei, și pentru noi. Cînd te trezești cu un nou și necunoscut dușman, e mai bine să ai pace decît război cu polovțienii. Dacă nu-i ajutăm acum împotriva tătarilor acestui Ceagoniz, polovțienii ar putea să treacă de partea năvălitorului și astfel puterea lui să crească și mai mult.

— Da ce fel de oameni sînt tătarii ăștia ? Poate-s cumsecade, mai cumsecade ca polovțienii ? Și cîți sînt la număr ?

— Hanul Kotean împreună cu alanii s-au bătut împotriva tătarilor lui Ceagoniz. Se spune că năvălesc potop, grămadă bine rînduită, și seceră de mama focului. Vin de departe, de

dincolo de Caucaz şi de Porţile Fierului. Polovţienii singuri n-au fost în stare să-i oprească. Si au prădat tătarii toate aşezările polovţiene, le-au robit femeile, le-au luat şi caii, şi vitele, şi toată bogăţia hanului Kotean şi a altor hani de-ai lor. Acum tătarii sînt îngreuiaţi de atîta jaf şi nu mai ştiu unde să-şi ţină prăzile, şi s-au ghiftuit precum dulăii de leşuri, şi şi-au ridicat tabere bogate la Lukomorie, pe ţărmul Mării Hazar... Călărimea tătărască, iute şi uşor înarmată, fără de care şi poveri, a pornit întins spre pămînturile ruseşti. Iar dacă cineva se ridică şi spune că eu nu de dragul sfintei glii ruseşti mă zbat, ci de dragul socrului meu, milogul han Kotean, de astăzi, apoi să ştiţi că astea sînt vorbe mincinoase...

Mulţimea asculta cu sufletul la gură pe vestitul cneaz Mstislav Udatnîi. Ici-colo răsunară glasuri descumpănite :

— E departe pînă la Lukomorie, cale de douăzeci de zile.

— Nu-i prima dată cînd trebuie să-ntîmpinăm oaspeţi nepoftiţi ! Cneazul Kievului va avea de dat piept cu ei, aşa că el să se-ngrijească mai întîi !...

Mulţimea vuia. Ştiau ei oamenii că între cnejii ruşi nu domneşte o dragoste frăţească, şi nici nu-i uneşte aceeaşi voinţă, ştiau că-i tulbură vechi dezbinări şi-i frige vrăjmăşia de demult.

Deodată răsună zvon de psalmi. O procesiune de feţe bisericeşti în odăjdii negre de catifea se ivi chiar la timpul potrivit pentru a potoli patimile încinse şi cearta tot mai înfierbîntată a cnejilor. Patru diaconi pieptoşi, legănîndu-şi cădelniţele fumegînde, un grup de băieţaşi cu lumînări aprinse — lumînări de ceară cît braţul de groase — protopopi bătrîni cu mari cruci de argint în mînă, şi în sfîrşit mitropolitul, cu o mitră mare de aur pe cap — un grec smead la faţă cu barba neagră, sprijinit de doi băieţi — înaintau cu toţii în sunetele prelungi ale cîntărilor. Ajunşi în faţa pridvorului se opriră, instăpînind dintr-o dată în juru-le o tăcere deplină.

Cneazul Kievului se apropie de mitropolit, i se închină cu palmele lipite, sărută mîna sfrijită ce-l binecuvîntase şi-i şopti :

— Predică-ne învăţătura cea bună, sfinte părinte ! Luminează-i pe cneji să fie uniţi, şi cu dragoste între ei să se ridice la luptă, uitînd vechea zîzanie !

Mitropolitul urcă treptele pridvorului, blagoslovi mulţimea în cele trei zări şi începu a-şi deşira cu proasta lui rostire a vorbelor ruseşti predica învăţată pe dinafară :

— Fraţilor şi fiilor ai mei iubiţi ! Deprindeţi-vă a fi prea-supuşi ascultători ai spuselor evangheliei ! Osteniţi întru facerea de bine, spre bucuria Domnului ! Limba priponită să vă fie, inima smerită, trupul stăpînit, mînia înfrînată !...

Marele cneaz al Kievului stătea cu capul plecat, plin de evlavie. Dar Mstislav Udatnîi se uita îngrijorat în jur, vedea uimirea şi nemulţumirea de pe chipuri. Mitropolitul însă îi dădea zor înainte :

— Dacă ţi se hrăpeşte ceva dintr-al tău — împacă-te şi nu căuta răzbunare ! Dacă eşti urgisit şi bătut — rabdă şi taci ! Dacă eşti hulit — roagă-te ! Dumnezeu ne învaţă să luptăm şi să învingem cu trei faceri de bine : căinţa, lacrimile şi milostenia...

Cneazul Mstislav se furişă spre cei patru diaconi şi le şopti :

— Grecul s-a scrîntit la cap ! A încurcat totul ! Cui îi vorbeşte el de lacrimi şi căinţă ? Cnejilor le vorbeşte şi nu prostimii şi mişeilor ! Mai bine trageţi-i mai repede un psalm sau un tropar — vă dau la fiecare cîte-un berbecel.

Mitropolitul mai cuvînta în legea lui, cînd cei patru diaconi începură toţi o dată un tropar, protopopii se luară după ei, şi corul băieţilor îi urmă cu glasuri subţiri şi înalte. Slujitorii gazdei îl înconjurară pe mitropolitul nedumerit şi-l ajutară să intre în odăile cneazului.

Pe treapta cea mai de sus a scării se ridică atunci tînărul cneaz Vasilko al Rostovului.

— Am venit în toată goana din îndepărtata miazănoapte, din marele Rostov. Şi spre binele pămîntului rusesc, spre binele creştinilor, iată ce vă spun eu vouă. Primit-am la noi pe olăcarii cneazului Mstislav Romanovici al Kievului, ce cu mare grabă ne-au rugat a ne strînge oştile şi a da fuga în apărarea pămîntului rusesc. Şi iată că am adus încoace micul meu pîlc de oaste. Dar cel mai puternic dintre noi, cneazul Iuri Vsevolodovici al Suzdalului, tot mai stă la cumpănă : lovi-vor tătarii Suzdalul, ori îl vor ocoli fără să-l atingă ? Şi aici ca şi acolo, aud aceeaşi vorbă : fiecare să-şi vadă de-ale sale ! Iar vlădica, mitropolitul, zicea nişte vorbe potrivite mai curînd unor moş-

negi ce stau să moară, nu unor oșteni puternici, vorbe despre căință și lacrimi... Cu duhul blîndeții n-o să-i oprim pe vrăjmași, și n-o să păzim pămîntul rusesc...

— E drept, e drept ce spune Vasilko ! îl susținură cîteva glasuri.

— Dușmanul necunoscut și hain înaintează repede, pe cai iuți... Trebuie să-i întîmpinăm cu vrednicie pe oaspeții nechemați. Trebuie să-i înfrîngem și să scăpăm de ei o dată pentru totdeauna. Tătarii nu-s înaripați ; nu pot trece Nipru! în zbor, și chiar de-ar zbura, undeva tot au să coboare, și atunci om vedea... ce-o fi să fie !...

— O să-i primim cu paloșul și securea !

— Așa că să treacă cnejii cei mari în odaia de oaspeți a gazdei noastre Mstislav Romanovici și să se așeze în cerc strîns, după datina străveche, pe același covor și să hotărască : să-i primim pe păgînii vrăjmași cu lacrimi și plecăciuni sau cu încercatele securi și paloșe ale moșilor noștri ?

— Bine zice cneazul Vasilko !

— Așa să fie ! răsunară de pretutindeni vorbe de încuviințare.

— Și cine să ne fie mai mare ? Cine să ne conducă oștile ? Eu sub porunca lui Mstislav Romanovici n-am să lupt ! strigă cineva. Altcineva îi bătu în strună :

— Să ne conducă oastea Mstislav Mstislavovici Halicianul. Nu degeaba a fost poreclit „Udatnîi", adică izbînditorul, căci el ne va aduce izbînda !...

Cei douăzeci și trei de cneji mari intrară în sala de oaspeți spre a hotărî ce este de făcut. Chibzuiră îndelung, se sfătuiră, dar nu se putură înțelege. Mstislav Udatnîi susținea că trebuie atacată tabăra mongolă de la Lukomorie. „Dacă punem mîna pe carele lor cu prăzi, ne îmbogățim cu toții, și nu numai fiecare cneaz, ci și tot oșteanul se va alege cu avuții însemnate."

Gîndul acesta, de a izbi Lukomorie, ademenea pe mulți dintre ei, dar cnejii nu izbutiră nicicum să aleagă o singură căpetenie pentru toate oștile lor.

Chiar atunci sosi în goana mare unul dintre podarii de pe Nipru. El îi vesti că tătarii cei neștiuți de nimeni se apropie în rînduri dese de apă. Știrea adusă întări hotărîrea adunării

de a porni împotriva tătarilor, trecînd peste Nipru în dreptul ostrovului Hortița.

Se înțeleseseră în privința unui lucru : fiecare cneaz își conduce pîlcul său cum știe, pe drumul ales de el — nimeni nu taie calea altora. Cine-i mai priceput are să ajungă înaintea celorlalți la Lukomorie, are să pună mîna pe tabăra mongolă și-are să aștepte pe ceilalți ca să împartă cinstit prada.

Cnejii sărutară crucea și se legară să-și țină cu sfințenie jurămîntul, iar dacă vreunul dintre ei are să ridice sabia împotriva altuia, toți ceilalți să sară într-o unire împotriva ticălosului. Apoi se sărutară frățește între ei, doar Mstislav al Kievului și Mstislav Udatnîi își întoarseră spatele.

După sfatul de pe covor, cneazul Vasilko rămase încruntat : îl munceau griji și gînduri negre. Întunecat la față, ieși în pridvor unde-l aștepta bătrînul Gremislav-cîntărețul.

— Nu sfîrșim noi cu bine, spuse Vasilko. Nu așa se pornește la luptă. Și nu avuțiile tătarilor trebuie să le căutăm, ci mijlocul de a-i spulbera pe vrăjmași, ca nici unul să nu mai ridice capul. Pe cînd așa, răzlețiți, fiecare întorcîndu-și fața de la celălalt, ne atragem noi înșine urgia asupra capului.

O seară caldă coborî asupra corturilor înălțate pentru cneji. Stele strălucitoare luminau cerul. În curte se așternură lungi mese de stejar. Cînd toți oaspeții luară loc pe lavițe și începură să guste din plăcintele Kievului și lebedele fripte, iar copiii de casă cu faclele aprinse se rînduiră în jurul meselor, toată lumea îl văzu în tremurul luminii roșii pe Gremislav-bătrînul, așezîndu-se pe ultima treaptă a pridvorului. Sub atingerea gingașă a degetelor lui gusla răsună dulce, și înălțîndu-și spre cer orbitele goale, bătrînul cîntăreț începu cu un glas ușor dogit bîlina lui cea iubită.

Cînta Gremislav despre pohodul vitejesc al cneazului Igor Sviatoslavovici împotriva polovțienilor, despre certurile și dușmănia dintre cneji, despre pieirea din această pricină a atîtor oșteni viteji, despre certurile care „au deschis vrăjmașului porțile spre pămîntul Rusiei“...

Mulți ascultători își lăsară fruntea pe brațe și căzură pe gînduri : neînțelegerile și ura dintre cneji nu-i amenințau oare și astăzi cu aceeași primejdie, și n-au să ducă ele de rîpă cauza cea mare a rușilor : apărarea pămîntului țării ?...

Capitolul 8 ◆ SUBUDAI-BAGATUR PREGĂTEŞTE UN PLAN DE LUPTĂ

Subudai chemă la sfat zece căpitani de-ai săi, cu cîte o mie de călăreţi fiecare. Djebe-noion veni şi el, tot cu zece. Tineri şi bătrîni se aşezară roată în iurta marelui căpitan. Ascultau ce spunea Djebe. Iar Djebe se uita peste capetele lor, de parcă ar fi văzut ceva în zare.

— Kievul e un oraş bogat, spunea Djebe. Casele de rugăciune au acoperişuri înalte, rotunde, şi învelite cu aur din cel mai curat, roşiatic. O să jupuim acoperişurile acestea de tot aurul lor şi o să turnăm lîngă cortul lui Gengis-han un cal cu totul şi cu totul de aur, la fel de mare ca şi bălanul Sătăr.

— Da, să-i dăruim kaganului un cal de aur! strigară căpitanii.

— Uruşii au mulţi hani, ce se numesc în limba lor „coniaz". Şi toţi hanii aceştia — „coniajii" — se sfîşie între ei, precum cîinii turmelor străine. Aşa că n-are să ne fie greu să-i batem. Nimeni nu s-a învrednicit să-i adune pe uruşi într-o singură oaste mare, şi dînşii n-au un Gengis-han al lor.

— Un alt kagan ca marele nostru Gengis nu se află nicăieri pe lume!

— De aceea vă zic: trebuie să ne năpustim cu toată iuţeala asupra pămîntului urus, să-i dăm foc din toate părţile şi să cucerim Kievul pînă să... şi Djebe se opri.

— Pînă să ce? întrebară cei de faţă.

— Pînă să se întoarcă răspunsul la înştiinţarea ce-am trimis-o noi neasemuitului şi măritului kagan.

— Gengis-han are să ne poruncească să aşteptăm venirea lui! Are să vrea să intre el însuşi în Kiev! Am mai cucerit noi şi alte oraşe mari ca Buhara, Samarkandul, Gurgandjul, aşa că n-are să ne fie greu să luăm Kievul. Şi trebuie să-l luăm cît mai repede!

Toată lumea se întoarse spre Subudai, aşteptînd să vadă ce are să spună acest viclean şi prevăzător „pardos cu laba frîntă". Subudai şedea aplecat pe un şold şi privirea lui ascuţită scormonea de-a rîndul pe fiecare din cei de faţă.

— N-are să ne fie chiar așa de ușor să-i spulberăm pe uruși cum crede Djebe-noion, spuse Ghemiabek, una din căpeteniile mai mari. Urușii și kîpceacii sînt mulți, o sută de mii, iar noi — puțini : douăzeci de mii și încă un tumen de adunătură, care o să se împrăștie, ca un stol de vrăbii, la prima înfrîngere. E primejdios să ne adîncim în pămînturile urușilor, unde s-a strîns multă, foarte multă oaste tare. E primejdios să izbim Kievul... De aici ar trebui să ne întoarcem, sub mîna puternică a kaganului nostru...

— Da nu-ți aduci tu aminte, viteazule bagatur Ghemiabek, spuse Djebe, că numărul kitailor a fost și mai mare decît al urușilor, cînd noi împreună cu alți bagaturi am năvălit peste arăturile lor de dincolo de zidul cel mare ?

Subudai se răsuci în loc și ridică mîna. Toți amuțiră și întoarseră ochii spre el.

— Înainte de a porni la treabă, se cuvine să ne amintim cum făcea mai demult „neasemuitul" și-apoi să ne gîndim ce-ar face el astăzi în locul nostru, începu arar Subudai. Mai întîi trebuie să-l păcălim pe vrăjmaș, să-l dezmierdăm ca să-nchidă ochii de plăcere și să se răstoarne pe spate cu labele în sus... Atunci să vă repeziți la el și să-i sfîșiați beregata !

Căpitanii își îndreptară spinările și se uitară unii la alții. Acum le era limpede ce au de făcut. N-avea rost să se gîndească nimeni pretimpuriu la întoarcerea sub brațul ocrotitor al marelui kagan... Și mai spuse Subudai :

— Urușii sînt mulți ! Și-s atît de puternici că ne-ar putea strivi precum strivește cămila sub copită o lăcustă adormită în drum. Sînt mulți, dar nu cunosc rînduiala. Coniajii lor se ceartă veșnic între ei. Oastea lor e asemenea unei cirezi de bivoli puternici care aleargă prin stepă fără noimă, care încotro... Dar au și urușii un Djebe al lor ! Îl cheamă „Mastisliab-bagatur"... se zice că acest astisliab a purtat multe bătălii și pînă acum n-a cunoscut decît izbînda. Dar vezi că urușii nu au și un Subudai-bagatur, care să-l scape din prinsoare pe Mastisliab al lor, cînd nimerește într-un loc prea de tot primejdios !...

— Noi o să-l prindem pe Mastisliab ăsta și o să-l ducem măritului Gengis-han ! strigară mongolii.

— Vă făgăduiesc, urmă Subudai, că acela care mi-l va aduce viu pe Mastisliab, şi îi va da jos chivăra de aur din cap, are să fie trimis el însuşi cu prinsul la Gengis-han.

Sfatul se mai prelungi mult. Toată lumea vorbea în şoaptă, pentru ca nucherii de strajă să nu audă ce hotărîri s-au luat în iurta mai-marelui.

A doua zi Djebe porni cu tumenul său spre apus, iar Subudai rămase cu celălalt tumen pe malul rîului Calca, pentru a-şi întări caii şi a-i pregăti în vederea luptei hotărîtoare.

Capitolul 9 ◆ MONGOLII PE MALURILE NIPRULUI

Primăvara acelui an era neobişnuit de călduroasă. Vînturile uscate suflau zile în şir. Iarba răsărită năvalnic începuse să se veştejească. Soarele ardea fără cruţare, de parcă ar fi fost ochiul sfredelitor al lui Subudai care grăbea de zor pe toţi nucherii.

Djebe-noion îşi împărţi tumenul în cinci părţi. În fruntea a două mii de călăreţi porni el însuşi spre Nipru, iar celelalte opt mii şi le înşiră de-a lungul şleahului ce şerpuia prin stepă de veacuri.

Cîteva pîlcuri de cîte o sută de tătari se împrăştiară pe aripi prin largul stepei, şi oriunde dădeau peste turmele kîpceacilor nomazi le împingeau uşurel spre şleah.

Djebe, doar cu o sută de nucheri prăfuiţi, se apropia de panglica lată şi sclipitoare a Niprului bătut de soare. Bărci negre, smolite lunecau pe întinsul albastru al rîului.

— Uite ruşii ! strigă tălmaciul noionului.

Pe o movilă de lîngă mal se zăreau cîţiva osteni ruşi cu coifuri de fier şi suliţe scurte. Ferindu-şi cu palma ochii de razele soarelui, ei cercetau depărtările şi, văzînd că pîlcul ce se apropie nu este alcătuit din kîpceaci, ci din călăreţi de alt neam, ruşii coborîră spre apă şi se îndepărtară cu bărcile de mal.

În cap cu chivăra lui ţuguiată, posomorît şi ars de arşiţă, Djebe îşi opri calul la buza malului înalt şi cercetă îndelung,

cu ochii lui înguşti şi fără clipire, colinele de pe celălalt mal. Printre ele se întindea o mare tabără militară: şiruri-şiruri de căruţe cu hulubele ridicate în sus, şi nenumărate tabunuri de cai de toate culorile. Oşteni călări şi pedeştri se mişcau pe întinsul cîmpiei şi sclipiri orbitoare scînteiau pe armele lor.

Cîteva luntri roiau în apropierea malului. Vîslitorii trăgeau din răsputeri, luptînd împotriva curentului puternic. Dintr-una din bărci se auziră strigăte:

— Hei, oaspeţi nepoftiţi! Ce căutaţi la noi? Ce vînt necurat v-a adus încoace?

Cei doi podari, care-l însoţeau pe Djebe, îi tălmăciră vorbele celor din luntre.

— N-avem nimic cu voi, ci cu kîpceacii! le răspunse cu glas tunător unul dintre tălmaci. Kîpceacii sînt slugile şi robii noştri. Ucideţi-i, iar convoaiele şi turmele lor luaţi-vi-le vouă. Kîpceacii ne-au făcut numai rău, după cum şi vouă de mult vă tulbură viaţa. Cu voi vrem să trăim în pace, n-avem război cu voi.

— Trimiteţi-ne solii voştri, să vorbim cu ei!

— Cui să-i trimitem? Aveţi pe-aici vreo căpetenie mai mare?

— Avem mulţi. Cnejii au să se-nţeleagă ei cu solii voştri!

Djebe alese patru nucheri şi le porunci să treacă pe celălalt mal cu unul dintre tălmaci, să se înfăţişeze celui mai de seamă cneaz al Kievului şi să-i spună aşa: voi, uruşii, să alungaţi dintre voi pe kîpceaci — luaţi-le avuţiile şi cirezile şi goniţi-i în stepă, iar aici noi, tătarii, o să terminăm cu ei.

Nucherii aleşi de noion se tot lăsau de pe un picior pe altul, se scărpinau la ceafă cu coada gîrbacelor şi spuneau:

— Ce să mai vorbim cu uruşii? Mai bine să-ncepem lupta.

Djebe nu se lăsă înduplecat:

— Atunci am să mă duc chiar eu cu tălmaciul.

Nucherii săriră într-un glas:

— Nu! Tu să nu te duci la ei! Ce se va alege din oastea noastră fără tine? Ce-au să facă puii de lup fără lupul cel bătrîn? Aia au să te jupoaie de piele. Rămîi aici! Ne ducem noi.

Şi cei patru nucheri însoţiţi de podarul-tălmaci coborîră spre apă şi chemară luntrile ruseşti care se roteau pe lîngă mal. Una din ele se apropie şi luă pe solii mongoli.

Djebe rămase multă vreme pe buza malului înalt, uitîndu-se după soli. Dincolo, prin aburul depărtărilor, se întindeau lunci joase, dumbrăvi și bălți albastre; peste tot vîntul mîna pe drumuri nori deși de praf, stîrniți de pîlcurile ce se adunau de pretutindeni.

Noaptea, înfășurat în blăni de oaie, Djebe se odihni culcat pe o movilă în preajma focului de tabără. Aștepta întoarcerea nucherilor trimiși la ruși. Dar ei nu se mai întoarseră. Fuseseră prinși de kîpceaci și uciși.

În jur sclipeau pînă departe luminile focurilor. Întreaga stepă trăia o viață tainică. Mici pîlcuri neliniștite de călăreți se strecurau de-a lungul rîpelor, și noaptea întunericul fu sfîșiat de noi și noi focuri ce se aprindeau în zările stepei...

Djebe nu putea adormi. Gînduri întunecate, frînturi de vorbire, chipuri cunoscute se perindau prin mintea lui, și-l făceau ba să clocotească de turbare, ba să se potolească răpus de somn... Iar și iar i se năzărea coiful de oțel cu negrele cozi de vulpe din capul fiorosului Gengis-han, cu ochii lui neclipitori, galbeni-verzi ca de pisică, sau vedea singurul ochi sfredelitor al bagaturului Subudai, sau vălmășagul luptelor cu mii de săbii rotite prin văzduh...

Acum îl așteptau bătăliile cu urușii, ostași vrednici care nu fug de luptă, ci aleargă în întîmpinarea ei. Izbînda are să fie foarte grea!... Zilele ce vin pot stinge slava numelui său, aprinsă de marile lui izbînzi din Kitai.

Din două una: ori să-și piardă viața prin stepele acestea, ori numele să-i fie slăvit iarăși de toți sfetnicii în iurta kaganului — noionul Djebe, marele învingător al urușilor și kîpceacilor, cel ce a smuls coiful de aur de pe capul cneazului Mastisliab.

Dimineața nucheri de credință îl treziră.

— Uite ce se petrece pe celălalt mal... Urușii au adus din susul apei atîtea barcazuri, c-au început a le împreuna într-un mare pod de vase. Carele lor au și coborît spre rîu. S-a strîns acolo sumedenie de călărime și tălpași. Curînd au să treacă pe ceastălaltă parte. Ce-i de făcut?

— Nu-i stînjeniți pe uruși! le porunci Djebe. Urmăriți-i de departe din ochi și retrageți-vă în stepă.

Capitolul 10 ◆ URUȘII ȘI KÎPCEACII ÎNAINTEAZĂ ÎN STEPĂ

...Și aprinsu-s-a în sufletul urușilor și kîpceacilor dorința de a-i zdrobi pe tătari : ei socoteau că vrăjmașui se retrage de teamă, că de slăbiciune nu vrea să dea piept cu dînșii, și de aceea îi urmăreau năvalnic pe tătari. Și s-au tot retras tătarii, iar ceștilalți i-au tot urmărit vreme de 12 zile.

(Ibn-al-Asir)

Roibul zvelt și vînjos urcă în galop ușor pînă în vîrful kurganului singuratic. Djebe-noion îl opri lîngă chipul cioplit din piatră al unui viteaz din vechime. Umerii largi și puțin aduși, obrazul lătăreț, paloșul scurt de pe șold și chiar căușul din mîna lui fuseseră cioplite cu mare migală în vremi demult apuse, dintr-un singur pietroi mare, de dalta măiastră a cine știe cărui meșter nomad... Trecuseră veacuri și țara odinioară des populată se prefăcuse într-o stepă pustie, dar viteazul de piatră continua să steie, bine înfipt în pămînt pe culmea kurganului, și căta încruntat cu ochii lui orbi și bulbucați spre zările stepei de-atîtea ori călcate odinioară în bătăliile lui...

Tot atît de neclintit pe calul său, ca și idolul de piatră, stătea și Djebe, ațintindu-și privirea spre șirurile de punctișoare negre ce se mișcau repede prin verdele stepei învăluite în ceața zorilor... Roibul înspumat își mai trăsese sufletul și acum smucea de dîrlogi, încercînd să prindă cu buzele-i negre tulpinițele firave de pelin ; pe urmă începu să dea semne de nerăbdare, scormonind cu copita țărîna sărăturoasă, dar Djebe tot nu-și putea rupe privirea de la rîndurile dese ale oștenilor uruși ce se apropiau mereu.

Uite-i... Unii se înșiră pînă departe pe drum, alții vin desfășurîndu-se larg prin stepă... în urma lor se ridică un nor negru de praf... Au suliți scurte în mînă... Iată că din norul de praf răsar acum și căruțe. Urușii se așteaptă la prăzi bogate, au în căruțe doar arme, ceaune și saci de grăunțe.

Djebe încordează dîrlogii. E timpul să plece... Urușii au și observat pe călărețul singuratic de pe înălțime... Iată-i pe

cîțiva desprinzîndu-se de grosul pîlcului. Se îndreaptă în galop spre movilă. Alți călăreți pornesc în goana mare pe drum înainte — vor să-i ațină calea. Dar Djebe știe ce știe, nu degeaba își iubește el roibul, cel mai iute armăsar din tot tumenul.

Coboară coasta prăfoasă a kurganului. În stînga pămîntul e scormonit și se vede intrarea îngustă și neagră a unei vizuini — aici și-au făcut pesemne culcuș lupii de stepă. Mai de mult însă cineva a răscolit mormîntul în căutarea comorilor cu care a fost îngropat viteazul din vechime...

Djebe își grăbește fugarul. Trebuie să ajungă neapărat pînă la rîpa aceea lungă. Acolo s-a tupilat Ghemiabek cu suta lui de tătari, ca să-i prindă pe uruși în laț. Cercetașii stau pe burtă în iarbă și văd tot ce se petrece: atît fuga lui Djebe, cît și urmărirea lui de către uruși.

Dar călăreții dușmani se apropie tot mai mult de fugar... urușii au cai buni și au trimis în urmărirea mongolului și călăreții cei mai vrednici. Mai primejdioși decît ceilalți sînt cei care vor să-i taie drumul. De cotit n-are unde-o coti: în stînga sînt rîpele cu maluri prăpăstioase, din dreapta vin urușii.

Sînt nouă inși... Ultimii trei rămîn tot mai în urmă... Ceilalți șase se răzlețesc și ei, vor să-l înconjoare.

Un stol de prepelițe cenușii se înalță de sub copitele calului și se lasă în iarbă ceva mai încolo. Un iepure țîșnește de sub o frunză lată de brusture și gonește drept înainte cu urechile lipite de spate. Dar calul aleargă la fel de ușor, zvîrlindu-și înainte picioarele roaibe, sărind peste tufe și ducînd tot mai departe pe stăpînul său Djebe, lipit de coama-i roșcovană.

Vrăjmașii sînt aproape... Djebe le deslușește chipurile arse de soare și coifurile de fier. Doi uruși își apără pieptul cu scuturi roșii — unul dintre ei e tînăr de tot, cu obrajii rumeni și ochii negri, celălalt are mustăți albe căzute pe oală. Dar cel mai aproape de el este un al treilea călăreț, un kîpceak pe-un cal negru, cu un cekmen roșu ca focul... Mîna lui își pregătește arcanul...

Are ochi buni Djebe și săgețile lui nu-și greșesc ținta. Își încordează arcul cel tare, săgeata pornește, și kîpceacul își

flutură mîinile și se prăvălește din șa. Înnebunit, calul rămas fără călăreț o ia la goană cu capul înălțat, și vîntul îi umflă coama lungă.

Rusul cel tînăr e aproape de tot... Peste cîteva clipe caii lor se vor atinge. Tînărul își aruncă puternic sulița scurtă, dar fierul a alunecat pe umărarul de oțel al platoșei mongole. A doua săgeată a lui Djebe i s-a înfipt flăcăului drept între ochi, între ochii lui cei negri și sclipitori. Adio, glorie! Adio, soare luminos și casă părintească!

Djebe nu întoarce capul... El caută din ochi pe nucherii lui Ghemiabek. Unde or fi? Iată-i! Au ieșit cu toții din rîpă și gonesc urlînd sălbatic în întîmpinarea pîlcului de uruși răzlețiți.

Călăreții ruși se rînduiesc repede și se unesc în șiruri strînse! Scuturile lor roșii — rotunjite în partea de sus și ascuțite în cea de jos — se aliniază și alcătuiesc un lanț de oțel. Ca la un semn, oștenii își trag paloșele ascuțite în ajun și se avîntă asupra tătarilor.

Dar Ghemiabek și oamenii lui țin minte bine ce le-a poruncit Djebe: cînd ajung la o aruncătură de săgeată, își întorc fulgerător caii, trec în zbor prin fața urușilor uimiți, slobozesc asupra-le un nor de săgeți ucigătoare și se îndepărtează în goana mare.

Urușii se reped strigînd în urmărirea lor. Acum rîndurile lor drepte s-au învălmășit. Gonesc răzlețiți din nou, încercînd să-i ajungă pe tătari. Cîțiva uruși pe cai de soi se apropie în goană nebună de vreo zece nucheri care nu mai pot ține pasul cu ceilalți. Îi seceră, le smulg armele, cizmele și încalecă pe caii tătarilor.

Djebe, înconjurat de turgauzii săi, urmărește cîtăva vreme de pe o movilă prima ciocnire dintre uruși și mongoli. Apoi coboară în rîpă, pe fundul ei susură un izvor, își adapă calul și poruncește tuturor nucherilor rămași în ascunzătoare să pornească mai departe.

Călăreții lui Ghemiabek se întorc și povestesc că, rănită de o suliță, căpetenia lor s-a prăvălit împreună cu calul. Cîțiva uruși s-au repezit să-l ucidă, el însă a scăpat de urmăritori și s-a retras în stepă. O mulțime de kîpceaci s-au luat după el să-l prindă.

Noaptea, Djebe, ajutat de tălmaci, pune el însuşi mai multe întrebări unui urus prins de mongoli. Omul spune că n-a fost acolo decît o mică oaste înaintată a uruşilor, în frunte cu viteazul cneaz Mstislav Udatnîi, căpetenie a ostaşilor din Halici şi din oraşele Volîniei. Aceştia au coborît pe Nistru în năi pînă la mare, au intrat în gurile Niprului şi au urcat apoi în susul apei pînă la ostrovul Hortiţa, unde s-au adunat toate oştile venite să lupte cu tătarii.

— Cnejii nu se împacă între ei, povestea prinsul, şi luptă răzleţi, fiecare pîlc de oaste are căpetenia sa, dar o căpetenie mare, un singur căpitan care să-i conducă pe toţi într-o unire, uruşii nu au. E drept că oamenii între ei au spus nu o dată că s-ar cuveni să-l aleagă mai mare peste toţi pe Mstislav Udatnîi, că-i om aprig foarte şi încercat în războaie nenumărate, dar împotriva lui se ridica Mstislav Romanovici, cneazul Kievului. El nu se supune nimănui, căci se socoate cel mai mare cneaz, de stirpe mai înaltă decît toţi ceilalţi. Or, din pricina acestei zîzanii dintre cneji, oştenii de rînd nu au decît ponoase şi pierderi amare, ştiut fiind că, dacă tătarii au să fie mai tari, toţi cnejii vor fugi pe caii lor de soi, iar oştenii de rînd au să piară cu zile... Oamenii de jos au pornit la luptă pe caii lor de muncă, şi cu asemenea cai prea departe nu poţi ajunge. Aşa că tătarii le scapă printre degete, ca nişte năpîrci lunecoase.

Djebe îl mai întreabă : dar kîpceacii sînt mulţi la număr ? Prinsul îi răspunse că sînt, zice-se, grozav de mulţi. Oştile lor înaintează pe malul stîng al Niprului şi se grăbesc să se unească la Hortiţa cu oştile ruseşti. Chiar şi acum, acolo în faţă, împreună cu Mstislav Udatnîi, luptă un pîlc de oaste kîpceacă în frunte cu căpitanul lor Iarun.

— Uruşii ce spun despre nucherii tătari ? mai întrebă mongolul.

— Înainte ziceau că tătarii sînt ostaşi „de rînd", nu prea vrednici, mai slăbuţi chiar decît kîpceacii. De aceea s-au şi repezit fără teamă cnejii noştri s-ajungă mai degrabă la tabăra tătărească, să se înfrupte din prăzile lor cele mai mari. Dar acum bagă de seamă că tătarii sînt oşteni de nădejde şi arcaşi pricepuţi.

După ce sfîrşi cu întrebările, Djebe dădu poruncă oamenilor săi să-l ucidă pe prinsul urus, să se retragă mereu în stepă şi să nu aprindă nici un foc după apusul soarelui.

Noaptea tălmacii și cercetașii mongoli se apropiau tîrîș de pîlcurile cele mai înaintate ale rușilor și ascultau ce se vorbește printre ostași. Rușii se odihneau în mijlocul unui cerc făcut din căruțe. Kîpceacii își întindeau taberele mai deoparte, cîntau și jucau în jurul focurilor. Se bucurau că se întoc la pămînturile și așezările lor nomade, de unde au să-i alunge pe tătari.

Și mai povesteau cercetașii că peste zi urușii l-au prins pe Ghemiabek-căpitanul, care se ascunsese într-o vizuină de lup, l-au scos de acolo și l-au dat pe mîna kîpceacilor. Aceștia i-au legat mîinile și picioarele de patru cai nărăvași și, biciuind caii, l-au rupt în patru. Capul căpeteniei, cu o curea petrecută prin urechi, se bălăbănește la șaua căpitanului polovțian Iarun.

Capitolul 11 ◆ CAPCANA ÎNTINSĂ DE TĂTARI

Djebe se retrăgea cu tătarii săi, nescăpînd din ochi pe rușii ce-l urmăreau pas cu pas. Uneori tătarii se repezeau înapoi să se încaiere cu cîte un pîlc de kîpceaci mai îndrăzneți, dar bătălii de seamă nu mai aveau loc.

După conace lungi, rușii se opreau uneori în plină zi, și prindeau boii cirezilor kîpceace, împrăștiate pe pășunile verzi. Cirezile acestea le erau scoase în cale de călăreții vicleanului Djebe. Păstorii mongolilor le păzeau pînă-i vedeau apropiindu-se pe kîpceaci și pe ruși, atunci lăsau vitele în voia soartei și se întorceau în goana mare la grosul oastei mongole.

Djebe făcea tot ce se poate pentru a destrăma forțele ce-l urmăreau, pentru a slăbi agerimea vrăjmașilor, pentru a-i îngreuia, lăsîndu-i la popasuri să se ghiftuiască cu carne de vită și făcîndu-i să nu se mai ferească de nici o furtună. Rușii înaintau în pîlcuri răzlețe, tot mai îndepărtate unele de altele, înșirîndu-se fără grijă de-a lungul șleaului prăfos și larg al stepei. Poposind peste noapte, ei nu se mai împrejmuiau acum cu palănci și căruțe.

Prinșii uruși povesteau că ostașii lor sînt mulțumiți de felul cum se desfășoară urmărirea, de belșugul cirezilor găsite

în cale: „Acum ne putem îmbrăca în cojoace de oaie, ne putem coase cizme noi din piele de vită..." „Unde o fi nemăsurata putere a tătarilor? Mai mulţi bivoli am întîlnit în drum decît tătari! Tot alergînd aşa după ei, o să ajungem şi pînă la Lukomorie, dar de tabăra lor cea vestită tot n-o să dăm."

Una din oştile ruseşti înainta în mai bună rînduială decît celelalte, şirurile ei erau mai strînse şi ostaşii, mai uniţi, nu se răzleţeau de capul lor prin stepă. Noaptea îşi alcătuiau tabăra de căruţe, legate în cerc, îşi puneau străji şi trimiteau în jur cercetaşi. Era oastea marelui cneaz al Kievului, Mstislav Romanovici. Kievlenii nu se amestecau cu ceilalţi ruşi, jumătate din oameni veneau pe jos, jumătate călare pe cai mari şi greoi. Cîteodată se opreau şi ei să trimită călăreţii spre a aduna din stepă cirezele rătăcitoare, cu vite grase de belşugul acelei primveri. Atunci îşi fierbeau în ceaune de aramă fierturi de carne proasptă şi, îndestulaţi, dormeau duşi pînă în zori.

Tătarii spuneau despre caii uruşilor că nu-s atît de iuţi şi nu ţin la drum ca ai lor, că săgeţile acestora nu zboară atît de departe ca ale mongolilor, dar că în schimb uruşii sînt mai tari în lupta corp la corp, cînd îşi mînuiesc straşnic securile cu coadă lungă, că-s războtători şi nu ştiu de frică.

După fiecare scurtă încăierare cu uruşii, pîlcurile tătăreşti se desprindeau şi fugeau departe în stepă, ascunzîndu-se pe după coline, pierzîndu-se prin rîpe.

Zilele tot mai fierbinţi deveneau chinuitoare, nici un nor nu apărea pe cer ca să mai zăgăzuiască arşiţa nemiloasă a soarelui. Oştile stîrneau nori negri de colb în care oamenii şi caii îşi pierdeau răsuflarea. Unele podgheazuri lăsau drumul şi înaintau prin stepă de-a dreptul, dar şi acolo pămîntul încins se sfărîma sub picioarele oamenilor şi copitele cailor şi praful se înălţa şi plutea deasupra coloanelor în nori tot atît de negri.

În acele zile fierbinţi pîraiele începură să sece şi ostaşii bombăneau: „La ce ne-or fi mînat în stepă să-i cătăm pe tătari? N-ar fi timpul să ne întoarcem acasă, mînînd de la urmă cirezile kîpceace culese pe drum?"

Capitolul 12 ◆ SUBUDAI-BAGATUR SE PREGĂTEȘTE DE LUPTĂ

Bătrînul căpitan de oaste își petrecu două zile în stepă, colindînd întinderile, cercetînd locurile, alegînd un cîmp de bătălie prielnic mongolilor.

În trei rînduri olăcarii veniți pe cai plini de spumă îi aduseseră știri noi.

— Djebe-noion se trage mereu spre stepă... Îl urmărește de aproape oastea urușilor bărboși... Îi conduce „Mastisliab-bagatur". Împreună cu el vin kîpceacii hanului Iarun... La șaua lui se bălăbănește într-o curea capul căpitanului nostru Ghemiabek...

În ultima seară din ajunul luptei, Subudai se întoarse la iurta sa din vîrful colinei unde, în jurul prăjinii cu coarne de bivol și cinci cozi de cal, erau înfipte în pămînt suliți înalte cu tuiurile tuturor căpeteniilor de o mie de călăreți care alcătuiau tumenul lui. Acum tot tumenul era adunat la un loc și tabăra umplea întreaga cîmpie cu vuietul ei nepotolit.

Subudai zăcea pe așternutul de pîslă. Îl dureau toate oasele și se răsucea de pe o parte pe alta. În iurtă focul fumega, sta să se stingă. Fumul se ridica în sus ieșind încet prin deschiderea lăsată în pîsla din vîrf. Pîslele din părți erau ridicate pînă sus, dar prin împletitura de nuiele nu se simțea nici o adiere de vînt răcoros. Văzduhul fierbinte încremenise și sta nemișcat peste cîmpia dezvlăguită a rîului Calca.

Bătrînul căpitan al oștilor mongole nu putea ațipi — asculta larma nedeslușită a taberei adormite. Vedea printre împletiturile iurtei focurile de tabără, luminînd cu scînteieri arămii chipurile oamenilor așezați roată. Prindea frînturi de cuvinte, auzea clinchetul monoton al săbiilor date la tocilă. Un glas începu să cînte :

Nu-ți este dat, o nucher, să mai vezi Kerulenul cel verde,
Te cheamă cărarea ce duce spre valea albitelor oase.

Un alt glas curmă cu mînie cîntarea :

— Taci odată, cobe ! Nu stîrni pasărea neagră a năpastei !

Cîntărețul amuți. De undeva răsună un strigăt: „Stai! Cine vine?"

Sudubai se înălță în capul oaselor și, anevoie, se așeză. Auzi apropiindu-se un zvon de glasuri și un tropot măsurat de copite... Apoi intră în iurtă un turgaud:

— A sosit Tohucear-noion. Îl însoțește întregul său tumen, zece mii de călăreți.

— Cine l-a chemat?

— Tohucear-noion urcă dîmbul, vrea să te vadă.

Subudai se ridică, tușind și oftînd, își îndreptă spinarea și ieși afară din iurtă. În semiîntunericul nopții zări în fața sa un oștean înalt cu coiful de fier în cap:

— Apere-te cerul nemuritor! Vin de-a dreptul de la iurta de aur să-mi înfig tuiul alături de-al tău.

— M-am descurcat eu și fără tine, cu toți ciți s-au ridicat în drumul meu.

— Asta orice mongol o știe. Dar acum trebuie să stau de vorbă cu tine.

Intrară amîndoi în iurtă. Tohucear se așeză pe așternutul de pîslă, în dreapta bagaturului, și începu să-i vorbească la ureche, în șoaptă, despre porunca primită. Gengis-han l-a trimis spre apus să caute oastea mongolă plecată de mult. Și-i mai trimite viteazului Subudai o scrisoare cu un olăcar anume.

Subudai tuși multă vreme și clătină din cap fără să spună o vorbă. Apoi se aplecă spre Tohucear și îi șopti și el la ureche.

— Nu știu ce se spune în scrisoarea marelui kagan... N-avem voie să-i călcăm porunca. Poate că slăvitul nu vrea decît să ne ureze izbîndă, dar poate că ne poruncește să facem calea întoarsă?... Dacă-i așa, nucherii mei n-au să vrea să mai lupte... Dar vezi că mîine au să ajungă aici și urușii. Dacă am să mă retrag de aici, chiar în ajunul luptei, ce-au să spună ei despre noi?... Au să spună că oastea marelui Gengis-han nici n-a văzut bine bărbile urușilor și le-a și arătat cozile cailor tătărești.

Subudai tăcu și tusea îl scutură iarăși îndelung.

— Eu n-am văzut scrisoarea!... Și nici n-am auzit de ea!... Acum mă culc, iar în zori, cînd va cînta cocoșul, am să pornesc împotriva urușilor... Dacă Sulde-zeul războiului, Galai-

zeul focului și ceilalți zei ai noștri au să mă păzească de sabie și de săgeată, ne vom întîlni amîndoi după bătălie, și de față cu întreaga oaste ai să-mi înmînezi scrisoarea neasemuitului... Mergi sănătos !

Noaptea Subudai încinse încă în două rînduri focul : suflă în tăciuni și-i acoperi cu vreascuri. Se tot uita la cocoșul auriu legat cu un lănțug de argint la o prăjină a iurtei. Pasărea se înfoiase și își trăsese capul între pene, fără să bage de seamă pe stăpîn. Își deschidea uneori ochiul rotund și sclipitor, dar și-l oblonea imediat din nou, trăgînd peste el pleoapa albă.

Spre dimineață Subudai ațipi. Cocoșul îl trezi cîntînd zgomotos și fîlfîind din aripi. În aceeași clipă intră în iurtă Saklab, robul cel bătrîn, și aprinse focul. În iurta de alături, îngînînd pe cocoș, doi șamani strigau care mai de care :

Hori-hori ! Hori-so !

Subudai cătă pieziș la Saklab — ce-o fi cu el ? Așternînd pe pîsla din iurtă dostrahanul de mătase, bătrînul rob rus avea o înfățișare sărbătorească : pletele-i cărunte, pieptănate cu cărare la mijloc, erau legate peste frunte cu o curelușă, iar pe gîtu-i brăzdat de crețuri și ars de soare apăruse un colan de dinți de urs... Saklab ieși din iurtă și se înapoie purtînd un talger de carne de berbec fiartă și tocată mărunt. Lăsă talgerul pe dostrahanul din fața lui Subudai și rîndui alături pe basmaua de mătase cîteva lipii împăturite în patru.

— Ți-am gătit un pilaf cu ardei roșu, ca la Gurgandj...

— La ce ți-ai pus mărgelele de urs ? Te bucuri că ai să-ți vezi frații, pe urușii tăi ?... Apoi se aplecă adînc și adulmecă bănuitor mireasma orezului. E otrăvit ! Cu asta să-l hrănești pe răposatul tată-tău ! strigă el furios și împinse talgerul cît colo.

— Eu sînt rob, și-s mai nevrednic decît cînii, răspunse cu smerenie Saklab, dar în lunga-mi viață eu nimănui nu i-am făcut vreun rău.

Subudai se încruntă mai avan.

— Ia talgerul și urmează-mă ! Subudai-bagatur vrea să se roage.

Șchiopătînd și gîfîind, bătrînul căpitan de oaste ieși din iurtă și se opri. Încă din ajun poruncise: „Dimineața, după primul cîntat al cocoșului, întreaga oaste să se adune pe cîmpia din spatele colinelor".

Pîlcuri-pîlcuri de călăreți se mișcau încolo și încoace, cornurile de luptă sunau, tobele duduiau, de pretutindeni se auzeau strigătele nucherilor ce-și îndemnau caii.

De-a dreapta și de-a stînga unui foc de lîngă iurtă ședeau doi șamani cu tichii țuguiate, în cojoace lățoase îmbrăcate pe dos, împodobiți cu tot felul de zurgălăi. Zărindu-l pe Subudai, cei doi șamani se porniră pe urlete, începură să-și scuture dairalele și să tropăie mărunt în jurul focului.

Subudai dădu oastei ultimele porunci:

— Iurtele, covoarele și pîslele să le lăsați aici! Tu, Ciubugan-sprintenul, să pleci cu caii de samar, ai să iei cu tine cei trei pardoși ai mei, cocoșul și pe robul Saklab, dar să nu mi-l scapi din ochi. Vezi dacă nu are de gînd să fugă la frații lui urușii... Aduceți caii!

Turgauzii se apropiară cu caii: doi buiestrași de schimb, înșeuați și șase de povară, încărcați cu coburi mari de piele. Se zvonea că în sacii aceia grei își poartă Subudai tot aurul adunat în războaie.

Subudai se apropie de un căluț tînăr de samar și făcu semn turgauzilor săi. Doi oșteni zdraveni prinseră calul de frîu și, mîngîindu-l cu palma, îl împinseră spre foc. Saklab era și el alături cu talgerul de pilaf întins înainte. Subudai luă orezul cu degetele mîinii stîngi și-l aruncă în flăcări rugîndu-se cu glas cîntat:

Ascultă, stăpîne Foc-roșu, Galai!
Părinte îți este oțelul călit,
Iar mamă ți-e cremenea mică,
Eu, focule, în jertfă-ți-aduc:
Și unt auriu în căuș,
Și vinul cel negru în cană,
Și dulcea untură în palmă.
Dă-ne spor deplin în luptă,
Cailor puterea toată,
Brațului tăria fără greș!

Amîndoi şamanii îi ţineau isonul, îngînînd vorbele rugăciunii şi bătînd uşurel dairalele cu buricele degetelor. Cînd Subudai sfîrşi descîntecul, şamanii smulseră talgerul din mîinile robului şi, lăsîndu-se la pămînt, începură să înfulece din orez, clefăind cu lăcomie.

Subudai îşi trase de la brîu un şiş subţirel şi crestă adînc greabănul murgului. Calul se zbătu ca înţepat de tăun, o şuviţă de sînge întunecat ţîşni şi se prelinse pe părul mătăsos. Subudai înşfăcă murgul de coamă, îşi lipi buzele de rană şi supse îndelung sîngele cald.

Turgauzii stăteau nemişcaţi, privind cu smerenie cum înaintea unei mari bătălii bătrînul lor căpitan îşi trage puterea din sîngele acela fierbinte.

Deodată pe dîmbul din faţă se arată un oştean cu chivară şi platoşă de oţel. Era plin de praf. Pînă şi sprîncenele îi erau albe. La început nimeni nu-l recunoscu. Subudai se dezlipi în sfîrşit de murgul cel tînăr, pe faţa lui mînjită de sînge, singuru-i ochi ardea rotund şi ager.

— Cine eşti, voinice ?

Oşteanul îşi muie palma în rana murgului şi, udă cum era de sînge, şi-o şterse de veşmîntul bătrînului căpitan, urîndu-i astfel sănătate şi ani mulţi.

— Veştile nu-s strălucite, stăpîne ! Deasupra colb, dar înăuntru unt curat ! Sînt Djebe-noion !

— Uruşii unde-s ?

— Aproape, aproape de tot ! Curînd au să fie aici... Călăreţii mei se-ncaieră cu ei şi se desprind, momindu-i încoace... Iar eu, cu trei sute de nucheri, îl ţin sub ochi pe Mastisliab... El e cu oastea lui în frunte... vreau să-l prind de viu pe coniaz !

— Vezi să nu-i cazi chiar tu în gheare !

Subudai încălecă buiestraşul pag. În faţa lui porniră trei mongoli călări, scară la scară. Cel din mijloc ţinea tuiul cu coarne de bivol în vîrf şi cinci cozi de cal. Subudai coborî dîmbul în pasul calului, la poale îl aştepta suta lui de turgauzi călări. În stepa cu iarbă arsă se aduna potop de călărime.

...Nici nu apucară urușii a se aduna pentru bătălie, că tătarii se și năpustiră asupra lor în număr mare, și încăiratu-sau amîndouă părțile cu strașnică bărbăție.

(Ibn-al-Asir)

Înaintea tuturora pe malurile rîpoase ale rîului Calca se ivi pîlcul de călăreți din Halici al cneazului Mstislav Mstislavovici Udatnîi. În urma lui sosi oastea neobositului Iarun. Cneazul văzu cercul larg de iurte afumate, părăsite de tătari. În multe iurte zăceau covoare și pîsle, saci de grăunțe, vetrele mai erau fierbinți, cu tăciuni nestinși.

— Tătarii au fugit de aici, ca iepurii fricoși, spuneau ostașii. Cum o să-i mai prindem ? Cît o să mai alergăm în căutarea morții ?

Cneazul Mstislav Udatnîi era foarte priceput într-ale războiului : toată viața și-o petrecuse în bătălii, luptînd cu oricine, doar să se aleagă cu pradă bogată. El nu se bucură la vederea taberei părăsite — nu tabăra, ci tătarii ar fi vrut el să-i încapă în palmă. Și, măcar că porunci un popas, el ceru oamenilor să se pregătească în mare grabă de luptă și să-și pună pieptarele de zale. Apoi trimise în recunoaștere pe tînărul său ginere Danilo Romanivici cu volînienii lui. Nepotolitul Iarun plecă și el cu polovțienii să prindă de la urmă pe tătarii osteniți, cum credea toată lumea, sleiți de ultimele puteri.

Curînd sosi un călăreț trimis de cneazul Danilo.

— Tătarii sînt aproape de tot ! Tătarii-s aici ! Sus pe crestele colinelor vegheau cercetași de-ai lor... Zărindu-ne pe noi, s-au ascuns... Ce facem ?

Cneazul ceru să i se aducă un cal odihnit. Oștenii îi aduseră trei cai înșeuați. Doi dintre ei erau murgi ugrieni, vînjoși, cu coama neagră și pieptul lat. Stăteau nemișcați, plini de praf, cu capu-n pămînt. Cel de-al treilea, un dar al socrului său, hanul polovțienilor Kotean, era un armăsar turkmen, un sur înalt cu spic roșcovan în păr. Nărăvaș din fire, oamenii îl porecliseră „Atkaz“ adică în limba kîpceacă — „armăsar-gînsac“. Doi ține-cal polovțieni abia de-l puteau stăpîni, atîrnîndu-i-se cu toată greutatea de frîu.

Mstilslav sări pe Atkaz și, strunind anevoie neastîmpărul calului odihnit, coborî la rîu. De aici porunci oamenilor să-și adape caii, dar nu pe săturate, și să se rînduiască pentru bătălie. Cneazul nu se aștepta la nici o viclenie de-a tătarilor — socotea doar că ei caută să ocolească lupta simțindu-se slăbiți, și de aceea se hotărîse să-i ajungă din urmă îndată, fără să se mai odihnească deloc, lovindu-i puternic, și să sfîrșească cu ei.

Coiful de oțel sclipitor, bogat împodobit cu aur, și falnicul armăsar turkmen cu gît încovoiat ca de lebădă, și semeața ținută a vînjosului cneaz Mstislav, toate mărturiseau vrednicia lui. Nu aminteau oare toate acestea oștenilor săi că Mstislav este un adevărat viteaz, că îndrăgește focul și primejdia bătăliilor, că arde să găsească pe vrăjmaș, să se năpustească asupra lui și, oțelit în atîtea lupte și războaie, merită cu prisosință numele de Mstislav Udatnîi ?...

Ajunse pe înălțimile de pe celălalt mal al rîului, Mstislav așteptă ca oamenii lui să termine cu adăpatul cailor, apoi le strigă :

— Dumnezeu să ne ajute ! Moarte păgînilor de tătari ! Nici o cruțare seminției blestemate ! Înainte !

Întregul pîlc de oaste porni după el la trap. Călăreții își pregăteau armele, așteptîndu-se ca dintr-o clipă într-alta să-nceapă o luptă aprigă...

Pe cîmpia ce se desfășura la picioarele sale, cneazul văzu o seamă de călăreți tătari și ruși gonind într-un nor negru de praf. Era ceata de volînieni condusă de ginerele său, cneazul Danilo Romanovici, flăcău de optsprezece ani. Iată și prapurul lui albastru cusut cu fir de aur. Oșteni de credință îl străjuiau de amîndouă părțile pe tînărul cneaz, iar tătarii se tot roteau în jurul lor, repezindu-se la luptă, izbindu-se de ei, căzînd, ridicîndu-se și lovind din nou cu săbiile lor încovoiate.

Polovțienii se găseau ceva mai departe. Mstislav văzu că pîlcul lor, în mijlocul căruia se legăna tuiul hanului Iarun, se îndepărtează spre coline urmărind un nor de praf. Mstislav hotărî să cotească la stînga, să dea ocol colinelor și, dacă acolo se va fi încins bătălia, să-i izbească pe tătari din coastă, pentru a veni în ajutorul hanului Iarun. Porni așadar în fruntea oamenilor săi și, ocolind movilele, se ridică pe un dîmb mai înalt, unde se opri năucit de priveliștea ce i se arăta...

Cîmpia de dincolo de coline era plină de şirurile dese ale unei mari oştiri mongole, oştire nouă, odihnită, gata de luptă. Călăreţii aşteptau nemişcaţi, într-o tăcere cumplită. Se desluşeau coifurile de fier, armurile sclipitoare, săbiile încovoiate, trase din teacă. Mie după mie, cetele tătăreşti se urmau într-un şirag fără capăt... Cîte să fie ? Douăzeci ? Sau poate treizeci ? Cincizeci ?

Iată deci unde era întreaga putere a tătarilor, ascunsă cu grijă, pînă la ultima, groaznica zi. Cît despre micile pîlcuri care-i hărţuiseră şi fugiseră din calea ruşilor pe tot drumul de la Nipru pînă aici, acelea nu erau decît momeala, momeala vicleană pentru a-i atrage în capcană.

Şi-atunci ce să facă ? Să-i bage în gura lupului pe credincioşii săi oşteni, să-i arunce sub paloşele tătarilor, care atît aşteaptă ?... Care este dezlegarea, unde-i scăparea ? Cum să cîştige vreme, cum să vestească şi să adune laolaltă toate oştile ruseşti, înşirate fără grijă de-a lungul întregului drum, cale de atîtea zile ? „Oştile noastre ruseşti sînt multe, tot atît de multe ca şi ale tătarilor ! Dar de ce nu-s unite şi ele într-o singură putere, la fel de tare ca şi a lor ? De ce luptă fiecare cneaz singur, doar cu pîlcul său, despărţit de ceilalţi cneji ? Eh, o singură zi de-am mai fi avut, o singură zi pentru a strînge laolaltă toate oştile răzleţe ! Atunci să fi poftit tătarii a se măsura cu noi !"

Dar e prea tîrziu ! Tătarii au să pornească îndată şi viforul celor treizeci de mii de cai odihniţi are să spulbere totul din calea lor... „Cine piere în luptă rămîne curat !" îşi şopti Mstislav şi pentru prima dată îşi biciui calul. Armăsarul de stepă cabră înalt şi ţîşni ca nebun înainte. Cobora valvîrtej spre cîmpie, cînd de după coline se ivi, în goana cailor înspumaţi, mulţimea înfrîntă a oştirii polovţiene. Urlînd de groază şi deznădejde, călăreţii alungaţi izbiră şi învălmăşiră şirurile oştenilor lui Mstislav şi, prefăcuţi într-o gloată fugară, trecură gonind mai departe. Printre ei zbura şi un cal stingher, purtînd pe tînărul cneaz Danilo Romanovici. Cu pieptul însîngerat de-o rană grea, prăvălit în şa, cneazul abia se mai putea ţine de coama fugarului său.

Din marginea cîmpiei se arătară şi tătarii. Înaintau în rînduri strînse, ciudat de muţi, cu braţul drept înfăşurat în blăni de oaie pînă la umăr şi paloşele ridicate deasupra capului. Era ceva cumplit şi rău prevestitor în această rostogolire tă-

cută de șiruri dese și strînse de călăreți, ce se apropiau fără nici un strigăt, în buiestru năvalnic, spre malurile Calcăi.

Doar tropotul surd, fornăitul cailor și cîte un rar zăngănit de oțel tulburau tăcerea cumplitei oștiri mongole, călită de un singur țel și de-o singură voință.

Tătarii trecură apa, urcară pe celălalt mal al rîului și abia în acea clipă răsunară înalt trîmbițele lor — semnalul strident al atacului. Cu un urlet sălbatic, se năpustiră asupra taberelor rusești aflate acolo. Rușii văzuseră din vreme fuga bezmetică a polovțienilor, și-n mare grabă legau roată în jurul taberei căruțele lor grele.

Dar tătarii nu zăboviră să lovească prima tabără întărită a rușilor, ci se prăvăliră mai departe, năpustindu-se asupra coloanelor următoare, înșirate încă pe drum.

Toate pîlcurile rusești, întinse de-a lungul Drumului Fierului, văzuseră călărimea polovțiană istovită de goană și-n rîndurile ei pe cenazul Mstislav Udatrîi, călare pe surul lui înalt, cu pelerina roșie fluturînd în vînt.

Mulți oșteni își lăsau baltă carele, încălecau pe cai și fugeau înapoi spre Nipru. Alții își rînduiau căruțele în cerc strîns și-i întîmpinau pe tătari cu securile ridicate.

O parte a oștirii tătare împresură tabăra cneazului Mstislav al Kievului. Mstislav Romanovici avea zece mii de oșteni, călăreți și pedestrime, nu ținea legătura cu celelalte oști rusești, nu știa ce pune la cale Mstislav Udatnîi și se fălea că el singur, fără nici un alt ajutor, are să nimicească pe „tătarii hanului Ceagoniz, aduși de vîntul cel rău".

Spre miezul acelei zile negre kievlenii poposiseră pe malurile înalte ale rîului Calca. Își rînduiau, ca de obicei, căruțele cerc în jurul taberei, cînd văzură trecînd prin dreptul lor avalanșa înnebunită a oștii polovțiene.

Cei unsprezece cneji aflați sub ascultarea Kievului se adunară roată :

— Aici ne e mormîntul ! Deci să ne ținem tare !

Se îmbrățișară om cu om și se legară cu jurămînt să lupte pînă la ultima suflare.

Oștenii mai întăriră o dată cercul de care, își ridicară scuturile roșii și se adăpostiră pe după roțile carelor. De aici își slobozîră asupra tătarilor săgețile, îi întîmpinară cu paloșele și îi izbiră cu baltagele.

Capitolul 14 ♦ „ȘI FOST-A CUMPLIT ȘI SĂLBATIC MĂCELUL..."

Nori de praf unduiau prin cîmpia largă și seacă, iar acolo unde norii erau mai deși și praful mai gos, se hăcuiau oamenii, galopau cai fără călăreți, răsunau gemete de durere, urlete de furie, duruit de tobe, trîmbițat de surle.

Subudai-bagatur se afla pe o măgură, înconjurat de suta lui de turgauzi tot unul și unul. Din cînd în cînd trimitea cîte un călăreț să afle: „Cum se mai țin vitejii mei? Nu se văd venind alte oști rusești? Nu ne pîndește de nicăieri vreo nouă primejdie?" Dar gonașii se întorceau spunînd că pretutindeni mongolii sînt mai tari, că urușii se trag înapoi spre Nipru, se bat, se-mpotrivesc, cad, dar răniții continuă lupta și nici unul nu cere cruțare, nici unul nu se dă prins.

— Neam de lupi! mormăi Subudai. Tot de lup să le fie sfîrșitul!

Aducîndu-i-se știrea că oastea Kievului s-a înconjurat de care, că luptă și își apără neabătut tabăra, Subudai trimise împotriva ei, rînd pe rînd, pîlcuri tot mai numeroase, cu poruncă strașnică: „Răsturnați-le carele! Străpungeți inelul! Dați foc în juru-le întregii stepe!"

Mongolii trăgeau nori de săgeți din arcurile lor cele mari, azvîrleau suliți grele cu vîrfuri călite, rostogoleau spre cercul de căruțe snopi de stuf aprins, dar nu izbuteau să străpungă apărarea taberei. Rușii rămîneau neclintiți, doborînd din șa cu săgeți și cu pietre pe călărețul mai îndrăzneț, și tătarii nu izbuteau nicicum să-i înfrîngă.

La porunca lui Subudai asupra taberei rusești fuse mînată pe jos adunătura de seminții care se ținea pe lîngă mongoli; acești tălpași se apropiau tîrîș, se cățărau pe căruțe, rotindu-și săbiile încovoiate sau buzduganele, scoțînd zbierete sălbatice pentru a se îndemna unii pe alții. Rușii îi primeau cu lovituri de secure, de paloș sau de bîtă și doborau rînd pe rînd pe năvălitorii care se prăbușeau cu țestele zdrobite.

Într-a treia zi de luptă Subudai ceru să-i fie adus starostele podarilor. Ploskinea se înfățișă negru la față și slăbit de foame. Voinicul și trupeșul bărbat acum abia se mai mișca. Doi mongoli îl urmau îndemnîndu-l la mers cu vîrful jungherelor.

Subudai îi porunci :

— Du-te la frații tăi urușii și învață-i să-și arunce săbiile și securile. Să plece pe la casele lor... Noi n-o să le facem nici un rău. Dacă izbutești, te las slobod !

Ținînd în mînă lanțul care-i încătușa picioarele, Ploskinea porni spre tabăra rușilor. Cei doi mongoli îl urmau de departe, strîngînd în pumni capătul curelei lungi de la gîtul podarului. La cîțiva pași de carele rusești, prinsul se opri. Oștenii se cocoțară sus pe căruțe, uitîndu-se mirați la strania făptură vlăguită, cu un juguleț de lemn la gît. Cîțiva îl recunoscură : „Asta-i Ploskinea-geambașul ! El ne aducea la Kiev tabunurile de cai polovțieni și slujea de tălmaci hanilor polovțieni !"

Ploskinea prinse a striga :

— Hanul tătar Subudai-bagatur mi-a poruncit să vă spun că n-are rost să mai luptați de-a surda... Dacă vă închinați lor, tătarii au să vă lase să plecați în voia voastră... Doar să vă lepădați aici toată avuția : cojoacele, carele și securile. Acestea toate li se cuvin pentru osteneala lor : în atîtea drumuri și războaie cîte au dus, tătarii s-au jerpelit foarte.

— Ba minți, cîine, cum ne mințeai și prin oboare, vînzîndu-ne cai încinși la bojoci !

— Nu-i dați ascultare ! strigau alți oșteni mai bătrîni. Mai bine ne-am croi drum cu paloșele și am răzbate spre Nipru. O bună parte din noi tot am ajunge acasă ! Pe cînd așa, fără securi și oțele, o să ne prăpădim pînă la unul în stepă !

Ploskinea prinse a se jura că spune tot adevărul. Își scoase crucea de la gît, o sărută, plînse și strigă iarăși :

— Cum aș putea spune altfel, dacă tătarii mă-nghesuie de la spate cu ascuțișul jungherelor ? !

Iar cei doi tătari îl încuviințară, dînd din cap și ridicîndu-și policarul, în semn că tălmaciul lor spune drept ce spune.

În pofida împotrivirii bătrînilor, marele cneaz Mstislav Romanovici porunci oastei sale să predea armele. Kievlenii își luară iertăciunea și bun rămas unul de la altul, închinîndu-se pînă la brîu, și ieșiră om după om să-și arunce armele într-o singură grămadă. Apoi, înainte de orice altceva, se repeziră la rîu să-și potolească setea — de trei zile nu mai băuseră. Iar cînd ultimii oșteni părăsiră tabăra și, învăluiți de colb, ajunseră la drumul cel mare, dezdoindu-și spinările și

bucurîndu-se că-şi vor revedea meleagurile de baştină, tătarii porniră în urmărirea lor şi prinseră a-i tăia fără cruţare.

Acum, lipsiţi de arme, în mijlocul stepei pustii şi neţărmurite, pieirea li se păru tuturor de neînlăturat. Rusia era departe şi nici un ajutor nu le putea veni de nicăieri !

Mongolii aleseră deoparte pe cei unsprezece cneji ai Kievului şi îi poftiră la ospăţul dat de hanul Subudai-bagatur. Un inel de călăreţi îi împresură strîns şi îi mînă spre tabăra tătărească.

Subudai-bagatur, însoţit de suta lui de turgauzi, se aţinea pe-o latură a drumului şi urmărea măcelul. Uruşii dezarmaţi luptau cum puteau, apărîndu-se cu bolovani şi cu bulgări de pămînt uscat. Răniţii se repezeau la tătari şi-i trăgeau jos de pe cai, le smulgea săbiile încovoiate şi se întorceau la luptă. Un urus înalt, înarmat cu o oişte grea adusă din tabără, o învîrtea ca pe o bîtă, ţinînd să izbească cu ea un călăreţ ce se repezise la el. Dar lovitura se abătu asupra calului. Acesta se ridică pe picioarele dinapoi şi se prăvăli apoi cu călăreţ cu tot. Urusul se năpusti asupra mongolului, îi înşfăcă sabia, îl înjunghie şi, sărind în şa, urmă a se bate de-a călare... Un nor de praf învăluia cîmpul de luptă...

Dar forţele erau prea de tot nepotrivite şi mongolii biruiau pretutindeni.

Subudai-bagatur urcă iarăşi pe o movilă şi urmări de acolo desfăşurarea bătăliei de pe drum ; tot el băgă de seamă primul că dinspre miazănoapte se apropie din zare trei nouraşi de praf.

— Asta ce mai e ? întrebă, ridicîndu-şi mîna spre miazănoapte.

— Trebuie să fie oastea hanului Tohucear ! răspunseră turgauzii. Se întoarce cu păstorii kîpceaci şi cu cirezile lor !

— Ba este o nouă oaste a uruşilor ! mormăi Subudai. Sunaţi din trîmbiţe adunarea ! Strîngeţi mai iute pîlcurile împrăştiate ! Ajungă-le cît au tras de cizmele uruşilor morţi ! Ne-aşteaptă o nouă bătălie !

Trîmbiţele sunară înalt. Din cîteva locuri unde lupta mai clocotea le răspunseră alte semnale de trîmbiţă. Călăreţii mongoli lăsau drumul şi pe ultimii ruşi îndărătnici, şi porneau în galop spre movila unde flutura tuiul cu cinci cozi de cal şi se

înălța, precum un idol de piatră, marele căpitan de oști Subudai-bagatur pe armăsarul său.

Din zare, cele trei trîmbe de colb se apropiau mereu. Curînd norii de praf se desprinseră de pămînt, plutiră o vreme prin văzduh și se spulberară încet-încet. Subudai nu-și lua ochii de la miazănoapte. Turgauzii lui începură a șopti :

— Vin trei pîlcuri de oaste. Cine să fie ? Dacă nu-s kîpceacii, trebuie că sînt urușii. Au niște trestiișuri pe-acolo... Pesemne că vor să treacă prin mlaștină, de aceea nu se mai vede praful... Uite, iată-i !

Pe netezimea din fața trestiișurilor, dintre desișurile de sălcii, se arătară primii călăreți pe cai bălani și roibi. Apoi se iviră alții și alții. De pretutindeni, crescuți ca din pămînt, pîlcuri-pîlcuri de călăreți răsăreau mereu, îndesindu-se și acoperind în scurtă vreme toată cîmpia.

Un timp călăreții se foiră molcom, adunîndu-se parcă șiruri-șiruri. Apoi pîlcurile se rînduiră într-un arc de cerc și înaintea lor se înălțară trei prapuri în trei muchii. Unul negru cu auriu la mijloc și două roșii la margini.

Tătarii rămași pe drum să termine de hăcuit pe kievleni, orbiți cum erau de colbul ce-i învăluia, nu văzură încă multă vreme noua oștire ieșită din bălți și măcelul lor își urma cursul întinzîndu-se treptat spre soare-apune, spre apele Niprului.

Deodată pîlcul din mijloc al oastei celei noi se desprinse din luncă și se năpusti în goana mare, cu strigăte asurzitoare de luptă, spre locul unde era bătălia mai crîncenă.

Aripa dreaptă se desprinse și ea, îndreptîndu-se vijelios mai departe spre apus, pentru a împresura tot cîmpul de luptă, iar aripa stîngă o luă la pas domol, grăbindu-și treptat-treptat înaintarea, drept spre movila pe care se afla Subudai-bagatur.

Bătrînul căpitan de oaste nu șovăi decît o clipă. Apoi strigă : „După mine !", își lovi calul, coborî în trap coasta măgurei și o luă la galop spre locul unde aștepta oastea lui Tohucear. Dar acolo nu mai era nimeni —Tohucear intrase și el în luptă — așa că Subudai goni mai departe.

Rușii însă nu-l urmăriră, aripa stîngă descrise un semicerc mare și, stîrnind nori de praf, se avîntă în ajutorul kievlenilor care încercau să ajungă la Nipru.

Subudai se opri, își trimise gonașii să adune pîlcurile mongole împrăștiate de-a lungul drumului, poruncindu-le să se întoarcă la malul rîului Calca.

— Izbînda mai este încă de partea noastră, spuse bătrînul căpitan. Urușii sînt un neam numeros și aprig ! S-ar putea ca din stepă să răsară o altă oaste de-a lor, și să ne taie retragerea spre meleagurile noastre... E timpul să facem calea întoarsă !

Djebe-noion în fruntea a trei sute de călăreți galopa fără popas, schimbîndu-și mereu caii, pînă la Nipru. Podarul Ploskinea, pe care-l căra după el să-i fie tălmaci, era pus să întrebe pe orice rănit prins în drum :

— Unde-i cneazul Mstislav Udatnîi ?

Ici-colo cîte unul le răspundea :

— L-am văzut zburînd ca viforul pe diavolul lui de armăsar suriu.

Ajuns la malul Niprului, Djebe mai apucă să vadă îndepărtîndu-se o barcă neagră. Strălucea într-însa pelerina roșie a cneazului Mstislav. Cneazul ședea la cîrmă și strîngea în mînă dîrlogii calului său care înota după barcă. În lumina soarelui ce asfințea, coiful de aur al cneazului arunca scînteieri vii, dar ochii lui nu se mai întoarseră niciodată să arunce o privire spre „malul hain".

Djebe își alese din tolbă săgeata cea mai bună, își înstrună arcul greu. Dar săgeata nu ajunse pînă la barcă, plesni apa și se scufundă. Djebe sări de pe cal, se aruncă cu pieptul la pămînt și, prinzîndu-și capul cu brațele, mușcă furios iarba arsă de soare...

Peste o clipă sări în picioare, se mai uită o dată la barca împurpurată de mantia roșie și, nemaiștiind împotriva cui să-și reverse turbarea, își smulse de la șold sabia încovoiată și hăcui trupul încătușat al podarului Ploskinea de care acum nu mai avea nevoie.

Apoi încălecă și, întorcîndu-și înapoi spre stepă armăsarul roib, se îndepărtă în goana mare de drumul pe care, într-un nor de praf, se încheia crîncena bătălie și foiau mii de oameni.

În bătălia de pe Calca și pe lungul Drum al Fierului au pierit mulți ruși viteji de neam și voinici din prostime. Au căzut, izbăvind o parte din oștenii Kievului amăgiți și măcelă-

riţi de tătarii ce se legaseră cu jurămînt să nu facă nici un rău celor ce vor arunca armele. Ruşii n-au să uite niciodată pe legendarul voinic din Rostov, Alioşa Popovici, şi pe scutierul lui credincios Torop; pe viteazul Dobrînea Brîu-de aur din Riazan, pe slăvitul Ekim Ivanovici mîna dreaptă a lui Alioşa; şi pe ceilalţi viteji din Suzdal, Muromsk, Riazan, Pron şi atîţia alţi glorioşi viteji de la miazănoapte, care şi-au dat viaţa în această luptă.[1]

Croindu-şi drum cu îndrăzneală şi nemailepădîndu-şi armele, ruşii ajunseră la Nipru, unde-i aşteptau barcazuri mari pentru a-i trece pe malul celălalt. Cît despre cei ce se lăsaseră amăgiţi de tătari şi-şi aruncaseră paloşele şi baltagele, ei fură tăiaţi aproape pînă la unul, după cum spune şi cîntecul cel vechi:

Lupii cei suri ca să-i sfîşie,
Corbii cei negri să-i sfîrtece...

Şi iată cum — din vina neînţelepţilor şi pizmaşilor cneji care tot vrăjmăşindu-se între ei n-au vrut să-şi unească puterile şi să alcătuiască o singură şi puternică oaste rusească — Drumul Fierului în loc să fie un drum de mare izbîndă a ajuns un „drum al lacrimilor", şi vitejii oşteni ruşi l-au semănat cu oasele lor albe, l-au stropit cu sîngele lor purpuriu.

---

[1] În iarna anului 1223 pe meleagurile Suzdalului, în „preaslăvitul Rostov, mîndră cetate", s-au adunat la sfat oştenii aflaţi în slujba mai multor cneji. Toţi vorbiră despre „marea neorînduială" ce domneşte în Rusia, despre zizania dintre cneji şi despre luptele în care-şi trimit oşteni işi ţăranii să se taie unii pe alţii, spre marea bucurie a polovţienilor, a leşilor şi a altor lifte.

La acest sfat oştenii au încheiat înţelegerea de a porni toţi ca unul spre mama cetăţilor ruseşti, străveche cetate a Kievului, unde să slujească numai pe un singur cneaz, marele cneaz al Kievului. Şi într-adevăr, după adunarea de pe pămîntul Suzdalului, porniră cu toţii spre miazăzi, spre Kiev.

În drum, fiind, aflară că toţi cnejii de la miazăzi, împreună cu marele cneaz al Kievului, au pornit spre Marea Albastră (marea de Azov) cu război împotriva „tătarilor hanului Ceagoniz". Atunci toată această oaste coti de pe drumul cel mare spre stepele de la miazăzi. şi urmînd căi puţin umblate, căută să se unească cu grosul oştilor ruseşti pornite la luptă.

Coborînd pe cărările Kalmiusului, vitejii de la miazănoapte ajunseră la Drumul Fierului chiar în acea sîngeroasă zi în care tătarii, călcîndu-şi cuvîntul dat, măcelăreau pe kievlenii dezarmaţi. Întreg pîlcul vitejilor de la miazănoapte pieri în această bătălie, dar dădu posibilitate ruşilor înşiraţi de-a lungul drumului să reintroducă buna rînduială în oastea lor şi, respingînd urmărirea tătarilor, să ajungă cu bine pînă la Nipru.

Iară pe cneji, prinzîndu-i, înghesuitu-i-au și strivitu-i-au sub bîrne grele, și mare ospăț au întins pe leșurile lor. Și iată așa sfîrșitu-și-au zilele cnejii aceia.

(Letopisețul mînăstirii Sfînta Treime)

Acolo, pe malul rîului Calca, în vîrful unui kurgan înalt și-a adunat Subudai-bagatur pe toți căpitanii săi peste mii și peste sute, pentru a mulțumi în rugile lor zeului Sulde al războiului. O ceruse pletosul și posacul șaman Beki. Cu o căciulă țuguiată în cap, cu o blană de urs pe umeri, plin de cuțitașe, păpușele și zdrăngănele agățate la brîu, bătrînul vrăjitor izbea ritmic într-o dairea și se învîrtea roată, tropăind mărunt în jurul celor unsprezece cneji lesne încrezători și al marelui cneaz Mstislav Romanovici al Kievului, toți cu mîinile legate.

Legănîndu-și capetele și țîțîind din buze, tătarii îi cercetau cu ochi lacomi și se căinau că printre cnejii prinși nu se afla și „coniazul Mastisliab", căci tare ar fi vrut să vadă și ei pe prea vestitul „Djebe al rușilor".

Șamanul Beki își striga rugile și, lipindu-și daireaua de obrazul lățos, ba șuiera ca sturzul, ba uguia ca huhurezul, ba mormăia ca ursul, urla ca lupul — chipurile, stătea de vorbă cu puternicul zeu al războiului Sulde, care le adusese mongolilor o nouă izbîndă.

— Îl auziți, îl auziți ce mînios e Sulde ? zbiera șamanul. Sulde e iarăși flămînd, Sulde ne cere jertfe omenești !...

Tumenele de tătari se rînduiseră, mie lîngă mie, în jurul kurganului. Aprindeau focuri de tabără și înjunghiau mînze. Alții cărau scînduri groase și oiști smulse din carele rusești, îngrămădindu-le peste cnejii legați de mîini și de picioare. Trei sute de căpitani tătari se așezară peste această podină. Înălțînd-și căușele de kumîs, ei aduceau laudă zeului Sulde al războiului, proteguitorul mongolilor, și ridicau în slavă pe neînfrîntul „Cutremurător al lumii" Gengis-han, cel cu barbă roșie. Renunțînd la aurul pentru răscumpărarea acestor „cei mai de seamă cneji ai rușilor", tătarii jertfeau zeului războiului

pe prinşii lor, care se încumetaseră a înfrunta oştile marelui Gengis-han, „trimisul cerului". Şi mare veselie îi cuprindea cînd de sub bîrne şi scînduri răzbăteau gemetele şi blestemele cnejilor zdrobiţi. Treptat-treptat strigătele şi vaietele slăbeau şi pînă la urmă fură acoperite cu totul de cîntecul de triumf al nucherilor mongoli :

Nu uitaţi,
Amintiţi-vă stepa mongolă,
Kerulenul albastru,
Auriul Onon !
Mare mulţime,
De neamuri vrăjmaşe,
Au fost spulberate,
De-al nostru noion !
Popoarelor groază
Şi moarte aducem.
Oştire mongolă,
E hanul cu noi !
Nisipul a treizeci
Uscate pustiuri
În urmă lăsat-am,
Sub sînge puhoi !

În timp ce ospăţul era în toi, Tohucear-noion se ridică şi fluieră semnalul folosit la vînătorile lui Gengis-han, pentru a aduna pe arcaşii împrăştiaţi prin stepă. Auzind binecunoscuta chemare, toată lumea amuţi. Tohucear îşi înălţă capul şi începu să vorbească nucherilor :

— Marele kagan Gengis-han este cel mai înţelept dintre oameni ! El ştie dinainte ce are să se întîmple şi peste o sută de zile şi peste o mie de ani... M-a trimis după voi cu un tumen de viteji şi mi-a poruncit să-i găsesc pe tigrii săi nebiruiţi, Djebe-noion şi Subudai-bagatur. Şi m-a învăţat kaganul că darul cel mai nepreţuit pentru voi este să vă aduc în ziua bătăliei o oaste de ajutor...

— Aşa e, aşa e ! strigară mongolii.

— Fără să ne oprim nicăieri, am străbătut o mulţime de ţări. Peste tot am dat de urmele neînvinselor oşti mongole. Peste tot întrebam : „Unde se află vitejii bagaturi Djebe şi Subudai ?" Oamenii îngroziţi cădeau în genunchi şi ne arătau

spre soare-apune. Am ajuns aici chiar înainte de începerea bătăliei și ne-am repezit la luptă cu toate cele zece mii de săbii ale mele... Alăturîndu-ne tumenelor voastre, am biruit mai repede pe bărboșii uruși...

— Slavă ție, Tohucear-noion ! Ai ajuns chiar la vreme !

Tohucear urmă :

— Măritul stăpîn al lumii Gengis-han s-a gîndit la voi și vă trimite prin mine voința lui... Preasfînta scrisoare a sa vi-o aduce un trimis anume. Cei zece mii de călăreți ai mei l-au ocrotit pe drum ca pe un almaz de mare preț și vi l-au adus aici viu și nevătămat. Iată-l !

Un mongol bătrîn și crăcănat, cu zurgălăi la brîu și la picioare, într-o căciulă împodobită cu pene de șoim, se apropie de Subudai-bagatur și scoase din sîn o trăistuță de piele. Înăuntru se afla un sul pecetluit. Subudai-bagatur rupse cu degetele-i răsucite pecetea de ceară și întinse sulul unui diac musulman cu turban alb și barbă căruntă. Acesta desfășură sulul, citi în gînd, apoi șopti la urechea căpitanului ce poruncea scrisoarea. Subudai se ridică și strigă :

— Poruncă de la marele kagan ! Ascultați și supuneți-vă !

Căpitanii săriră cu toții în picioare. Văzîndu-i pe ei, tătarii ceilalți se ridicară și ei. Apoi căpitanii se trîntiră la pămînt și întreaga oaste se prăvăli și ea cu fața în jos. Apoi toți își înălțară capetele și strigară :

— Marele kagan poruncește ! Noi ne supunem !

Subudai-bagatur vorbi mai departe.

— Neasemuitul și nebiruitul scrie: „De îndată ce veți primi scrisoarea, întoarceți-vă caii cu botul înapoi spre casă. Veniți la un kurultai unde să hotărîm îngenuncherea întregii lumi.

Dumnezeu e în cer. Kaganul este puterea lui pe pămînt. Pecetea stăpînului peste toți oamenii, domn al mersului planetelor."

Subudai îmbrățișă cu privirea spinările încovoiate și își ridică mîna :

— Acum am să vă vorbesc eu !... Ascultați-mă !

Spinările se dezdoiră, oamenii rămaseră în genunchi și, ținîndu-și răsuflarea, își ridicară privirea spre „pardosul cu laba beteagă".

— Astăzi o să mai chefuim, dar mîine la răsăritul soarelui pornim cu toții înapoi spre iurta de aur a stăpînului nostru. Cine întîrzie are să fie strivit !

Nucherii începură să urle de bucurie și, lăsîndu-se din nou la pămînt, își reluară ospățul cu strigăte și cîntece vesele.

A doua zi în zori, după rugile înălțate soarelui și libațiile de kumîs, mongolii încălecară și se urniră la drum, mînînd înaintea lor mari cirezi de vite și mulțime de robi flămînzi și zdrențăroși. Carele trase de boi, pline de avuțiile prădate și de mongolii răniți greu în lupte, porniră scîrțîind nesuferit și umplînd stepa de praf. În fruntea oastei mongole mergea Subudai-bagatur. Într-o traistă agățată la oblînc ducea kaganul capul marelui cneaz Mstislav Romanovici, chivăra lui de oțel aurit și crucea de aur ce-o purtase la piept. Obrazul căpitanului, brăzdat de cicatrice și acoperit de praf, se schimonosi în chip de surîs la gîndul că în curînd are să-și depună prețioasa traistă la picioarele tronului de aur al „Cutremurătorului lumii", Gengis-han cel nebiruit.

În coada coloanei venea morocănos Djebe-noion cu suta lui de cercetași ageri. El nu căra nici o pradă și îngîna un cîntec trist și prelung, ca vaietul vîntului, despre Kerulenul albastru, Ononul auriu și necuprinsa stepă mongolă...

Oastea cu capul spre miazănoapte-răsărit se îndrepta spre fluviul Itil, și mai departe peste lanțurile de miazăzi ale Uralilor, spre largile cîmpii din Horezm. Stepa kîpceacă răsuflă ușurată că a scăpat de turbatele hoarde mongole și tătare. Năvălitorii plecară tot așa de neașteptat și de neînțeles cum veniseră. După plecarea tătarilor, unele triburi kîpceace se înapoiară la pășunile și locurile unde fuseseră așezările lor nomade, altele se traseră în stepa Ugrică și ținuturile de jos ale Dunării. Pe atunci cnejii kîpceaci și ruși socoteau că tătarii n-au să se mai întoarcă niciodată și își reluară necontenitele vechile „zîzanii și harțaguri" dintre ei, fără a se pregăti de război, fără a bănui că tătarii pun la cale o nouă năvălire și mai cumplită, spre soare-apune...

Capitolul 1 ◆ GENGIS-HAN PORUNCEŞTE: ÎNTOARCEŢI-VĂ CAII ÎNAPOI!

După îndrăzneaţa fugă a sultanului Djelal ad-din, Gengis-han trimise pe încercaţii săi căpitani Bala-noion şi Durbai-bagatur în ţara Indiei, să dea de urma sultanului. Aceştia bătură toate drumurile, dar nu-l mai aflară. Pustiind şi ucigînd în calea lor, mongolii dădură foc oraşelor celor doi prieteni ai tînărului sultan, hanii Agrak şi Azam-melik.

Mongolii legară mai multe plute mari şi, încărcîndu-le cu catapulte şi bolovani rotunzi, coborîră pe rîul Sind spre vărsare pînă la oraşul Multan. Aici asediară oraşul şi prinseră a împroşca bogata cetate cu pietroaiele maşinilor de război. Dar zidurile groase, oştile mereu împrospătate ale indienilor şi căldura de neîndurat siliră pe mongolii îmbrăcaţi în cojoace de oaie să ridice asediul şi să se înapoieze în tabăra de munte a stăpînului lor Gengis-Han.

Marele kagan se adăpostise de arşiţă printre crestele înalte, într-o aşezare învăluită de nori, şi părea să fi uitat de toate grijile ostăşeşti. La ospeţele din fiecare seară asculta basmele povestitorilor şi cîntecele fetelor din Persia şi Kitai. Noile lui dansatoare, sosite de curînd din cetatea de scaun a împărăţiei chineze, după un drum de aproape doi ani, jucau sprintene pe covoarele liliachii de Afganistan, gătite în straie de mătăsuri aurii. Îşi desfăşurau toată măiestria legănîndu-se,

fîlfîind din mînecile largi, închipuind zborul unor păsări cu aripile larg întinse, strîngîndu-se ghem, precum șerpii, desfășurîndu-se și rotindu-se în cercuri repezi.

Aici, în creierul munților, se îmbolnăvi fiul cel mic al kaganului, Kiulkan, precum și tînăra mamă a băiatului Kulan-Hatun. Zăceau amîndoi pe un așternut de perne de mătase, acoperiți de blănuri, și se văitau ba de friguri, ba de fierbințeli. Gengis-han venea în fiecare zi la ei, le vîra între buze fărîme de zahăr, se așeza și-i întreba ce-i mai doare.

Kulan-Hatun se plîngea de dureri în tot trupul.

— Duhurile rele ale acestor munți chinuie pe cei ce zăbovesc prea mult pe aici, spunea ea. N-ai văzut cețurile cum se ridică din adîncul prăpăstiilor ? Sînt sufletele pruncilor uciși de oștile tale. Și eu, și micuțul Kiulkan vom muri aici. Numai apele albastre ale Kerulenului ne-ar putea lecui. Lasă-ne să ne întoarcem înapoi, în stepele noastre mongole !

Gengis-han se mînia :

— Nicăieri n-ai să pleci fără mine. Dar mai întîi trebuie să cuceresc și cealaltă jumătate a lumii.

Kulan-Hatun plînse și mai amarnic. Kaganul trimise atunci după primul său sfetnic. Eliu-Ciu-Țai se înfățișă de îndată cu marele său ceaslov chinezesc. Zărindu-l, Kulan-Hatun îi smulse cartea, o aruncă pe covor și se trînti peste ea.

— Să vedem ce spune cerul ! zise Gengis-han.

— Nu vreau să știu ce spune el că are să fie cu mine, strigă Kulan-Hatun. Are să fie ce doresc eu. Iar eu doresc să mă întorc pe malurile Kerulenului, și toți nucherii noștri vor același lucru...

Kaganul își încrețea și-și descrețea sprîncenele, sufla greu și pînă la urmă răbufni :

— N-am întîlnit pînă astăzi vrăjmași pe care să nu-i fi îngenuncheat. Acum vreau să înving moartea. Și dacă tu, neînțeleaptă și nesupusă Kulan-Hatun, ai să rămîi în preajma mea, moartea are să te ocolească și pe tine. Dacă vei pleca însă, un tainic venin în bucate sau o săgeată venită din beznă au să te răpească și au să te ducă dincolo de nori... Apoi întorcîndu-se spre Eliu-Ciu-Țai, cel mai înțelept dintre sfetnici, spuse : Mi-ai făgăduit să-mi aduci șamani și vraci și solomonari și înțelepți care să-mi poată pregăti o licoare a nemuririi. De ce n-am văzut pînă acum nici unul ?

— Oamenii de nădejde au plecat să-i aducă și curînd toți vor sosi aici. Dar înaintarea oștilor tale este atît de repede și ele au pătruns atît de departe, încît toți învățații aceia nu pot ține pasul cu tine și nu te pot ajunge...

De la o vreme Gengis-han văzu că ultima lui soție boleşte tot mai rău şi că bujorii din obrazul ei se veştejesc mereu. Kiulkan, feciorașul lui, zăcea lîngă mamă-sa, slăbit, palid la față. Şi kaganul începu să fie tot mai neliniştit, nu-şi mai găsea alinarea în nimic. Deseori aducea vorba despre moarte şi cerea vracilor săi un leac pentru prelungirea vieții. Unii dintre ei îi aduceau fierturi făcătoare de minuni. Kaganul le poruncea chiar lor să-şi înghită leacurile şi pe urmă le reteza capul, ca să vadă dacă fierturile aduse de ei pot să-i readucă la viață.

Deosebit de îndurerat și de abătut ajunse kaganul după lupta mongolilor de la cetatea Baltanului, în timpul căreia o mașină de război vrăjmașă nimerise cu o săgeată mare cît sulița pe Mutugan, preaiubitul său nepot, feciorul lui Djagatai. Mutugan fusese sortit să rămînă han peste toate pămînturile musulmanilor, și săgeata aceea rătăcită îi curmase șirul zilelor.

Cu acest prilej s-a convins Gengis-han că moartea lovește la întîmplare, ca o cămilă oarbă cu picioarele dindărăt: pe unii îi nimerește din plin și aceștia își dau sufletul, pe alții îi cruță și ei vor trăi pînă la adînci bătrîneți.

Şi Gengis-han se înfurie într-atît de moartea nepotului său, încît porunci ca cetatea Baltanului să fie cucerită pe dată. Oastea mongolă pătrunse în cetate, sfărîmînd zidurile, și trecu totul prin foc și sabie. Kaganul hotărî ca ostașii lui să nu ia nici un prins de război ; întreaga așezare a fost prefăcută în deșert, pentru ca nici o făptură vie să nu mai poată trăi acolo. Şi locul căpătă numele „Mau-kurgan" ceea ce înseamnă „Movila tristeții". De atunci nimeni nu s-a mai așezat pe acele meleaguri și pămîntul a rămas nearat.

Zile în șir ședea Gengis-han în fața cortului său de mătase galbenă, ridicat pe un pisc de munte la marginea unei prăpăstii. Sub picioarele lui se căscau găuri negre fără fund. Se uita ore în șir la crestele posomorîte și la piscurile pline de zăpadă ce se pierdeau în zările încețoșate. Uneori cerea să-i fie aduși călăuzi încercați și-i întreba care sînt drumurile cele mai scurte prin India și Tibet spre stepele mongole.

În tabără ostaşii săi, sătui de prăzile bogate ce dobîndiseră, nu vorbeau decît despre întoarcerea la păşunile lor de baştină. Dar nimeni nu se încumeta să-şi spună păsul cumplitului stăpîn. Nimeni nu ştia adevăratele lui gînduri, nimeni nu putea prevedea ce nouă poruncă va mai da a doua zi : dacă se va hotărî în sfîrşit să-şi pornească oştile înapoi spre casă sau dacă le va duce mai departe şi vor începe alţi ani de drumuri şi bătălii, incendii şi măceluri prin diferite ţări pentru a nimici popoarele ieşite în cale.

În rîndurile oştirii începuseră să se înalţe murmure împotriva popasului prea de tot prelungit prin îngustele trecători ale munţilor afgani, unde se găsea atît de puţină hrană pentru cai. Văzînd toate acestea şi dorind să-l convingă pe kagan că e timpul să se întoarcă la baştină, Kulan-Hatun — după ce se sfătui cu primul sfetnic, chinezul Eliu-Ciu-Ţai — născoci un basm anume pentru bărbatul şi stăpînul ei. Eliu-Ciu-Ţai învăţă pe doi nucheri îndrăzneţi să povestească acest basm atotputernicului kagan. Cei doi mongoli se înfăţişară turgauzilor şi cerură să fie lăsaţi să-l vadă pe Gengis-han, spunînd că vor să-i aducă la cunoştinţă lucruri cît se poate de însemnate şi minunate.

Eliu-Ciu-Ţai îi conduse în cortul galben şi ei îşi începură povestea :

— Rătăcindu-ne noi o dată pe cărările munţilor, ne-a ieşit în cale o fiară spăimoasă cu înfăţişare de cerb, cu blană verde, coadă de cal şi un singur corn în frunte. Şi fiara ne cuvîntă pre limba noastră mongolă : „Hanul vostru trebuie să se întoarcă fără zăbavă în stepele Kerulenului.“

Gengis-han îi ascultă cu toată liniştea, dar îşi înălţă o sprînceană şi cercetă cu mare luare-aminte pe cei doi bagaturi îngenuncheaţi în faţa lui.

— Ia spuneţi, în ziua cînd vi s-a arătat fiara cea spăimoasă, nu băuseţi cumva prea mult kumîs ?

Nucherii îi jurară că bucuroşi ar fi fost să bea ceva, dar printre stîncile acelea golaşe nu numai iepele, dar nici măcar o capră prăpădită nu dă lapte, şi ca mărturie a bunei lor credinţe îşi ridicară amîndoi policarul.

Gengis-han se întoarse spre Eliu-Ciu-Ţai :

— Ia spune tu, care cunoşti înţelepciunea tuturor cărţilor ce ne descoperă tainele pămîntului, cerului şi mării, citit-ai pe undeva despre o asemenea fiară ?

Eliu-Ciu-Ţai aduse un ceaslov cu chipuri şi desene înfăţişînd toate felurile jivine, peşti şi păsări din lume. O răsfoi alene şi spuse :

— Această fiară atît de neobişnuită se numeşte „Înţeleptul Go-Duan" şi cunoaşte limba tuturor popoarelor. Vorbele ce le-a rostit în faţa celor doi bagaturi au vrut să spună că pe pămînt s-a vărsat sînge din cale afară de mult. Se împlinesc patru ani de cînd marea ta oaste a început să supună ţările de la soare-apune. De aceea cerul cel veşnic şi necuprins, mîniindu-se de atîtea omoruri, a trimis pe înţeleptul Go-Duan să-ţi vestească ţie, stăpîne al lumii, înaltă voia sa. Dovedeşte-ţi supunerea în faţa cerului şi cruţă pe locuitorii acestor pămînturi. Îndurarea ta îţi va aduce o fericire neţărmurită, altfel cerul se va mînia împotrivă-ţi şi te va lovi cu fulgerele sale. Iată cum tîlcuieşte cartea aceasta străveche a înţelepţilor din Kitai arătarea văzută de nucheri.

Eliu-Ciu-Ţai îşi rostea cuvintele arar şi apăsat, asemenea unui mare preot păgîn ce-şi înalţă rugile spre cer. Iar Gengis-han se uita la el cu ochii mijiţi. Apoi îşi strămută privirea asupra celor doi nucheri îngenuncheaţi cu toată supunerea în faţa lui şi-i chemă mai aproape de el. Aplecîndu-se întîi spre unul, apoi spre celălalt, le şopti ceva la ureche şi, pe rînd, fiecare din ei îi răspunse tot în şoaptă. Mulţumit pesemne de cele aflate, kaganul îngădui nucherilor să se retragă şi porunci să li se dea kumîs din destul, cît vor putea să bea.

— Aceşti bagaturi ai tăi sînt isteţi şi ageri la minte, spuse el primului său sfetnic. S-ar cuveni să-i răsplătim. I-am întrebat pe rînd în ce fel alerga acea arătare Go-Duan. Unul mi-a răspuns că alerga la trap, iar celălalt că mergea în buiestru. Dar un mongol, chiar beat mort dacă ar fi, nu s-ar putea înşela asupra mersului unui animal. Deci povestea lor e născocită. Totuşi ei m-au ajutat să înţeleg astăzi că oastea a obosit să tot lupte, că dorul după stepele noastre a început să crească în sufletul nucherilor şi de aceea vă vestesc : potrivit dorinţei cerului necuprins, care mi-a trimis mie, alesul său, pe minunatul Go-Duan, vom face cale întoarsă şi ne vom îndrepta înapoi, spre ulusul nostru de baştină.

A doua zi, aflînd de hotărîrea kaganului, toţi ostaşii mongoli fură cuprinşi de mare bucurie, prinseră a cînta şi începură să se pregătească de drum.

La început Gengis-han socotea să străbată India și Tibetul și în acest scop trimise o solie în orașul Delhi la Iltutmîș, împăratul Indiei. Dar drumul peste munți mai era acoperit de zăpezi și împăratul Indiei zăbovea cu răspunsul, ba chiar începu să-și adune oaste, punînd în fruntea ei pe sultanul Djelal ad-din.

Între timp din Mongolia sosiră vești despre o nouă răscoală a neastîmpăraților tanguți, iar semnele stelelor, citite de sfetnicul său Eliu-Ciu-Țai, precum și prorocirile șamanilor nu-l sfătuiau să ia drumul Indiei.

Văzînd acestea toate, Gengis-han se hotărî să pornească înapoi pe același drum lung pe care venise. La porunca sa, oamenii de prin partea locului porniră să curețe de zăpadă trecătorile munților și la începutul primăverii oastea mongolă purcese la drum.

Capitolul 2 ◆ CE ȘI-AU SCRIS UNUL ALTUIA GENGIS-HAN ȘI CERȘETORUL CEL ÎNȚELEPT

Încă din timpul popasului de la izvoarele Irtîșului Negru, preocupat de sănătatea și prelungirea vieții sale, Gengis-han începuse să caute vracii cei mai învățați. Aflase despre vestitul înțelept Cian-Ciun, care, zice-se, ar fi descoperit toate tainele pămîntului și ale cerului, ba cunoștea chiar și mijlocul de a deveni nemuritor. Iată ce spun despre el Eliu-Ciu-Țai, astrologul și primul sfetnic al kaganului :

— Cian-Ciun-Țzî este un om cu totul desăvîrșit. De mult stăpînește acest bătrîn înțelept harul de a se înălța pînă la nori, ridicîndu-se pe aripi de cocoare, și se pricepe să ia chipul oricărei făpturi. Lepădîndu-se de toate bucuriile pămîntești, el trăiește în munți împreună cu alți înțelepți, căutînd piatra filozofală „dan", care aduce omului ani mulți și viață fără de moarte. Cufundat în gînduri, el rămîne întins fără păs, ca un leș neînsuflețit, sau stă zile întregi în picioare, neclintit, ca un copac, sau cuvîntă precum tunetul, sau plutește ușor precum vîntul. Moșneagul a văzut multe, a auzit multe și nu se află pe lume carte necitită de el.

Pentru a găsi pe acest bătrîn nemaipomenit, Gengis-han trimise pe încercatul dregător, chinezul Liu-Ciun-Liu. Îi dădu o paiţă de aur, adică o plăcuţă de slobodă trecere, avînd înfăţişat pe ea un tigru cu botul căscat şi inscripţia: „Se îngăduie purtătorului să poruncească în numele nostru, ca şi cum am călători noi înşine".

Trimisului Liu-Ciun-Liu i se înmînă, ca un obiect de cel mai mare preţ, scrisoarea kaganului către Cian-Ciun, întocmită de Eliu-Ciu-Ţai după vorba marelui stăpîn, neştiutor de carte. Iată ce se spunea în scrisoare:

„Cerul a pedepsit Kitaiul pentru nemăsuratul său belşug şi pentru trufia sa. Eu însă, domn al stepelor de la miazănoapte, nu am nici o aplecare spre desfrîu. Mie mi-e dragă viaţa simplă şi curată. Mă feresc de desfrîu, mănînc şi beau cu măsură, port întotdeauna aceeaşi haină de pînză şi mă îndestulez cu bucate sărace. Zdrenţele mele sînt la fel cu ale păstorilor şi mîncarea mi-e tot atît de neprefăcută ca a vacilor.

Vreme de şapte ani am săvîrşit fapte de seamă şi am statornicit stăpînirea mea în toate ţările lumii. O asemenea dreaptă împărăţie n-a mai fost din timpuri străvechi, cînd lumea era stăpînită de strămoşii noştri, seminţiile nomade *hunnu* [1].

Cinul meu e prea măreţ şi mă apasă grijii mari. Dar foarte mă tem că ocîrmuirii mele îi lipseşte ceva. Cînd se leagă din lemn o naie, se cuvine să-i pregăteşti şi vîslele, pentru ca ea să te poată trece peste ape. Tot astfel trebuie să poftim la noi învăţaţi de tot felul pentru a alege dintre ei sfetnici care să ne ajute la cucerirea şi cîrmuirea lumii.

Am ştire că tu, învăţătorule, te-ai înrudit cu adevărul. Şi faptele tale sînt cumpănite întotdeauna după rînduielile cele mai înalte. Om preaînvăţat şi preaîncercat, tu ai pătruns legile firii pînă în adîncul lor. Dar din vremuri de demult îţi petreci viaţa printre stînci golaşe şi te ascunzi de lume.

Dar eu ce să fac? Din pricina marii întinderi a munţilor şi văilor ce ne despart, nu mă pot întîlni cu tine. De aceea am

[1] *Hunnu* — hunii.

ales pe dregătorul meu cel mai apropiat, Liu-Ciun-Liu, i-am dat călăreţii cei mai vrednici, o căruţă încăpătoare şi te rog, învăţătorule, să nu te temi de miile de li ce ne despart şi să purcezi neîntîrziat la drum, spre sălaşul nostru.

Nu te gîndi la depărtări şi la necuprinsul stepelor nisipoase şi îndură-te de poporul meu. Sau milostiveşte-te de mine şi fă-mi cunoscut un mijloc pentru prelungirea vieţii.

Nădăjduiesc că tu, cel ce cunoşti mărețul «dao» adevărul preaînalt — ai inima deschisă pentru bine şi n-ai să te împotriveşti vrerii mele. Cred că această vrere a noastră trebuie să-ţi fie cît se poate de limpede."

Înarmat cu scrisoarea kaganului, Liu-Ciun-Liu porni la drum lung peste stepe şi munţi. Gonea zi şi noapte, grăbindu-se să îndeplinească dorinţa kaganului, schimbînd cu toată repeziciunea caii la punctele anume pregătite. În sfîrşit, ajungînd în Kitai, el urcă munţii cei înalţi, unde după căutări îndelungi găsi printre stîncării un bătrîn sleit de puteri şi aproape gol sub hainele zdrenţuite. Era vestitul Cian-Ciun. La început, după ce citi scrisoare kaganului, moşneagul nu vru nici în ruptul capului să plece la Gengis-han.

Pe urmă întocmi o scrisoare de răspuns, pe care Liu-Ciun-Liu o trimise kaganului cu un olăcar, în timp ce el însuşi rămase în preajma pustnicului, temîndu-se de mînia stăpînului şi tot mai nădăjduind să-l înduplece pe Cian-Ciun. Iată ce scria înţeleptul bătrîn :

„Smeritul locuitor al munţilor, Cian-Ciun cel ce se străduie neîncetat să ajungă la «dao», a primit deunăzi preaînalta poruncă, sosită de departe. E adevărat, întreg nevrednicul popor chinez de la marginea mării şi-a pierdut din pricina trufiei sale toată chibzuinţa. Cît despre mine, dîndu-mi seama că în treburile lumeşti sînt nepriceput, că în învăţarea adevărului celui preaînalt «dao» n-am făcut nici un pas înainte, că oricît m-am străduit n-am putut muri, ci doar am îmbătrînit, şi că, deşi numele meu s-a întins prin multe ţări, eu nu sînt de fel mai bun decît oamenii obişnuiţi, văzînd, zic, toate acestea, mă chinuie mereu simţămîntul nevredniciei. Căci cine poate pătrunde adevărurile cele tainice ?

La început, cînd am primit neobişnuita scrisoare, am vrut să mă pierd în munţi sau în largul mării. Mai tîrziu însă am hotărît să nu mă împotrivesc poruncii tale şi am socotit că trebuie să pornesc la drum, să înfrunt zăpezile, pentru a mă înfăţişa marelui stăpînitor, pe care cerul l-a înzestrat cu bărbăţie şi înţelepciune şi depăşind pe toţi ceilalţi oameni ce au trăit în vechime, a făcut ca atît învăţaţii chinezi cît şi seminţiile sălbatice lui să i se închine, toate.

În călătoriile cele lungi vîntul şi norii de praf bîntuie necontenit, cerul se întunecă de furtuni năprasnice, iar eu sînt bătrîn şi nevolnic, nu pot îndura marile greutăţi ale drumurilor şi mă tem că n-am să pot răzbate atîta cale pentru a ajunge pînă la tine.

Şi chiar dacă am să răzbat pînă la tine, stăpîn al popoarelor, sta-va-mi în putere să mă descurc în cîrmuirea ţărilor şi stăpînirea oştilor ? De aceea te rog, preaplecat, să-mi spui dacă să pornesc la drum sau ba ? Simţurile îmi sînt tocite şi trupul istovit.

Aştept hotărîrea.

În anul Dragonului, luna a treia."

Primind această scrisoare Gengis-han se bucură foarte. Răsplăti cu mărinimie pe olăcar şi întocmi o nouă scrisoare :

„Cine se pleacă sub mîna mea, acela este alături de mine. Cine mă părăseşte, acela îmi stă împotrivă. Eu folosesc puterea oştilor pentru a dobîndi, după ani şi ani de străduinţi şi greutăţi, o pace îndelungată. N-am să mă opresc decît după ce inimile tuturor popoarelor lumii mi se vor supune mie. Acesta este ţelul pentru care îmi desfăşor cumplita putere şi mă aflu mereu în război, alături de oştile mele nebiruite. Ştiu bine că-ţi stă în putere să porneşti fără nici o greutate la drum şi să zbori pînă la mine pe aripi de cocoare. Cu toate că drumurile sînt fără de capăt, nu mai pot aştepta, dorind să văd cît mai curînd cîrja de care te sprijini. De aceea îţi răspund şi îţi spun să vezi limpede gîndul meu. Asupra tuturor celorlalte nu mai zăbovesc."

Primind de la marele kagan această a doua scrisoare, înțeleptul chinez se hotărî să pornească la drum lung. Dar se împotrivi și nu primi în ruptul capului să plece cu aceeași caravană cu care călătoreau cîntărețele și dansatoarele curții trimise tot atunci lui Gengis-han de la cetatea de scaun a Kitaiului. Așa se face că i se alcătui o caravană anume, însoțită de o mie de pedestrași și trei călăreți. Cian-Ciun luă la drum și douăzeci dintre învățăceii săi ; unul dintre ei ținu în tot acest timp hronic amănunțit unde însemnă parimiile și stihurile marelui învățător.[1]

Cian-Ciun călători fără grabă și se opri în toate orașele din cale. Căpeteniile mongole (*darughii*) îl întîmpinau cu ospețe sărbătorești, îi ofereau bucatele cele mai alese pe care însă înțeleptul le respingea, ținîndu-și zilele numai cu orez și poame de pădure.

Tot timpul drumului Cian-Ciun scria versuri. Așa, de pildă, în timp ce străbătea stepele mongole, el își așternu gîndurile în stihuri ca acestea :

I

Oriunde privirea se-abate,
Nu vezi decît piscuri cărunte.
E vîntul stăpîn peste toate,
Curg repezi pîraie de munte !

Și-n cîntec mă-ntreb : „De ce oare,
De cînd este lumea făcută,
Trec pe-aicea nomade popoare
Ce turmele lor își tot mută ?

Sînt sălbatici, ca-n timpuri uitate —
Mulg laptele vacilor sfinte —
Au toți obiceiuri ciudate
Și poartă ciudate veșminte !

[1] Acest jurnal de călătorie al învățatului Cian-Ciun s-a păstrat pînă în zilele noastre.

Ei nu știu de-al cărților dor —
Naiv, precum pruncii se poartă —
Făr' griji trec zilele lor
Și mulțumiți sînt de soartă !"

II

Șerpuiește pe un drum prin pustie,
Și greu este fiece pas.
Sclipesc lacuri ca sticla lucie,
Sărăturile-n urmă-au rămas.

Zile-n șir ai să cauți în van
Un drumeț printre mute coline.
Zărești poate-o dată pe an
Vreun călăreț din țări străine.

Nu vezi dealuri, nici pomi cît de mici :
Pline de iarbă-s movilele doară !
Nomadele triburi, păstorii de-aici
Umblă-n cușme și iarnă, și vară.

Orez nu cultivă, și-ntregul norod
Din lapte își face mîncare.
Iar casa — de pîsle subțiri — peste tot
Bucuros după sine și-o cară...

După doi ani de drum Cian-Ciun ajunse la rîul Djeihun și, în dreptul orașului Termez, trecu pe celălalt mal. Acolo îl întîmpină vraciul de curte al kaganului. Înțeleptul pustnic îi dărui stihurile scrise de el la capătul acestui lung drum și-i spuse : „Eu, un biet sălbatic din munți, am sosit în tabăra de război a marelui Gengis-han numai pentru a-i da o povață. De înfăptuirea ei ține fericirea lumii. Iată aceste stihuri ale înțeleptului :

Din vremuri străvechi e slăvită
A opta lună plină ! [1]

[1] A opta lună — potrivit calendarului chinezesc, în luna septembrie se sărbătorește cu mare veselie încheierea muncilor agricole.

Se spulberă norii,
Stă vîntul,
Și noaptea-i senină.
Un pod de-argint încinge
Tot cerul sclipitor.
Pe boltă tresaltă Dragonii
În licărul stelelor !
Din'naltele foișoare
Un zvon voios răzbate :
Cîntări de sărbătoare
Din veac îndătinate !
Și vinul curge-n valuri —
Nu-i nici o minte trează...
Doar pe tăcute maluri
Un înțelept veghează...
Spre marele han pornit-a
Cu neînfricata lui fire :
De demon să-i scape ursita
Și lumea din nou să respire !

După ce străbătu orașul Balh, pustiit de mongoli, unde nu auzi decît urletul cîinilor flămînzi, căci toți locuitorii se împrăștiaseră care încotro, și încă patru zile de drum prin munții stîncoși, Cian-Ciun ajunse în tabăra mongolă și se opri în fața cortului galben, înălțat deasupra prăpastiei.

Era însoțit de Ahaiia-Taiși, mai-marele Samarkandului, care cunoștea amîndouă limbile (chineza și mongola) și împreună cu el intră la cumplitul kagan. Și tot așa cum, înfățișîndu-se împăratului Chinei, daoșii nu îngenuncheau niciodată și nu-i făceau temenele pînă la pămînt, tot așa Cian-Ciun, intrînd la marele stăpînitor mongol, se mulțumi doar să se încline ușor și să-și lipească palmele una de alta, în semn de respect. Gengis-han văzu un moșneag sfrijit, cu chipul smead, ars de soare și de vînt, cu fruntea boltită, și un puf cărunt pe creștet. Părea un cerșetor în sandalele-i de sfoară puse pe piciorul gol și în halatul vechi, și totuși se uita calm, fără pic de teamă, la „stăpînul întregii lumi“. Apoi tot așa de liniștit se așeză pe covor.

Gengis-han, cu chipul oacheş şi bărbuţa roşcovană atinsă de cărunţie, în căciula rotundă, neagră, cu smaragdul cel mare în frunte şi cele trei cozi de vulpe lăsate pe spate, şedea pe tronul său de aur, cu picioarele subpuse. Aţintea cu ochii lui galbeni-verzi, ca ai pisicilor, fără nici o sclipire, pe bătrînul înţelept sărac şi prăpădit, de la care el, stăpînul lumii, îşi aştepta scăparea. Ca şi oaspetele său, Gengis-han purta o haină simplă neagră, de pînză, barba îi era acoperită de aceeaşi promoroacă albă a bătrîneţii, doar că fiecare îşi avea calea sa, deosebită de a celuilalt. Înţeleptul chinez fugise de oameni în locuri pustii şi-şi închinase întreaga viaţă ştiinţelor, căutînd taina mîntuirii oamenilor de boli, suferinţe, bătrîneţe şi moarte, sărind în ajutorul oricui venea să i-l ceară. Gengis-han, dimpotrivă, fusese totdeauna căpetenia unor oşti fără număr şi îşi trimisese nucherii să îngenuncheze şi să nimicească alte popoare. Toate biruinţele lui fuseseră dobîndite prin moartea a zeci de mii de oameni. Iar acum, cînd se apropia de sfîrşitul vieţii, acum nu mai atîrna decît de acest sihastru istovit ca marele Gengis-han să fie iară tînăr şi puternic, să scape pentru totdeauna din mîinile hrăpăreţe ale morţii care-l urmărea pretutindeni, şi se pregătea să-l prefacă pe el, atotputernicul, în pulbere şi nefiinţă.

Cei doi bătrîni tăcură multă vreme. Apoi Gengis-han rupse tăcerea :

— Încheiatu-s-a cu bine lungul tău drum ? Avut-ai tot ce ţi-a trebuit prin oraşele unde poposeai ?

— La început mi se aducea belşug de bucate de tot felul, răspunse Cian-Ciun, dar în ultima vreme, străbătînd locurile pe unde au trecut oştile tale, n-am văzut pretutindeni decît urme de bătălii şi pojarişti. Acolo numai anevoie se putea găsi ceva de mîncare.

— Acum ai să ai tot după ce-ţi va jindui inima. Te poftesc să vii în fiecare zi la masa mea.

— Nu, bunătatea aceasta nu-mi face trebuinţă ! Pustnicul munţilor trăieşte în sihăstrie şi ţine la singurătatea sa.

Slujitorii aduseră kumîs, înţeleptul nu-l primi. Gengis-han spuse :

— Bine, poţi trăi aici după voia ta. Am să te chem la un sfat de taină. Poţi pleca.

Cian-Ciun se ridică, îşi lipi din nou palmele una de alta, se înclină în semn de respect şi ieşi din cort.

Peste puţină vreme oastea mongolă se urni înapoi spre miazănoapte, prin ţările Maverannahrului. În timpul drumului Gengis-han i-a trimis ades înţeleptului vin dulce, pepeni galbeni şi felurite bucate.

Fără a zăbovi, oştile trecură apele Djeihunului pe un pod plutitor durat cu măiestrie pe sute de luntre, şi se îndreptară spre Samarkand.

O dată, în timpul unui popas, Gengis-han trimise înştiinţare înţeleptului Cian-Ciun că-l aşteaptă noaptea tîrziu la el în cort pentru a sta de vorbă despre lucruri de seamă.

Cînd zarva taberei se potoli şi orăcăitul broaştelor începu să se audă tot mai tare, Ahaiia-taişi îl aduse pe înţelept la cortul cel galben al marelui kagan, păzit de mai multe străji neclintite.

De amîndouă părţile tronului de aur, în sfeşnice înalte de argint, ardeau lumînări groase de ceară. Gengis-han şedea cu picioarele sub el pe o teltie albă de pîslă şi, din pricina rotundei lui căciuli lăcuite cu cozi de vulpe neagră, chipul lui era umbrit şi doar ochii îi ardeau precum ochii de tigru. În preajmă, pe un covoraş, şedeau pe jos doi dieci cunoscători ai limbilor mongolă şi chineză.

Cian-Ciun se aşeză pe covor în faţa tronului şi spuse :

— Sînt un biet sălbatic din munţi şi de ani şi ani mă străduiesc să pătrund „dao", învăţătura despre tot ce e mai înalt şi mai minunat. Îmi place să-mi petrec timpul în locuri foarte singuratice şi liniştite. Îmi place să rătăcesc prin pustietăţi sau să mă opresc acolo pentru a cugeta. Aici însă, în apropierea cortului împărătesc, e veşnic zgomot iscat de nenumăraţi oşteni, cai şi căruţe. Din această pricină sufletul meu e neliniştit. Nu mi s-ar îngădui oare să pot umbla după bunăvoia mea ba înaintea, ba în urma alaiului împărătesc ? Pentru un biet sihastru din munţi va fi o mare binefacere.

— Fie cum doreşti, încuviinţă Gengis-han şi întrebă : Spune-mi, rogu-te, ce este trăznetul ? E adevărat ce spun solomonarii mei şi marele şaman Beki cum că trăznetul este răcnetul zeilor, care trăiesc dincolo de nori, atunci cînd se mînie împotriva oamenilor ? Şi că zeii se mînie cînd oamenii le aduc în jertfă nu dobitoace negre, cum se cuvine, ci de altă culoare ? Aşa să fie ?

— Cerul se mînie împotriva oamenilor nu pentru prinoasele lor îmbelşugate sau sărace, răspunse Cian-Ciun. Şi nici

nu se mînie pentru că i se aduc în jertfă berbeci sau cai roibi și bălani și murgi în loc de negri. Am mai auzit eu și alte vorbe mincinoase ale dușmanilor tăi : cum că vara oamenii n-ar trebui să se scalde în rîuri sau să-și spele în apă veșmintele, să bată pîsla sau să adune ciuperci. Cică pentru toate acestea cerul se va mînia împotriva lor și va trimite pe pămînt furtună cu fulgere și trăznete... Nu cu asta supără oamenii cerul, ci cu păcatele lor nenumărate... Eu, sălbăticiune a munților, am citit în cărțile cele vechi cum că din cele trei mii de păcate de tot felul pe care le fac oamenii cel mai greu este neascultarea față de părinți... De multe ori am băgat de seamă pe drum că supușii tăi nu-și respectă îndestul părinții : tinerii chefuiesc și se ospătează, iar pe bătrînii lor părinți și bunici îi țin flămînzi. Ei, și pentru că fiicele și fiii cei fără de suflet își nedreptățesc părinții, cerul cel sfînt se prăvălește asupra oamenilor răi, pedepsindu-i cu fulgerul și trăznetul său. Îngrijește-te, stăpîne, să îndrepți popoarele tale pe calea cea bună.

— Are dreptate înțeleptul ! murmură Gengis-han și porunci diecilor să înscrie spusa înțeleptului chinez în limba mongolă și chineză și tătară, pentru a întoomi o lege cu privire la respectul datorat părinților [1].

Cînd robii aduseră talgerele de aur cu bucate de tot felul și Cian-Ciun nu-și luă decît un pumn de orez fiert și un pic de stafide, kaganul îl întrebă :

— Preasfinte înțeleptule ! De mult am vrut să aflu dacă n-ai un leac pentru a preface pe bătrîn în tînăr, și pentru a da din nou puterea unui om vlăguit. N-ai putea să faci în așa fel ca zilele vieții mele să urmeze a se scurge necurmat fără nici o oprire, așa cum necurmat și fără nici o oprire curg apele marilor rîuri ? N-ai cumva un leac care să mă facă nemuritor ?

Cian-Ciun își lăsă ochii în jos, își apropie palmele, unindu-și vîrfurile degetelor, și rămase tăcut.

— Dacă nu ai chiar astăzi un asemenea leac, urmă Gengis-han, poate că știi cum se pregătește el ? Sau poate știi să-mi numești un alt înțelept, un alt vraci care cunoaște taina nemuririi ? Dacă ai să-mi pregătești un leac bun, ca să pot trăi veșnic, am să-ți hărăzesc o răsplată nemaiauzită : am să te

[1] O astfel de lege a fost înscrisă în Iasa.

fac noion şi căpetenie a unui ţinut întins... Am să-ţi dau o traistă plină cu galbeni de aur... Am să-ţi dăruiesc o sută de fecioare, din cele mai frumoase, aduse din toate ţările !

Cian-Ciun nu răspunse şi nu-şi ridică ochii. Începu să tremure, de parcă l-ar fi cuprins un ger năprasnic. Dar kaganul îl momi din nou :

— Am să înalţ pe piscul tău de munte un palat cum n-a mai fost, cum n-ai putut vedea nici la bogdîhanul Kitaiului. Şi în acel palat ca în poveşti ai să poţi chibzui în linişte la cele înalte... Nici nu-ţi cer să-mi dai tinereţea. Să rămîn aşa, bătrîn şi cărunt cum sînt acum, dar să trăiesc ani mulţi, fără de capăt, şi să ţin pe umerii mei marea împărăţie mongolă pe care eu însumi am durat-o, cu mîinile mele...

Kaganul tăcu şi-şi aţinti privirea arzătoare asupra obrazului istovit al moşneagului. Acesta se gîrbovi şi, cătînd pe furiş la chipul întunecat al kaganului, răspunse în şoaptă :

— Ce să fac eu cu aurul, cînd mie îmi plac munţii, liniştea, gîndurile ? Pot eu cîrmui un ţinut întreg, cînd nu ştiu să mă cîrmuiesc nici pe mine însumi ? Iar pe toate fetele acelea minunate, pe care le-ai robit, mărită-le cu nişte flăcăi de ispravă. Eu unul n-am nevoie de palate, pot să-mi depăn gîndurile pe orice bolovan... Am adîncit toate cărţile înţelepte pe care le-au scris cei mai vestiţi învăţaţi chinezi şi firea nu mai are nici o taină pentru mine. Îţi pot spune tot adevărul : sînt multe mijloace pentru a înmulţi puterile omului, pentru a vindeca bolile lui şi pentru a-i păzi viaţa. Dar nu se află şi nu se va afla niciodată un leac care să-l facă nemuritor...

Gengis-han căzu pe gînduri, îşi lăsă capul în piept şi rămase multă vreme tăcut. Trestiile de scris ale diecilor îşi încetară scîrţîitul căci nu mai aveau ce scrie în cărţile lor. Nu se auzea decît pîlpîitul uşor al lumînărilor de ceară. În sfîrşit kaganul vorbi :

— Bătrînii noştri mongoli au o zicătoare : „Nu de boală mor cei ce spun adevărul". Are să se găsească întotdeauna cineva care să curme înainte de vreme şirul zilelor celui drept... Tocmai de aceea oamenii se străduie cu toţii să înalţe munţi de minciună... Doar tu, înţeleptule moşneag, ai bătut zece mii de li ca să dai ochi cu mine. Doar tu nu te-ai temut să-mi spui adevărul, să-mi mărturiseşti că nu se află nici un mijloc pentru a face pe om nemuritor ! Eşti curat şi

cinstit. Dacă ai vreo rugăminte a-mi face, fă-mi-o ! Mă leg să ţi-o îndeplinesc întocmai.

Cian-Ciun îşi împreună palmele şi-şi plecă fruntea în faţa kaganului :

— N-am decît o singură rugăminte a-ţi face ; am străbătut zăpezi şi munţi şi pustiuri tocmai pentru a te ruga să-ţi încetezi crudele războaie şi să înstăpîneşti peste toate popoarele pacea binecuvîntată !...

Gengis-han îşi arcui sprîncenele, apoi şi le încruntă. Chipul i se schimonosi şi gîfîind începu să strige atît de amarnic, încît condeiele diecilor prinseră a tremura pe hîrtie :

— Pentru a înstăpîni pretutindeni pacea e nevoie de război !... Bătrînii noştri din stepă ştiu ei ce spun : „Doar după ce ai să ucizi vrăjmaşul neîmpăcat, doar atunci în jurul tău şi în depărtări are să fie linişte". Eu încă n-am nimicit pe vechiul meu vrăjmaş, Burhan, împăratul tanguţilor ! Şi nici cealaltă jumătate a lumii încă nu-i îngenuncheată sub călcîiul meu... Mai pot eu îndura una ca asta ? Vei fi fiind tu un mare înţelept, dar rugămintea ta nu-mi place ! Cu asemenea rugăminţi să nu te mai înfiinţezi înaintea mea !

Gengis-han se ridică mînios în picioare şi, încleştîndu-şi mîinile pe braţele tronului, mîrîi :

— Îţi îngădui să pleci.

Iarna acelui an şi-o petrecu Gengis-han în vecinătatea Samarkandului. Nu-i plăcea strîmtoarea oraşelor şi rămase în cortul său din tabăra oastei.

La început căzură ploi dese, pămîntul se muie, drumurile se desfundară, orice călătorie deveni anevoioasă. Apoi începu să ningă şi se făcu atît de frig, încît o mulţime de cai şi de boi îngheţară pe drum şi leşurile lor împestriţară cîmpia.

Înţeleptul Cian-Ciun locuia în palatul din afara oraşului, „Kekserai", reşedinţa înconjurată de grădini a fostului horezm-şah. Aici îşi scria bătrînul stihurile. Localnicii flămînzi cărora mongolii le răpiseră nevestele, copiii, vitele şi întreg avutul, veneau în număr mare să-l vadă şi să i se plîngă. Cian-Ciun le împărţea de-ale gurii din belşugul pe care i-l lăsase Gengis-han pentru nevoile lui, şi le fierbea el însuşi păsatul.

Capitolul 4 ◆ ÎNAPOIEREA MONGOLILOR LA „HOARDA DE BAȘTINĂ"

Hotărînd să-și mute tabăra oștirii de la Samarkand spre fluviul Seihun, Gengis-han porunci ca bătrîna împărăteasă a Horezmului, Turkan-Hatun — mama șahului Muhammed — haremul șahului, precum și alte roabe de neam mare să fie înșirate de-a lungul drumului urmat de mongoli. Tot timpul cît se scurse oastea, femeile fură silite să cînte cu glas înalt, jelind nimicirea împărăției Horezmului.

La începutul anului 1223, anul Berbecului, tabăra mongolă se afla pe malul drept al fluviului Seihun. Aici, chemați de tatăl lor, i se înfățișară kaganului la kurultai, sfatul cel mare al hoardei, feciorii lui : Djagatai, Ughedei și Tolui. Lipsea numai mîndrul și nesupusul întîi-născut, Djuci. La acest kurultai Gengis-han se sfătui cu feciorii, cu hanii și cu cei mai de seamă căpitani de oaste despre planul său de a cuceri în cursul următorilor treisprezece ani toate țările apusene, pînă hăt la Marea de la capătul pămîntului.

Tabăra kaganului se înălța în mijlocul grădinilor și livezilor părăsite de fugari. Din munții de prin împrejurimi coborau în număr mare mistreți. Kaganului îi plăcea să-i vîneze de-a călare, cu sulița și săgeata.

Într-un rînd, în timp ce Gengis-han gonea după un vier sălbatic calul lui se poticni, îl trînti la pămînt și fugi speriat. Uriașul vier se opri cătînd mirat la omul ce zăcea fără mișcare. Se uită ce se uită apoi se întoarse și se îndepărtă liniștit spre păpurișurile sale. Curînd se arătară și ceilalți vînători, prinseră calul de dîrlogi și îl aduseră kaganului. Gengis-han se înapoie în tabără și porunci să-i fie adus înțeleptul Cian-Ciun ca să-i tălmăcească întîmplarea : nu cumva căderea marelui stăpînitor în fața unui porc sălbatic era un semn al Cerului nemuritor ?

— Datori sîntem cu toții să ne păzim viața. Marele kagan e înaintat în vîrstă și s-ar cuveni să iasă mai rar la vînătoare. Cît despre faptul că necurata sălbăticiune nu s-a încumetat să atingă pe „Cutremurătorul lumii" căzut în noroi, întîmplarea este neîndoielnic un semn al bunăvoinței cerului.

— Să mă las de vînătoare ? Eu ? Nu, sfatul acesta n-am să-l urmez, răspunse Gengis-Han. Noi, mongolii, sîntem obiș-

nuiți de mici copii să vînăm și să tragem cu arcul din fuga calului. Și nici măcar la adînci bătrîneți nu ne putem lepăda de acest obicei. Oricum, n-am să uit vorbele tale.

Pentru a răsplăti pe bătrînul înțelept, Gengis-han porunci să i se aducă o cireadă de junci pe-alesul și un tabun de cai de soi, dar înțeleptul chinez nu primi darul, spunînd că se poate întoarce în munții săi din Kitai în cea mai obișnuită căruță de poștă. Apoi după o ultimă înfățișare de rămas bun în cortul kaganului, Cian-Ciun purcese la drum însoțit doar de cei doisprezece învățăcei și de pîlcul de ostași ce aveau să-l ocrotească pînă în munții săi. O mulțime de curteni ai kaganului îl însoțiră și ei pe bătrînul daos, purtînd pe umeri ulcele de vin și coșuri de poame rare. La despărțire mulți dintre ei își ștergeau ochii de lacrimi.

În anul Maimuței (1224) Gengis-han porni cu oștile sale înapoi spre stepa mongolă.

Aidoma unui tigru bătrîn care, după ce a mîncat o vacă întreagă, se întoarce agale în desișul de trestii, la vizuina sa purtîndu-și anevoie burta îngreuiată, la fel se întorcea încet și oastea lui Gengis-han, împovărată de prăzi fără număr, spre stepa de baștină. Fiecare nucher avea cîțiva cai de povară, cămile și bivoli. Într-un rînd cu ei înaintau și turmele de berbeci, și carele cu două roți înalte, scîrțîitoare, încărcate cu veșminte, covoare, arme, cazane de aramă, și alte avutii jefuite de la musulmani. Pe cai, pe cămile și în căruțe călătoreau femeile mongole, ca și roabele de alte seminții, cu copiii lor. Iar la urmă, în șiruri lungi fără de capăt, veneau prinșii de război, robi istoviți, desculți și zdrențăroși. Tot acest convoi înainta fără grabă, poposind în locuri cu pășuni bogate, așa că oastea își petrecu pe drum și vara, și iarna, lăsînd în urmă șiruri lungi de mortăciuni: cai și boi jupuiți de piele și leșuri de robi, care nu putuseră îndura greutățile acestui drum prin întinsurile pietroase și secetoase ale Asiei Centrale.

Spre primăvară, Gengis-han ajunse la pășunile sale de pe malurile Kerulenului și porunci să i se înalțe cortul cel galben în așezarea Buki-Sucegu. Aici își adună hanii cei mai de frunte și căpitanii de oaste care se dovediseră mai vrednici și-i pofti la un ospăț bogat, cum nu mai fusese altul în stepă.

La trei zile după acest ospăț se stinse tînăra nevastă a kaganului frumoasa Kulan-Hatun. Se șoptea că vinovați de moartea ei erau frații marelui stăpînitor... Dar cine putea ști adevărul ?

Anul următor, anul Găinii (1225) Gengis-han și-l petrecu în locurile sale de baștină și dărui poporului învățăturile cuprinse în „Iasak" îndrumînd asfel pe toți mongolii pe „Calea înțelepciunii și a belșugului", cum i se spune de atunci încoace acestei culegeri de învățături.

Capitolul 5 ◆ GENGIS-HAN VREA SĂ MOARĂ ÎN RĂZBOI

Marele kagan nu putu rămîne liniștit cînd află că împărăția neastîmpăraților tanguți s-a răzvrătit din nou. Nu-și uitase legămîntul de a pedepsi pe împăratul lor Burhan. Începu deci să se pregătească de război și trimise după feciorii săi pentru a le da de știre că-și va duce el însuși oastea la luptă.

Și iarăși i se înfățișară numai trei feciori, cel mare, încăpățînatul Djuci, fiind din nou lipsă.

În timpul sfatului din cortul cel galben, cel de al doilea fiu al kaganului, Djagatai, cîrmuitorul Maverannahrului, dușman din totdeauna cu fratele lui mai mare Djuci, vorbi astfel :

— Djuci ține mai mult la țara kîpceacilor decît la ulusul lui de baștină. Acolo la el, în Horezm, mongolilor nu le este îngăduit nici măcar să atingă pe vreun kîpceak. Djuci spune în gura mare vorbe fără de rușine ca acestea : „Bătrînul Gengis și-a pierdut mințile, căci pustiește atîtea pămînturi și nimicește fără milă atîtea popoare". Djuci țintește ca în timpul unei vînători să ucidă pe părintele nostru și să lege prietenie cu musulmanii, rupînd țările cîrmuite de el de împărăția mongolă.

Auzind toate acestea, Gengis-han fu cuprins de mînie și trimise la Horezm pe fratele său Utcighin și oameni de credință, cu porunca aspră ca Djuci să i se înfățișeze de îndată. „Iar dacă se va împotrivi și n-are să vină și are să rămînă

la Horezm, îi șopti el la ureche lui Utcighin, în drept ai să fii să-l izbești pe tăcute și să-l ucizi !"

Djuci trimise răspuns tatălui său că nu poate veni din pricina unei boli și rămase în stepele kîpceace. Iar oamenii de credință ai kaganului îi dădură de știre că hanul Djuci e sănătos, că iese deseori la vînătoare cu gonaci și, de aceea. trimișii marelui kagan mai rămaseră în preajma hanului Djuci pentru a aduce la îndeplinire porunca de taină ce li s-a dat.

Djagatai se întoarse înapoi, să-și cîrmuiască ulusul de la Samarkand, iar Gengis-han cu cei doi iubiți fii ai săi, Ughedei și Tolui, porniră la începutul anului Cîinelui (1226) împotriva tanguților și ajunseră în curînd la locul numit Ongon-Talam-Hudem. Aici, într-o noapte, kaganul avu un vis înfricoșat, începu să vorbească de apropierea morții și trimise după feciorii săi aflați în fruntea unei alte oști. A doua zi în zori Ughedei și Tolui se aflau în cortul tatălui lor. După ce-i ospătă din belșug, Gengis-han se ridică și spuse celor care erau de față :

— Fiii mei și cu mine avem a ne împărtăși lucruri de taină. Și despre grijile noastre vreau să vorbesc cu ei în deplină liniște, fără să ne audă urechi străine. Voi plecați.

Cînd toți hanii și ceilalți curteni ieșiră, Gengis-han îi chemă mai aproape pe cei doi fii ai săi. La început le dădu felurite sfaturi privitoare la viață și la cîrmuirea împărăției, apoi grăi :

— Țineți bine minte ceea ce vă spun, copiii mei ! Aflați că în pofida nădejdilor mele, a bătut ora ultimului meu drum. Cu ajutorul Ocrotitorului mongolilor, zeul războiului Sulde, eu am supus pentru voi, fiii mei, o împărăție atît de necuprinsă, că de la buricul ei și pîn' la oricare dintre fruntarii e cale de un an. Acum, ascultați ultima mea dorință : nimiciți întotdeauna pe vrăjmașii voștri și răsplătiți-vă întotdeauna prietenii. Dar ca să puteți face asta, trebuie să vă purtați întotdeauna într-același gînd și să hotărîți totul împreună, ca un singur om. Numai astfel veți trăi ușor și plăcut, numai astfel veți culege toată bucuria domniei. Urmaș al meu îl las, cum am mai poruncit și altădată, pe Ughedei. După moartea mea, el să fie așezat pe tronul marelui kagan și înălțat pe pîsla cea albă a cinstirii. Rămîneți dîrji și neînduplecați în fruntea întregii împărății și a întregului popor mongol, și după moartea mea să nu se încumete nimeni a răstălmăci sau

a da uitării învățăturile din „Iasakul“ meu. Păcat că nu se află de față și ceilalți doi feciori ai mei, Djuci și Djagatai. Păcat! Vegheați ca nu cumva, după ce eu nu voi mai fi, ei să-mi încalce voința, să se vrăjmășească între ei și să înstăpînească zîzania în împărăția mea! Deși fiecare om năzuiește să moară la locul său de baștină, eu plec totuși la ultimul meu război pentru a-mi nemuri numele de oștean vrednic. Puteți pleca.

Și Gengis-han porni mai departe în fruntea oștii. Pe drum căpeteniile semințiilor întîlnite veneau una după alta să i se închine și să-și arate toată supunerea. Astfel, un han i se înfățișă cu un talger de mărgăritare mari și spuse: „Ne închinăm ție!“ Dar marele kagan, simțindu-și sfîrșitul aproape și neluînd în seamă frumusețea mărgăritarelor, porunci ca ele să fie împrăștiate în stepă în fața oștirii. Nucherii săriră să le culeagă, nenumărate mărgăritare se pierdură în praf și încă peste multă vreme oamenii căutau și găseau mărgăritare în acel loc.

— Fiecare zi de viață este acum mai scumpă pentru mine decît talgerele cu mărgăritare, spunea Gengis-han și orele i se scurgeau pline de griji și neliniște.

În acele zile împăratul tanguților își trimise solii la Gengis-han. Dar kaganul nu-i primi și tanguții transmiseră marelui sfetnic Eliu-Ciu-Țai solia lor:

— Împăratul nostru s-a ridicat de mai multe ori împotriva marelui kagan și de fiecare dată țara noastră a fost călcată de mongoli, oamenii uciși și orașele prădate. Astăzi socotim că împotrivirea nu mai are rost. Am venit să ne închinăm marelui Gengis-han, să-i cerem pace, să încheiem înțelegere de bună vecinătate și să ne legăm cu jurămînt.

Eli-Ciu-Țai le răspunse cu vorbele:

— Marele kagan e bolnav. Să aștepte împăratul tanguților ziua cînd Gengis-han are să se simtă mai bine.

Dar starea kaganului se înrăutățea cu fiecare zi, își vedea sfîrșitul cu ochii.

— După ce am să mor, porunci el, nu dați de veste prin nici un semn că am murit, să nu răsune nici un vaiet, să nu se audă nici un plînset, pentru ca vrăjmașul să nu afle, să nu se bucure și să nu prindă iarăși îndrăzneală. Iar cînd împăratul lor și locuitorii orașelor vor ieși pe porțile cetății cu daruri, aruncați-vă asupra lor și ucideți-i pe toți!

Marele kagan zăcea pe nouă straturi de pîsle albe așternute una peste alta. Capul i se odihnea pe o pernă de piele de căprioară, iar picioarele îi erau acoperite cu o blană de soboli negri.

Trupul lui înalt și istovit de boală părea neînchipuit de lung și greu, și marele kagan, Cutremurătorul lumii, doar cu mare greutate își mai mișca acum mîna sau capul.

Era culcat pe o rînă, și la fiecare răsuflare auzea un țiuit subțire ca de șoricel. Multă vreme se întrebă unde-i ascuns șoricelul. Abia într-un tîrziu își dădu seama că șoricelul chițăie chiar la el în piept, căci dacă își ține răsuflarea, tace și șoricelul. Și că șoricelul acela e chiar boala lui.

Cînd se răsucea pe spate, zărea sus, deasupra capului, fumarul iurtei, rotund ca o roată de căruță. Acolo, în tării, norii pluteau agale, ba o dată zări și un stol de cocoare trecînd sus, pe cer. Le auzi chiar țipătul de dor după țări depărtate, necunoscute.

Și kaganul își aminti de dorința lui de a ajunge pînă la Marea de la capătul pămîntului, dar încă de la granița Indiei nu mai putuse îndura căldura și tot trupul i se acoperise de pete roșii, usturătoare ; atunci poruncise oștilor să se întoarcă în răcoroasele stepe mongole.

Acum, istovit și neputincios, se prăpădea în această rece cîmpie tangută, printre munții liliachii, unde în zori apa din căușe se preface în gheață. Cu fiecare clipă simțea că ultimele-i puteri îl părăsesc, că vracii îl înșală, că nu se pricep să găsească acea iarbă de leac în stare să-l ajute a încăleca din nou și a goni prin stepă în urmărirea cerbilor cu coarne lungi sau a kulanilor galbeni și sprinteni. Kulanii ? Dar frumoasa și sprintena Kulan-Hatun unde o fi ?... Nici ea nu mai este printre cei vii... Avea dreptate înțeleptul chinez : nu se află nici o cale de a dobîndi nemurirea, nu se află...

Abia mișcînd din buzele-i arse, șoptea :

— N-am știut că sînt pe lume asemenea suferințe, cînd adunam sub pumnul meu semințiile fără număr ale albastrelor stepe mongole. Mi-a fost greu pe atunci, atît de greu că se încordau chingile și plesneau scările de fier... Dar astăzi suferința mea e fără hotar... Bine spun bătrînii noștri : „Bolovanul n-are piele și nici omul nemurire !..."

Gengis-han se adînci într-un somn agitat, șoricelul chițăia tot mai amarnic, un ghimpe sfîrteca rărunchii kaganului, răsuflarea i se poticnea mereu.

Cînd își veni în fire văzu la picioarele sale, îngenuncheat, pe sfetnicul Eliu-Ciu-Țai. Tot atît de înalt și de uscățiv ca și Gengis-han, înțeleptul chinez nu-și lua ochii de la bolnav.

— Ce... bun... ce... rău...

— Din Buhara a venit dragomanul tău, Mahmud-Ialvaci. Zice că acolo...

Kaganul ridică mîna a nerăbdare și chinezul amuți.

— Te întrebam, murmură, ce-am făcut bun... și ce-am făcut rău... în viața mea ?...

Eliu-Ciu-Țai tăcea îngîndurat. Ce-i poți răspunde unui om care pleacă dintre cei vii ? Sute și sute de chipuri prinseră a se învălmăși în fața ochilor săi... Zări stepele albastre și munții Asiei brăzdați de rîuri, cu apa tulbure de sînge și lacrimi... Își aminti de ruinele orașelor cu zidurile lor înnegrite de fum, acoperite de leșuri ciopîrțite, leșuri de bătrîni, de copii, de tineri în floare, și în urechi îi răsună larma nucherilor care prădau cetățile și urletele fioroase cu care se îndemnau să măcelărească pe locuitorii orașelor: „Iasa ne-o poruncește! Ne-o poruncește Gengis-han !..."

Duhoarea cumplită a leșurilor intrate în putrefacție alunga din orașul în ruine pe ultimii supraviețuitori, care fugeau să se ascundă prin mlaștini, în bordeie tainice, unde așteptau tremurînd ivirea mongolilor care aveau să-i tîrască în robie cu arcanele lor... O arătare dăinui cu deosebită limpezime în ochii sfetnicului. Lîngă zidurile Samarkandului distrus zăcea pe spate o cămilă mare și slabă, cu picioarele rășchirate. Viața mai întîrzia în ochii ei plini de groază. Cîțiva oameni, negri de foame, îmbrîncindu-se sălbăticiți, cu mîinile mînjite de sînge pînă la cot, smulgeau măruntaiele din burta despicată a animalului și le sfîșiau cu dinți hulpavi... „Cutremurătorul lumii", care zăcea aici fără glas, cu picioarele și brațele lungi și descărnate, semăna întru totul cu acea cămilă ; și aceeași groază pîlpîia în ochii lui pe jumătate închiși... Și tot ca acea arătare, în jurul trupului său mormăie, se îmbrîncesc și se înghesuie urmașii la domnie, încercînd să smulgă o halcă cît mai mare din întinsa și însîngerata lui moștenire...

— Ce-i... nu-ți poți aminti ?... Spune !

Eliu-Ciu-Ţai murmură :

— Ai făcut în viaţa ta multe lucruri şi mari, şi cutremurătoare. N-are să le poată înşira, n-are să poată spună tot adevărul decît acela care va scrie mai tîrziu o carte despre războaiele, faptele şi spusele tale...

— Poruncim... să fie chemaţi... oameni pricepuţi... ei... să scrie... povestea războaielor, faptelor... şi spuselor mele...

— Aşa voi face...

În iurtă liniştea era deplină. Focul trosnea arar, şi tot arar o boare de vînt, intrată prin acoperiş, răsucea firul de fum albastru ce se înălţa din focul de pelin şi mărăcini uscaţi. Şi iarăşi se auzi şoapta kaganului :

— Dar... cel mai bun... ce-am făcut ?

Vrînd să mai ogoiască durerea muribundului, Eliu-Ciu-Ţai spuse :

— Cea mai bună dintre faptele tale sînt legile „Iasa". Supunîndu-se prea plecaţi acestor legi, urmaşii tăi au să cîrmuiască lumea zece mii de ani [1].

— Adevărat ! Atunci... va coborî... liniştea... cimitirului... în stepele pustii... va creşte... iarba cea grasă... iar printre gorgane... vor paşte... doar... caii mongolilor...

Tăcu şi după o vreme adăugă :

— şi căprioarele slobode... kulanii...

Gengis-han zăcea nemişcat, cu ochii închişi, cu nasul ascuţit şi tîmplele scobite. În cort intrară pe vîrfuri Mahmud-Ialvaci, un vraci chinez şi şamanul cel mare. Cîteşitrei se lăsară în genunchi la picioarele marelui kagan şi încremeniră aşteptînd o vorbă de-a lui. Gengis-han deschise ochii şi privirea-i căzu asupra dragomanului Mahmud-Ialvaci.

— Cum cîrmuieşte... pămînturile din apus... fiul meu... Djagatai ?...

Cu îmbrăcămintea aleasă şi plăcut la înfăţişare în halatu-i roşu şi turbanul alb ca zăpada, Mahmud-Ialvaci îşi încrucişă mîinile pe pîntec şi se închină pînă la pămînt :

— Viteazul tău fiu, Djagatai-han, şi toţi bagaturii mongoli, şi toate noroadele supuse de tine pe malurile Seihunului şi

[1] Mongolii au fost alungaţi din China cucerită de ei la 141 de ani (1368) şi învinşi definitiv pe cîmpia de la Kulikovo la 153 de ani (1380) după moartea lui Gengis-han.

Zervaşanului se roagă lui Allah să-ţi dea sănătate şi-ţi urează să domneşti mulţi ani.

— Şi cum cîrmuieşte... stăpînul popoarelor de la... miazănoapte... fiul meu mare... Djuci-han ?

Mahmud-Ialvaci îşi ascunse faţa în palme. Potrivit obiceiului mongol, vorbind despre moartea unui om apropiat, este cuviincios să nu foloseşti numele obişnuit al răposatului, devenit între timp o „umbră sfîntă", ci se cuvine să vorbeşti pe ocolite, înlocuindu-i numele cu alte vorbe, doveditoare de respect. De aceea Mahmud-Ialvaci o luă pe departe :

— Cel ce s-a supus poruncii tale de a cîrmui noroadele de la miazănoapte a vestit căpeteniile sale că are de gînd să pregătească un mare război...

— Împotriva mea ?

— Nu, mărite stăpîne ! Ascuţişul suliţelor sale se îndrepta spre soare-apune, spre pămînturile bulgarilor, kîpceacilor, saxinilor şi uruşilor. Dar războiul acesta n-a mai putut începe, şi toţi oştenii s-au răzleţit pe la triburile lor. O mare nenorocire s-a abătut asupra noastră a tuturora, precum fulgerul din senin !

— Nu înţeleg!

— O vînătoare bogată s-a pregătit în stepă pentru han şi apropiaţii săi. Cinci mii de nucheri au împînzit cîmpia şi au scos dintre trestiile bălţii şi mistreţi, şi lupi, şi tigri. Iar alte cinci mii de călăreţi gonaci au adus din stepă şi saigaci, şi djerani, şi cai sălbatici. Iar seara după vînătoare, cînd s-au încins focurile de tabără şi toţi aşteptau începerea ospăţului, nucherii de credinţă n-au putut afla nicăieri pe acela care ieşea veşnic biruitor din orice bătălie, neatins de săgeţile vrăjmaşe. Multă vreme l-au căutat şi pînă la urmă l-au aflat, dar cum ?! Zăcea singur în stepă, abia răsuflînd, fără strop de sînge pe trup, dar nemişcat, mut, doar cu privirea aţintită, plină de mînie, ca a omului care înţelege şi ştie...

— Să fi murit... el ?...

— Da, a murit iubitul, cel mai credincios bagatur al tău, a murit omul cel mai vrednic, totdeauna biruitor în luptă. Tîlhari neştiuţi i-au frînt junghetura.

Chipul kaganului se schimonosi. Degetele se înfipseră în blana de soboli cu care era acoperit. Şopti abia auzit :

— S-a grăbit Utcighin... S-a stins un mare bagatur și un căpitan de oaste încercat... Și n-am pe cine pune-n loc!... Acum cine... cîrmuiește Horezmul?

— Tînărul tău nepot, hanul Batu, îndrumat de înțeleapta lui mamă. Ea a adunat pe toți nucherii și în fața lor, călăuzind copilul, s-a ridicat cu el pe gorgan. Agerul băiat, călare pe calul de luptă al tatălui său, s-a înălțat în scări și a strigat oștirii: „Ascultați, bagaturi, cuceritori ai țărilor din cele patru zări ale lumii! Știu că săbiile voastre au început să ruginească în teacă! Ascuțiți-le pe gresie neagră! Am să vă duc departe spre soare-apune, pînă dincolo de marele rîu Itil. Ca furtuna voi trece peste pămînturile noroadelor nevrednice și am să întind împărăția bunicului meu Gengis-han pînă la capătul lumii... Și mă leg cu jurămînt aici, în fața voastră, că am să-i aflu și am să-i fierb de vii pe tîlharii care l-au ucis pe tata!"

Gengis-han, întunecat și înfiorat la chip, cu privirea rătăcită, se sălță în capul oaselor și gîfîind abia mai spuse:

— E bine să fii tînăr... chiar și cu jugul de gît.. doar să vezi înainte-ți steaua biruinții... Dar Batu e încă un copil... ce de-a greșeli o să mai facă... și are să fie ucis și el!... Poruncim... ca în dreapta lui Batu să stea mereu... sfetnic de credință... cel mai bun... bagatur... pardosul cu laba frîntă... șiretul Subudai-bagatur... Să-l ocrotească și să-l învețe meșteșugul războiului... Batu-han are să ducă mai departe biruințele mele... Și brațul mongol... are să se întindă asupra întregii lumi.

Și Gengis-han căzu. Ochiul stîng se miji și se închise, iar dreptul se deschise peste măsură, sclipitor și cumplit, căutînd privirea celor de față.

Frunțile se plecară în pămînt și o tăcere deplină se înstăpîni în iurta galbenă. Mulți își amintiră de stihurile poetului[1]:

Neputincioși, patru bărbați ședeau
La căpătîiul puternicului domn al lumii:
Șamanul și-un derviș, un vraci și-un cititor în stele
Aveau și leacuri dînșii, descîntece străvechi,
Și talismane multe și horoscoape rare —
Da nici un strop de viață ei nu puteau să-i dea.

---

[1] Hosravani (sec. X).

În tăcerea adîncă răsună nechezatul armăsarului legat lîngă cort. Cutremuraţi, toţi cei de faţă se uitară la kagan — ochiul drept îşi pierduse strălucirea şi se stinsese.

Gengis-han îşi ducea de mult, în toate bătăliile, coşciugul cioplit dintr-un butuc de stejar şi căptuşit pe dinăuntru cu aur. Încă de cu noapte feciorii lui îl aşezaseră în mijlocul cortului galben. Gengis-han fu culcat în coşciug, cu cămaşa de zale pe el. Mîinile încrucişate pe piept strîngeau mînerul paloşului său iubit, chivăra neagră de oţel brumat îi umbrea chipul albit, cu pleoapele lăsate în jos. De-a dreapta şi de-a stînga lui fură aşezate în coşciug : arcul cu săgeţile, jungherul, cremenea cu amnarul şi căuşul de aur pentru vin.

Căpitanii de oaste tăinuiră moartea kaganului, potrivit dorinţei sale, şi asediară în continuare cetatea de scaun a tanguţilor. Cînd şirul căpeteniilor vrăjmaşe, urmat de oastea care purta darurile de închinăciune, ieşi din cetate, cu propuneri de pace, mongolii se năpustiră asupra lor, îi căsăpiră pe toţi şi, năvălind în oraş, îl făcură una cu pămîntul.

Apoi, după ce înfăşurară coşciugul kaganului în foi de pîslă şi-l aşezară într-un car înalt pe două roţi, înjugat cu doisprezece tauri, mongolii porniră înapoi spre stepa Kerulenului. Pentru ca nimeni să nu vorbească înainte de vreme de moartea stăpînitorului lumii, căpitanii lui ucideau în drumul lor spre hoarda de baştină orice făptură le ieşea în cale — şi oameni, şi fiare — spunînd celor ucişi :

— Duceţi-vă în împărăţia de dincolo de nori ! Şi slujiţi-l acolo din toată inima pe preasfîntul nostru stăpîn !

În timp ce poporul se tînguia şi plîngea pe slăvitul bagatur Gengis-han, biruitorul merkiţilor, chinezilor, kîpceacilor, persanilor, gruzinilor, alanilor şi uruşilor, căpitanul de oaste Djebe-noion dădu de ştire lumii :

— Odinioară „Cel ce a durat împărăţia noastră" vîna pe muntele Burhan-Haldun. Într-un loc pustiu de pe coasta muntelui a stat să se odihnească sub un copac bătrîn. Locul acela sălbatic şi falnicul cedru cu vîrful pierdut printre nori plăcură mult „Celui ce nu mai e printre noi". Îmi amintesc şi-acum vorbele lui de atunci : „Locul ăsta prielnic e cerbului sălbatic să pască şi potrivit mie pentru odihna din urmă. Ţineţi minte cedrul acesta !"

Ascultînd de porunca lui, căpitanii de oaste căutară pe munte și găsiră locul unde creștea copacul cel nemaipomenit de înalt. Sub el fu coborît în pămînt coșciugul kaganului.

Cu timpul, în jurul mormîntului crescu o pădure atît de sălbatică și deasă, încît nimeni nu mai putea răzbate acolo și găsi locul de îngropăciune. Așa că nici bătrînii paznici de odinioară ai locului de taină n-au mai putut arăta drumul spre mormînt.

EPILOG

Capitolul 1 ◆ PE AICI AU TRECUT MONGOLII

O, voi, munților acoperiți de nea!
Văzut-ați voi cum m-au robit păgînii?
Cum m-au tîrît cu mîinile legate,
De lovituri acoperit și vînătăi?
Și nimeni nu suspină de-al meu chin,
Doar munții noștri falnici se cutremur.

(Din Bocetul Robului din Hiva)

După năvălirea pustiitoare a mongolilor, pe drumul larg ce ducea de la malurile marelui fluviu Djeihun spre răsărit, pe locurile unde de-a lungul multor secole au trecut bogate caravane, încetă orice mișcare. Goale stăteau dughenile și hanurile de la marginea drumului, amărîte, căzute pe o rînă, fără porți, fără uși și ferestri, cu bîrnele smulse de nucheri pentru foc. Uscate erau întinsele livezi neudate la vreme, căci nu mai era nimeni să curețe șanțurile și să mîie apa prin arîkuri.

Ciudat și neobișnuit părea tînărul călăreț singuratic, posac, în veșmînt străin, ce înainta călare pe drumul prăfos, semănat de osemintele omenești împrăștiate de șacali. Negrul lui armăsar arab, cu burta suptă, alerga țăcănind măsurat din copite și doar arareori trebuia călărețul să-l îndemne la drum cu un șuierat.

— Ce pustietate fără viață! Nu vezi nici om, nici cămilă, nici cîine! suspină tînărul călător. Din zori și pînă acum n-am întîlnit pe nimeni, numai doi lupi mi-au tăiat drumul, ca adevărați stăpîni ai acestor întinderi moarte ce aduc a cimitir fără de capăt... Dacă tot așa va fi și mai departe, curînd-curînd neostenitul meu cal, împreună cu stăpînul său, au să se prăvălească pe veci lîngă hîrcile acestea albe despicate de săbiile mongole.

Umbra întunecată ce-i răsări în depărtare i se păru neobișnuită. Calul fornăi și-și ciuli urechea. Tînărul îi dădu pinteni. Se apropiară. Cîțiva vulturi mari se învălmășeau pe o pradă ce zăcea în mijlocul drumului prăfos, alb în lumina soarelui.

Călărețul șuieră prelung. Fîlfîind greoi din aripi, vulturii uriași se înălțară și coborîră îndată din nou, pe o movilă din apropiere. Între urmele proaspete de roți zăcea o fetiță în halat turkmen, ciudat chircită. Vulturii nu apucaseră să-i sfîșie de tot chipul gingaș.

— Altă urmă de-a mongolilor! Prind copii, îi țin ce-i țin, fără să le poarte de grijă, și apoi, cînd se satură de ei, îi aruncă...

Strunit cu asprime, calul porni mai departe. La o cotitură a drumului călărețul zări un pîlc de mongoli. Două căruțe cu roți înalte, scîrțîitoare, încărcate peste măsură cu prăzi, înaintau încet. Pe fiecare din ele, cocoțată în vîrful calabalîcului ședea cîte o mongolă cu căciulă bărbătească de vulpi în cap și șubă de oaie în spinare și mîna cu glas monoton boii înjugați, care abia de se mișcau într-un nor de praf.

În urma căruțelor se tîrau trei prinși de război istoviți, aproape goi, cu mîinile legate, la spate, și o femeie sleită de puteri. În coada convoiului gîfîia cu limba scoasă un dulău mițos. Un băiețel mongol de vreo șapte ani, cu două codițe aduse pe după urechi, mîna de la spate pe robi, ca un păstor ce-și grăbește vacile la drum.

— Uragș, uragș, muu! (Haide, haide, nebunilor!) striga băiatul atingîndu-i pe rînd cu o nuia. Copilul era îmbrăcat cu o haină lungă, vătuită, cu poalele prinse în brîu, scoasă pesemne de pe vreun rob. În picioare purta niște cizme cît toate zilele, legate pe sub genunchi cu cîte o curelușă, ca să nu se poticnească în ele. Mîndru de însemnătatea trebii ce i se încredințase, băiatul mîna cu deosebită asprime pe femeia

care mai mult era tîrîtă de funia prinsă la car. Prin rupturile rochiei galbene i se vedea spinarea slabă, brăzdată de urme stacojii. Se ruga :

— Daţi-mi drumul s-o caut ! Am să mă-ntorc ! Fetiţa mea Habice a rămas în urmă... Am s-o car în braţe !

— La ce-ţi mai trebuie fetiţa ? se răsti la ea un mongol bătrîn, răsărit dintr-un nor de praf pe surul lui înalt. Abia de te tîrîi şi singură la capătul funiei, şi te mai lauzi c-ai să cari în braţe şi-o altă stîrpitură !...

Bătrînul o plesni cu gîrbaciul. Femeia se smuci şi căzu. Funia cu care era legată se încordă şi o trase după ceilalţi robi. Mongola din căruţă se porni să strige :

— Vezi, dulăule neputincios, că degeaba te-ai lăcomit ? Măcar de-ar fi fost o mioară bună — aş fi luat-o aici sus, pe genunchii mei. Ne-am fi ales barem cu pielea şi carnea de oaie. Dar vita asta slabă ce folos ne aduce ? Fiică-sa a crăpat, şi-ndat-o să crape şi ea. Şi, vai, ce mult mai avem pînă la malurile Kerulenului nostru ! Leapăd-o aici !

— Las' că nu crapă ea ! E vînoasă ! hîrîi furios bătrînul. Şi dînsa şi voinicii ăştialalţi trei — toţi au să ajungă la iurta noastră. Unii vecini de-ai noştri se-ntorc acasă cu cîte douăzeci de robi, şi n-o să fim noi în stare s-aducem pe ăştia patru ? Hai, vitelor, daţi-i zor înainte ! Urgaş, urgaş !

Mongolul mai lovi încă o dată femeia tîrîtă prin praf. Funia se rupse şi roaba rămase în drum. Căruţa se îndepărtă. Bătrînul îşi opri surul, fluieră a pagubă şi întrebă pe tînărul călăreţ, care-l ajunsese din urmă :

— Scapă cu viaţă, sau nu mai scapă ? Cumpăr-o tu ! Ţi-o dau ieftin, pe doi dinari de aur ţi-o dau...

— Asta nu mai trăieşte nici pînă diseară ! Iei doi dirhemi pe ea ?

— Dă-i încoace ! Poate că-ntr-adevăr nu mai scapă ! Şi-atunci nu mă mai aleg nici cu ăştia de-aramă... Luă cei doi dirhemi, şi-i vîrî în carîmbul cizmei şi porni la trap să-şi ajungă căruţa.

Călăreţul cel tînăr părăsi drumul şi, fără să se mai uite înapoi, o luă la galop de-a curmezişul cîmpiei arse de soare...

Peste o vreme îi răsări în faţă o ruină albă, grămezi de dărîmături, cîteva ziduri vechi şi mai multe arcuri de boltă ce-şi mai păstrau măreţia. Ici-colo se desluşeau pe ziduri

multicolore inscripţii arabe. Mult meşteşug şi multe gînduri înalte răsădiseră aici făuritorii acestor mîndre clădiri şi tot atît de multă muncă cheltuiseră zidarii neştiuţi de nimeni, care duraseră din mari cărămizi cubice atît palatele înalte, cît şi moscheile falnice sau minaretele zvelte. Toate aceste comori fuseseră prefăcute de mongoli în ruine fumuite...

— Măcar o mînă de lucernă uscată să găsesc, şi cîteva lipii, şopti călăreţul, şi-am prinde putere, ne-ar rămîne doar cale de o zi ca să ajungem la munţii cei verzi, unde sînt oameni şi apă şi prieteni strînşi la sfat lîngă foc.

Ruinele de piatră erau acum aproape. Iată şi nişte porţi grele sub o arcadă masivă rămasă în picioare. Porţile întărite cu drugi de fier şi piroane mari cu floarea cît strachina erau larg deschise.

„Ce cunoscută mi-e poarta! Odinioară au trecut pe aici dervişul Hagi Rahim, plugarul Kurban-Kîzîk şi micul Tugan. Astăzi Tugan este mare, a devenit oştean vrednic, dar călător pribeag fiind, acum el nu-şi mai poate agonisi nici pîine şi nici adăpost în nobila Buhara, pe vremuri atît de bogată, mîndră şi înfloritoare."

Copitele calului ţăcăniră zgomotos pe dalele de piatră de sub întunecata arcadă a porţilor. O vulpe roşie ţîşni de după un bolovan, sări uşor peste o grămadă de moloz şi se făcu nevăzută.

Călcînd cu grijă printre ruine, calul se strecura de-a lungul uliţelor tăcute ale oraşului mort. Iată şi piaţa principală a Buharei... Clădiri impunătoare înconjurau pe vremuri acest loc de mari şi răsunătoare adunări populare. Acum piaţa era acoperită de moloz şi chiar în mijlocul ei zăcea un schelet alburiu de cal. Pe bolta albastră se roteau încet cîţiva ereţi cu aripile nemişcate.

Calul se opri fornăind în faţa treptelor de piatră ale moscheii celei mari şi, lăsîndu-şi urechile pe spate, se trase speriat înapoi. Pe un piedestal de piatră se afla un uriaş coran deschis, cu filele scorojite de soare şi ploi, foşnind în bătaia vîntului.

„Pe aceste trepte de piatră a urcat în moschee călare pe armăsarul său pag mohorîtul stăpîn al mongolilor, Gengis-han cel cu barba roşie. Aici a poruncit el bătrînilor Buharei să hrănească pe îndestulate ostaşii lui cu faţa turtită. Şi s-au

aprins focuri în piață, și s-au pus în frigare berbeci întregi... Uite... Se mai văd și astăzi pe dalele albe urmele acelor focuri..."

Tugan descălecă, își așternu pe pămînt mantaua și mărunți pe ea un codru de pîine uscată. Apoi scoase zăbala din gura calului și, cu dîrlogii în mînă, se așeză pe treptele moscheii.

De după o ruină se auzi un foșnet ușor, și o femeie istovită se ivi dintre dărîmături. Înfășurîndu-se mai strîns în zdrențele rochiei, femeia se apropie cu mîna întinsă: nu-și putea dezlipi ochii pofticioși de la cojile de pîine ronțăite de cal.

Tugan îi dădu un pumn de pesmeți. Femeia îi primi cu o plecăciune adîncă, ca și cum ar fi căpătat un dar de mare preț, se trase deoparte și îngenunche cu pîinea în poală. Duse la gură o coajă uscată, dar imediat își lăsă mîna în jos și începu să împartă pesmeții în grămăjoare egale. Terminînd, își linse pios firimiturile de pe degete și strigă:

— Hei, cățelușilor! Hei, borțoșilor, ia faceți-vă încoace! Nu vă temeți, oșteanul e bun, e musulman de-ai noștri!

Din văgăuna neagră a unui zid de piatră se iți mai întîi un singur căpșor zburlit, pe urmă se arătară alte două, la fel de zburlite. Strecurîndu-se printre ruine, copiii se apropiară șovăitori, agățîndu-se unul de altul. Erau goi de tot, arși de soare și uscați ca niște mici schelete. Doar burțile le erau umflate și rotunde, precum mingile. Curînd din văgăuna cea neagră se iviră alți doi copii. Aceștia din urmă nici nu mai încercară să se ridice în picioare, ci se apropiară tîrîș în patru labe și se așezară pe jos, cuprinzîndu-și cu brațele burțile umflate.

Femeia lovi peste mînuță pe cel care se întinsese după cojile de pîine și începu să le bage ea însăși în gură, pe rînd, mici fărîme de pesmet. Îi hrănea și povestea:

— Au năvălit în oraș... oamenii aceia fioroși, înfășurați în blăni de oaie... Călări pe caii lor mărunți, au răscolit și au prădat tot ce le cădea sub ochi... Bărbatul meu a vrut să ne apere... l-au ucis... pe copiii mei i-au prins și i-au tîrît cine știe unde... Or mai fi trăind oare?... Alți călăreți m-au tras cu arcanul după ei și m-au ținut roabă de batjocura tuturora... Într-o noapte am izbutit să fug și să mă ascund aici, printre ruine... Casa nu mi-am mai găsit-o... În locul ei, doar

o grămadă de moloz și gunoi... Ziua mișună șopîrlele, noaptea urlă șacalii și se furișează pînă la noi... Pe copilașii ăștia i-am găsit la marginea orașului, lepădați în drum de mongoli... Am umblat cu ei după mîncare, am dezgropat de pe cîmp ceapă sălbatică... Acum sînt copiii mei și împreună cu ei am să mor de foame sau, poate, împreună o să scăpăm cu viață...

Tugan îi lăsă femeii rămășițele de pîine uscată ce le mai avea, își luă calul de frîu și ieși din oraș.

În drum spre Samarkand nu întîlni nici o caravană. Doar ici-colo zări pe cîmp cîțiva plugari singuratici. De vreo două ori desluși în depărtare mici grupuri de călăreți mongoli. La ivirea acestora, sătenii ieșiți la muncă piereau ca secerați, ascunzîndu-se prin șanțuri. Iar cînd norul de praf stîrnit de mongoli se pierdea după coline, sătenii înfricoșați se arătau iarăși pe cîmp și începeau iar să-și sape ogoarele.

Capitolul 2 ◆ UNDE-I ÎNSUFLEȚITORUL SAMARKAND?

Cîteva zile mai tîrziu Tugan poposi pe o înălțime pustie, presărată de movile funerare. În fața ochilor lui se desfășura lunca înverzită a rîului celui mare, pe malurile căruia se înălța încă nu demult vestitul Samarkand. Multe case cu acoperișul drept se mai înghesuiau întregi, una într-alta, dar nu se vedea nici o mișcare în fosta cetate de scaun a Maverannahrului, unde înainte vreme munceau zeci de mii de meseriași pricepuți.

Zidurile vechii cetăți, dărîmate și spălate de ploi, mai înconjurau încă partea centrală a orașului. Mai rămăsese în picioare și o aripă a marii moschei durate de Muhammed, ultimul horezm-șah, și două dintre turnurile rotunde din preajma ei.

Un cerșetor olog se apropie de Tugan și întinse spre el o mînă scheletică.

— Fie-ți milă de un om sărman, slăvite djighit! Și Allah să te apere în bătălii! Ferească-ți El inima vitează de săgețile vrăjmașului!

— Unde-i orașul ? Unde-i strălucita capitală a șahilor și sultanilor ? Unde-s marii ei negutători, unde-s bazarele pestrițe, unde-i zvonul voios al ciocanelor din fierării ? întrebă Tugan, vorbind mai mult cu sine însuși decît cu milogul.

— Nimic din cîte ai spus nu mai e, răspunse omul. Pe aici au trecut mongolii ! Mai rămîne, crezi, ceva în urma lor ? Întrebi ce s-a făcut cu orașul ? Bună parte din locuitorii săi au fost căsăpiți de călăreții hanului, alții au căzut robi, iar ceilalți au fugit în munții de piatră, unde mulți au și murit...

— Și-au să mai rătăcească mult fugarii ?

— Uite, dincolo de oraș, în susul rîului, oamenii au început să se adune laolaltă și să-și ridice bordeie din vreascuri și pămînt. Dar tot mai trăiesc cu groaza în suflet : mongolii s-ar putea întoarce oricînd, să prindă pe oricine cu arcanele și să-l ia rob... Allah să te ocrotească pentru mărinimia ta.

— Dar ce-i cu turnul acela înalt din mijlocul orașului ?

— Ocolește cît mai de departe turnul acela ! Acolo-i închisoarea ! Hanii mongoli s-au și grăbit să înalțe închisori în orașul mort. Acolo își au bîrlogul gealații lor care sparg capetele osîndiților cu drugi de fier. Stai să-ți spun cum fac...

Tugan nu mai stătu să-l asculte. Coborî înălțimea și porni printre ruinele orașului spre cetățuia cu două turnuri vechi și posace. De-a lungul zidurilor ședeau neamurile celor întemnițați. Porțile mari erau străjuite de paznici cu sulița-n mînă. Cîțiva cai înșeuați moțăiau legați de stîlpi.

— Hei, încotro ? Ia șterge-o de-aici ! îi strigă un paznic.

— Am treabă cu mai-marele temniței.

— Ți s-a făcut dor de ea ?

— Poate că da, dacă-i și fratele meu pe-acolo.

— Avem destui tîlhari în temniță. Dar mult nu zac aici. Îi scoatem în piața din marginea rîpelor și-i pocnim în cap cu bîta de fier. Caută prin rîpă, poate-l găsești acolo pe fratele tău. Cum zici că-l cheamă ?

— E dervișul Hagi Rahim al Bagdadi și scrie cărți.

— N-o fi el dervișul cel țăcănit și cu părul vîlvoi ? De ăla știu că mai trăiește. Noi îi spunem „divona", adică blajinul. E osîndit pe multă vreme...

— „Pe veci și pînă la moarte ?"

— Ho, că prea m-am întins la vorbă cu tine... Leagă-ți calul de-un stîlp și intră pe poartă. Înăuntru să întrebi de mai-marele temniței. Casa lui e în fundul curții. Ai să vezi lîngă ușă un ulcior agățat într-un cui. Nu uita să arunci în ulciorul acela măcar vreo șase dirhemi, că altfel n-ai să fii ascultat...

Tugan își legă calul de un stîlp al porții și pătrunse în curte.

Mai-marele temniței se afla afară, pe terasa casei sale, într-un halat vătuit, roșu, cu papuci verzi în picioare. Un bucătar slab, pe jumătate gol, toca niște carne de oaie pe un fund de lemn, zornăindu-și lanțurile de la glezne. Vîrful bărbii, picioarele desculțe și palmele stăpînului erau vopsite cu hene roșie. Lovea cu un bețișag de trestie pe bucătarul rob peste umăr, și bodogănea :

— Mai adaugă puțin piper ! Nu te lenevi ! Așa ! Mai pune și un strop de zeamă de rodie ! Așa !...

Tugan zări ulciorul de lut într-un cui, lîngă ușă, și lăsă să cadă într-însul zece dirhemi de aramă. Stăpînul ridică spre el o privire morocănoasă.

— Sînt un ostaș musulman din oastea lui Subudai-bagatur. Cu îngăduința lui am pornit să-mi caut neamurile. Iată paițza cu însemnul lui ! Și Tugan îi arătă o tăbliță de lemn prinsă de un șnur pe care se putea deslușі o inscripție gravată și conturul unei păsări. Mai-marele închisorii răsuci paițza între degete și o înapoie lui Tugan.

— Ce te-aduce în această casă a osîndei ?

— Caut pe-un neam al meu, dervișul Hagi Rahim al Bagdadi. Nu-i aici ?

— Afurisit fie numele lui și păzească-ne Allah pe noi amîndoi de toate îndoielile și de orice atingere cu acest om !

— Da de ce-a fost închis ? Îl știam un drept-credincios.

— Halal drept-credincios ! A fost închis la cererea preasfîntului șeic-ul-islam și a preacinstiților imami pentru neobrăzata și sloboda lui gîndire, pentru nepăsarea ce-o arată cărților sfinte, precum și pentru că în vorbirea sa el nu pomenește niciodată numele atotputernicului Allah. Are să sfîrșească pe butuc !... Focul are să-i fie adăpost de veci !... Altceva nici nu i se cuvine !

Tugan chibzui cîteva clipe, apoi spuse :

— Sînt grele învinuirile ce i se aduc, totuşi poate că vei binevoi să-mi îngădui o rugăminte: lasă-mă să-i uşurez cît de cît soarta cea aspră!

—Nu stărui zadarnic! I s-a mai lăsat vremelnic viaţa numai la cererea marelui vizir Mahmud-Ialvaci, omul de credinţă al puternicului han Djagatai, slăvitul stăpîn al ţării noastre. Şi n-are să i se dea drumul pînă cînd n-o să termine de scris viaţa şi faptele „Cutremurătorului lumii" Gengis-han.

— Da după ce-şi va fi terminat cartea, are să fie lăsat slobod dervişul Hagi Rahim?

— Altceva nu vrei? Chiar de s-ar căi de toate păcatele, şi tot n-are să iasă din temniţă decît pentru a i se reteza în piaţă amîndouă mîinile şi limba cea otrăvită. Şi el o ştie, de aceea îşi tot lungeşte scrisul: sînt doi ani de cînd lucrează la cartea aia, şi ar mai lucra încă treizeci de ani, doar să îndepărteze cît mai mult ziua caznelor.

Tugan spuse:

— Uite ce-i, pentru că Hagi Rahim a fost ocrotitorul meu, pentru că m-a învăţat să scriu şi să citesc în limba arabă, pentru că m-a hrănit cînd mueream de foame, sînt gata să dăruiesc singurul meu dinar de aur în folosul unei faceri de bine... Şi tînărul scoase la vedere un galben strălucitor. Cît despre tine, mărite stăpîne, dovedeşte-ţi mărinimia pentru cel osîndit la moarte şi îngăduie-mi să-l văd pe Hagi Rahim.

— Dă încoace dinarul ăla de aur şi treci dincolo, în curtea dinlăuntru. Acolo ai să te poţi sătura zgîindu-te la aiuritul tău „divona".

Tugan lăsă galbenul în palma vopsită cu hene roşie a maimarelui închisorii şi trecu printr-o a doua poartă de piatră.

Capitolul 3 ◆ COLIVIA DE FIER

În zidul din fund al unei curţi înguste se zări o deschidere pătrată şi neagră, zăbrelită cu gratii de fier. În adîncul acelei cuşti, pe o grămadă de zdrenţe, se foia o umbră întunecată.

Lîngă zăbrele, lipită de zidul curţii, stătea o fată subţire, înfăşurată într-un şal lung şi negru, cum poartă de obicei femeile din tribul rătăcitor luli.

Tugan se apropie cu fereală. Fata întoarse capul spre el. Trăsăturile cunoscute ale chipului ei îl uimiră pe tînăr: aceiaşi obraji oacheşi-aurii, aceiaşi ochi căprui şi vioi, dispăruse doar aerul nepăsător şi fără de griji al copilei de odinioară. După ce-i aruncă o privire pătrunzătoare, fata îşi întoarse ochii... Nu mai încăpea nici o îndoială, era chiar Bent-Zankidja!

Apropiindu-se de zăbrele, Tugan cercetă înfiorat colivia de fier. Era atît de scundă, încît osînditul abia de-şi putea dezdoi spinarea. La început nu desluşi în întuneric decît un cap pletos, o faţă năpădită de păr negru cîrlionţat şi doi ochi arzători. În pofida schimbării înfiorătoare a chipului aceluia slăbit la culme, tînărul recunoscu îndată pe Hagi Rahim. Dervişul se apropie tîrîş de zăbrele şi îşi lipi obrajii păroşi de gratiile reci.

— Ai venit la vreme, frate al meu mai mic! şopti el cu glas răguşit. Vino mai aproape, Tugan. Vino să-ţi spun ultima mea dorinţă. Imamii cei răzbunători vor să mă vadă putrezind în cuşca asta sau, şi mai bine, pentru a da o înfiorată pildă mulţimii, ar vrea să-mi taie urechile şi să mă ciopîrţească bucăţi-bucăţele în piaţa oraşului... Dar izbuti-vor ei să-mi ucidă gîndirea slobodă, să înăbuşe ura cea arzătoare din sufletul meu?... Am scris tot ce-au vrut, dar după ce vor citi cartea mea, au s-o ardă şi pe ea, şi pe mine... Căci eu n-am ridicat în slavă pe Gengis, cel cu barbă roşie, aşa cum fac ei, şi nici n-am întocmit cîntece dulci ca mierea pentru tătarii cotropitori ai Horezmului, pentru mîrşavii ucigaşi de copii şi femei... Am scris bărbăteşte tot adevărul, tot ce mi-au văzut ochii... Am făcut tot ce-am putut face, şi-acum a venit ziua să-mi iau rămas bun de la lume. Îngropaţi-mă sub bătrînul platan de pe malul Salarului... Învăţătorul meu Abu-Ali Ibn-Sina a fost cel mai mare dintre înţelepţi, şi totuşi, urgisit de nerozia imamilor, s-a prăpădit în închisoare pe un aşternut de paie putrede... El a cunoscut toate tainele lumii, dar numai una n-a ştiut-o: cum să-şi salveze viaţa!...

Tugan îi răspunse în şoaptă:

— Adu-ţi aminte ce m-ai învăţat acolo în pustiu, cînd zăceam amîndoi cu mîinile legate şi deasupra capetelor noastre

atîrna amenințător sabia „călărețului negru" Kara-Konccar! Cine mi-a spus atunci: „Așteaptă, nu-ți pierde nădejdea, noaptea e lungă și încă nu s-a sfîrșit!" Acum îți spun eu același lucru: „Așteaptă, nu-ți pierde nădejdea, noaptea nici n-a început!"

Hagi Rahim se săltă în genunchi, vioi, de parcă i-ar fi revenit puterea de odinioară. Tugan urmă, străduindu-se să-i trezească încrederea:

— Ascultă-mă bine, frate al meu mai mare, ascultă-mă și fă ce-ți voi spune. Am să-ți dau trei hapuri negre. Să le înghiți! Ai să cazi într-un somn adînc și ai să zaci încremenit, precum răposații; n-ai să mai simți nici o durere și ai să visezi un vis minunat: că treci munții în zbor și cobori într-o vale întinsă cu pîraie reci și flori înmiresmate. Și pasc acolo cai bălani, albi ca zăpada, și păsări de aur cîntă acolo cu glas fermecat... Ai să vezi în visul acela pe fata pe care-ai iubit-o la șaisprezece ani...

— Și-apoi, cînd m-oi trezi, să rod din nou zăbrelele astea de fier? Nu, n-am nevoie de-asemenea visuri!...

— Stai și-ascultă mai departe! În timp ce tu ai să plutești în vis prin valea de dincolo de munți și ai să te bucuri de uitarea cea deplină, eu am să spun temnicerilor tăi că ești mort și că trupul tău trebuie înapoiat pămîntului. Atunci temnicerii au să deschidă cușca, au să te-apuce cu un cîrlig de fier, au să-ți tîrască trupul afară din închisoare și au să-l arunce în groapa osîndiților uciși... Va trebui să înduri totul și, oricît de mare va fi durerea, să nu țipi, să nu gemi! Altfel au să-ți fărîme țeasta cu toiegele de fier... Pe urmă, pe la miez de noapte, cînd ai să zaci printre leșuri și șacalii au să înceapă a se furișa spre tine, am să mă arăt și eu cu trei oșteni prieteni. O să te înfășurăm într-un halat larg și o să te ducem repede undeva afară din oraș, într-un loc neumblat... Acolo sufletul are să se întoarcă în trupul tău, am să te urc pe un cal și ai să pleci spre răsărit sau spre apus, unde va-ncepe o nouă viață pentru tine...

— Da, bine spui: noaptea încă nu s-a terminat!... Sînt gata să mă-ndrept spre valea bălanilor albi ca neaua!... Dă-mi fuga hapurile fermecate! Și Hagi Rahim întinse printre gratii mîna lui uscată, cu degete negre și aspre ca ghearele de vultur.

Tugan scoase dintr-o pungută trei cocoloaşe negre şi le dădu dervişului. Fără a zăbovi o clipă Hagi Rahim le înghiţi. Mai încercă apoi să şoptească ceva, dar vorbele i se făcură tot mai nedesluşite, trupul i se clătină şi căzu ca secerat...

Un străjer cu suliţa întinsă se apropie de cuşcă.

— Stăpînul meu îţi trimite poruncă să nu mai zăboveşti lîngă oropsitul ăsta !

— Osînditul nu mai are nevoie de mila stăpînului tău : e mort !

Neîncrezător, străjerul îşi vîrî suliţa printre zăbrele şi-l înţepă pe bietul derviş cu vîrful ei.

— Uite : nu strigă ! Nu tresare! Să ştii că-i mort de-a binelea ! Acum leşul blajinului „divona" are să fie zvîrlit în groapa osîndiţilor... Dacă vreţi să-l îngropaţi după lege, grăbiţi-vă s-o faceţi chiar la noapte ! Pînă-n zori cîinii şi şacalii n-ar mai lăsa nici un oscior la locul lui... Îţi mulţumesc pentru dărnicie ! Toţi sîntem muritori !...

Capitolul 4 ◆ ULTIMA FILĂ A CĂRŢII

Omul răbdător şi stăruitor duce pînă la bun capăt treaba începută.
(Hagi Rahim)

Tugan şi Bent-Zankidja mergeau alături pe uliţele înguste şi tăcute ale oraşului distrus. Tînărul îşi ducea calul de dîrlogi, ţăcănitul copitelor răsuna înalt printre clădirile pustii. Îşi aminteau de îndepărtatele zile ale tinereţii, petrecute în zgomotosul Gurgandj, în casa bătrînului Mirza-Iusuf, care se prăpădise în timpul marilor revărsări de ape.

— În toţi aceşti lungi ani de pribegie n-am încetat să mă gîndesc la tine, Bent-Zankidja !

— Şi iată : ai în faţa ta pe prietena cea bună din copilărie... Mi-a fost sortit şi mie să văd sclipirea fulgerelor, să aud bubuitul tunetelor şi să îndur toate loviturile trăsnetelor care au bîntuit pămîntul ţării noastre. Dar şi acolo unde furia

furtunii doboară stejari și platani uriași se întîmplă uneori ca un șoricel micuț să scape teafăr — și uite c-am scăpat!

— Povestește-mi prin ce-ai trecut în toți anii aceștia groaznici!

— Ascultă prin cîte am trecut. După ce mongolii m-au prins și m-au pus să cînt la Buhara pentru sălbaticul lor stăpîn despre pieirea Horezmului, Gengis-han m-a lăudat și a poruncit să fiu luată în corul cîntărețelor lui din China... Împreună cu ele l-am urmat pe acest ucigător de oameni peste tot unde-l mîna soarta. De la o vreme Gengis-han începu să aibă dureri de ochi. Se plîngea că în loc de o lună plină vede plutind pe cer două, că la vînătoare în loc de un djeiran i se năzare că vede-n stepă cîte trei la un loc. Era convins că duhurile rele își bat joc de el. Șamanii se rugau și jucau în jurul lui, dar nu izbuteau să alunge duhurile. Vracii de la curte se temeau să-l atingă, sau să se uite în ochii lui spăimîntători. Odată se înfățișă la curtea hanului Gengis un bătrîn „kaddah" arab, adică vraci de ochi, pe nume Zin-Zaban și fără pic de teamă se apucă să lecuiască pe „Cutremurătorul lumii". Și-n-tr-adevăr, în scurtă vreme, îl vindecă. Sălbaticul stăpînitor rămase foarte mulțumit de el și-l întrebă ce răsplată își dorește. Bătrînul „kaddah" nu-i ceru comori de preț, ci îi arătă cu degetul o cîntăreață din cor, și-acea cîntăreață eram chiar eu! Gengis-han mă dărui medicului de ochi. Bătrînul mă închise în enderun, jumătatea casei unde locuiau femeile lui. Zăceam acolo și cîntam despre pletele negre ale unui flăcău și despre zbenghiul de pe obrazul lui. „Kaddahul" află și mă croi cu cureaua. Atunci am început să cînt despre oșteanul care și-a uitat zîmbetul. Bătrînul mă învăță minte din nou, cu o curea de piele netăbăcită. Pînă la urmă am fugit de la el și am fost adăpostită în corturile femeilor din atît de disprețuitul trib rătăcitor luli, care se închină focului. Umblam înfășurată, ca și ele, într-un șal negru și nimeni nu m-a trădat... Bătrînul Zin-Zaban s-a dus, spre nenorocirea sa, la Gengis-han, și l-a rugat în genunchi ca nucherii lui să mă prindă... Marele cuceritor s-a înfuriat atît de tare, încît toți cei de față au căzut la pămînt, cu fața ascunsă în palme... „Cum de-ai putut lăsa să-ți scape din mînă pasărea dăruită de mine?" urla Gengis-han. „Cum de n-ai știut să te faci ascultat de nevastă? Un bărbat, care nu-și poate ține în frîu femeia, n-are ce căuta în țările supuse mie! Luați-l de aici!" Și bătrînul

„kaddah" fu înhăţat de gealaţii curţii, care-i şi retezară pe loc capul cel înţelept. „Ce cumplită încheiere !" cum se spune în basmele arabe. Ei, şi de-atunci trăiesc printre femeile tribului luli. Aflînd că Hagi Rahim zace în cuşca închisorii, am venit mereu să-i aduc pîine, nuci şi struguri... Îl ajutam să-şi scrie cartea...

— Cum, urmărită tu însăţi, l-ai mai ajutat pe el ?

— Tot la trei zile mă duceam la temniţă şi-i aduceam de-ale gurii. O dată cu pîinea îi lăsam şi cîteva foi de hîrtie albă, iar Hagi Rahim îmi strecura pe furiş ceea ce scrisese în decursul celor trei zile. Transcriam la mine în cort amintirile lui şi peste alte trei zile îi înapoiam foile şi primeam de la el altele, cu noi pagini despre năvălirea hoardelor mongole în Horezm... În felul acesta, o dată cu cartea scrisă de Hagi Rahim în cuşca de fier, se adunau la mine în cort filele aceleiaşi cărţi, copiate de mîna mea. Binecuvîntat fie numele bunului Mirza-Iusuf, care m-a învăţat să scriu !...

— Ai înfăptuit un lucru mare, spuse Tugan. Dacă imamii cei cîinoşi au să ardă însemnările fratelui meu, ne va rămîne în păstrare copia întocmită de tine ! Aşa că nepoţii şi strănepoţii noştri au să poată citi cronica lui Hagi Rahim despre mîrşăviile cumplitului Gengis-han.

Ajunseră la malul rîului cu ape repezi şi tulburi, unde se aflau corturile afumate ale tribului luli.

La rădăcina unui platan bătrîn, Bent-Zankidja aşternu un petec de covor şi rîndui pe el un teanc de hîrtii. Luna strălucitoare răsărită deasupra ruinelor Samarkandului lumină teancul de foi îngălbenite pe care se înşirau în rînduri drepte însemnările urgisitului derviş pribeag.

Bent-Zankidja se lăsă pe covor şi, răsfoind foile, urmă :

— Hagi Rahim era slăbit din cale afară, închis în cuşca aceea de fier, unde nu se făcea foc niciodată, dar nu se pierdea totuşi cu firea, de parcă l-ar fi încălzit propriile sale gînduri înflăcărate... În ultimele zile însă abia de mai putea scrie... Uită-te la cea din urmă foaie scrisă de el. Vezi cum tremură şi saltă buchile ? Ascultă ce spune Hagi Rahim la sfîrşitul cărţii...

Şi, ridicînd spre ochi o hîrtie împestriţată de cîrligele slovelor arabe, fata citi...

— „...Kalamul meu de trestie cu vîrful tocit a terminat ultimele rînduri despre hoardele nemiloase mongole, care au cotropit văile înfloritoare ale patriei noastre... Colbuit de pulberea ostenelilor sale, întocmitorul acestei cărţi ar vrea să mai spună multe lucruri despre nimicnicia acelor oameni din Horezm, care nu s-au încumetat a se ridica la luptă cu toată uitarea de sine pentru a înfrînge pe ucigaşul popoarelor paşnice, pe sălbaticul Gengis-han...

...Dacă toţi ca unul locuitorii Horezmului şi-ar fi înălţat cu vrednicie paloşul răzbunător şi, necruţîndu-şi viaţa, s-ar fi năpustit mînioşi asupra vrăjmaşilor ţării, sigur este că trufaşii mongoli şi roşcovana lor căpetenie n-ar fi putut rămîne nici şase luni în Horezm, ci s-ar fi tras pentru totdeauna înapoi în îndepărtatele lor stepe...

...Mongolii ne biruiau mai curînd datorită neînţelegerilor dintre noi, datorită delăsării şi fricii decît a puterii paloşelor încovoiate... Curajosul Djelal ad-din ne-a dovedit că puteam învinge : doar cu o mică oaste de djighiţi îndrăzneţi el a izbutit să înfrîngă de fiecare dată mari hoarde mongole...

...Dar kalamul îmi scapă mereu dintre degetele tot mai îngheţate... Puterile dervişului pribeag slăbesc, iar zilele trec şi trec, ora judecăţii se apropie... Şi nu mai pot înşira decît ultimele stihuri ale poetului :

Ca ploaia primăverii,
Ca vîntul toamnei reci,
Pierit-au tinereţile mele !
Prea mult am zăbovit într-astă viaţă...
Văd : caravana a sosit
Şi mă zoreşte cămilarul,
Să ne urnim la drum... [1]

...Şi-n chip de rămas bun mai zic cititorului meu necunoscut : «Îngîmfaţii imami şi ulemalele umflate în pene mă învinovăţesc pentru necredinţa mea ! Cîinoasă şi ţîmpă este orbirea lor ! O necredinţă ca a mea nu-i uşurătate şi nici deşertăciune.» [2] Nu există pe lume simţămînt mai puternic şi mai înflăcărat decît credinţa mea în izbînda gînditorului încătuşat

[1] Hosrevani (sec. al X-lea).
[2] Abu-Ali-Ibn-Sina (sec. al XI-lea).

asupra călăului timp, în izbînda truditorului urgisit asupra sălbaticului său asupritor, în izbînda adevărului asupra minciunii ! Știu bine că are să vină o vreme mai bună, cînd dreptatea, libertatea și grija pentru om au să ridice patria noastră spre fericire și lumină !... Are să vină, și așa va fi !"

Bent-Zankidja își duse la buze degetul cel mic, împodobit cu trei ineluşe subţiri de argint, se încruntă, chibzui ce chibzui, strînse cu grijă teancul de file și îl înfășură bine într-o bucată de pînză. Apoi își ridică privirea sclipitoare spre Tugan și îi șopti :

— Acum am să-ți aduc cîțiva tineri îndrăzneți din seminția luli... Du-te cu ei la groapa osîndiților să-l scapi pe Hagi Rahim. Căci noaptea e lungă și încă nu s-a sfîrșit. Noi doi o să-l scăpăm !

CUPRINS

Redactor responsabil : NATALIA STANESCU
Tehnoredactor : ELENA BABI

Tiraj 30.660 broşate. Coli tipar 23,50

Tiparul executat sub comanda nr. 20 776 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii 1, Bucureşti Republica Socialistă România